

Міністерство освіти і науки України
Всеукраїнська спілка вчених економістів
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Університет банківської справи Національного банку України
Київський національний університет технологій і дизайну
Університет Марії Кюрі-Склядовської (Польща)
Інститут досліджень в галузі корпоративної безпеки (Словенія)
Молдавська економічна академія (Молдова)
Гомельський державний університет імені Франциска Скорини
(Білорусь)

**Збірник тез доповідей учасників
III Міжнародної науково-практичної конференції
«ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ»**

27-28 березня 2015 року
Черкаси

УДК 330(447)
ББК 65.9 (4укр)
П 27

*Рекомендовано Вченою радою Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького (протокол № 7 від 12 березня 2015 року)*

Рецензенти:

Шпильова В.О., д.е.н., професор
Бужин О.А., д.е.н., професор

ISBN 978-966-493-958-1

П 27 Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки: Збірник тез доповідей учасників III Міжнародної науково – практичної конференції, Черкаси, 27-28 березня 2015 р. – Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю.А., 2015. – 374 с.

Матеріали конференції висвітлюють актуальні проблеми управління економічною політикою держави та суб'єктів господарської діяльності в контексті економічної безпеки. Збірник рекомендується для студентів, аспірантів, викладачів, науковців, а також фахівців-практиків, які цікавляться питаннями економічного розвитку держави та суб'єктів господарської діяльності з позицій економічної безпеки.

УДК 330(447)
ББК 65.9 (4укр)

Редакційна колегія вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є беззаперечними. Разом з тим, вважає можливим їх публікацію з метою обговорення.

ISBN 978-966-493-958-1

© Кафедра менеджменту та економічної безпеки
Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. СИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

<i>Андрієнко В.М.</i> Застосування системного підходу до документального забезпечення системи управління безпекою праці на будівельних підприємствах	9
<i>Аветисян А.А., Мірошник В.В.</i> Бренд-орієнтоване управління підприємством	12
<i>Алікперова Л.Т., Бараненко О.В., Чередниченко В.В.</i> Принципи управління фінансовою безпекою підприємства	15
<i>Алькема В.Г.</i> Модель управління змінами в системі економічної безпеки суб'єктів господарювання	17
<i>Антоненко В.М., Пєвтієва С.С.</i> Методи управління економічною безпекою підприємств	21
<i>Бабіна Н.О.</i> Забезпечення системи управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи та посткризового розвитку	23
<i>Бозан М.О., Тулуб О.М.</i> Особливості організації економічної безпеки в системі управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємств	26
<i>Бужин О.А.</i> Економічна безпека підприємства: витратний механізм відомих підрозділів пожежної охорони у собівартості продукції	28
<i>Дмитренко В.І.</i> Вплив державного регулювання у сфері ліцензування на економічну безпеку будівельних підприємств	30
<i>Захаров О.І.</i> Інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки підприємства	32
<i>Ілляшенко О.В.</i> Механізми системи економічної безпеки підприємства	36
<i>Кирилюк І.М.</i> Сутність та еволюція трактувань категорії якості продукції	38
<i>Кіцай В.А., Денисенко М.П.</i> Сучасна інвестиційна безпека в Україні	42
<i>Коваль О.В., Черевко О.В.</i> Напрями організації економічної безпеки на підприємстві	45
<i>Лукошков В.М., Мігус І.П.</i> Основні фактори, що зумовлюють потребу створення системи економічної безпеки суб'єктів господарювання	48
<i>Масюкевич Р.Я., Чередниченко В.В.</i> Концептуальні підходи щодо сутності та методів оцінки фінансової безпеки підприємства	51
<i>Нагорна І.І., Тимошенко О.І.</i> Оцінка рівня економічної безпеки підприємства як складова механізму її забезпечення	55
<i>Отенко І.П., Москаленко Н.О.</i> Проблемні аспекти в управлінні економічною безпекою підприємства	59
<i>Пиптя Н.О., Літвінчук Л.Я., Чередниченко В.В.</i> Проблеми управління економічною безпекою підприємства	63
<i>Поляков А.Є., Мігус І.П.</i> Проблеми рейдерства в Україні	66
<i>Романчук К.В., Шиманська К.В.</i> Стягнення штрафних санкцій з несумлінного контрагента як напрям забезпечення економічної безпеки підприємства у договірних відносинах	69

<i>Сиволапов В.В., Денисенко М.П.</i> , Проблеми інноваційної діяльності підприємств України	71
<i>Таран В.В., Мігус І.П.</i> Шляхи мінімізації впливу крадіжок та шахрайств на економічну безпеку підприємств	73
<i>Франчук В.І., Волянчук В.В.</i> Попереджувально-профілактична функція системи безпеки будівельно-господарського гіпермаркету	76
<i>Холопова М.О., Россоха М.Ю.</i> Механізми безпечного використання «Internet-banking»	79
<i>Чорногор О.Ю., Мігус І.П.</i> Організація комплексного забезпечення безпеки діяльності підприємства	82
<i>Шевченко І.П., Мігус І.П.</i> Психологічні аспекти інформаційної безпеки організації	84
СЕКЦІЯ 2. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ТА ЗАГРОЗАМИ	
ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ПІДПРИЄМСТВА	
<i>Адаменко Т.М., Кузьменко О.М.</i> Загрози в економічній безпекології	87
<i>Андрущук Г.О.</i> Захист конфіденційної інформації в системі економічної безпеки підприємства	90
<i>Зачосова Н.В.</i> Сучасні загрози економічній безпеці фінансових посередників в Україні	94
<i>Кабашичук І.Р., Чен Н.О.</i> Делікт-менеджмент як фактор економічної безпеки бізнесу	97
<i>Кедесь О.В., Чередниченко В.В.</i> Компенсація валютного ризику, як підґрунтя фінансово-економічної безпеки	100
<i>Коцюбинська В.В., Черевко О.В.</i> Моніторинг загроз економічній безпеці та діагностика кризових ситуацій підприємств	102
<i>Міненко М.В., Мігус І.П.</i> Особливості прийняття управлінських рішень з попередження загроз економічної безпеки	103
<i>Перетятко Д.В., Білик В.В.</i> Особливості управління економічної безпеки суспільства	108
<i>Пойда-Носик Н.Н.</i> Виклики, ризики і загрози фінансовій безпеці акціонерних товариств в Україні	113
<i>Романенко Н.В., Зачосова Н.В.</i> Необхідність ризик-менеджменту у процесі управління фінансовими активами в комерційному банку «Фінанси та Кредит»	117
<i>Хоменко В.Г., Білик В.В.</i> Інфляція та інфляційні процеси в Україні	119
<i>Черевко О.В.</i> Основні етапи оцінки ризику легалізації доходів клієнта банківськими установами	121
<i>Щербатих Д.В.</i> Напрями забезпечення підтримки фінансової безпеки страхової компанії	124
<i>Юрків Н.Я., Шемяєва Л.Г.</i> Актуальні ризики та загрози фінансовій безпеці України	128
<i>Яртим І.А.</i> Лояльність персоналу як фактор забезпечення економічної безпеки реалізації стратегічних змін підприємства	131

СЕКЦІЯ 3. РОЛЬ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА АУДИТУ В

ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА 135

Безолюк Б.Б., Мірошник В.В. Необхідність наукового підходу до управління витратами в сучасних умовах господарювання 135

Берляк Г.В. Удосконалення інформаційного забезпечення аналізу інвестиційної безпеки підприємства 138

Бондаренко О.В. Убезпечення інформаційних систем обліку, аналізу, звітності як складова економічного захисту підприємств 141

Будько О.В. Роль обліково-аналітичної інформації в інформаційному забезпеченні управління сталим розвитком підприємства 145

Гнилицька Л.В. Формування обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства 147

Костюк Б. В. Особливості контролю за податками та обов'язковими платежами підприємств 150

Мірошник В.В. Завдання бухгалтерського обліку збереження майна підприємства як базис фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання 153

Остап'юк Н.А. Створення системи захисту інформації суб'єктів господарювання: управління витратами 157

Редченко К. І. Контроль витрат за допомогою системи стандарт-костинг: історичний аспект 159

Сливка Я.В. Економічна безпека підприємств при здійсненні розрахунків: обліковий аспект 163

Хорунжак Н.М. Формування моделі внутрішнього контролю витрат на надання освітніх послуг: організація та параметри 166

Шепелько В.В., Мірошник В.В. Генезис управлінського обліку в контексті становлення інформаційного середовища управління витратами підприємства 169

Юсіф Н.О., Мірошник В.В. Процедура банкрутства: проблеми бухгалтерського обліку 171

СЕКЦІЯ 4. УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ

ПІДПРИЄМСТВА 175

Бурлакова І.А. Інформаційно-психологічна безпека особистості в контексті кадрової безпеки підприємства 175

Горячківська І.В., Козинець С.Г., Міхно С.П. Кадрова безпека як підсистема в системі економічної безпеки підприємства 179

Довбиш О.В., Шведін І.С., Россоха М.Ю. Кадрова безпека як підсистема економічної безпеки підприємства 183

Іщенко О.О., Білик В.В. Загальні питання кадрової безпеки підприємства та напрямки її вдосконалення 186

Мігус І.П. Забезпечення економічної безпеки підприємства шляхом розвитку лояльності персоналу 190

Мунька С.С., Онучак А.Ю., Россоха М.Ю. Управління конфліктами в організації 192

Сидоренко К.А., Погосян М.Т., Россоха М.Ю. Оцінка матеріального 193

стимулювання персоналу підприємства ТОВ «БЕМБІ»	
<i>Снесар В.А, Россоха М.Ю.</i> Кадрова безпека підприємства	196
<i>Слуту Родика</i> Проблемы и недостатки организации труда на малых предприятиях	199
<i>Цікало О.Ю., Мігус І.П.</i> Кадрова безпека як складова економічної безпеки підприємства	202
<i>Чередниченко В.В.</i> Методологічні основи системи кадрової безпеки підприємства	204
СЕКЦІЯ 5. РОЛЬ ОСВІТИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КАДРОВОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ	207
<i>Зобенько Н.А.</i> Соціальний захист дитинства в Україні	207
<i>Клинова А.О., Натрошвілі Г.Р.</i> Ефективні стратегії розвитку вищої освіти в Україні	209
<i>Козут У.І, Найчук-Хрущ М.Б., Кондратенко І.В.</i> Актуальність інвестування в інтелектуальний капітал в умовах розвитку ринкових відносин	215
<i>Ляшенко О.М.</i> «Дорожня карта» безпекознавчої освіти в Україні	218
<i>Мехеда Н.Г.</i> Освіта в системі соціальної безпеки	221
<i>Никогда Я.І. Біда О.А.</i> Специфіка сприйняття часу дошкільниками	223
<i>Павлова Н.Ю., Мігус І.П.</i> Особливості підготовки фахівців з економічної безпеки	225
<i>Паламарчук О.І.</i> Адаптація професійно-технічної освіти України в освітній простір Європи	229
<i>Паламарчук О.О.</i> Генезис загальнолюдських моральних цінностей	231
<i>Помозанова А.А., Кирилюк Є.М.</i> Міжнародний і вітчизняний досвід розвитку системи вищої освіти	233
<i>Россоха М.Ю.</i> Управління часом як інструмент викладача в процесі підготовки майбутніх фахівців.	236
<i>Слюсар Т.А., Біда О.А.</i> Структура педагогічної діагностики професійної компетентності майбутніх учителів	239
<i>Снігир Л.П.</i> Джерела загроз економічній безпеці вищого навчального закладу	242
<i>Шелудько Я.О., Біда О.А.</i> Особливості організації системи дошкільної освіти у США та Україні	245
<i>Шкільна В.В., Натрошвілі С.Г.</i> Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України	248
СЕКЦІЯ 6. ОХОРОНА ТА ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА	251
<i>Боковня В.М.</i> Захист комерційної таємниці в Україні: історія становлення і перспективи	251
<i>Лиля І.О., Тараненко С.М.</i> Особливості охорони та захисту прав на комерційну таємницю в господарській діяльності підприємства	256
<i>Постригань Т.Л.</i> Питання захисту прав на раціоналізаторські пропозиції	260

<i>Тараненко О.М., Корновенко С.В.</i> Поняття та структура інтелектуального капіталу	262
<i>Тростіна С.В.</i> Патентне право – як фактор економічної безпеки підприємства	266
СЕКЦІЯ 7. БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ГОСТИННОСТІ	271
<i>Костюкова О.М., Самойленко Ю.</i> Безпека в галузі туризму як складова євроінтеграційних процесів сучасності	271
<i>Мойсієнко А.В.</i> Ризики у діяльності підприємств готельного бізнесу та шляхи їх нейтралізації	275
<i>Пасека С.Р., Пустовойт А.С.</i> Державне управління як важливий чинник безпеки в туризмі	277
<i>Снігур А.В.</i> Забезпечення безпеки туристичного підприємства: принципи та напрямки	280
<i>Чепурда Л.М., Чепурда Г.М.</i> Оцінка територіально-економічної доступності продуктів харчування на підприємствах готельно-ресторанного бізнесу та в мережах торгових закладів, як складової соціальної безпеки регіону	283
<i>Шляхова І.В., Пасека С.Р.</i> Ефективний менеджмент підприємств індустрії гостинності запорука успішного бізнесу	286
СЕКЦІЯ 8. НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ	288
<i>Башмакова К.В., Чередниченко В.В.</i> Енергетична безпека в контексті економічної безпеки: теоретичний аспект	288
<i>Васенко В.К.</i> Національна економічна безпека України	291
<i>Гончаренко А.С., Чередниченко В.В.</i> Фінансова безпека країни та суб'єктів господарювання	294
<i>Дорошенко К.К., Тулуб О.М.</i> Фінансова безпека як складова економічної безпеки України	298
<i>Красюк В.О., Мацола А.В., Россоха М.Ю.</i> Економічна безпека як складова національної безпеки України	300
<i>Ліщук В.В.</i> Ризики економічній безпеці України при залученні іноземного інвестиційного капіталу	303
<i>Лойко В.В.</i> Ключові фактори впливу на економічну безпеку національного господарства	306
<i>Лойко Д.М.</i> Напрями управління економічною безпекою національного господарства України в сучасних умовах	309
<i>Мельник С.І., Курляк М.Д.</i> Сутність та фактори продовольчої безпеки держави	312
<i>Полтавець Я.І., Філяр С.В.</i> Характеристика економічної безпеки держави в сучасних умовах	313
<i>Почтарь А.О., Андрушкевич Н.В.</i> Формування механізму економічної безпеки в Україні	315
<i>Трусевич А.М.</i> Некоторые проблемы экономической безопасности в Республике Молдова	318
<i>Філяр С.В.</i> Методичне забезпечення моніторингу економічної безпеки регіонів	320

<i>Шевченко Є.Г., Балоха І.О., Чередниченко В. В.</i> , Митна безпека як важлива складова економічної безпеки держави	323
<i>Якушик І.Д., Бузинар Б.А., Драган О.О.</i> , Модернізація інституціональної складової економіки як фактор забезпечення національної безпеки України	326
СЕКЦІЯ 9. БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	330
<i>Водяник Т.В., Черевко О.В.</i> Безпека банківської діяльності: мета, завдання та критерії її забезпечення	330
<i>Еременко І.О., Міхно С.П.</i> Фінансова безпека банківської діяльності в Україні	332
<i>Кавун С.В., Пашкевич М.В.</i> Класифікація механізмів захисту грошових банкнот	334
<i>Калашник В.М., Карбівничий І.В.</i> Значення фінансового моніторингу в банках у сфері протидії легалізації доходів одержаних злочинним шляхом	338
<i>Карбівничий І.В.</i> Активізація інвестиційної діяльності банків в умовах економічної кризи	340
<i>Колеснік Д.В., Шпильова В.О.</i> Напрямки забезпечення економічної безпеки банківської діяльності.	342
<i>Куценко Д.М.</i> Правові проблеми підтримки економічної безпеки банківських установ та їх клієнтів у сучасних умовах господарювання	344
<i>Лук'янчук О.С., Соловійов В.М.</i> Безпека банківської системи як основа її стійкості	347
<i>Напора І.Ю.</i> Роль інформаційної безпеки банківських установ в системі економічної безпеки	351
<i>Трохимчук Є.П., Білик В.В.</i> Шляхи легалізації грошових коштів, як засіб забезпечення економічної безпеки банку.	353
СЕКЦІЯ 10. БЕЗПЕКА ПРАЦІ ТА ТРУДОВИХ ВІДНОСИН	357
<i>Величко О.М., Гонка В. Ю., Самосьонюк А. В., Сисоєнко Н.В.</i> Особливості безпечних умов праці при роботі з комп'ютерною технікою	357
<i>Загородній В.В., Зієрова Р.І.</i> Актуальні проблеми гігієни праці та професійної захворюваності в м. Черкаси	359
<i>Кобзар О.О., Свистільник А.Ю., Сисоєнко Н.В.</i> Аналіз стану професійної захворюваності і виробничого травматизму гірничо-металургійного комплексу криворізького басейну	362
<i>Лихочас Я.В., Апостолюк Т.Г., Сисоєнко Н.В.</i> Актуальні проблеми охорони праці в сучасних умовах	364
<i>Лук'янчук О.С., Малиновська І.В., Сисоєнко Н.В.</i> Вимоги до охорони праці в офісному приміщенні	367
<i>Сисоєнко Н.В., Черненко-Курагіна Н.П.</i> Інтегровані системи менеджменту в галузі охорони праці	371

Секція 1. Система економічної безпеки підприємства: управлінський аспект

*Андрієнко В.М., к.і.н., доцент,
докторант кафедри управління
фінансово-економічною безпекою,
ПВНЗ «Університет економіки і права «КРОК»*

ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО ДОКУМЕНТАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ПРАЦІ НА БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Актуальність системного підходу до управління безпекою праці на будівельному підприємстві з позицій економічної безпеки посилюється тим, що більша частина основних засобів цих підприємств давно відпрацювали свій ресурс, а робота на зношеному обладнанні спричиняє підвищену аварійність, що супроводжується нещасними випадками різного ступеня тяжкості.

Запронований системний підхід до документаційного забезпечення системи управління безпекою праці на будівельних підприємствах, на думку більшості науковців та практиків, повинен охоплювати наступні напрями [1]:

- організація системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві;
- розподіл ключових управлінських ролей щодо функціонування системи управління безпекою праці;
- організація праці працівників будівельного підприємства та навчання осіб, що здійснюють нагляд за станом системи управління безпекою праці;
- залучення персоналу до процесу виконання цілей системи управління безпекою праці шляхом консультацій, інформування за всіма відповідними аспектами безпеки праці;
- мотивація персоналу з метою активної участі в процесах організації та реалізації вдосконалення системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві;
- виявлення ризиків, що впливають з діяльності організації, стану обладнання, безпечності технологічних процесів, навченості персоналу;
- розробка та впровадження заходів управління виявленими ризиками;
- створення програми поліпшення стану безпеки праці, в тому числі заходів мотиваційного регулювання.

Процеси та процедури системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві з позицій економічної безпеки супроводжуються застосуванням зовнішніх законодавчих та нормативно-правових актів з охорони праці, а також розробкою внутрішніх нормативних документів — положень, методик, інструкцій, переліків тощо. При цьому будівельне підприємство може самостійно обирати як номенклатуру внутрішньої документації, так і види її створення та розповсюдження.

Основні процеси та процедури щодо забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві, які підлягають документуванню, наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Основні процеси та процедури щодо забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві

Процеси	Процедури
- розподіл ключових управлінських прав та обов'язків щодо забезпечення функціонування системи управління безпекою праці	- призначення відповідальних осіб з питань забезпечення безпеки праці - розробка положень, методик, інструкцій, переліків та інших внутрішніх документів, що використовуються в рамках забезпечення функціонування системи управління безпекою праці
- навчання з загальних питань безпеки праці та спеціальне навчання працівників, що виконують роботи підвищеної небезпеки	- залучення персоналу до процесу забезпечення функціонування системи управління безпекою праці
- управління загрозами, що пов'язані з особливістю діяльності будівельних підприємств	- управління зовнішніми законодавчими та нормативно-правовими актами, а також внутрішніми документами з питань безпеки праці, що використовуються для забезпечення функціонування системи управління безпекою праці
- контроль за станом системи управління безпекою праці як складовою системи економічної безпеки будівельних підприємств	- ідентифікація та оцінка існуючих загроз системі управління безпекою праці на будівельних підприємствах
- створення та реалізація програм поліпшення стану безпеки праці на будівельних підприємствах в контексті забезпечення їх економічної безпеки	- інформування персоналу щодо стану безпеки праці на будівельних підприємствах, на будівельних майданчиках, на робочих місцях тощо

Складено особисто автором

Проведений аналіз нормативно-правових актів та сучасних підходів до документаційного забезпечення діяльності будівельних підприємств, в тому числі й з питань безпеки праці, дозволив запропонувати авторський підхід до трактування поняття «*документаційне забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві в контексті економічної безпеки*».

Під цим поняттям пропонуємо розуміти «документальне оформлення процесів планування, організації, нагляду та контролю, регулювання та обліку документації з питань забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві в контексті економічної безпеки».

На нашу думку, *основна мета* документаційного забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному

підприємстві в контексті економічної безпеки полягає у тому, щоб на основі діючих державних нормативно-правових актів, міжнародних соціальних стандартів управління та рекомендацій сформувати необхідну й достатню інформаційну базу, що забезпечує професійні потреби фахівців при розв'язанні завдань безпеки праці на будівельному підприємстві в цілому.

Документаційне забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві передбачає систематизацію всієї документації, що стосується безпеки праці на ньому.

Вхідною базою (зовнішніми документами) для документаційного забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві служать вимоги і рекомендації конвенцій та міжнародних стандартів, чинні та обов'язкові для виконання в організаціях України законодавчі та нормативно-правові акти з питань безпеки праці, а також вимоги і рекомендації керівництва.

Для користування в організації зовнішні нормативно-правові документи можуть бути викладені на папері або на електронних носіях, а також можуть бути використані за допомогою зв'язку Інтернет та при користуванні послугами і консультацією сторонніх фахівців, шляхом обміну інформацією тощо.

З метою використання цих документів визначаються особи, відповідальні за вчасне їх отримання, облік, актуалізацію і поширення на будівельному підприємстві.

Вихідними (внутрішніми) документами є розроблені і затверджені в організації внутрішні нормативні акти: положення, методики, інструкції, стандарти організації, переліки.

Внутрішні документи, що регламентують забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві, складаються з таких груп, як:

- *організаційні* - положення про структурні підрозділи, посадові інструкції з розділом, що стосується безпеки праці;
- *регламентні* - методики, інструкції з безпеки праці, стандарти будівельного підприємства, переліки відповідальних осіб;
- *розпорядчі* - накази, розпорядження, приписи, плани робіт;
- *довідково-інформаційні* - протоколи, звітні документи тощо [2].

На кожному будівельному підприємстві визначаються компетенції та порядок дій працівників щодо:

- розробки внутрішніх нормативних актів;
- поширення актів, збору та аналізу пропозицій і зауважень працівників стосовно ефективного їх впровадження;
- внесення змін, якщо це визнано доцільним.

Документація щодо забезпечення функціонування системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві належить до управлінської, тому вона повинна вводитися в дію розпорядчими документами — наказами. Для легітимності функціонування системи управління безпекою праці спочатку розробляється регламентна документація, що визначає порядок дій у діяльності

з безпеки праці, в рамках якої затверджуються форми і порядок облікової документації.

Для полегшення роботи з документацією пропонуємо на кожному будівельному підприємстві розробляти методiku з правилами управління документацією, в якій повинні бути розкриті питання систематизації документації, розробки, оформлення та розподілу документів, внесення в них змін, управління документами і даними на електронних носіях.

Спеціально розробляються, затверджуються і постійно контролюються (враховуються) всі керівні, організаційно-методичні, довідкові документи та форми. Загальний перелік документів, що діють в організації, береться на облік і затверджується, де також вказуються особи, відповідальні за зберігання контрольних примірників документів.

Отже запропоновані заходи щодо вдосконалення документаційного забезпечення системи управління безпекою праці на будівельному підприємстві в контексті економічної безпеки передбачають не лише систематизацію документообігу, а й його логічну будову, яка враховує особливості забезпечення безпеки праці як складової системи економічної безпеки саме будівельних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Методика з формування документації системи управління охороною праці та її заповнення [Електронний ресурс] / Режим доступу до тексту: ndiop.kiev.ua/uploads/files/metod_suop.doc
2. Документаційне забезпечення діяльності органів та підрозділів цивільного захисту: навч.-метод. Посібник / В.М. Андрієнко, В.М. Гвоздь, Ю.М. Горбаченко, Г.С. Гребенюк, Т.М. Криштал, Т.О. Щерба. / За ред. к.і.н., доц. В.М. Андрієнка. – Черкаси: ЧПБ ім. Героїв Чорнобиля, 2014. – 259 с.

*Аветісян А.А., студентка
Мірошник В.В., к.е.н., ст.викладач
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

БРЕНД-ОРІЄНТОВАНЕ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Бренд-орієнтоване підприємство – це підприємство, яке завзято займається створенням бренду як стратегічного активу для забезпечення переваг серед конкурентів. Перевагою процесного підходу до управління бренд-капіталом у бренд-орієнтованому підприємстві є можливість вимірювання результатів процесу отримання доданої вартості, планування та контролювання рівня ефективності. При процесному підході до управління бренд-капіталом бренд-орієнтоване підприємство слід розглядати як систему зв'язаних між собою бізнес-процесів, які мають сприяти посиленню позицій бренду на ринку, що в свою чергу приведе до збільшення бренд-капіталу, а також вартості

підприємства в цілому. В сучасних ринкових умовах бренд вже не частина товарної політики підприємств, а головний орієнтир діяльності підприємства.

Для відображення стратегічного значення концепції бренду в діяльності підприємств та його інтегруючої ролі у взаємодії зі всіма контактними аудиторіями підприємства, нами пропонується використовувати термін бренд-орієнтоване управління підприємством.

Бренд включає не тільки товарну марку компанії чи товару, а також такі як, характер образу компанії чи товару, що склався у свідомості споживача; механізм диференціювання товару, збереження його індивідуальності; правові інструменти захисту; систему комунікацій зі споживачем.

Під бренд-орієнтованим управлінням промисловим підприємством ми розуміємо управління підприємством, метою якого є формування та підтримка цілісного образу бренду за допомогою всіх елементів комплексу маркетингу шляхом орієнтації діяльності всіх підрозділів підприємства на досягнення параметрів концепції бренду. Бренд-орієнтоване управління промисловим підприємством передбачає створення таких продуктів та побудову таких стосунків із споживачами, партнерами та суспільством, які забезпечують задоволення їх функціональних, емоційних, соціальних, психологічних потреб.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз традиційного маркетингового та бренд-орієнтованого підходів до управління підприємством

Традиційний підхід	Бренд-орієнтований підхід
Концентрація на виробничих одиницях	Концентрація на сегментах цільової аудиторії, характеристиках їх потреб
Орієнтир на стосунки зі споживачами	Орієнтир на стосунки зі всіма контактними аудиторіями підприємства
Формування лояльності споживачів за рахунок побудови комунікацій	Формування лояльності споживачів завдяки всім аспектам діяльності підприємства
Фокус на окремих функціональних перевагах продукції	Фокус на життєвих цінностях
Головний носій цінності - продукт	Головний носій – персонал, бренд
Основна увага на зовнішні комунікації	Увага не тільки на комунікації з цільовими аудиторіями, а й на внутрішні комунікації – формування корпоративної культури

Реалізуючи бренд-орієнтоване управління, суб'єкти управління керуються певними принципами. Вивчення підходів різних науковців щодо існуючих принципів управління та дослідження їх трансформації крізь призму бренд-орієнтованого управління дозволило виділити перелік, на наш погляд, найважливіших принципів:

1. Принцип орієнтації на комплекс потреб споживачів, враховуючи функціональні, емоційні, соціальні, психологічні потреби. Реалізація цього принципу передбачає постійний аналіз рівня споживацьких потреб, очікувань, задоволення та пошук шляхів підвищення рівня задоволення споживачів. Врахування всього комплексу потреб споживачів дає змогу системно

формувати бренд підприємства та забезпечувати йому максимальну конкурентоспроможність.

2. Принцип орієнтації на бренд – передбачає концентрацію всіх ресурсів на підприємстві для формування споживчих цінностей та їх інтеграції в єдиний структурований образ бренду. Цей принцип є одним із найголовніших для бренд-орієнтованого управління підприємствами та дозволяє об'єднувати всі дії та зусилля підприємства навколо створення необхідних характеристик бренду, який містить у собі такі складові як параметри продукції, комунікації, система ідентифікації, персонал, соціальна відповідальність, розповсюдження та ін.

3. Принцип формування бренд-орієнтованої корпоративної культури. Передбачає формування розуміння сутності бренду всіма працівниками підприємства, починаючи з найвищої ланки і закінчуючи робітниками виробництва, та їх орієнтацію в роботі на головні цінності бренду. Крім того, бренд-орієнтована корпоративна культура особливо важлива для підрозділів, які здійснюють комунікації зі споживачами, посередниками, постачальниками або зі ЗМІ, галузевими органами, місцевими органами влади та ін.

4. Принцип постійного розвитку бренду. Сутність принципу полягає в тому, що формування та розвиток бренду – це безперервний процес. Для підприємства неможливо сказати, що бренд сформовано, можна зупинитися на досягнутому. Бренд функціонує в ринковому середовищі, що постійно змінюється під впливом багатьох факторів, в тому числі й під впливом дій конкурентних брендів на ринок та споживачів. Тому для забезпечення успіху бренду необхідно постійно відстежувати ситуацію на ринку, аналізувати слабкі сторони, загрози, шукати можливості та реалізовувати сильні сторони бренду.

Отже, огляд деяких літературних джерел щодо сутності поняття «бренд» дозволив дійти до висновку, що серед низки практиків та теоретиків, що займаються вивченням даної проблеми, немає однозначної думки щодо змісту даного поняття. Наприклад, на думку А.Реп'єва, який є засновником «Школи реклами А.Реп'єва», «бренд – це та поінформованість про відмінні якості товару, послуги або любого іншого об'єкту, та репутація, той імідж, ті асоціації, які виникають в свідомості людей, коли вони почули або побачили атрибути цього об'єкта». Один з основоположників теорії брендінгу визначає: «Бренд – це невловима сума властивостей продукту: його імені, упаковки й ціни, його історії, репутації та способи рекламування. Бренд також є сполученням вражень, які він справляє на споживачів, й результатом їх досвіду у використанні бренду. Зозульов О.В. дає таке визначення: “бренд – це вдало диференційована торгова марка, тобто така, що у свідомості споживача асоціюється з певними перевагами чи вигодами, чітко вирізняється з-поміж марок конкурентів та характеризується високим рівнем лояльності з боку споживачів»

Список використаних джерел:

1. Бізнес-адміністрування: магістерський курс: підручник / за ред. д-ра. екон. наук, проф. Л.Г. Мельника, д-ра екон. наук, проф. С.М. Ілляшенка, канд. екон. наук, доц. І.М. Сотник. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 896 с.
2. Мельник Л. Г. Информационная экономика: учеб. пособие / Л.Г. Мельник. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2003. - 288 с.

3. Менеджмент для бакалаврів: підручник: у 2 т / за ред. О.Ф. Балацького, О.М. Теліженка. - Суми: Університетська книга, 2009. –Т. 1. 605 с.
4. Павленко А. Ф. Маркетинг: підручник / А.Ф. Павленко, І.Л. Решетнікова, А.В. Войчак; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф., акад. АПН України А.Ф. Павленка; кер. авт. кол. д-р екон. наук, проф. І.Л. Решетнікова. – К.: КНЕУ, 2008. – 600 с.
5. Шегда А.В. Основы менеджмента : учеб. пособие / А.В. Шегда. – К.: Товариство «Знання», КОО. – 1998. – 512 с.

*Алікперова Л.Т., студент,
Бараненко О.В., студент,
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент,
Черкаський Національний Університет
імені Богдана Хмельницького*

ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах розвитку ринкових відносин, фінансова безпека підприємства, як об'єкт управління, набуває особливої актуальності. Процес забезпечення фінансовою безпеки потребує комплексного підходу до його розгляду, розробки концептуальних основ управління.

Економічна безпека підприємства характеризується її можливістю найбільш ефективно використовувати власні ресурси для здійснення своєї місії, для досягнення довгострокових та короткострокових цілей, розвитку.

Економічна безпека підприємства являє собою комплексну систему, що створюється завдяки виконанню визначеної кількості дій і має чимало складових та напрямків. Отже, у складі економічної безпеки, слід виокремити такі головні складові: фінансова, інтелектуальна та кадрова, техніко-технологічна, політико-правова, інформаційна, екологічна, силова, ринкова складова.

Фінансова складова як внутрішньовиробнича функціональна складова економічної безпеки вважається головною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Фінансово-економічний стан підприємства характеризується ступенем його прибутковості та оборотності капіталу, фінансової стійкості й динаміки структури джерел фінансування, здатності розраховуватися за борговими зобов'язаннями.

Правильна оцінка фінансових результатів діяльності та фінансово-економічного стану підприємства за сучасних умов господарювання конче потрібна як для його керівництва і власників, так і для інвесторів, партнерів, кредиторів, державних органів. Фінансово-економічний стан підприємства цікавить і його конкурентів, але вже в іншому аспекті – негативному; вони зацікавлені в ослабленні позицій конкурентів на ринку.

Про ослаблення фінансової складової економічної безпеки свідчать:

- зниження ліквідності підприємства;

- підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості;
- зниження фінансової стійкості тощо.

Важливою передумовою забезпечення фінансової складової економічної безпеки є планування комплексу заходів та оперативна реалізація запланованих дій у процесі здійснення тим чи іншим суб'єктом господарювання фінансово-економічної діяльності.

В економічній літературі немає єдиного загальновизнаного визначення поняття «фінансова безпека підприємства». Так, К.С. Горячева акцентує, що фінансова безпека підприємства – це «... фінансовий стан, який характеризується, по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, контрі використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи».

Принципами управління фінансовою безпекою підприємства визначені наступні:

- застосування програмно-цільового управління;
- обов'язкове визначення сукупності власних фінансових інтересів підприємства у складі його місії;
- інтегрованість підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства із загальною системою фінансового менеджменту;
- забезпечення збалансованості фінансових інтересів підприємства, окремих його підрозділів і персоналу;
- необхідність постійного моніторингу реальних і потенційних загроз;
- відповідність заходів щодо забезпечення фінансової безпеки економічній стратегії розвитку підприємства, його місії;
- координація реалізації заходів щодо забезпечення фінансової безпеки на підприємстві;
- наявність зворотного зв'язку;
- мінімізація витрат на забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Обґрунтовано, що в ринкових умовах головним фінансовим інтересом підприємства виступає зростання ринкової вартості підприємства. Крім цього, до основних з них віднесено наступні:

- зростання ринкової ціни акцій підприємства;
- покращання іміджу підприємства і його торгової марки;
- мінімізація відрахувань до бюджету;
- оптимізація дивідендних виплат;
- стимулювання праці;
- розвиток виробництва;
- своєчасне і повне повернення кредитів;
- зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- ефективне ведення комерційної діяльності;
- зростання прибутку;
- зростання ліквідності підприємства;

- розвиток виробництва продукції;
- впровадження науково-технічних досягнень;
- зниження у відповідності до чинного законодавства обсягів сплати податків до бюджету;
- зниження обов'язкових платежів до спеціальних державних фондів;

Отже, щоб уникнути або пом'якшити дію загроз, які можуть вплинути на хід виконання фінансової стратегії, та й в цілому на подальший розвиток підприємства, необхідно постійно вдосконалювати механізм управління фінансової безпеки підприємства, який повинен ґрунтуватися на принципах управління фінансовою безпекою підприємства.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: Навч. посібник [для студ. вищ. навч. закл.] / [В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін.]; – К.: Правова єдність, 2009. – 544 с.
2. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: Автореферат. – К.: Ін-т економіки і прогнозування НАН України, 2006. – 19 с.
3. Ортинський В.Л. Економічна безпека підприємств, організацій та установ / В.Л. Ортинський, І.С. Керницький, З.Б. Живко – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с.

*Алькема В.Г., д.е.н., професор,
Університет економіки та права «КРОК»*

МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Зростаюча важливість управління змінами, що виникають в роботі системи економічної безпеки підприємства викликана як значною швидкістю змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі так і кількістю і якістю цих змін, значна частина яких носить системний характер та потребує вчасної, кваліфікованої реакції та дії. Тому управління змінами в системі економічної безпеки підприємства сьогодні – це новий, недостатньо досліджений напрямок в управлінні, що є актуальним та потребує розробки концептуальних засад, нових методів та засобів управління.

Питання управління змінами як новий напрямок у менеджменті досліджено в значній кількості наукових праць видатних світових та вітчизняних науковців, а саме: Майка Грина[5], Естера Кемерона[5], Г. Лянного[6], А.М. Мельникова[1,2], Грета Моргана[8], Друкера Питера Ф. [3], Н.Б. Пундяка[1], Бертрана Рассела[4], Б.Ю. Собко[2], Н.Б. Собко[2], Т. Сухорукова[7], Е. Тоффлера[9,10], Альфреда Н. Уайтхеда[4].

Метою дослідження статті є аналіз концептуальних теоретичних засад управління змінами в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності з використанням розробленої автором моделі.

Стратегічне управління економічною безпекою підприємства – це комплекс заходів із формування стратегії управління взаємодією підприємства та суб'єктів зовнішнього середовища, в межах системного комплексу в напрямі

його трансформації шляхом перетворення ірраціональних міжсистемних взаємодій у переважно раціональні для реалізації стратегічних інтересів підприємства[1]. На думку А.М. Мельникова, економічна безпека підприємства (ЕБП) та її управління повинне ґрунтуватися на цілях успішного його функціонування та розвитку за всіма сферами діяльності та впливу, а не на принципі максимізації прибутку. Управління ЕБП та сама система економічної безпеки підприємства (СЕБП) повинні розглядатися керівниками як динамічний процес, а не статичне явище, у зв'язку з цим діяльність служби безпеки, її структура та методи роботи визначаються особливостями самого підприємства та зовнішнього середовища, з яким воно взаємодіє[2]. За визначенням Пітера Ф. Друкера, управління – це особливий вид діяльності, що перетворює неорганізовану юрбу людей в ефективну цілеспрямовану та продуктивну групу. Управління як таке, є стимулюючим елементом соціальних перетворень та прикладом значних соціальних змін[3].

Ефективність управління в першу чергу пов'язана із вмінням керівників організаційних структур вчасно оцінювати та аналізувати всі зміни, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі та адекватно вчасно реагувати на них відповідними змінами в управлінні підприємством. За визначенням Альфреда Уайтхеда - мистецтво прогресу полягає в підтримці порядку серед змін та продовженні змін серед порядку[4]. Видатні дослідники Естер Кемерон та Майк Грін описуючи методологію управління змінами значну увагу приділяють мотиваційно-психологічним, соціальним аспектам тобто розглядають та досліджують дію м'яких елементів. [5]. Коли ми говоримо про проблеми управління змінами в системі економічної безпеки, крім мотиваційно-психологічного аспекту надзвичайно важливого значення мають фактори та моделі в управлінні змінами економічної складової заснованої на наявній фактологічній базі, із цілком об'єктивно матеріально вимірюваними змінами та їх наслідками.

Управління змінами в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності є процес прогнозування та планування майбутніх змін рівня економічної безпеки, фіксації змін загроз та небезпек зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства та проектної діяльності для їх детального дослідження, оцінки наслідків, ухвалення чи відхилення та організація моніторингу роботи системи економічної безпеки та координація виконавців в управлінні системою економічної безпеки підприємства. У своїх працях з економічної безпеки підприємства Г. Лянной зазначав, що система економічної безпеки – це структура, що динамічно змінюється в часі, вимагає постійного контролю, вдосконалення та управління нею у зв'язку зі змінами [6].

Економічна безпека — не тільки комплекс заходів протидії загрозам, але й здатність системи забезпечити ці заходи, здатність гарантувати стабільність розвитку і досягнення цілей цього розвитку [7]. Швидкість є одним із пріоритетів сучасного розвитку. Той хто має більшу швидкість дій та оперативність прийняття рішень порівняно із конкурентами має значні організаційно-управлінські переваги порівняно із підприємствами

конкурентами, оскільки значно пришвидшуються загально економічні процеси змін, що протікають в економічному середовищі. Це швидкість зміни характеру бізнесу, питання оперативності управління бізнес-процесами, динаміка змін потреб та запитів споживачів під впливом отриманої інформації. Темпи змін, що відбуваються в зовнішньому середовищі підприємства є настільки високими, що запізнелі реакції на нові загрози та небезпеки може мати значні а іноді й катастрофічні наслідки для підприємства. Так, для своєчасного управління змінами характерним є два основні інструменти: прогнозування та адаптація. Прогнозування є інструментом активного стратегічного управління економічною безпекою підприємства та дає можливість передчасно спрогнозувати зміни в системі економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності та внести необхідні зміни стратегію та тактику забезпечення економічної безпеки. В свою чергу адаптація є швидкістю реакції підприємства на зміни, що все ж відбулися.

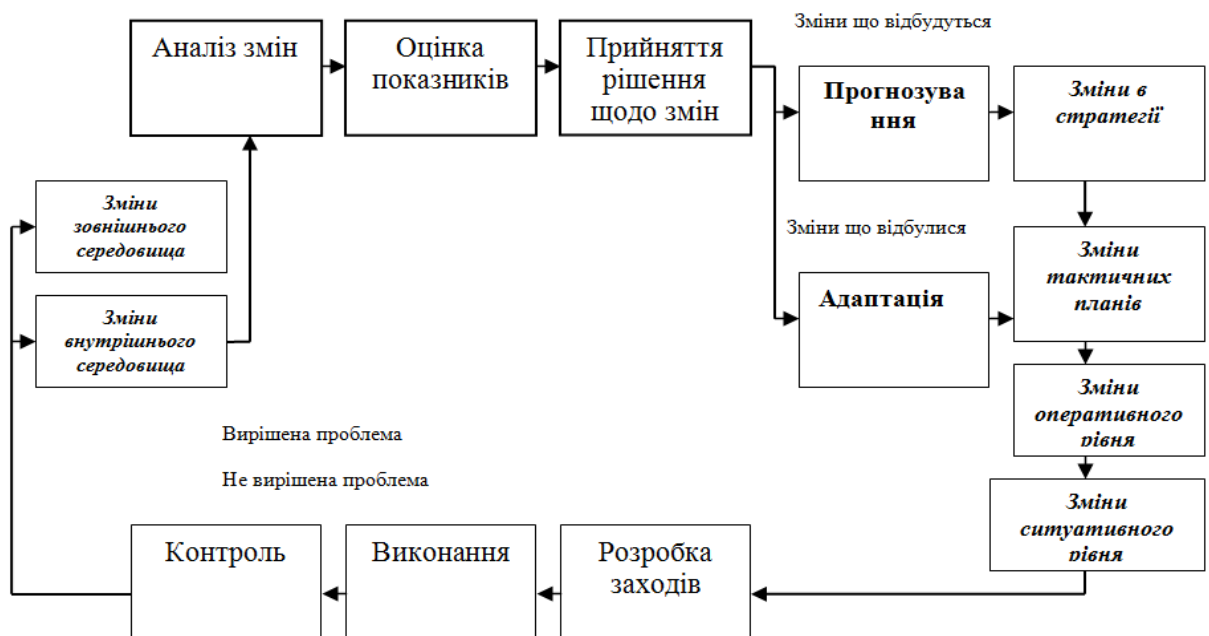

Рис. 1. Модель управління змінами в системі економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності

Джерело: сформовано автором

Адаптація до швидких змін передбачає швидку та рішучу трансформацію дій із забезпечення економічної безпеки як ситуативну реакцію мінімізацію негативного впливу та адаптування наслідків дії нових непередбачених небезпек та загроз та переведення цих дій (при виявленні в цих змінах явища системності чи постійності) в зміни до стратегії економічної безпеки, тобто адаптації системи економічної безпеки суб'єкта господарської діяльності до нових економічних умов. Успішна адаптація організації до зовнішнього середовища залежить від здатності вищого керівництва інтерпретувати

обставини з якими зіткнулася організація і прийняти відповідні рішення і дії. Відповідно успішна адаптація – результат вибору, зробленого людиною [8]. За визначенням Е. Тоффлера ми або не реагуємо на зміни, що відбуваються навколо нас, або реагуємо недостатньо швидко та ефективно, така реакція є футурошоком - шоком перед майбутнім, перед необхідністю здійснення нових змін [9,10]. Управління змінами в системі економічної безпеки інноваційного підприємства розуміють також як заміщення одного рішення іншим внаслідок впливу зовнішніх та внутрішніх факторів небезпек та загроз у процесі поточної діяльності підприємства.

Автор пропонує наведену на рисунку модель управління змінами в системі економічної безпеки. Як видно з рисунку зміни можуть бути внесеними до різних рівнів планування та напрямків діяльності системи безпеки в залежності від об'єму характеру та сили впливу небезпек та загроз, характеру дій які потрібно здійснити для запобігання їх виникненню чи нейтралізації негативних наслідків подій, що відбулися.

Неконтрольовані зміни, що виникли у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства можуть мати негативний вплив на систему економічної безпеки та всього підприємства. Із метою ефективного управління змінами доцільним та необхідним є застосування наступних заходів: реалізація ефективного взаємозв'язку та взаємодії між всіма структурами та суб'єктами системи економічної безпеки підприємств як із внутрішніми так із зовнішніми суб'єктами; розмежування ролі та повноважень пов'язаних із змінами; своєчасне відстеження впливу змін на стан системи економічної безпеки підприємства та рівень його економічної безпеки.

Необхідними невід'ємними складовими управління змінами є вміння точно прогнозувати зміни, запроваджувати вчасні попереджувальні дії спрямовані на мінімізацію негативного впливу дій що виникли як в теперішній час так і можуть виникнути у майбутньому та швидко оперативно реагувати на зміни, що відбуваються.

Список використаних джерел:

1. Мельников А.М. Стратегічне управління економічною безпекою підприємства – як фактор забезпечення її стратегічного розвитку./ А.М.Мельников, Н.Б. Пундяк // Економічна безпека держави і науково-технологічні аспекти її реалізації: Праці IV між нар. наук. – практ. семінару. – Донецьк: Національний гірничий університет, 2012. – С. 119–121
2. Мельников А.М. Наукові основи валоризації процесів діяльності та розвитку гірничих підприємств: монографія./ О.М.Мельников, Б.Ю. Собко, Н.Б. Собко. – Д.: Національний гірничий університет, 2011. – 176с.
3. Друкер Питер Ф. О профессиональном менеджменте: пер с англ. – М.: Издательский дом Вильямс, 2006. – 320с.
4. Уайтхед, А. Н. Подстави математики: в 3 т. / Альфред Н. Уайтхед, Бертран Рассел; пер. з англ. Ю. Н. Радаева, І. С. Фролова; під ред. Г. П. Ярового, Ю. Н. Радаева. - Самара: Книга, 2005-2006.
5. Кемерон Э. Управление изменениями. / Эстер Кемерон, Майк Грин. – М.:Добрая книга, 2006. – 360с.
6. Лянной Г. Экономическая безопасность предприятия / Г. Лянной // Best of security. –2006. – №7. – С.15–20

7. Сухорукова Т. Проблеми економічної безпеки підприємства/ Т. Сухорукова // Бізнес-інформ. — 1998. — № 4. — С. 61– 65.
8. Морган Г. Образы организации / Грет Морган, [пер. с англ. Р. Самуненков] / Стокгольмская школа экономики. — М.: Манн, Иванов и Фебер, 2008. — 504с.
9. Тоффлер Э. Третья волна. / Э. Тоффлер. — М.: Издательство АСТ, 2010. — 331 с.
10. Тоффлер Э. Шок будущего. / Э. Тоффлер. — М.: Издательство АСТ, 2002. — 557 с.

*Антоненко В.М., к.е.н. доцент
Певтієва С.С., магістрант
Донецькій національний технічний університет*

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВ

Проблеми забезпечення захисту майна, охорони інтелектуальної власності й комерційної таємниці, підтримки іміджу та економічної стійкості, тобто забезпечення економічної безпеки стають дедалі все більш важливими для керівників українських підприємств.

Плеяда вітчизняних науковців досліджувала питання забезпечення фінансової безпеки підприємств, серед них: І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко, М.П. Лазаренко, Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук, О.В. Орлик та інші.

Поняття економічної безпеки можна розглядати з декількох сторін. Зі сторони взаємодії підприємства з іншими організаціями, то економічна безпека буде комплексним відображенням ступеня надійності підприємства як партнера у виробничих, фінансових, комерційних та інших економічних відносин за певний проміжок часу. З позиції самого підприємства оцінка економічної безпеки полягає у визначенні рівня захищеності його потенціалу (виробничо-технічного, фінансового, соціального та ін.) і тенденцій його зміни [1, С. 271].

Виходячи з діяльності, яку здійснює підприємство, можна виділити економічну безпеку його: основної (операційної) діяльності; фінансової діяльності; інвестиційної діяльності; інноваційної діяльності; зовнішньоекономічної діяльності [2, С. 22].

Основною складовою економічної безпеки підприємства є його фінансова безпека, оскільки фінанси є вимірником ефективності функціонування підприємства.

Управління економічною безпекою підприємства спрямоване на виконання таких задач:

- встановлення системи фінансових інтересів підприємства, які потребують захисту в процесі функціонування підприємства, зокрема пошук ефективних методів максимізації ринкової вартості підприємства;
- ідентифікація та прогнозування внутрішніх і зовнішніх загроз реалізації фінансових інтересів підприємства;
- забезпечення ефективної нейтралізації загроз фінансовій безпеці підприємства [4, с.70].

Для виконання вищезазначених задач у практиці управління використовують такі основні групи методів: організаційно-розпорядчі (адміністративні), економічні, соціально-психологічні [3], інституційно-правові та інформаційні. Методи розкривають шляхи протидії реальним та потенційним загрозам, небезпекам та ризикам в конкретних умовах та у визначений термін часу (рис. 1.1) [2, С. 79].

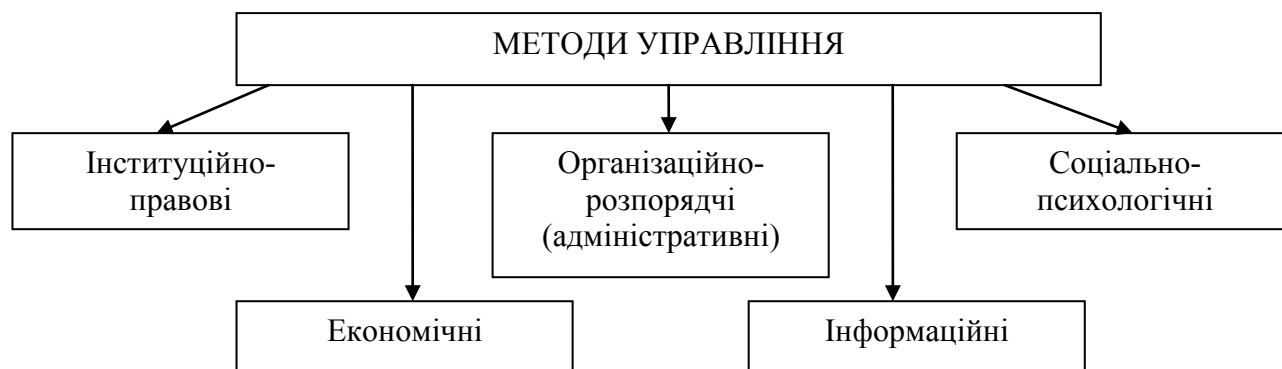

Рис. 1. Методи управління фінансово-економічною безпекою підприємства

Організаційно-розпорядчі (адміністративні) методи передбачають прямий вплив на об'єкт управління, базуються на використанні адміністративної влади та примусу (накази, розпорядження, інструкції, правила тощо) та створюють передумови для використання економічних методів.

Економічні методи характеризуються непрямим впливом на об'єкт управління через його економічні інтереси та створюють матеріальну мотивацію для осіб, які відповідальні за стан (рівень) фінансово-економічної безпеки підприємства.

Соціально-психологічні методи доповнюють організаційно-розпорядчі і економічні методи, базуються на закономірностях функціонування людської психіки та впливають на мотиви соціальної поведінки людини.

Інструментами інституційно-правових методів виступають: створення відділу економічної безпеки та його імплементація в організаційну структуру управління підприємством; виділення сектора економічної безпеки в межах юридичного відділу.

Інформаційні методи передбачають створення механізму оперативного реагування на загрози інформаційній безпеці та поширення негативної інформації про підприємство [5].

Керівництво кожного підприємства повинно формувати власну стратегію забезпечення економічної безпеки, яка буде спрямована на попередження і подолання усіх загроз реалізації фінансових інтересів підприємства шляхом комплексного застосування усіх п'яти груп методів управлінського впливу. Враховуючи сучасну загальнодержавну обстановку, яка характеризується високим рівнем фінансово-економічної нестабільності, доречними є застосування таких заходів, як:

- формування фондів економічного стимулювання;
- формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі;

- розробку системи правил та режимів безпеки
- використання гнучких моделей заробітної плати;
- створення інструкцій про матеріальну відповідальність та захист комерційної таємниці;
- використання сучасних технологій захисту інформації (систем кодування і шифрування).

Механізм управління економічною безпекою підприємства має базуватися на умовах прозорості своєчасності і обґрунтованості.

Список використаних джерел:

1. Фалович А. Дослідження сучасних напрямків визначення сутності економічної безпеки підприємства // Соціально-економічні проблеми і держава. - 2013. - Вип. 1 (8). - С. 271–278.
2. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
3. Лазаренко М. П. Фінансова безпека підприємства та її управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: http://rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/10_57970.doc.htm.
4. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення [Текст] : монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук ; за ред. Т. Г. Васильціва. – Львів : Ліга-Прес, 2012. – 386 с.
5. Орлик О.В. Фінансово-економічна безпека підприємства та підходи до її забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1519.pdf>

Бабіна Н.О., к.е.н., доцент,
Київський національний університет
технологій та дизайну

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ КРИЗИ ТА ПОСТКРИЗОВОГО РОЗВИТКУ

В умовах кризи та посткризового розвитку головною метою побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства є захищеність його «життєвого простору» від дестабілізуючих факторів, внутрішніх і зовнішніх загроз.

Система управління економічною безпекою підприємства може базуватися на одному із методичних підходів: стан безпеки розглядається через захист від економічних злочинів та інших зазіхань (вузьке значення); стан безпеки розглядається через захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз (необхідність врахування яких не завжди усвідомлюється керівництвом підприємства) та адаптаційні властивості підприємства; стан безпеки визначається ефективністю використання ресурсів або потенціалу підприємства (ресурсно-функціональний підхід, який не враховує використання некорпоративних ресурсів забезпечення економічної безпеки підприємства та динаміку його розвитку); безпека сприймається через наявність конкурентних переваг і економічного потенціалу (що без належної реалізації не гарантує економічної безпеки підприємства); безпека розглядається як ступінь реалізації

і захисту економічних інтересів (розвинена інтерпретація з акцентом на створенні специфічної системи захисту інтересів, що реалізуються через функціональні складові); комплексний підхід управління економічною безпекою, який поєднує в собі різні методичні підходи.

Ефективне функціонування системи економічної безпеки підприємства можливе лише за умови гармонізації взаємин між її елементами: об'єктом, суб'єктами та адекватним механізмом забезпечення безпеки.

Механізм економічної безпеки підприємства має відповідати умовам функціонування суб'єкта господарювання і забезпечувати одержання результатів, величина яких достатня для перебування підприємства в економічній безпеці.

Безпечне функціонування підприємства визначається необхідною кількістю ресурсів, оптимальною організаційною структурою, адекватністю цілей, ступенем захисту від зовнішніх і внутрішніх загроз, дотриманням правил гри в економіко-правовому полі. Важливого значення набуває гнучкість менеджменту, його здатність до своєчасної ідентифікації та усунення ризиків.

Враховуючи варіативність розвитку підприємства у суперечливому зовнішньому середовищі, менеджмент має бути готовим використати увесь арсенал статичних та активних стратегій для запобігання загроз і мінімізації ризиків.

В умовах кризи та посткризового розвитку економіки найбільш значимими чинниками ризику розвитку вітчизняних підприємств на стратегічному рівні є: невірний вибір цілей підприємства; хибна оцінка стратегічного потенціалу підприємства; помилковий прогноз розвитку зовнішнього для підприємства господарського середовища; катастрофічне погіршення фінансового стану.

В українській економіці зберігаються диспропорції між сукупним попитом і пропозицією; зберігається загрозливо висока залежність українських промислових підприємств від зовнішньої кон'юнктури; існує суперечність між потребою використання зовнішніх фінансових ресурсів для відновлення достатніх темпів зростання та необхідністю зменшення фінансової залежності підприємств.

Основними ризиками і викликами мікросередовища, які негативно впливають на рівень економічної безпеки підприємства, є: дефіцит оптимальних ресурсів; висока вартість банківських кредитів; недостатня прибутковість переважної більшості вітчизняних підприємств; збереження сировинної моделі експортного виробництва; низька привабливість інвестиційного клімату; значні ризики та несприятливість інвестиційного середовища.

Менеджмент більшості українських підприємств, у тому числі і великих, в управлінській практиці не використовує сучасні інструменти підвищення рівня економічної безпеки внаслідок складності розпізнання та ідентифікації ризиків (викликів), які формуються у зовнішньому середовищі. Зважаючи на сучасні виклики, пропонуємо враховувати додаткові показники, які відображають характер впливу на вітчизняні підприємства процесів, пов'язаних із наслідками кризи та дією заходів зі стабілізації розвитку економіки: рівень прогресивності

технологій; коефіцієнт повноти інформації; коефіцієнт стабільності кадрів; рівень правової безпеки; рівень деструктивного впливу.

Новітнім напрямом досліджень у сфері економічної безпеки підприємства є оцінювання рівня гармонізації економічних інтересів підприємства з економічними інтересами інших суб'єктів (внутрішніх та зовнішніх). Вважаємо доцільним нівелювання суперечностей у взаємодії контрагентів, як фундаментальної причини наростання різноманітних загроз та зниження рівня економічної безпеки підприємства в умовах посткризового розвитку.

Підґрунтям підвищення рівня економічної безпеки вітчизняних підприємств на зовнішніх ринках, зміцнення потенціалу їх розвитку є формування та розвиток сучасної системи управління економічною безпекою, специфічними засадами якої є складність, адаптивність, гнучкість, стійкість, ефективність, надійність й самоорганізація.

Модель економічної безпеки підприємства в умовах кризи та посткризового розвитку має дозволяти контролювати, коригувати й удосконалювати систему економічної безпеки у площині адаптації до змін у законодавчому полі, внутрішньому та зовнішньому середовищах функціонування підприємства.

Результативність реалізації відповідної моделі економічної безпеки підприємства позначиться на її рівні і визначатиметься головними показниками діяльності суб'єкта господарювання: стабільністю функціонування; належним рівнем конкурентоспроможності; збільшенням прибутковості; стійким інноваційним розвитком; гармонізацією соціально-економічних інтересів; зростанням вартості бізнесу тощо.

Список використаних джерел:

1. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення [монографія] / Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Наєнко О.С.; за заг. ред. проф. З. С. Варналія. – Київ: Знання України, 2011. – 299 с.
2. Економічна безпека національної економіки: інвестиційно-інноваційний аспект: [колективна монографія] / [Грищенко І.М., Денисенко М.П., Захарін С.В та ін.] - К.: КНУТД, 2012. – 430 с.
3. Стратегія підприємства: адаптація організацій до впливу світових суспільно-економічних процесів: [монографія] / [С.В.Захарін, Н.М.Євдокимова, А.П.Наливайко та ін.]. - К.: КНЕУ, 2013. – 454 с.
4. Теоретико-методологічні основи інвестиційно-інноваційної безпеки національної економіки України: [монографія] / [Грищенко І.М., Денисенко М.П., Захарін С.В.та ін.]. - К.: КНУТД, 2013. – 464 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ

Економічна безпека підприємства стан ефективного використання його ресурсів і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам і забезпечувати його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії

Підприємство – це, в першу чергу, об'єкт економічних відносин. Власник підприємства ставить результатом діяльності підприємства досягнення поставленої ним мети, яка, як правило, носить економічний характер

В основі розробки комплексної системи забезпечення економічної безпеки діяльності підприємства повинна лежати певна концепція, яка включає мету, завдання, принципи діяльності, об'єкт і суб'єкт, стратегію і тактику. Мета цієї системи – мінімізація зовнішніх і внутрішніх загроз економічному стану суб'єкта підприємництва, у тому числі його фінансовим, матеріальним, інформаційним, кадровим ресурсам.

Об'єктом системи в цілому виступає стабільний економічний стан діяльності фірми в поточному і перспективному періоді.

Лише комплексний та системний підходи до організації економічної безпеки на підприємстві забезпечать найбільш повною мірою його надійний захист. Система економічної безпеки підприємства – це структурований комплекс стратегічних, тактичних та оперативних заходів, спрямованих на захищеність підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз та на формування унікальних здатностей протистояти їм в майбутньому.

Система економічної безпеки кожного підприємства абсолютно індивідуальна. Її повнота й дієвість багато в чому залежать від наявної в державі законодавчої бази, матеріально-технічних і фінансових ресурсів, що виділяє керівник підприємства, розуміння кожним зі співробітників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від знань і практичного досвіду начальника системи економічної безпеки, що безпосередньо займається побудовою й підтримкою самої системи. Лише незначна частка підприємств виділяє такий підрозділ як система економічної безпеки, частіше за все цими питаннями займаються менеджери, аналітики, охорона під Побудова системи економічної безпеки підприємства повинна здійснюватися на основі дотримання таких принципів :

- законності;
- прав і свобод громадян;
- централізованого управління;
- компетентності;
- конфіденційності;

- розумної достатності, відповідності зовнішнім і внутрішнім погрозам безпеки;
- комплексного використання сил і коштів;
- самостійності й відповідальності за забезпечення безпеки;
- передової матеріально-технічної оснащеності;
- корпоративної етики;
- координації й взаємодії з органами влади й управління підприємства.

Загалом, економічну безпеку зовнішньоекономічної діяльності підприємства слід розглядати як особливий стан системи, який забезпечує захищеність її елементів і зв'язків від деструктивного впливу внутрішніх і зовнішніх чинників рідної держави і країни - реципієнта.

Ці особливості пов'язані із впливом сукупності деструктивних факторів і загроз, притаманних зовнішньому міжнародному середовищу. За твердженням провідних вітчизняних і зарубіжних науковців, їх деструктивний вплив загострюється в умовах сучасних глобальних трансформацій світового господарства. Тому безпека зовнішньоекономічної діяльності як складова будь-якого підприємства, яке виходить на міжнародні ринки і знаходиться під впливом міжнародної конкуренції та глобальних диспропорцій у розвитку світової економіки стає фундаментальним елементом у системі забезпечення його глобальної конкурентоспроможності.

Зростання рівня загроз і їх негативний вплив на результати діяльності підприємств пов'язане зі швидкою мінливістю економічної ситуації як в окремій країні, так і у межах світової економічної системи, кон'юнктури міжнародних ринків, розширенням сфери зовнішньоекономічних відносин, появою нових для вітчизняної господарської практики фінансових технологій і інструментів та іншими чинниками, загостренням глобальних проблем людства.

За думкою багатьох економістів ключовим питанням забезпечення зовнішньоекономічної безпеки підприємства є мінімізація впливу глобальних дисбалансів на його діяльність в залежності від змін глобального попиту та пропозиції; скорочення приватних заощаджень; зміни цін на ключові сировинні товари. В глобалізованому світі підприємствам стає все більш складно забезпечувати технологічне та інноваційне лідерство в умовах динамічного зростання конкуренції, що зумовило порушення зв'язків між динамікою розвитку провідних економік світу і цінами на товари сировинного походження.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення / В. Т. Шлемко, І. Ф. Білько : Монографія. — К. : НІСД, 1997. — 144 с.
2. Дроздова Г.М. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства. – К.: ЦУЛ, 2002. – 172 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: ВИТРАТНИЙ МЕХАНІЗМ ВІДОМЧИХ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЖЕЖНОЇ ОХОРОНИ У СОБІВАРТОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Економічна безпека підприємства можлива лише при повноцінній функціонуванні організаційно-технологічної системи. Одним із факторів такого забезпечення є недопущення фізичної шкоди, або повного його знищення внаслідок пожежі. У зв'язку з цим на підприємствах створено різні рівні відомчої пожежної охорони.

Пожежна охорона - вид діяльності, який полягає у запобіганні виникненню пожеж і захисті життя та здоров'я населення, матеріальних цінностей, навколишнього природного середовища від впливу небезпечних чинників пожежі. Пожежна охорона створюється з метою захисту життя і здоров'я громадян, приватної, колективної та державної власності від пожеж, підтримання належного рівня пожежної безпеки на підприємствах, установах, організаціях і в населених пунктах. Основні завдання пожежної охорони:

- забезпечення пожежної безпеки;
- запобігання виникненню пожеж та нещасним випадкам під час пожеж;
- гасіння пожеж, рятування населення, а також надання допомоги у ліквідації наслідків інших надзвичайних ситуацій.

Пожежна охорона поділяється на державну, відомчу, місцеву та добровільну.

Державна пожежна охорона:

1. Забезпечення державної пожежної охорони відповідно до повноважень покладається на:

- органи та підрозділи центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки;
- державні пожежно-рятувальні підрозділи (частини) Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту;
- допоміжні служби, призначені для забезпечення пожежної безпеки;
- навчальні заклади цивільного захисту, науково-дослідні установи, об'єкти центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, та центрального органу виконавчої влади, який здійснює державний нагляд у сферах техногенної та пожежної безпеки;
- державний центр сертифікації центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

2. Порядок здійснення державної пожежної охорони визначається Положенням про державну пожежну охорону, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Відомча пожежна охорона:

1. У суб'єктів господарювання, віднесених до сфери управління відповідних центральних органів виконавчої влади, утворюються державні пожежно-рятувальні підрозділи (частини) для забезпечення відомчої пожежної охорони.

2. Перелік суб'єктів господарювання, в яких створюється відомча пожежна охорона, визначається Кабінетом Міністрів України.

3. Порядок забезпечення відомчої пожежної охорони, права та обов'язки її працівників визначаються положеннями про них, які затверджуються відповідними міністерствами на підставі Типового положення про відомчу пожежну охорону. Типове положення про відомчу пожежну охорону затверджується Кабінетом Міністрів України.

4. Пожежно-рятувальні підрозділи, що забезпечують відомчу пожежну охорону та мають виїзну пожежну техніку, залучаються до гасіння пожеж у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту.

5. Пожежно-рятувальні підрозділи, що забезпечують відомчу пожежну охорону, щодо підготовки рятувальників та організації гасіння пожеж керуються актами центрального органу виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, а також актами інших міністерств, до сфери управління яких віднесені підрозділи, що забезпечують відомчу пожежну охорону.

6. Нормативно-правові акти міністерств з питань підготовки рятувальників пожежно-рятувальних підрозділів, що забезпечують відомчу пожежну охорону, та організації гасіння пожеж погоджуються з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту. Фінансове забезпечення діяльності підрозділів з питань цивільного захисту суб'єктів господарювання здійснюється за рахунок коштів таких суб'єктів господарювання[1].

Собівартість продукції - аргумент всебічного аналізу економічного стану підрозділу, підприємства з метою виявлення рівня його економічної безпеки та розкриття резервів підвищення ефективності виробництва. Зниження матеріальних витрат на виготовлення певного виду продукції, робіт та послуг - собівартості, призводить до підвищення її прибутковості, рентабельності, ефективності капіталовкладень. забезпечення економічної конкурентоспроможності і закріплення необхідного стану підрозділу та підприємства на ринку відповідної продукції і тим самим забезпечення його економічної безпеки. Структуризація собівартості продукції підрозділу пожежної охорони підприємства за економічними елементами дає змогу визначити роль окремих елементів собівартості в загальних витратах, виявити резерви можливого зниження собівартості за рахунок змін у співвідношенні між

уречевленою і живою працею, з подальшим пропорційним розподіленням витрат між виробничими підрозділами підприємства.

Для об'єктивного формування структури собівартості продукції підприємства ми пропонуємо виокремити підрозділ пожежної охорони у повноцінний відокремлений виробничий підрозділ та впровадити його у планово-облікову систему господарства з подальшим розподілення витрат на його утримання за підрозділами – формула [2]:

$$K_{ВПП} = \frac{B_{ПП}}{З_B} \times C_{ВП}$$

де $K_{ВПП}$ – кількість витрат на утримання підрозділу пожежної охорони, у грошовому виразі, що додається до витрат відповідного виробничого підрозділу;

$B_{ПП}$ – загальні витрати на утримання підрозділу пожежної охорони підприємства;

$З_B$ – загальна сума витрат по підприємству;

$C_{ВП}$ – сума витрат по підрозділу, на який відноситься пропорційна сума витрат з утримання підрозділу пожежної охорони підприємства.

Запропонований варіант дає можливість мати об'єктивні показники структури собівартості продукції, що виготовляється у різних підрозділах підприємства. А також використовувати даний підхід при плануванні, аналізі і контролі за виробничими витратами, та формуванням політики ціноутворення, з забезпечення належної конкурентоспроможності та економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України //Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 34-35. - С.458
2. Бужин О.А Калькуляція показника собівартості підрозділу пожежної охорони підприємства / О.А. Бужин // НЕЖ: Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 8. – С. 122-126.

*Дмитренко В.І., здобувач,
Київський національний університет
технологій і дизайну*

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЛІЦЕНЗУВАННЯ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ліцензування є важливим засобом управлінського впливу і вирішує завдання не тільки державного регулювання та контролю у суспільно значимій сфері господарської діяльності але і забезпечує:

- 1) проведення фіскальної політики (стягнення платежів за видачу ліцензії та штрафів за правопорушення у цій сфері);

- 2) захист прав контрагентів – замовників результатів ліцензованої діяльності; 3) запобігання аваріям на виробництві та техногенним катастрофам як під час проведення такої діяльності так і після її закінчення;
- 4) створення конкурентного середовища у галузі будівельних робіт, пов'язаних із створенням об'єктів архітектури.

Для забезпечення виконання цих завдань органи державної влади повинні знаходити оптимальну межу у порядку застосування режиму ліцензування, забезпечуючи оптимізацію такого регулюючого впливу, який безпосередньо відображається на економічній безпеці самих будівельних підприємств.

Питання ліцензування будівельної діяльності актуальні для багатьох будівельних підприємств. Незалежно від того, чи будівництво є основним видом діяльності, чи будівельні роботи виконуються як допоміжні або навіть одноразово, ліцензування лишається обов'язковою вимогою законодавства. У процесі оформлення документів, необхідних для отримання ліцензії, виникає багато запитань юридичного характеру. Крім практичної значимості, ліцензування – важлива частина адміністративно-правового регулювання будівельних відносин, воно становить інтерес також у теоретичному аспекті, як форма легітимації будівельної діяльності.

Зміст ліцензійного режиму провадження діяльності у будівництві, пов'язаному із створенням об'єктів архітектури полягає в тому, що для того, щоб здійснювати такі види робіт як:

- 1) вишукувальні роботи для будівництва;
- 2) розроблення містобудівної документації;
- 3) проектування об'єктів архітектури;
- 4) будівельні та монтажні роботи;
- 5) монтаж інженерних мереж;
- 6) будівництво транспортних споруд;

7) інжинірингова діяльність у сфері будівництва, господарюючий суб'єкт має одержати ліцензію у встановленому нормативно – правовими актами порядку.

При цьому копії ліцензії та додатка, засвідчені органом ліцензування, мають бути в наявності у всіх відокремлених структурних підрозділах суб'єкта господарювання, адже специфіка діяльності обумовлює необхідність утворення управлінь які знаходяться на значній відстані від головної організації. Засвідчена органом ліцензування копія ліцензії є документом, що підтверджує право відокремленого структурного підрозділу суб'єкта будівельної діяльності на провадження будівельної діяльності. Ліцензування будівельної діяльності та контроль за додержанням ліцензійних умов здійснюється Державною архітектурно-будівельною інспекцією та її територіальними органами. Діяльність у наведених сферах будівництва буде легітимною тільки якщо роботи виконуватимуться за переліком, який безпосередньо наведений у тексті такого дозвільного документу. Строк початку такої діяльності має бути не раднішим за отримання ліцензії і тільки на період її дії.

Дійсно, проходження ліцензування легітимізує діяльність суб'єкта господарювання і наділяє його спеціальною правосуб'єктністю, а відсутність ліцензії позбавляє його цього.

Крім того, законодавство передбачає адміністративну відповідальність за провадження господарської діяльності без одержання ліцензії. Термін «діяльність» розуміється широко і укладення господарських договорів у сфері ліцензованої діяльності до отримання ліцензії також підпадає під це визначення. Таким чином, момент початку діяльності і в тому числі укладення відповідних господарських договорів має відбуватись тільки після одержання дозвільного документу – ліцензії, а тому аналізовані норми ЦК України потребують внесення відповідних змін.

Ліцензійний режим діяльності у сфері будівництва передбачає також і те, що суб'єкт господарювання зобов'язаний додержуватись ліцензійних умов щодо кількісного та якісного складу працівників, наявності відповідної техніки і устаткування, дотримання організаційних, кваліфікаційних та технологічних умов, а також виконувати інші обов'язки публічно правового характеру під час провадження господарської діяльності у будівництві, пов'язану із створенням об'єктів архітектури.

З урахуванням наведеного, ліцензування провадження діяльності у будівництві, пов'язаних із створенням об'єктів архітектури – це діяльність уповноважених державою відповідних компетентних органів щодо надання суб'єктам підприємницької діяльності дозволу на здійснення видів будівельної діяльності, за умови дотримання ними певних умов, передбачених законодавчими актами, а також контроль за дотриманням ними ліцензійних умов та застосування заходів оперативного реагування в разі допущення правопорушень в цій сфері.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
2. Господарський кодекс України [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http : // www.rada.gov.ua](http://www.rada.gov.ua).
3. Порядок ліцензування господарської діяльності, пов'язаної із створенням об'єктів архітектури, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1396 [Електронний ресурс] / Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/go/1396-2007-n

Захаров О.І., к.е.н., професор,
Університет економіки та права „КРОК”

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах економічної кризи для забезпечення ефективної роботи системи забезпечення економічної безпеки необхідна своєчасна і достовірна інформація не тільки про фактори та загрози, які існують в даний час у зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства, а також про ті, що можуть виникнути в найближчій та віддаленій перспективі. Для того, щоб мати таку інформацію,

без якої практично неможливо не тільки стратегічне управління системою економічної безпеки, але також вкрай важко здійснювати ефективне оперативне управління щодо своєчасної і адекватної протидії загрозам зовнішнього і внутрішнього середовища в структурі служби безпеки підприємства, необхідно мати підрозділ інформаційно-аналітичного забезпечення. Цей підрозділ має здійснювати постійний моніторинг та аналіз процесів, які відбуваються як всередині підприємства, так і за його межами.

Інформаційно-аналітична робота це діяльність інформаційно-аналітичного підрозділу із забезпечення перших керівників підприємства та його підрозділу економічної безпеки відомостями, які необхідні для прийняття ефективних рішень щодо попередження або зниження рівня загроз і ризиків, і на основі цього створення сприятливих умов для стабільного функціонування і розвитку підприємства .

При проведенні інформаційно-аналітичної роботи необхідно постійну увагу приділяти факторам загроз, які існують у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства. Вивчення зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства потрібно розглядати, як безперервний процес, в основі якого лежить аналіз множини конкретних явищ і подій, що відбуваються в навколишньому до підприємства світі.

Аналіз зовнішнього середовища є процесом, за допомогою якого розробники стратегії та оперативних планів із забезпечення економічної безпеки підприємства отримують достовірну інформацію про всі існуючі та можливі зовнішні фактори небезпек та загроз економічної безпеки.

Якісний аналіз дозволяє передбачити стан та динаміку розвитку існуючих факторів небезпек та загроз, а також спрогнозувати появу нових. Він дає час для прийняття правильних рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємства. Дозволяє спланувати діяльність системи економічної безпеки, розробити механізм взаємодії внутрішніх і зовнішніх суб'єктів системи безпеки, визначити найбільш ефективні технології, методи та засоби протидії зовнішнім небезпекам та загрозам.

При здійсненні інформаційно-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства необхідно приділяти увагу не тільки вивченню та аналізу зовнішнього середовища, але також тримати в полі постійної уваги процеси, які відбуваються всередині самого підприємства. Це обумовлено тим, що внутрішнє середовище має особливе значення для забезпечення економічної безпеки.

Особливістю внутрішнього середовища є те, що воно піддається впливу з боку керівництва підприємства. Однак варто враховувати, що не всі його складові можуть контролюватися однаково. З позиції забезпечення економічної безпеки необхідно, в першу чергу, приділяти увагу тим напрямкам, що становлять інтерес для конкурентів, а також постійно контролювати ті складові внутрішнього середовища, від яких значною мірою залежить стійкість і ефективність роботи підприємства. Для цього фахівці інформаційно-аналітичного підрозділу служби економічної безпеки підприємства повинні постійно вивчати й аналізувати процеси, які відбуваються в усіх його

структурних підрозділах. Це стосується управління, трудової та технологічної дисципліни, кількісно-якісних параметрів персоналу, технічного оснащення, застосовуваних технологій, захисту комерційної таємниці та інтелектуальної власності, конкурентоспроможності продукції, що випускається, морально-психологічного клімату і так далі.

Вивчення та прогнозування процесів, що відбуваються в зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, це найбільш складний і відповідальний напрямок діяльності фахівців з економічної безпеки підприємства. Модель інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності систем управління та економічної безпеки підприємства надано на рисунку 1.

Рис. 1. Модель інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності системи економічної безпеки підприємства

Під час розгляду проблеми організації інформаційно-аналітичної роботи у сфері економічної безпеки необхідно визначитися із її змістом і особливостями проведення.

Інформаційно-аналітичний підрозділ служби безпеки є «мозковим

центром» підприємства і до його завдань відносяться:

- збір, обробка та аналіз інформації про процеси, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства;
- вивчення конкурентів, їхніх прагнень і методів конкурентної боротьби;
- вивчення криміногенної обстановки в регіоні, місті, районі;
- вивчення партнерів та клієнтів;
- вивчення та прогнозування розвитку подій у сегменті ринку де здійснює діяльність підприємство;
- своєчасне інформування керівництва про події (їх можливий розвиток) що відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, науці, техніці, політиці і в суспільстві.

Інформаційно-аналітичне забезпечення системи економічної безпеки – це складний процес. Основними його елементами є джерела інформації про загрози економічної безпеки, а також форми, способи, методи та технічні засоби та технології одержання та аналізу цієї інформації. Пріоритетне значення під час проведення роботи із збору та аналізу інформації мають відомості про реальні загрози прямої дії економічної безпеки підприємства.

Якість інформації у системі економічної безпеки – це властивості інформації, що визначають рівень її практичної придатності для діяльності підприємства та його системи економічної безпеки. Якість інформації для прийняття рішень в системі економічної безпеки підприємства залежить від таких її характеристик як своєчасність, достовірність, актуальність, важливість, повнота.

Важливою складовою частиною управлінської діяльності в галузі економічної безпеки є аналітична робота. Аналітична робота здійснюється з метою оцінки інформації та підготовки пропозицій для прийняття управлінських рішень керівництвом підприємства та його системи безпеки з протидії існуючим та можливим небезпекам та загрозам економічної безпеки.

Зміст аналітичної роботи у системі економічної безпеки – це зведення отриманої інформації, яка стосується факторів загроз у логічно обґрунтовану систему просторово-тимчасових, причинно-наслідкових та інших залежностей, що дозволяють дати правильну оцінку процесам, що відбуваються в зовнішньому і внутрішньому середовищі підприємства.

Для проведення аналітичної роботи у сфері економічної безпеки фахівці-аналітики служби економічної безпеки підприємства застосовують закони й методи розумової діяльності, а також сучасні інформаційні технології, за допомогою яких здійснюється пошук та обробка інформації з метою отримання нових знань необхідних для прийняття ефективних рішень із забезпечення економічної безпеки підприємства.

Отже, в умовах високого рівня невизначеності процесів, що відбуваються у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, особливе значення для прийняття правильних управлінських рішень в системі економічної безпеки має якісне їх інформаційно-аналітичне забезпечення. Для цього в складі служби безпеки підприємства необхідно мати інформаційно-аналітичний підрозділ та фахівців в галузі конкурентної розвідки та аналітичної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Артемов В.Ю. *Основи менеджменту для інформаційних аналітиків : Курс лекцій* / В. Ю. Артемов. - К. : КНТ, 2007. - 272 с.
2. Горячева К. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки підприємства / К.Горячева // *Актуальні проблеми економіки*. - 2003. - № 9. - С.43 - 49.
3. Зубок М.І. Інформаційно-аналітичне забезпечення підприємницької діяльності / М.І. Зубок. – К.: КНТЕУ, 2009. – 156 с.
4. Кузнецов И.Н. *Учебник по информационно-аналитической работе* / И.Н. Кузнецов. – М.: Яуза, 2001. – 320 с.
5. Курносое Ю.В. *Аналитика: методология, технология и организация информационно-аналитической работы* / Ю.В. Курносое, П.Ю. Конотопов. – М.: Русаки, 2004. – 512 с.
6. Мойсеєнко І.П. Інформаційно-аналітичне забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин. // *Актуальні проблеми економіки*. - 2009. - № 10. - С.239-244
7. Пархоменко О. Роль інформаційно-аналітичного забезпечення в управлінні функціональними системами / О.Пархоменко // *Проблеми науки*. - 2006. - № 10. - С.18-22.
8. Ющук Е. *Конкурентная разведка. Маркетинг рисков и возможностей* / Евгений Ющук. – М. : Вершина, 2006. – 240 с.
9. Ярочкин В.И. *Корпоративная разведка* / В.И. Ярочкин, Я.В. Бузанова. - 2-е изд., перераб. и доп. - М.: "Ось-89", 2005. - 304 с.

Ілляшенко О.В., к.е.н., доцент,
Інститут хімічних технологій
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк)

МЕХАНІЗМИ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Будь-яка система приводиться в дію завдяки відповідним механізмам. У сучасній економічній безпекології у контексті системотворення є підстави говорити про два види механізмів - функціонування системи економічної безпеки та управління.

За своєю природою механізми системи економічної безпеки підприємства є економічними, тобто основою їхньої кінематики є рух інформації, а результатом функціонування – управлінське рішення щодо забезпечення економічної безпеки підприємства та його реалізація. За характером дії механізми системи економічної безпеки підприємства є діяльними, тобто завдяки ним здійснюється певний вид діяльності – функціонування та управління системи економічної безпеки підприємства. Результатом цієї діяльності має стати створення відносно безпечних умов діяльності підприємства та їхнє підтримування протягом певного часу. За часом дії механізми системи економічної безпеки підприємства різняться: механізми функціонування системи та управління нею діють безперервно, тобто є динамічними, тоді як механізм розвитку системи є дискретним, тобто його дія розпочинається за наявності певних умов.

Механізм функціонування системи економічної безпеки має подвійне призначення: з одного боку, його дія забезпечує функціонування системи, а з іншого, - економічну безпеку підприємства. Адже якщо система економічної безпеки функціонує, то вона виконує своє призначення – забезпечує економічну безпеку підприємства.

У загальному вигляді будь-який механізм є формою взаємодії окремих елементів (процесів), яка дозволяє досягти цілей їхньої сукупності в цілому завдяки досягненню цілей кожного елемента. Механізм описує, як можуть діяти елементи, до чого приведе набір їхніх дій. Якщо у технічних системах опис дій елементів та набору дій елементів є заздалегідь визначеним, то у соціально-економічних системах, де рішення ухвалюють та реалізують люди (причому, з різними поглядами та оцінками подій та ситуацій), опис дій елементів та набору дій елементів можна лише передбачити з певною мірою ймовірності. Адже люди, що ухвалюють та реалізують певні рішення, зовсім по-різному розуміють їх, бачать їхній взаємозв'язок та реагують на корегувальний вплив змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі системи.

Взаємодія окремих елементів (процесів) у механізмі функціонування системи економічної безпеки відбувається завдяки руху інформації. Тому для формування механізму функціонування системи економічної безпеки необхідно встановити, в який спосіб, яку інформацію потрібно збирати для цієї системи, де і в який спосіб її необхідно опрацьовувати, яким чином формувати і як опрацьованою інформацією необхідно розпорядитися, тобто кому і навіщо (з якою метою, для чого) передати. Рух інформації та її перетворення у механізмі функціонування системи економічної безпеки відбуваються в умовах неповноти інформації, її швидкого старіння, можливого ненавмисного або навмисного перекручування внаслідок впливу людського чинника, різного сприйняття цінності інформації посадовими особами внаслідок їхніх індивідуальних особливостей, поглядів щодо її формування та використання. При цьому можуть виникнути такі питання:

- чи потрапить інформація щодо економічної безпеки підприємства до посадової особи, якій вона дійсно необхідна;
- як організувати рух інформації щодо економічної безпеки підприємства таким чином, щоб інформація у необхідному обсязі та потрібної якості потрапляла до зацікавлених посадових осіб;
- чи є рух інформації щодо економічної безпеки підприємства результативним (ефективним).

Отже, механізми системи економічної безпеки підприємства слід визнати взаємодією у динаміці між елементами (підсистемами або власниками процесів) та суб'єктом системи на основі руху інформації від елементів (підсистем або власників процесів) до суб'єкта системи і у зворотному напрямі, за результатами якої ухвалюються та виконуються дії щодо функціонування системи економічної безпеки підприємства та управління нею. Саме рух інформації та її надання у відповідному форматі є основою поєднання алгоритмів, прийомів, методів, способів та засобів забезпечення економічної безпеки підприємства у межах відповідного механізму.

Сприйняття механізмів системи економічної безпеки підприємства у вигляді руху інформації визначає їхню корисність, адже такі механізми надають посадовим особам та фахівцям з економічної безпеки деяку свободу дій, яка дозволяє з кількох варіантів (сценаріїв) забезпечення економічної безпеки за встановленими критеріями (наприклад, результат або наслідки) вибрати той, що забезпечує її повнішою мірою. Тоді найважливішою особливістю механізмів системи економічної безпеки підприємства є асиметричність (неповнота інформації для учасників процесу забезпечення економічної безпеки) інформації як від елементів (підсистем або власників процесів) до суб'єкта системи, так і у зворотному напрямі. При повній інформації можливе ухвалення результативних рішень щодо забезпечення економічної безпеки підприємства. Але повнота інформації з урахуванням особливостей її сприйняття та оцінювання посадовими особами є, радше, винятком, ніж правилом.

Виходячи з наданого змісту механізмів системи економічної безпеки, можна говорити про низку ознак, за якими можна ідентифікувати ці механізми: наявність об'єктивно-змістової, операціональної та праксеологічної компонент; здатність виконувати інтегративну, гносеологічну та систематизовану функції механізму; наявність як основної операціональної норми правил, що установлюють рух інформації, її форматування у певних пунктах на маршруті руху, терміни та персоніфікацію надання.

*Кирилюк І.М., аспірантка,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки»*

СУТНІСТЬ ТА ЕВОЛЮЦІЯ ТРАКТУВАНЬ КАТЕГОРІЇ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Проблема забезпечення якості продукції має низку аспектів (правових, технічних, біологічних, хімічних тощо). Проте з точки зору стимулювання процесу перетворення дійсності (забезпечення належної якості продукції, її підвищення) вирішальним є економічний аспект. Необхідно зауважити, що китайський ієрогліф, який означає «якість», складається з двох елементів – «рівновага» і «гроші» (якість = рівновага + гроші). Відповідно, якість уособлює в собі поняття «вищий за рівноважний», «дорогий». Іншими словами, китайське трактування закладає у цю категорію сенс певних грошових переваг, характеристик конкурентоспроможного об'єкта.

Проблему якості, неоднорідності та складності її вимірювання у своїх дослідженнях розкривав А. Маршалл. Він стверджував: «...якість володіє не меншою вагою, ніж кількість у процесі попиту і пропозиції на товари»; «...важко також установити, що товари, про які йде мова, завжди однакової якості. Після посушливого літа будь-яка пшениця, що надходить на ринок, вважається дуже хорошою, а ціни на пшеницю врожаю наступного року здаються вищими, ніж вони є насправді»; «...нам відомі методи вимірювання

показників якості в рамках стандартів. Але ми не знаємо, як це зробити з точки зору задоволення потреб споживача» [1].

Відомий японський вчений, розробник «причинно-наслідкової» діаграми якості (Cause and Effect Diagram) К. Ісікава пов'язував дослідження якості із задоволенням потреб споживачів. Він відзначав, що, з одного боку, «...якість – це властивість, яка реально задовольняє споживачів», а з іншого – «...якість сама є економією» [2, с. 116]. Американський дослідник Дж. Джуран, розглядаючи суб'єктивну сторону цієї категорії, вказував: «якість є мірою задоволення споживача (для реалізації якості виробник має знати вимоги споживача і робити свою продукцію такою, щоб вона задовольняла ці вимоги)». Також для визначення якості він виділяв «придатність її використання (відповідність призначенню)» [3, с. 79]. Із мірою або ступенем задоволення конкретної потреби певною споживчою вартістю пов'язував визначення якості Д. Львов: «...під якістю продукції ми будемо розуміти ступінь задоволення потреб у фіксованих умовах її споживання» [4, с. 13].

У новому енциклопедичному словнику Вебстера досліджувана категорія визначена так: «Якість – своєрідні та істотні характеристики: «природа» речі; невід'ємні риси: «властивість» речі (наприклад, міцність як якість сталі)¹ [5, с. 1737]. Тобто якість – це, окрім іншого, об'єктивно існуюча сукупність властивостей і характеристик продукції.

Таким чином, теоретичний аналіз засвідчив, що категорія якості органічно поєднує суб'єктивний та об'єктивний складники. У низці джерел, а також у спеціалізованій науковій літературі якість визначається не лише як сукупність об'єктивно існуючих властивостей і характеристик продукції, а й як міра задоволення потреб. Це, на наш погляд, дає підстави для діалектичного поєднання у досліджуваній категорії суб'єктивного та об'єктивного на рівні теоретичного синтезу.

У зв'язку з цим представляє інтерес існуючий спектр офіційно прийнятих чи рекомендованих визначень якості продукції, сформульованих у міжнародних стандартах ISO серії 9000 (застосовуються при створенні та удосконаленні систем менеджменту якості), прийнятих більш ніж 90 країнами світу в якості національних. Так, у нині діючому міжнародному стандарті ISO 9000:2005 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» і в словнику EOQ (Європейської організації з якості) якість продукції визначається як ступінь відповідності її характеристик і властивостей вимогам (потребам чи очікуванням), які встановлені, зазвичай передбачаються або є обов'язковими. Вказане визначення органічно поєднує об'єктивний (наявність певних характеристик і властивостей) і суб'єктивний складник (ступінь їх відповідності вимогам, потребам, очікуванням).

Необхідно вказати на певну некоректність перекладу на українську мову визначення якості з міжнародного стандарту ISO 9000:2005 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» (п.п. 3.1.1; 3.1.2 і 3.5.1), викладеного у Національному стандарті України ДСТУ ISO 9000:2007

¹ Quality – peculiar and essential character: NATURE; an inherent feature: PROPERTY (hardness is a quality of steel).

«Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» [6]. Формулювання п. 3.1.1 «Ступінь, до якого сукупність власних характеристик (3.5.1) задовольняє вимоги (3.1.2)» доцільно було б замінити на «Ступінь відповідності власних характеристик (3.5.1) вимогам (3.1.2)»; п. 3.1.2 «Сформульовані потреба чи очікування, загальнозрозумілі чи обов'язкові» на «Потреbam чи очікуванням, які встановлені, зазвичай передбачаються або є обов'язковими»; п. 3.5.1 «Характерна особливість» на «Характерні властивості». У вказаному національному стандарті втрачено ключовий термін для тлумачення категорії якості – «властивості» (залишено лише термін «характеристика»). Хоча терміни «характеристика» і «властивості» мають різне смислове навантаження² і у визначенні категорії якості органічно доповнюють один одного.

Відповідно до сформульованого у міжнародному стандарті визначення апріорі визнається: якщо продукція не має певних властивостей або ж не відповідає вимогам чи потребам, вона не володіє якістю. За національним стандартом продукція не володіє якістю, якщо її властивості чи параметри кимось не описані чи не сформульовані. В результаті змістовна, об'єктивна сторона якості (притаманні продукції властивості) втрачається, відривається від вимог. Власне вимоги і той, хто їх визначає, стають самодостатніми, визначальними в питаннях якості. Це суперечить фундаментальному положенню, згідно з яким якість продукції є однією з форм вираження об'єктивно існуючої сукупності властивостей і характерних рис продукту праці чи предмета природи.

Певна двобічність тлумачення категорії якості продукції закладена у вітчизняній економічній енциклопедії – фундаментальній економічній праці за ред. Б. Гаврилишина. У ній відповідно до визначення, запропонованого Б. Мициком, якість продукції – це сукупність властивостей продукції, які зумовлюють її здатність задовольняти певні потреби відповідно до її призначення [8, с. 923]. Водночас С. Мочерним дано таке визначення якості товару – комплекс характеристик продукту праці, які визначають його корисність (передусім для споживачів) [8, с. 924]. Очевидно, що ці визначення доцільно об'єднати, оскільки вони доповнюють один одного та разом ємно розкривають об'єктивну сторону якості продукції – сукупність її властивостей і характеристик (характерних рис).

У контексті зазначеного показовим є визначення якості продукції у Законі України «Про безпечність та якість харчових продуктів» (до набрання чинності 20.09.2015 р. нової його редакції під назвою «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»). Згідно з ним, якість харчового продукту – це ступінь досконалості властивостей та характерних рис харчового продукту, які здатні задовольнити потреби (вимоги) та побажання тих, хто споживає або використовує цей харчовий продукт [9, с. 16]. У новій редакції

² Відповідно до академічного тлумачного словника української мови характеристика означає опис, визначення істотних, характерних особливостей, ознак чого-небудь; властивість – якість, ознака, характерні для чого-небудь [7]. Отже, слово «характеристика» означає суб'єктивний процес опису чи визначення особливостей речі, а слово «властивість» – об'єктивні якісні ознаки, характерні для речі (її невід'ємні характерні риси).

Закону дано тлумачення лише окремих показників якості харчового продукту – це показники та/або властивості харчового продукту, що застосовуються для виконання одного або кількох завдань (відокремлення традиційного харчового продукту від інших харчових продуктів; встановлення вимог до продуктів для дитячого харчування, медичних цілей тощо; інформування споживачів про властивості харчового продукту, в тому числі шляхом його маркування) [10].

У цих визначеннях якість продукції розглядається як об'єктивна реальність (сукупність властивостей і характерних рис), зберігаючи свою фундаментальну основу. Крім того, звертається увага на важливість задоволення потреб (вимог) шляхом формування необхідного рівня якості продукції.

Необхідно зазначити, що в науці та практичній діяльності нерідко застосовуються й інші категорії, які виражають здатність товару чи послуги відповідати встановленим вимогам (задовольняти потреби) – корисність, споживча вартість або споживча цінність. Інакше кажучи, здатність товару задовольняти потреби називають не якістю, а корисністю. У цій категорії виражаються не самі по собі властивості речей, а відношення людей до цих властивостей (суб'єктивний складник). Прикладом можуть бути лікарські засоби, які, володіючи певними якісними параметрами (властивостями і характеристиками), можуть бути корисними для одних і шкідливими для інших.

У загальнотеоретичному розумінні категорія якості означає внутрішню визначеність об'єкта, речі у вигляді притаманних їм властивостей і характеристик, здатність задовольняти певні людські потреби. Таким чином, з нашої точки зору, якість слід розглядати як ширшу категорію, ніж корисність чи задоволеність потреб. У багатьох дослідженнях із категорією «корисність» пов'язують також категорію «цінність», яка виражає «суб'єктивний аспект сприйняття (оцінювання) товару як споживачем (на основі його корисності, рідкісності тощо), так і виробником (передусім усвідомленням його альтернативної цінності (вартості), тобто цінності втрачених можливостей від альтернативного використання ресурсів)» [11, с. 148]. Співвідношення категорій «якість» і «корисність» в авторському трактуванні визначається так: $\text{якість} = \text{об'єктивні характеристики і властивості предмета (потенційна корисність)} + \text{задоволення індивідуальних потреб відповідно до суспільних вимог і обмежень (корисність)}$.

Отже, у категорії якості виражається співвідношення двох відмінних і взаємопов'язаних між собою сторін: властивостей і потреб. На основі ув'язки якості продукції (об'єктивного складника) з конкретними вимогами і умовами споживання стає можливим дослідження певної форми вияву (реалізації) якості. Оскільки певний вид продукції може споживатися великою кількістю домогосподарств, які пред'являють різні вимоги щодо якості, то й оцінки її рівня та міри придатності продукції часто значно різняться. Виходячи з цього, межі якісних параметрів у кінцевому підсумку визначаються масштабами і глибиною суспільних потреб.

Узагальнюючи викладене, якість продукції можна визначити як суспільну потребу, виражену в корисних властивостях продукції. Визнання корисних властивостей продукції в певний період ще не означає незмінність їх оцінки в майбутньому. Так, наслідки використання генетично модифікованої продукції поступово з'ясовуються провідними науковцями світу. Тому процеси усвідомлення та оцінювання її якісних характеристик можуть відбуватись у кардинально іншій площині.

Список використаної літератури:

1. Маршалл А. Принципы экономической науки [Електронний ресурс] / Маршалл А. – Режим доступу: <http://exsolver.narod.ru/Books/Econom/Marshall/index.html>.
2. Исикава К. Японские методы управления качеством: Сокр. пер. с яп. / К. Исикава. – М.: Экономика, 1988. – 215 с.
3. Качество в истории цивилизации: эволюция, тенденции и перспективы упр. качеством: в 3 т. / Под ред. Дж. Джурана. – М.: Стандарты и качество, 2004. – Т. 1. – 208 с.
4. Львов Д.С. Экономика качества продукции / Д.С. Львов. – М.: Экономика, 1972. – 255 с.
5. Webster's New Encyclopedic Dictionary / by M. Webster. – W.: Federal Street Press, 2002. – 2256 p.
6. Національний стандарт України ДСТУ ISO 9000:2007 «Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів» [Електронний ресурс] / Держспоживстандарт України. – Режим доступу: <http://document.ua/docs/tdoc14237.php>.
7. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://sum.in.ua/s/vlastyvistj\(kharakterystyka\)](http://sum.in.ua/s/vlastyvistj(kharakterystyka)).
8. Економічна енциклопедія: У 3 т. / Б.Д. Гаврилишин (гол.ред.) – К.: Вид. центр «Академія», 2000. – Т. 3: П (поручництво) – Я (японський центр продуктивності). – К.: Вид. центр «Академія», 2002. – 952 с.
9. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР / Офіційний вісник України. – 1998. – № 3. – С. 13-51.
10. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 № 771/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>.
11. Кирилюк Є. Аграрний ринок в умовах трансформації економічних систем: монографія / Є. Кирилюк. – К.: КНЕУ, 2013. – 571 с.

Кіцай В.А., студент,
Денисенко М.П. д.е.н., професор
Київський національний університет
технологій та дизайну

СУЧАСНА ІНВЕСТИЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ

З проголошенням незалежності України в наукових колах досить активно почала розвиватися проблематика забезпечення економічної безпеки як країни в цілому, так і її окремих елементів (регіону, міста, підприємства, людини тощо) та складових (макроекономічна, фінансова, інвестиційна, соціальна, зовнішньоекономічна, митна, демографічна, продовольча тощо), що зумовило появу значної кількості фундаментальних праць в галузі безпекознавства. Серед вчених, які зробили значний внесок у розвиток безпекознавства, можна

виділити В. Амітана, О. Амошу, О. Білоруса, економічної безпеки як невід’ємна її складова та не виділяються як повністю самостійний предмет дослідження. Дослідженню саме окремих складових економічної безпеки, зокрема її інвестиційної складової, або інвестиційної безпеки, присвячені праці таких вчених, як В. Кириленко [1], О. Баранівський [2], М. Недашківський та К. Подгорна [3], С. Ткаленко [4] та ін.

Деяких інвесторів може абсолютно не турбувати високий рівень інфляції або стагнація економічного розвитку, а більшою мірою цікавити наявність природних ресурсів. У такому випадку, навіть високий рівень корупції може сприйматися як позитивний фактор інвестування, оскільки дозволяє отримати доступ до ресурсів за більш низькими цінами. Ця методика є абсолютно виправданою для компаній, що ведуть свій бізнес у сфері інвестицій та управління інвестиційними капіталом. В цьому випадку характеристика інвестиційної безпеки виступає суто зовнішнім фактором впливу на конкретний проект, а не є предметом дослідження. Цією методикою сьогодні користуються такі фонди PrivateEquity (приватного капіталу) як: HorizonCapital, SigmaBleyzer, EastCapital, DragonCapital, IconPrivateEquity, EuroventuresUkraine (EVU) [1]

Активне дослідження проблем економічної безпеки та її забезпечення призвело до виокремлення в її структурі окремих складових, які поступово стають самостійним предметом дослідження науковців, серед яких можна виділити фінансову безпеку, інвестиційну безпеку, зовнішньоекономічну безпеку, митну безпеку та ін.

Досить ґрунтовно і всебічно розкрито зміст поняття інвестиційної безпеки держави в працях таких вчених, як: Л. Абалкін, В. Кириленко, А. Сухоруков, М. Крупка, С. Мошенський. Під інвестиційною безпекою слід розуміти такий збалансований рівень (обсяг) власних та іноземних інвестицій, який стане основою для довгострокової позитивної динаміки економіки; зможе забезпечити достатній рівень фінансування науково-технічної бази; дозволить створити та розвивати інноваційні процеси та механізми. Тобто інвестиційна безпека – це одночасно і стан перебування економіки, і процес, який характеризує ефективність використання капіталовкладень. Активізація інвестиційних процесів нині є найважливішою передумовою покращення рівня [2]

Згідно з останніми розрахунками світових рейтингових компаній, Україна потрапляє в категорію держав з низьким рівнем інвестиційної безпеки (в 2009 році – 76 місце з 91 країни). Отже, в коротко - середньостроковій перспективі без виявлення причин і впровадження сукупності ефективних заходів щодо поліпшення інвестиційного статусу країни Україні не вдасться підвищити рівень інвестування для повноцінного економічного зростання. Для розроблення дієвих заходів необхідно застосовувати різноманітні методи дослідження стану інвестиційної безпеки для виявлення резервів підтримки конкурентоспроможності економіки і гарантованого зростання ВВП на рівні завдань соціально-економічного розвитку та міжнародного співробітництва. Сучасні умови господарювання диктують необхідність пошуку нових підходів і методів до її дослідження, що і визначає своєчасність проведеного дослідження

Вплив фінансово – економічної кризи на інвестиційне середовище має системний характер. Сучасний стан інвестиційної безпеки держави зумовлює необхідність проведення структурної перебудови, тобто потреба економічних реформ на даному етапі має першочергове значення.

На наш погляд, для забезпечення інвестиційної безпеки держави слід посилити управління інвестиційним процесом, вдосконалити контроль надцільовим використанням державних інвестиційних коштів. Така ситуація вимагає особливої мобілізації, концентрації уваги на виконанні функцій щодо корекції умов розвитку інвестиційної сфери, перехід до управління великими інвестиційними проектами тощо.[5]

Слід враховувати, що немає однозначної позиції щодо оцінки кожного з показників, тому для окремих країн та інвесторів значення одного і того самого показника можуть бути неоднозначними. Так, наприклад, високі темпи зростання ВВП можуть свідчити про наближення перегріву економіки і подальший спад інвестування.

Включення національної економіки в світову економічну систему зумовлює необхідність здійснення аналізу інвестиційної складової економічної безпеки в контексті розвитку загально світових інвестиційних процесів. Для аналізу нами було вибрано період з 2000 р. по 2012 р., зважаючи на те, що саме у 2000 р. темп росту глобальних прямих іноземних інвестицій (далі – ПІІ) випередив темпи росту інших економічних агрегатів, таких як темп росту світового виробництва, капіталоутворення та торгівлі, а величина глобальних ПІІ досягла рекордного рівня в 1,3 трлн.дол. США [6]

Отже, попри все зростаючі обсяги залучення іноземних інвестицій – це потреба економіки України у інвестиційних ресурсах залишається досить високою, оскільки забезпечення економічного зростання можливе за ефективної мобілізації капітальних ресурсів та забезпечення якісного оновлення та розширення основних фондів, через що виникає необхідність пошуку та залучення інших джерел інвестування, які не мають відношення до закордонного походження. Основою таких джерел є інвестиційні ресурси, сконцентровані всередині України: власні кошти підприємств, залучені кошти у вигляді кредитів, банківських інвестицій, кошти населення, державні трансферти та ін. [7]

Список використаних джерел:

1. Кириленко В.І. Інвестиційна складова економічної безпеки : Монографія [Текст] / В.І. Кириленко – К. : КНЕУ, 2005. – 232 с.
2. Барановський О.І. Інвестиційна безпека / О.І. Барановський // Фінанси України – 1998. – №\ 9. – С.60-70
3. Недашківський М.М. Інвестиційна безпека України в сучасних умовах [Електронний ресурс] / М.М. Недашківський, К.Ю. Подгорна // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – №1. – Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/znpnudps/2012_1/pdf/12nnmimc.pdf
4. Ткаленко С.І. Інвестиційна безпека в умовах глобалізації фінансових потоків [Електронний ресурс] / С.І. Ткаленко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2010. – №1. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/znpnudps/2010_1/pdf/10tsioff.pdf

5. Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, № 1, 2012 О.О. Єрмак. «Сучасні методи дослідження інвестиційної безпеки держави Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України, платоспроможності окремих суб'єктів господарювання, виведення підприємств зі стану банкрутства, підвищення конкурентоспроможності національної економіки»

6. World Investment Report 2001 : Promoting Linkages. — United Nations Conference on Trade and Development [Електронний ресурс] // Режим доступу : http://www.unctad.org/en/docs/wir2001_en.pdf

7. Економіка. Реалії часу №4(9)2013 р. В.Ю. Єдинак, к.е.н «Аналіз інвестиційної складової економічної безпеки України в умовах глобалізації та транснаціоналізації національної економіки»

Коваль О.В., магістрант
Черевко О.В., д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

НАПРЯМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Середовище, в якому працює підприємство, потребує постійної роботи управлінського персоналу над удосконаленням рішень щодо забезпечення його економічної безпеки. Одним із напрямів цього процесу є організація системи безпеки на підприємстві. У зв'язку з цим усі підприємства створюють власні або використовують міжвідомчі служби безпеки.

Міжоб'єктні служби безпеки, як правило, спеціалізуються або на чисто режимно-охоронних послугах (охорона будівель, споруд, транспорту, окремих працівників підприємств, установ, членів їх сімей тощо), або на суто економічних, правових чи консультаційних. Клієнтами таких служб є сукупність малих та середніх підприємств, організацій та установ, для яких важко утримувати власні служби безпеки. Більш великі підприємства, банківські чи інші установи кредитно-фінансової системи також звертаються з окремих питань у ці служби безпеки.

Такі суб'єкти економіки не зможуть забезпечити ефективного функціонування своєї організації без комплексного підходу до питань безпеки. Тому, як правило, вони створюють власні служби безпеки. Структура цих підрозділів залежить від рівня становлення підприємства, масиву питань, вирішення яких покладає на ці служби керівництво організації на тому чи іншому етапі її розвитку. Але в структурі типових служб безпеки повинні обов'язково бути підрозділи, до функцій яких входять такі елементи системи безпеки, як:

- розвідка, контррозвідка з економічних та інших питань;
- внутрішня безпека, режим діловодства, моніторинг факторів ризику;

- режим проходу на об'єкт та охорону його будівель, територій і споруд;
- фізична безпека персоналу;
- протипожежна безпека;
- технічна безпека, до якої входять:
- робота охоронно-технічного обладнання;
- захист засобів зв'язку, комп'ютерних систем та інших комунікаційних мереж;
- радіаційно-хімічна безпека, цивільна оборона;
- безпека перевезень;
- інформаційно-аналітична робота;
- психолого-соціологічна робота;
- рекламно-пропагандистське забезпечення діяльності суб'єкта підприємництва;
- експертна перевірка механізму системи безпеки.

Для ефективного виконання перерахованих функцій важливо врахувати такі допоміжні елементи системи безпеки, як:

- а) система повідомлення про екстрений збір;
- б) типове планування дій особового складу служби безпеки (далі — СБ), персоналу організації в критичних ситуаціях;
- в) нормативне регулювання питань безпеки;
- г) режим ділових зустрічей та переговорів;
- г) взаємодія з правоохоронними органами;
- д) навчальна підготовка особового складу СБ;
- с) навчальна підготовка персоналу об'єкта з питань безпеки.

Такі служби охорони, як правило, створюються при місцевих органах внутрішніх справ або при державній службі безпеки. СБ будь-якої фірми постійно виконує певний комплекс завдань. Головними з них для будь-якої фірми є такі:

- а) охорона виробничо-господарської діяльності та захист відомостей, що вважаються комерційною таємницею даного підприємства;
- б) організація роботи з правового та інженерно-технічного захисту комерційних таємниць фірми;
- в) запобігання необґрунтованому допуску й доступу до відомостей та робіт, які становлять комерційну таємницю;
- г) організація спеціального діловодства, яке унеможливорює несанкціоноване одержання відомостей, віднесених до комерційної таємниці відповідного підприємства;
- г) виявлення та локалізація можливих каналів витoku конфіденційної інформації в процесі звичайної діяльності та за екстремальних ситуацій;
- д) організація режиму безпеки за здійснення всіх видів діяльності, включаючи зустрічі, переговори й наради в рамках ділового співробітництва підприємства з іншими партнерами;
- е) забезпечення охорони приміщень, устаткування, офісів, продукції та технічних засобів, необхідних для виробничої або іншої діяльності;
- є) організація особистої безпеки керівництва та провідних менеджерів і спеціалістів підприємства;

ж) оцінювання маркетингових ситуацій та неправомірних дій конкурентів і зловмисників.

Сукупність конкретних завдань, що стоять перед службою безпеки підприємства, зумовлює певний набір виконуваних нею функцій. Загальні функції, що покладаються на службу безпеки підприємства полягають в такому:

- захист законних прав та інтересів суб'єктів підприємницької діяльності та їх співробітників;
- збирання даних, їх аналіз, оцінювання і прогнозування оперативної обстановки та різноманітних ризиків на підприємстві, в організації, установі;
- вивчення та перевірка партнерів, клієнтів і конкурентів;
- своєчасне виявлення можливих посягань на об'єкт чи його співробітників з боку джерел зовнішніх загроз безпеці;
- недопущення проникнення на об'єкт структур промислового шпionaжу, злочинних формувань чи осіб із протиправними намірами;
- протидія технічному проникненню на об'єкта чи його комунікаційні системи;
- захист співробітників об'єкта від насильницьких посягань;
- виявлення, запобігання можливій протиправній чи іншій негативній діяльності співробітників суб'єкта підприємництва на шкоду його безпеці;
- збереження матеріальних цінностей, відомостей з обмеженим доступом;
- пошук та здобування необхідної інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики подальшої підприємницької діяльності;
- фізичну і технічну охорону будов, споруд, територій, транспортних засобів;
- формування в засобах масової інформації у партнерів та клієнтури позитивного іміджу про суб'єкт підприємницької діяльності, що повинно сприяти реалізації бізнес-проектів;
- відшкодування матеріальних та моральних збитків, спричинених неправомірними діями юридичних чи фізичних осіб;
- організація і забезпечення пропускового та внутрішньо-об'єктного режиму в приміщеннях; порядок несення служби; контроль дотримання вимог режиму персоналом підприємства і партнерами (відвідувачами);
- участь у розробці основоположних документів (статуту, правил внутрішнього розпорядку, договорів тощо) з метою відображення в них вимог організації безпеки й захисту (комерційної таємниці);
- розробка та здійснення заходів із забезпечення роботи з документами, що містять відомості, які є комерційною таємницею, контроль виконання вимог матеріалів інструктивного характеру;
- виявлення і перекриття можливих каналів витоку конфіденційної інформації, облік та аналіз порушень режиму безпеки працівниками підприємства, клієнтами та конкурентами;
- організація та проведення службових розслідувань за фактами розголошення або втрати документів, інших порушень безпеки підприємства;

- розробка, оновлення і поповнення переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю, та інших нормативних актів, які регламентують порядок організації безпеки й захисту інформації;
- забезпечення суворого виконання вимог нормативних документів з питань захисту комерційної таємниці;
- організація та регулярне проведення навчання працівників підприємства й служби безпеки за всіма напрямками захисту комерційної таємниці;
- ведення обліку сейфів і металевих шаф, якщо в них дозволене постійне чи тимчасове зберігання конфіденційних документів, а також облік та охорона спеціальних приміщень і технічних засобів;
- підтримка контактів із правоохоронними органами та службами безпеки сусідніх підприємств (організацій) в інтересах вивчення криміногенної обстановки в районі;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки.

У нормативних документах, які визначають організацію діяльності служб безпеки підприємств, виокремлюються конкретні об'єкти, які підлягають захисту від потенційних загроз і протиправних посягань. До них належать:

- персонал (керівники; персонал, який володіє інформацією, що становить комерційну таємницю підприємства);
- матеріальні цінності та фінансові кошти (приміщення, споруди, устаткування, транспорт; валюта, коштовні речі, фінансові документи);
- інформаційні ресурси з обмеженим доступом;
- засоби та системи комп'ютеризації діяльності підприємства;
- технічні засоби та системи охорони й захисту матеріальних та інформаційних ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Андросук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны : [монографія] / Г.А. Андросук, П.П. Крайнев. – К. : ІнЮре, 2000. – 400 с.
2. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізм забезпечення) / О.І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 759 с.
3. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство / В.М. Гесць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк. – Х., 2006. – 240 с.

*Лукошков В.М., магістрант,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ, ЩО ЗУМОВЛЮЮТЬ ПОТРЕБУ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

У сучасних умовах господарювання в Україні, діяльність підприємств є достатньо складним і ризикованим заняттям. І це пов'язано не тільки з далеко

не найкращим загальним станом національної економіки та різними макроекономічними деформаціями, а й з низкою специфічних факторів, що негативно впливають на ЕБ підприємництва [1].

Насамперед, слід зазначити, що під факторами розуміють умови здійснення господарських процесів і причини, що впливають на ці процеси. Фактори взаємозалежні між собою і впливають на результати діяльності підприємства в різних напрямках: одні позитивно, інші – негативно.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств (організацій)- конкурентів;

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо).

Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на ЕБ можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передовсім керівників і функціональних менеджерів).

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, як і будь-які суспільні явища, мають складну й багато в чому суперечливу природу. На думку М.Камлика основні фактори, що впливають на безпеку діяльності українських підприємств:

1) Економічний фактор. В умовах недосконалості законодавства України, що регулює підприємницьку діяльність, потужного й усе більш сильного тиску на середовище приватного бізнесу з боку злочинних угруповань, підприємцям доводиться здійснювати свою діяльність на тлі:

- загальної нестабільності економіки країни;
- часто мінливого політичного керівництва країни;
- залежності від курсового співвідношення гривня – долар;
- залежності від імпорتنих поставок;
- обмеженої ділової практики на зовнішніх ринках;
- організаційної слабості механізмів узгодження інтересів держави й підприємців;
- недосконалості й суперечливості підприємницького права;
- низької ефективності інституту страхування підприємницьких ризиків;
- протиправних зазіхань із боку несумлінних конкурентів і неспроможних партнерів;
- зазіхань на комерційну таємницю й інтелектуальну власність;
- низького професіоналізму, несумлінності, а в ряді випадків і зраді власного персоналу.

2) Фактор організаційно-правового забезпечення безпеки. У різних сегментах ринку (найбільшою мірою це стосується банківської сфери, ринку

цінних паперів, приватизації власності й ін.) зложився своєрідний правовий вакуум. Відсутність продуманої довгострокової стратегії й тактики проведення економічних реформ, відомча роздробленість і роз'єднаність державного регулювання фінансового й фондового ринку, сприяють формуванню атмосфери непередбачуваності, невпевненості підприємців у завтрашньому дні. З боку багатьох суб'єктів ринку систематично не виконуються вимоги чинного законодавства. Недостатньо ефективно, а часом і просто не діють державні органи, тоді як обстановка вимагає конкретних санкцій за порушення законів, протиправні й злочинні дії. Це, у свою чергу, породжує в частини підприємців і населення правовий нігілізм і впевненість у безкарності протиправної, авантюрної й шахрайської діяльності. Це своєрідне живильне для середовище кримінального бізнесу.

3) Кримінальний фактор. Чи не повсякденним явищем стали замаху на вбивство, смерть банкірів, підприємців й їхніх охоронців від рук найманих убивць. Кримінальні структури мають зброю, надійні засоби захисту, сучасну спецтехніку слухового й візуального спостереження. Високий відсоток економічних злочинів, корумпованість владних і ділових структур показує, що злочинні зазіхання стали більш небезпечними, та дуже важко розкриваються й не мають тенденції до скорочення. Останнім часом злочинний світ зосередив свою увагу на середніх і великих промислових підприємствах, банках інших комерційних структурах. Центр їхньої уваги зміщається убік «інтелектуальних» злочинів. З іншого боку, кримінальні угруповання намагаються активно використати можливості приватних детективних й охоронних структур у своїх протиправних інтересах, граючи, головним чином, на економічних відносинах керівників. Деякі служби охорони й забезпечення безпеки банків, акціонерних товариств, підприємств у силу недостатньої кваліфікації їхніх співробітників, слабкої інформованості, повної залежності від «хазяїв», або з інших причин найчастіше просто не в змозі протидіяти цілеспрямованому й небезпечному зовнішньому впливу.

4) Фактор інформаційно-аналітичного забезпечення підприємницької діяльності. У значної частини підприємців відсутнє розуміння специфіки цього виду діяльності, найчастіше окремі з них не можуть навіть сформулювати саму інформаційну проблему й, внаслідок цього, спостерігається нерозуміння ціни інформаційних послуг (праці, інтелекту, фінансових витрат). І хоча на ринку з'явився й досить добре зарекомендував себе ряд інформаційних фірм, їхні інформаційні бази й зусилля поки не об'єднані в єдину систему, кожна фірма розвивається сама по собі [2].

Шкарлет С. до основних факторів, що зумовлюють потребу створення ефективної системи ЕБ на підприємстві відносить:

- не вирішеність соціальних проблем населення (низький рівень доходів, безробіття, плінність кадрів та інші, що суттєво знижують ступінь відповідальності працівників підприємства до збереження та імовірного продажу секретів фірми);
- збереження високого рівня криміналізації економіки взагалі та поширення випадків укладання кримінальними структурами протиправних

зовнішньоекономічних угод з метою відмивання «брудних» грошей та переведення їх за кордон;

- підсилення конкурентної боротьби за українські ринки збуту як з боку вітчизняних, так і з боку закордонних виробників;
- установлення контролю з боку кримінальних структур над багатьма суб'єктами господарської діяльності різних секторів економіки;
- недосконалість чинного законодавства;
- високий рівень монополізації ринку;
- відсутність механізму узгодження інтересів держави й підприємців;
- недосконалість механізму вирішення економічних суперечок;
- відсутність надійних джерел фінансування;
- недосконалість механізму страхування підприємницького ризику;
- надмірна регламентація підприємницької діяльності;
- відсутність досвіду в українського бізнесу в розробці та реалізації засобів і методів захисту власної ЕБ, відсутність досвідчених фахівців-професіоналів і т.п. [3].

Як внутрішніх, так і зовнішніх факторів ризику величезна кількість. Це обумовлено насамперед тим розмаїттям зв'язків і відносин, у які обов'язково вступає суб'єкт господарювання. Вони виникають у конкретних політичних, соціально-економічних, природно-кліматичних і інших умовах, які склалися як у масштабах всієї країни, так і на рівні певного окремого регіону. Саме конкретна ситуація у тому або іншому населеному пункті, місцевості, де провадить свою діяльність суб'єкт господарювання, може вплинути на результати його діяльності.

Список використаних джерел:

1. Єгоров В.П. Проблемы экономической безопасности предприятий в период внедрения мероприятий по повышению эффективности производства / В.П. Єгоров // [Наукові праці Донецького державного технічного університету.] – Донецьк: ДонДТУ, 2006. – 514 с.
2. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навчальний посібник. / М.І. Камлик - К.: Атіка, 2005. – 432 с.
3. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: Монографія./ С.М. Шкарлет. – К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. – 436 с.

*Масюкевич Р.Я., студент
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
Черкаський Національний Університет
імені Богдана Хмельницького*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ЩОДО СУТНОСТІ ТА МЕТОДІВ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Поняття «фінансова безпека» у якості самостійного об'єкту управління відносно нове, введене в науковий обіг лише в останньому десятилітті. Дане поняття комплексне і досить докладно розглядається сучасними дослідниками на макрорівні в системі більш загальних категорій – «національної безпеки» або

«економічної безпеки країни». На рівні господарюючих суб'єктів комплексне дослідження сутності поняття «фінансова безпека» як самостійного об'єкта управління в сучасній літературі відображення ще не отримало і, в основному, ідентифікується зазвичай лише як один з елементів економічної безпеки.

Так, на думку С. Покропивного серед функціональних складових економічної безпеки підприємства саме фінансова складова є провідною й вирішальною, адже за ринкових умов господарювання фінанси (грошова частина) є «двигуном» будь-якої економічної системи.

Фінансова безпека на думку К. Горячевої – це такий фінансовий стан, для якого характерними є: 1) збалансованість і якість сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; 2) стійкість до зовнішніх і внутрішніх загроз; 3) здатність фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей і завдань достатнім обсягом фінансових ресурсів; 4) забезпечення розвитку всієї фінансової системи.

Відповідно до досліджень Н. Реверчук, фінансова безпека підприємства є захистом від ймовірних фінансових витрат і попередження банкрутства підприємства, досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів. Саме вона є провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є двигуном будь-якої економічної системи. Таку точку зору щодо визначення фінансової економічної безпеки підтримує Л. Мельник, при цьому визначає фінансову безпеку підприємства як досягнення найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів.

В. Мунтіян розглядає фінансову безпеку підприємства як поєднання оптимальних значень, зокрема таких: прибутковості і рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних і оборотних коштів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами підприємства, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку.

Інші науковці, такі як А. Кириченко та Ю. Кім визначають фінансову безпеку підприємства як фінансове становище і фінансову стабільність, які здатні забезпечити суб'єкту господарювання нормальний ефективний розвиток його діяльності

Тож, узагальнюючі вище розглянуті визначення, фінансова безпека являє такий стан, при якому підприємство: 1) перебуває у фінансовій рівновазі, що забезпечує його ефективну діяльність у довгостроковому періоді; 2) задовольняє потреби підприємства у грошових коштах для сталого розширеного відтворення; 3) забезпечує достатню фінансову незалежність; 4) здатність протистояти неочікуваним небезпекам і загрозам; 5) захищеність фінансових інтересів власників підприємства.

Як свідчить аналіз літературних джерел, до основних напрямів дослідження проблем фінансової безпеки підприємства відносяться:

1) оцінка фінансової безпеки підприємства, яка базується на методах прогнозування стабільної діяльності підприємства та оцінки загрози банкрутства;

2) оцінка фінансової безпеки підприємства в межах системи економічної безпеки підприємства. При цьому існують підходи, в яких фінансову безпеку розглядають як складову економічної безпеки, а також підходи, які розглядають економічну безпеку як сукупність певних функціональних рівнів і фінансовий рівень як основний і вирішальний функціональний рівень.

Аналіз цих підходів до вирішення проблем фінансової безпеки підприємства дає можливість приєднатися до вчених, які вважають, що оцінювання фінансової безпеки підприємства не повинно обмежуватися аналізом фінансового стану підприємств. У той же час, існуючі підходи до визначення суті поняття "фінансова безпека підприємства" характеризуються неоднозначністю у трактуванні характеристик, властивостей та елементів, у розумінні її змісту, співвідношення об'єктивних і суб'єктивних сторін. Адже фінансова безпека підприємства - це складне явище, яке має цілий ряд причин і наслідків. Виділяють внутрішні та зовнішні загрози фінансової безпеки підприємства.

Ретельне вивчення внутрішніх і зовнішніх загроз фінансової та економічної безпеки підприємства необхідні при стратегічному плануванні діяльності підприємства і дозволяють прийняти ефективні стратегічні рішення для забезпечення успішної діяльності підприємства на перспективу.

Самі методи оцінки фінансової безпеки підприємства, зокрема їх вибір у кожному окремому випадку залежать від конкретного змісту, який вкладається в саме поняття «фінансова безпека підприємства». Зміст фінансової безпеки підприємства полягає у можливості суб'єкта господарювання самостійно розробляти і реалізовувати фінансову стратегію відповідно до цілей загальної стратегії.

На сьогодні існують різні підходи щодо методів оцінки фінансової безпеки підприємства. Наприклад, С. Ільяшенко пропонує здійснювати оцінку фінансової безпеки підприємства на основі аналізу його фінансової стійкості, рівень якої визначається достатністю оборотних коштів (власних чи позичених) для здійснення виробничо-господарської діяльності.

І. Біломістна та А. Ковальчук запропонували оцінити стан фінансової безпеки підприємства засобами економіко-математичного моделювання. На думку вчених, одним з основних показників фінансової безпеки підприємства є отримання прибутку у кожному з досліджуваних періодів. Так, науковці перевіряли вплив на прибуток таких факторів як дебіторська заборгованість, кредиторська заборгованість, власний капітал, а також наступних макроекономічних показників: рівень інфляції, внутрішній валовий продукт країни. Крім того, автори проаналізували вплив коефіцієнтів фінансового стану підприємства (автономії, фінансової стабільності, абсолютної ліквідності тощо) на його прибуток. У результаті, сукупність запропонованих підходів на базі економіко-математичного моделювання, на думку науковців, найповніше характеризує фінансову безпеку підприємства [1, с. 32].

Методика оцінки фінансової безпеки підприємства, запропонована у роботі М. Рети та А. Іванової, передбачає здійснення розрахунку інтегрального показника на основі запропонованого переліку фінансових показників, які підлягають нормуванню. Вчені пропонують порівняти фактичні значення розрахованих коефіцієнтів фінансового стану із нормативним та граничним з метою формулювання висновку щодо стану фінансової безпеки підприємства. Автори наголошують, що використання запропонованого підходу до оцінки фінансової безпеки на практиці призведе до отримання неупередженої інформації щодо стану фінансової безпеки підприємства та дозволить виокремити конкретні шляхи вдосконаленні використаної методики.

Відповідно до ресурсно-функціонального критерію оцінка стану фінансової безпеки здійснюється на основі оцінки рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власні фінансові ресурси і позикові фінансові ресурси. Цей підхід є дуже поширеним, адже процес забезпечення фінансової безпеки зводиться до цілісної оцінки використання грошових ресурсів підприємства.

Використанні критерію "мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці" полягає у встановленні певного граничного рівня фінансової безпеки підприємства, відхилення від якого може призвести до банкрутства підприємства. Разом з тим, виникають певні складнощі, адже критерій важко розрахувати через відсутність потрібних для цього бухгалтерських і статистичних даних. Такий показник-індикатор можна буде розрахувати лише експертним шляхом, який буде мати свої межі точності.

Застосування критерію "достатності оборотних коштів" (власних і позикових) для здійснення виробничо-збутової діяльності є дуже обмеженим, оскільки охоплюються не всі сфери фінансово-господарської діяльності підприємства і, відповідно, фінансової безпеки. Використання цього критерію можливе для оперативного визначення рівня фінансової безпеки.

Виходячи з аналізу існуючих підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, таку оцінку рівня пропонується здійснювати по кожній функціональній складовій фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник.

Фінансову безпеку підприємства можна проаналізувати з точки зору аналізу грошових потоків, точки беззбитковості, факторів макро-, мікросередовища, коефіцієнтного аналізу тощо.

У процесі аналізу грошових потоків визначається достатність грошових коштів для виконання взятих підприємством на себе зобов'язань, а також його можливість здійснювати інвестиції.

Отже, фінансова безпека підприємства – це комплексне поняття, яке характеризує стан захищеність його діяльності від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність у короткостроковому періоді усунути різні загрози та пристосуватися до умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

Список використаних джерел:

1. Біломістна І.І. Оцінка стану фінансової безпеки на основі економіко - математичного моделювання/ І.І. Біломістна, А.В. Ковальчук // Науковий вісник Херсонського державного університету - 2014. - №4 - С. 28 - 32.
2. Горячева К.С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства /К. С. Горячева // Національна академія управління. – Суми, 2004. - №10. – С.288-295.
3. Кириченко О. Вплив інфляційних процесів на фінансову безпеку підприємства / О. Кириченко, Ю. Кім // Економіка та держава. – 2009. – №1. – С. 13-16.
9. Рета М. В. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства / М. В. Рета, А. О. Іванова // Вісник НТУ „ХПІ”. Серія: Технічний прогрес і ефективність виробництва. – Х.: НТУ „ХПІ”. - 2013. - № 21 (994) – С. 29-37.

Нагорна І.І., к.е.н., доцент,
Тимошенко О.І., д.ф.н., проректор
ПВНЗ «Європейський університет», м. Київ

ОЦІНКА РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК СКЛADOVA MEХАНІЗМУ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Діяльність вітчизняних підприємств здійснюється в умовах підвищеної невизначеності зовнішнього середовища, що впливає на стан їх економічної безпеки. Економічна безпека підприємства є не лише найважливішим поняттям в економічному аналізі, але й однією з основних складових механізму управління самого підприємства. Саме від ступеня достовірності та точності оцінки рівня економічної безпеки залежить ефективність прийнятих управлінських рішень та успішність підприємства на ринку. У зв'язку з цим актуальним є питання формування методики оцінки рівня економічної безпеки.

Вирішенням проблем оцінки економічної безпеки займаються багато вчених, серед них можна визначити Е. Олійника [1], Р. Дронова [2], І. Євдокимова, О. Бородіна [3], В. Забродського [4] та інші. Вони дають свої тлумачення економічної безпеки від вузького до дедалі ширшого значення, пропонують різні підходи до оцінки стану економічної безпеки з використанням інтегрального показника – рівня економічної безпеки, системи показників за частковими функціональними критеріями економічної безпеки, індикаторів економічної безпеки та показників прибутку, як передумови для визначення стану економічної безпеки тощо. Однак усі ці підходи не завжди можна пристосувати до сучасних умов, які створюються під впливом нових ринкових відносин, оскільки деякі обчислювання є складними, а їх практичне застосування не завжди можливе.

Метою роботи є дослідження кожної складової економічної безпеки підприємства для формування методики оцінки рівня їх безпеки.

Під економічною безпекою підприємства нами пропонується розуміти такий стан збалансованої економічної системи внутрішнього середовища підприємства, що здатний адекватно реагувати на динаміку зовнішнього середовища.

Загальновідоме поняття економічної безпеки підприємства включає фінансову, інтелектуальну, кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну та силову складові [1, с. 139]. У зв'язку з новими умовами господарювання, які постійно змінюються під впливом НТП, виникає необхідність додати до загальновідомих складових ще дві, не менш важливі складові, такі як ретроспективна та інноваційна. Виходячи з цього, можна виділити 10 домінантних складових економічної безпеки: фінансову, інтелектуальну, кадрову, техніко-технологічну, політико-правову, екологічну, інформаційну, силову, інноваційну, ретроспективну.

Проблема оцінки рівня економічної безпеки підприємства є слабоструктурованою проблемою, яка має яскраво виражену ієрархічну, багаторівневу структуру. Складові економічної безпеки мають, як правило, якісні характеристики, що ускладнює використання формалізованих методів для їх оцінки. Запропоновані складові економічної безпеки пропонуємо вимірювати за шкалою порядку, яка застосовується для опису належності об'єкта до певного класу та встановлення пріоритетів і порівнянь. Будується ця шкала за таким правилом: усім об'єктам одного і того ж класу присвоюється одне і те ж число; також це виконується для об'єктів різних класів.

Для визначення кожної складової обираємо ті показники, які найбільш відповідають характеристиці даної складової. Статистичним методом визначаємо верхні та нижні границі показників кожної складової економічної безпеки. Отриманні інтервали поділили на рівні проміжки (кількість проміжків дорівнює кількості рівнів відповідної складової, які відповідають рівню стану безпеки). За допомогою експертів було визначено вагомість кожного показника відповідної складової. Після визначення рівня стану економічної безпеки за показниками відповідної складової кожному показнику призначили відповідне число. Для визначення узагальненого показника відповідної складової нами пропонується використовувати формулу середньозваженості. Після цього за узагальненим показником можна визначити рівень безпеки підприємства. Для визначення рівня економічної безпеки підприємства здійснюємо розрахунки границь показників кожної складової.

Фінансова складова характеризує фінансову забезпеченість підприємства. Дана складова показує, наскільки ефективно використовуються корпоративні ресурси. Існують три загальновідомі показники, що характеризують фінансову стійкість підприємства [5, с. 41]: надлишок або нестача власних оборотних коштів; надлишок або нестача власних оборотних коштів і довгострокових позикових джерел формування запасів; надлишок або нестача загальної величини основних джерел формування запасів.

Інтелектуальна складова відповідає за збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства, тобто охорону сукупності прав на інтелектуальну власність, а також на використання накопичуваних знань і професійного досвіду працівників підприємства. Рівень інтелектуальної складової пропонуємо визначати за допомогою таких коефіцієнтів:

- коефіцієнт кваліфікації працівників підприємства;
- інтелектуально озброєність;

- норма доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності.

Чим вище значення коефіцієнтів кваліфікації працівників, інтелектуально озброєності та коефіцієнта норми доходності співробітників підприємства від використання інтелектуальної власності, тим вище рівень інтелектуальної безпеки підприємства. Інтелектуальна безпека підприємства, як і фінансова, має чотири рівні: абсолютний, задовільний, незадовільний та критичний.

Кадрова складова характеризує кадрову забезпеченість підприємства.

Розрахунок рівня безпеки для кадрової складової пропонуємо виконувати за такими показниками:

- коефіцієнт плинності кадрів;
- коефіцієнт фізичного старіння кадрів;
- фондоозброєність працівників;
- фондоозброєність працівників підприємства фондами невиробничого призначення.

Техніко-технологічна складова характеризує ступінь відповідності застосовуваної на підприємстві техніки та технології сучасним світовим аналогам щодо оптимізації витрат ресурсів. Пропонується використовувати нижченаведені показники, які характеризують технічний і технологічний потенціал підприємства (природно, з урахуванням економічних результатів їх діяльності):

- частка продукції підприємства, що перевершує та відповідає кращим світовим аналогам;
- частка технологічного устаткування, що відповідає світовим аналогам;
- частка продукції, що випускається підприємством, яка захищена патентами.

Чим вище значення даних показників, тим вище рівень техніко-технологічної безпеки підприємства.

Політико-правова складова. Основними загрозами безпеці є: недостатня правова захищеність інтересів підприємства в договірній та іншій діловій документації; порушення юридичних прав підприємства та його працівників; умисне або ненавмисне розголошування комерційно важливих відомостей; порушення норм патентного права. Політико-правову безпеку пропонуємо визначати за такими показниками:

- питома вага судових й арбітражних справ у загальній сумі господарських договорів підприємства;
- частка виграних судових й арбітражних справ у загальній кількості юридичних справ, що розглядалися;
- питома вага одержаних і сплачених штрафних санкцій в загальній сумі зобов'язань за господарськими договорами підприємства;
- частка витрат на юридичне забезпечення діяльності підприємства в загальній структурі його виробничих витрат.

Інформаційна складова. Рівень даної складової економічної безпеки визначається часткою неповної, неточної й суперечливої інформації, використовуваної в процесі ухвалення управлінських рішень.

Для оцінки рівня інформаційної безпеки ми вважаємо доцільним використання запропонованих С.М. Ілляшенко коефіцієнтів [6, с. 160]: коефіцієнта повноти, коефіцієнта точності інформації, коефіцієнта суперечності інформації. Обсяг інформації може бути розрахований у сторінках формату А4, кількості символів тексту, Кбайт, Мбайт тощо.

Інноваційна складова. Інноваційна складова характеризує функціонування діяльності підприємства на якісно новому рівні. Стосовно підприємства – це сукупність прогресивних, якісно нових змін, що безперервно виникають у часі та просторі. Дану складову пропонуємо визначати за допомогою нижченаведених показників:

- коефіцієнт впровадження нових інноваційних видів продукції;
- частка інноваційних підходів, які використовуються у виробничому, управлінському та обслуговуючому процесі.

Екологічна складова. Характеризується дотриманням екологічних норм технології та випуску продукції, мінімізацією втрат підприємства від забруднення навколишнього середовища. Для оцінки рівня екологічної безпеки ми також вважаємо доцільним використання запропонованого С.М. Ілляшенко показника [6, с. 156]: середньозваженого рівня окремих факторів.

Силова складова. Пропонується оцінювати силову складову за нижченаведеними показниками:

- частка витрат на охорону підприємства в загальній структурі виробничих витрат;
- забезпеченість працівників підприємства службою охорони.

Ретроспективна складова характеризує ретроспективну оцінку ефективності використання всіх ресурсів підприємства. Необхідність вивчення динаміки показників рентабельності ресурсів підприємства зумовлюється тим, що визначивши тенденцію їх динаміки за попередні роки, можна відповідно визначити, що чекає підприємство зараз і в майбутньому. Для оцінки ретроспективної складової ми пропонуємо визначати нижченаведені показники:

- рентабельність виробництва;
- рентабельність продукції;
- рентабельність продажів;
- рентабельність праці;
- рентабельність необоротних активів;
- рентабельність інновацій.

Для визначення комплексного показника рентабельності пропонується використовувати метод відстаней, який базується на розрахунку близькості об'єктів за порівнюваними показниками до об'єкта-еталона. Еталоном може бути середньостатистичний показник по галузі.

Таким чином, за допомогою вказаних коефіцієнтів, показників та критеріїв можна більш достовірно визначити економічну безпеку підприємства за чотирма рівнями: абсолютна, задовільна, незадовільна та критична.

Отримані результати поглиблюють і розвивають теоретико-методичні основи оцінки економічної безпеки підприємства та її складових. Вони можуть бути рекомендовані для практичного використання на підприємствах з метою

виявлення „вузьких місць” та обґрунтування комплексу заходів, спрямованих на підвищення економічної безпеки. Подальші дослідження повинні бути направлені на створення математичної моделі процесу забезпечення економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е.А. Олейникова. – М., 1997. – 288с.
2. Дронов Р. Подходы к обеспечению экономической безопасности // Экономист. – 2001. - №2. – С.42 – 45.
3. Евдокимов Ф.И., Бородин О.А. Критерии оценки уровня экономической безопасности предприятия // Материалы международной научно – практической конференции «Проблемы обеспечения экономической безопасности». – Донецк: РИАДон НТУ, 2001. – с.97 – 98.
4. Забродский В. Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы // Бизнес – информ. 1999. - №15 – 16. – С.35 – 37.
5. Кононенко О. Аналіз фінансової звітності. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Х.: Фактор, 2003. – 148 с.
6. Ілляшенко С.М. Економічний ризик: Навчальний посібник. 2-ге вид., доп. перероб. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.

Отенко І. П., д.е.н., професор
Москаленко Н. О., к.е.н., доцент
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ В УПРАВЛІННІ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Управління економічною безпекою для сучасних підприємств є такою важливою функцією забезпечення ефективного його функціонування й розвитку наряду з маркетингом та управлінням конкурентоспроможністю, виробництвом та його потенціалом, інвестиційною діяльністю та управлінням фінансами, управлінням персоналом та забезпеченням його розвитку тощо. На сьогодні це одна з функцій, яка створює необхідні засади надійності та сталості функціонування й розвитку. Основні компетенції управління економічною безпекою пов'язані із контролем процедур закупівель та обліку товарно-матеріальних цінностей на підприємстві; проведенням процедур попередньої оцінки кваліфікації постачальників товарів та послуг для підприємства; проведенням внутрішніх службових розслідувань та перевірок, ревізією та проведенням інвентаризації; збором, накопиченням та аналізом інформації, яка має відношення до економічної та інформаційної безпеки підприємства; складанням звітних документів тощо. І цей перелік є неповним, бо компетенції служби безпеки перетинаються із роботою функціональних підрозділів й спрямовані на забезпечення надійних умов їх виконання для досягнення внутрішньо організаційних та корпоративних цілей.

Глибина, ефективність та повноцінність виконуваних задач щодо забезпечення безпеки обумовлена специфікою діяльності підприємства, його

розмірами, наявними фінансовими можливостями, особливостями зовнішнього їх середовища та галузевими чинниками. Але є певні питання, які мають вирішуватися і є обов'язковими в діяльності служби безпеки будь-якого підприємства, як суб'єкта економічного, активного учасника ринкових відносин, діяльність якого спрямована на вирішення та забезпечення питань соціальних, виробничих, ринкових, інноваційних, розподілу ресурсів, податкових зобов'язань, містобудівних та інших. Тому є сенс розглядати управління безпекою підприємства як з погляду науковообґрунтованих підходів до формування такої системи управління так із погляду наявних проблем та упущень, які виникають в діяльності підприємства, та свідчать про недоліки в організації управління економічною безпекою.

Саме тому метою тез авторами поставлено визначити певні ключові проблемні моменти, з якими стикаються підприємства в управлінні економічною безпекою, особливо якщо на ньому є служба (департамент або відділ) економічної безпеки.

Економічна безпека є узагальнюючим терміном, який описує стан найбільш ефективного використання ресурсів підприємства для запобігання загрозам і для забезпечення стабільного функціонування в даний час і в майбутньому, захисту його економічних інтересів та можливих злочинів, підтримкою конкурентних переваг тощо [1].

Управління економічною безпекою спрямоване на усунення зовнішніх та внутрішніх загроз в діяльності підприємства та задіяння наявних та потенційних ресурсів та можливостей для їх попередження. Саме в визначенні сутності забезпечення криється основне розуміння такої діяльності, як управління безпекою соціальної системи. У словнику української мови, слово «забезпечувати» означає [3]:

задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах, надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування;

створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки.

При цьому слово «захищати» визначається як [3, с. 380]:

обороняти, охороняти кого-, що-небудь від нападу, замаху, удару, ворожих, небезпечних і т. ін. дій (оберігати, загороджувати, укривати кого-, що-небудь від чогось шкідливого, небажаного, небезпечного);

пильно стежити за недоторканністю чого-небудь і багато робити для цього (боронити, відстоювати погляди, права, інтереси, честь кого-небудь).

Створювати надійні умови – це прагнення до досягнення мети шляхом запобіжних заходів, надійний – той, хто викликає повну довіру та відповідає своєму призначенню [3, с. 69].

Отже, управління безпекою має зосереджувати зусилля на задоволенні потреб підприємства, захисті й охороні його активів, персоналу, інформаційних ресурсів, надання відповідних гарантій стосовно цього, спостереженні за внутрішньою ситуацією на підприємстві та зовнішніми суб'єктами впливу. Особливе місце займають надійні умови в роботі підприємства, прагнення до довірливих відносин між менеджерами та керівниками вищого рівня,

співробітниками та менеджерами, між співробітниками, зокрема співробітниками служби власної безпеки підприємства та іншими співробітниками.

Управління як цілісна підсистема на підприємстві має керуватися в роботі певними принципами, дотримання яких обумовлює глибину, специфіку та її особливості. Це:

- ефективність, дієвість і компетентність (формулювання політики і ефективне її здійснення);
- організаційна компетентність;
- підзвітність (роз'яснення дій керівництва та представлення інформації свого функціонування);
- передбачуваність (результати процесу управління передбачувані та відповідають обнародуваним законам, правилам тощо);
- прозорість (відкритість);
- законність (незалежне й ефективне правосуддя);
- сталість (підпорядкованість цілям економічної, соціальної та екологічної ефективності);
- чіткий розподіл функцій і відповідальності;
- адекватне використання принципів планування;
- врахування корпоративної, місцевої і національної специфіки управління організацією;
- участь зовнішніх організацій забезпечення безпеки.

Недотримання принципів управління безпекою породжує проблеми організації, які криються в наступному:

1. Упущенні потенційних загроз, недоліки аналізу причин виникнення та їх наслідків.

2. Упущення положень чинного законодавства та недотримання актуальних положень нормативно-правових документів.

3. Відсутність комплексності до використання наявних сил і засобів.

4. Відсутність узгодженості у взаємодії всередині і поза підприємством.

5. Недоліки координації всередині і поза підприємством, чіткого розмежування функцій забезпечення безпеки підприємства за відсутності служби безпеки.

6. Порушення конфіденційності і гласності – поширення інформації в недопустимих межах як всередині, так і за межами підприємства.

7. Недостатня компетентність співробітників служби безпеки.

8. Економічна необґрунтованість та недоцільність зроблених дій і заходів, що породжує надмірні витрати.

9. Відсутність комплексної програми забезпечення безпеки підприємства.

Якщо зосередити увагу на конкретних проявах внутрішніх загроз в діяльності підприємства, то перш, за все, це проблема шахрайства. Достатньо розповсюджене явище, під яким розуміють широкий прояв різного роду загроз, які призводять до значних проблем економічного, організаційного, комерційного характеру. Так, під шахрайством аналітики та аудитори розуміють навмисні дії одного або більше осіб серед керівництва,

управлінського персоналу, працівників або третіх осіб, що полягають у використанні обману для отримання неправомірної або незаконної вигоди [4]. Ряд експертів з безпеки вважають, що шахрайство – це: 1) незаконні дії працівників з метою позбавлення підприємства власності, грошових коштів або законних прав; 2) навмисні дії працівників, спрямовані на отримання особистої вигоди, непередбачені системою мотивації підприємства.

Шахрайство всередині підприємства може виникати на рівні осіб, що приймають рішення; серед співробітників підприємства; а також з боку зовнішніх, сторонніх організацій. Можна навести безліч випадків шахрайства. За загальною оцінкою 85% випадків пов'язані саме із персоналом організації, 15% із сторонніми особами. Завдання вирішення проблем шахрайства перетинаються із роботою служб юридичної, кадрової, постачання, економічної, фінансової та служби економічної безпеки. При цьому функція управління безпекою – це своєчасне виявлення ознак вчинення дій, ініціаторами та/або виконавцями, та їх попередження.

В організації роботи із шахрайством виникають певні труднощі, які значно підвищують ризик внутрішньоорганізаційного шахрайства. Це:

1. Слабка система внутрішнього контролю або її відсутність.
2. Відсутність адекватного розподілу повноважень.
3. Неадекватна компенсаційна політика.
4. Відсутність кодексу корпоративної етики і чітких правил «що добре, а що погано» всередині підприємства.
5. Зневажливе ставлення з боку керівництва і персоналу до етичних цінностей компанії.
6. Неможливість/небажання публічного покарання (наприклад, кримінальну справу) виявлених шахраїв.

В усьому світі проблема шахрайства всередині організації є певним гальмом в напрямку забезпечення розвитку та надійних умов функціонування підприємств, формування довірливих та партнерських відносин всередині колективу та спрямованості його роботи на досягнення корпоративних цілей. Все це лише підтверджує об'єктивну необхідність посилення функції безпеки всередині організації. Організація управління може мати різні форми залежно від розміру підприємства, його задач та фінансових можливостей: або окрема служба економічної безпеки, або робоча група, як координуючий орган забезпечення безпеки та розподілу функції, або певні професіонали, компетентність яких дозволяє виконувати виконавські функції та моніторити внутрішні загрози в діяльності підприємства.

Список використаних джерел:

1. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. / І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012 – 256 с. (Укр. мов.).
2. Отенко І. Становлення теорії управління безпекою соціальних систем / І. Отенко, Н. Москаленко, Д. Комарков // Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки. - 2013. - Випуск 35. - Частина III. Том 2. - С. 85 - 91.
3. Словник української мови. У 20-ти Т. 1. [Електронний ресурс] / Український мовно-інформаційний фонд НАН України ; за ред. В. М. Русанівського. – Київ : Наукова думка, 2010. – 911 с. – Режим доступу:

<http://lcorp.ulif.org.ua/ExplS>.

4. Міжнародний стандарт аудиту 240. Відповідальність аудитора стосовно шахрайства під час аудиту фінансової звітності. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30209254&doc_id2=30209254#pos=3;48&sub_id2=400&sel_link=1000811975

*Пиптя Н.О., студент,
Літвінчук Л.Я., студент,
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
Черкаський Національний Університет
імені Богдана Хмельницького*

ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Більшість українських підприємств, що функціонують в нестабільному економічному середовищі, є збитковими, переживають глибокий спад виробництва й перебувають в критичному стані або на межі банкрутства. Причини такого стану приховуються в інерції сформованої структури виробництва, його технологічній відсталості й фізичному зносі основних фондів, у відсутності пріоритетів державної науково-промислової політики, визначення яких дозволило б провести необхідну реструктуризацію потужностей.

Сучасна фінансова й інвестиційна нестабільність призвела до наступних наслідків: по-перше, до різкого зниження інвестиційної й інноваційної активності підприємств, що не забезпечує процес відтворення; по-друге, до зниження попиту на продукцію, послуги і, як наслідок, відповідної відсутності прибутку підприємств; до зростання цін на матеріали, енергію, сировину, зниження амортизаційних відрахувань та ін.; по-третє, до значного скорочення й навіть повного припинення фінансування державою галузей високих технологій, що гальмує технологічний розвиток.

Причини економічної небезпеки в Україні обумовлені не тільки сучасним соціально-економічним розвитком країни, але й стратегічними помилками державного управління економікою, а саме: відсутністю концепції, стратегії й програми соціально-економічного розвитку з реально досяжними цілями; безсистемністю і недосконалістю нормативно-правового забезпечення регулювання економіки; ризикованою кредитно-грошовою політикою уряду в банківській сфері, на фондовому й валютному ринках; неефективною податковою системою; руйнуванням системи відтворення виробничого потенціалу внаслідок низької інвестиційної активності; зростанням інфляції й відсутністю сприятливого інвестиційного клімату в реальному секторі економіки; ослабленням регулюючої ролі держави в її ціновій політиці; посиленням регіонального й національного сепаратизму; невідповідністю науково-технічного рівня більшості видів промислової продукції передовим світовим зразкам та ін.

Важливо врахувати той факт, що формування ринкової економіки в Україні істотно змінило умови діяльності підприємств: змінилися форми й методи державного регулювання, підсилився вплив зовнішнього середовища, основною якістю якого є невизначеність, підвищився рівень відповідальності керівників підприємства за самостійно прийняті управлінські рішення.

Оцінюючи рівень усвідомленості і практичного застосування економічної безпеки вітчизняними підприємствами можна виділити такі проблеми українського підприємництва:

- ненормована приватизація, що призвела до привласнення значних ресурсів без значних витрат, а також до спроб перерозподілу власності зокрема й кримінальним шляхом;
- загибель слабких, неефективних підприємств, які не витримують ринкової конкуренції - через 1-4 роки роботи на ринку;
- відсутність чіткої системи правового захисту приватного підприємництва, тощо

Аналізуючи суть та масштаби проблеми вітчизняних підприємств щодо забезпечення економічної безпеки можна виокремити такі аспекти:

- обсяги реалізації продукції у базових галузях економіки не значні (промисловість, будівництво, сільське господарство, послуги та ін.);
- незадовільними є показники ефективності фінансово-господарської діяльності та використання ресурсного забезпечення підприємств;
- підприємства практично не скеровують кошти на розширене відтворення та здійснення інновацій як вагомих складових зміцнення економічної безпеки. Вони функціонують в умовах значного рівня ризику, проте практично не використовують інструменти страхування та самострахування;
- рівень конкурентоспроможності більшості вітчизняних підприємств низький.

Серед проблем, що постають перед підприємствами на шляху до досягнення прийнятного рівня економічної безпеки, існують наступні:

- необхідність підвищення якості збору інформації не лише про конкурентів, але й про стан власної діяльності, що включає першочерговість визначення цілей і стратегії підприємства;
- недостатнє застосування аналізу витрат підприємства на економічну безпеку;
- нехтування наявними можливостями підприємства і спрямування всієї системи економічної безпеки на роботу із загрозами;

Основні проблеми економічної безпеки підприємницької діяльності полягають у такому: по-перше, ринкова економіка, побудована на конкуренції, є дуже динамічною системою, а значить і дуже небезпечною; по-друге, український ринок знаходиться на стадії становлення, і тому його механізми ще не відпрацьовані; по-третє, в країні відсутні стійкі норми права захисту інтересів підприємців.

Широкий спектр проблем, із якими пов'язана економічна безпека підприємства, потребує їх системної класифікації за такими видами: технологічна, ресурсна, фінансова та соціальна безпека.

Технологічну безпеку характеризують чинники:

- ступінь спрацювання основних виробничих засобів;
- частка витрат на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи;
- введення в дію нових основних виробничих засобів;
- середня зарплата наукового працівника за місяць.

Для ресурсної безпеки характерні параметри:

- забезпеченість виробництва основними видами ресурсів;
- коефіцієнт забезпеченості запасів і витрат власними джерелами;
- можливість заміни та якість ресурсів.

Для фінансової безпеки характерні:

- динаміка обсягів виробництва й чистого прибутку;
- розмір заборгованості;
- частка на ринку;
- наявність та частка державних інвестицій;
- капіталовкладення;
- довгострокові кредити.

Соціальну безпеку характеризують такі параметри:

- розмір мінімальної заробітної плати;
- середня заробітна плата одного середньооблікового працівника;
- чисельність працівників, заробітна плата яких нижча від прожиткового мінімуму;
- заборгованість із заробітної плати;
- витрати сім'ї працівника на харчування;
- темпи скорочення чисельності персоналу та тривалість робочого тижня.

Усі перелічені параметри діють у тісному взаємозв'язку й взаємообумовленості.

Отже, проаналізувавши наведені дані, слід зазначити, що нагальним завданням для кожного підприємства стає розробка системи заходів і засобів щодо превентивної та регулятивної діяльності в умовах внутрішніх та зовнішніх ризиків.

Список використаних джерел:

1. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. / Камлик М.І. – К.: Атіка, 2005. – 432с.
2. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. - К: Лібра, 2003. – 280 с.
3. Новікова О.Ф., Покотилєнко Р.В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізми забезпечення / Монографія, - Донецьк: КІНД ІЕПНАНУ, - 2006, - 408с.

*Поляков А.Є., магістрант,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ПРОБЛЕМИ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Рейдерство в сучасному розумінні – недружнє поглинання компаній і перерозподіл власності й корпоративних прав. Іншими словами, рейдерство – це недружнє, поза межами дії цивільного законодавства, спрямоване проти волі власника, захоплення чужого майна на користь іншої особи, встановлення над майном повного контролю нового власника в юридичному й фізичному розумінні з використанням корумпованості чиновників, не та (або) із застосуванням сили.

У сьогоднішніх умовах спеціалісти поділяють рейдерів на білих і чорних.

Білі рейдери діють методом корпоративного шантажу в рамках чинного законодавства. В нашій країні вони трапляються доволі рідко і є більш характерними для країн із розвиненою економікою та високою бізнес-культурою. Таке рейдерство прямо чи безпосередньо із процедурою банкрутства усуває від керівництва не ефективний менеджмент, підвищує результативність бізнес-процесів, сприяє працевлаштуванню високо кваліфікованих фахівців тощо.

Початок атаки – скуповування акцій за порівняно високими цінами. Зазвичай рейдерам достатньо скупити 10-15 відсотків акцій, щоб ініціювати проведення зборів акціонерів з необхідним порядком денним, наприклад, зміною керівництва підприємства. Найчастіше керівники не йдуть на переговори, після чого рейдери переходять до чорних дій.

Чорні рейдери для отримання результату використовують кримінальні методи (захоплення, підробка документів, реєстрація компаній на підставних осіб, підкуп силових структур, чиновників, суддів і судових виконавців, фізичне усунення неvigідних осіб).

Результати діяльності чорних рейдерів украй негативні. Вони безпосередньо зазіхають і на власність особи, і на інші її основні права, гарантовані Конституцією України (право на життя, здоров'я, честь, гідність тощо).

Під час захоплень чорні рейдери використовують методи скуповування акцій і боргових зобов'язань, ініціюють процедури банкрутства, протиправний доступ до реєстру акціонерів, значне заниження вартості підприємства тощо. Особливий інтерес становлять державні та приватні підприємства, що володіють нерухомістю.

Ринок рейдерських послуг в Україні складається із безлічі середніх та дрібних юридичних фірм, до структури яких входять:

- відділ збору та аналізу інформації;
- юридичний відділ;

- відділ, що безпосередньо працює над реалізацією проектів стосовно недружнього поглинання (рейдери).

Завдання двох перших відділів полягає в тому, щоб зібрати якнайбільше інформації компрометувального змісту. Юристи скрупульозно аналізують отримані документи і розробляють юридичні стратегії дій агресорів щодо компанії-жертви.

Відділ, що безпосередньо працює над реалізацією проектів з поглинання, спираючись на результати діяльності двох вищевказаних відділів, розробляє власну стратегію дій. Відсутність необхідної інформації і компрометувальних матеріалів становлять серйозну перешкоду і можуть призвести до відмови від намірів. Отже, конфіденційність інформації і знання чинного законодавства серйозно звужують коло потенційних агресорів, забезпечуючи компанії власний захист.

Українські рейдери застосовують у своїй діяльності такі схеми і методи:

- використання міноритарного пакета акцій і неправомірних судових рішень, які для "розмивання" контрольного пакета акцій визначають, що добросовісний акціонер взагалі не є акціонером, не може брати участь у зборі акціонерів, тощо (при цьому судом блокується участь у зборах акціонерів власника великого пакета акцій; без участі власника контрольного пакета акцій збори акціонерів приймають рішення про зміну менеджменту і додаткову емісію, яка "розмиває" цей контрольний пакет);

- скуповування боргів підприємства, його штучне банкрутство та початок процедури санації використовувались у роки масової приватизації, проте й сьогодні є популярними, хоча поступово відходять у минуле, поступаючись місцем перед більш результативними схемами захоплення;

- скуповування міноритарних пакетів акцій на фондовому ринку або безпосередньо у дрібних акціонерів з метою одержання контрольного пакета акцій;

- махінації з реєстром акціонерів (за такою схемою: міноритарний акціонер подає (як правило, у день придбання однієї акції або відразу на наступний день) позов до суду з будь-якою (часто з нереальною) вимогою до компанії або її менеджменту, судові рішення забезпечує позов і постановляє передати реєстр іншому реєстраторові, утворюючи тим самим для підприємства одразу два реєстри, що провокує нові довгі і запутані судові процеси для визначення справжнього реєстру (при цьому сторона – нападник відстоює справжність вилученого реєстру, а атаковане підприємство починає процедуру відновлення цього документа), тоді як замовники такої процедури списують акції особистих рахунків власників, продають і перепродають їх через "добросовісних покупців");

- "таємні" збори акціонерів, які проводять міноритарії, обираючи на них нову раду директорів і призначаючи новий менеджмент підприємства.

Методологія проведення рейдерських операцій має такий вигляд:

Збір інформації → Атака → Піар рейдера → Протистояння підприємства-жертви і рейдера → Легалізація рейдера → Завершення перехоплення управління → Результати захоплення → Підсумки рейдерської роботи

Універсального способу захисту підприємства від рейдерства немає. Утім, шанси рейдера на успішну атаку значно знижуються, якщо власник вчасно вибудує кілька ліній оборони, ретельно структурує систему власності, розробить способи прийняття рішень.

Практика показує, що найефективнішим від захоплення підприємства рейдерами є захист превентивного характеру. Його стратегічна мета – максимальне підвищення вартості захоплення підприємства для того, щоб зробити атаку рейдерів нерентабельною, а отже – недоцільною. Відповідно власникові необхідно здійснити заходи, щоб перевести інтерес потенційного рейдера із площини корпоративного захоплення на цивілізований механізм об'єднання та поглинання. Для цього слід провести системну реструктуризацію бізнесу, що дасть змогу створити таку систему володіння і управління найбільш привабливих активів, яка зробить захоплення рейдерами підприємства нерентабельним бізнесом.

Найпростішими методами протистояння рейдерству є:

- концентрація акціонерного капіталу або викуп частки в учасників, які не беруть участі в діяльності підприємства; постійний моніторинг змін у складі акціонерів; реструктуризація підрозділів зі зміною їх організаційно-правового статусу; контрольне скуповування акцій і додаткова емісія;

- визначення правового статусу власності, здійснення переоцінки майна. В умовах значного ризику буде корисною реструктуризація власності з використання дочірніх структур, створення штучної заборгованості підприємства і передача нерухомості та інших активів у позичку під кредитування;

- недопущення виникнення та прострочення кредиторської заборгованості;

- удосконалення роботи менеджменту та персоналу (недопущення конфліктних ситуацій, протиправного звільнення працівників тощо);

- підвищення культури суб'єктів господарювання (прозорі конкурентні відносини, підтримання ділової репутації тощо);

- використання в службі економічної безпеки способів і методів конкурентної розвідки;

- залучення громадськості й засобів масової інформації до боротьби з рейдерством.

Список використаних джерел:

1. Варналій З.С., Мазур І.І. Рейдерство в Україні: передумови та шляхи подолання. [Електронний ресурс] / Режим доступу до тексту: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/3/17.pdf>
2. Поняття рейдерства та його суспільна небезпечність. [Електронний ресурс] / Режим доступу до тексту: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/3/17.pdf>
3. http://www.pozov.com.ua/ua/rejderstvo_ua.html
4. Мазур І.І. Детінізація економіки як пріоритет економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Режим доступу до тексту: <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/3/17.pdf>
5. <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8>

СТЯГНЕННЯ ШТРАФНИХ САНКЦІЙ З НЕСУМЛІННОГО КОНТРАГЕНТА ЯК НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ

Нестабільність, якою характеризується економічне середовище України, призводить до того, що підприємства, беручи на себе зобов'язання у договірних відносинах, приймають також значні ризики їх невиконання, про що свідчить велика кількість господарських справ з притягнення до відповідальності несумлінних боржників.

Оскільки випадки порушення дисципліни виконання господарських договорів призводять до численних негативних наслідків, зокрема, несвоєчасного отримання грошових коштів та потреби залучення кредитних ресурсів, порушення ритмічності виробництва та продажів, особливої гостроти набуває проблема підтримання належного рівня економічної безпеки підприємства у договірних відносинах. До шляхів вирішення даного проблемного питання відноситься і створення дієвого механізму нарахування та стягнення штрафних санкцій з несумлінного боржника.

Обов'язок виконання суб'єктами господарювання та іншими учасниками господарських відносин належним чином господарських зобов'язань встановлено Господарським кодексом України. Господарським вважається зобов'язання, яке: 1) виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання; 2) в силу такого зобов'язання один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій; 3) в силу такого зобов'язання інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Основними видами господарських зобов'язань є: майново-господарські та організаційно-господарські зобов'язання. Невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання або ж порушення правил здійснення господарської діяльності є правопорушенням у сфері господарювання та призводить до штрафних санкцій.

Штрафними санкціями відповідно до Господарського кодексу України є санкції у вигляді неустойки, штрафу, пені, які учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання. Отже, документальна фіксація факту порушення і визначення його дати у сторони договору, чиї права порушено, створює належну доказову базу для доведення порушення умов господарських договорів, завданих збитків та дозволить відшкодувати завдані збитки та/або

компенсувати упущені вигоди, що зміцнює позиції підприємства у випадку порушення укладених договорів.

Іншим випадком недотримання умов договору є недостатність грошових коштів для погашення грошового зобов'язання, що знижує рівень ліквідності підприємства. Цивільним кодексом України встановлена черговість погашення вимог за грошовими зобов'язаннями, у випадку, якщо не вистачає грошових коштів для повного погашення зобов'язань. І хоча сторонам договору дозволяється встановити іншу черговість, у випадку, якщо це не зроблено, за замовчанням сторін застосовується законодавчо передбачений порядок. Слід зауважити в даному випадку, що якщо грошових коштів вистачило лише на погашення вимог першої (витрати кредитора, пов'язані з одержанням виконання) та другої черги (проценти і неустойка), то нарахування пені буде продовжуватися до моменту повного погашення вимог третьої черги (основна сума боргу). Вказана послідовність буде застосовуватися навіть за умови, якщо у платіжному дорученні боржником в реквізиті «Призначення платежу» не визначено, які саме вимоги він погашає. Цей момент має неабиякий вплив на бухгалтерський облік, оскільки залежно від виду вимоги, що погашається, буде змінюватися рахунок, що використовується для обліку заборгованості. Крім того, оскільки пеня нараховується виходячи із суми неналежно виконаного грошового зобов'язання, то достовірне визначення суми основного боргу має суттєве значення для правильного розрахунку пені та отримання належних підприємству коштів, а отже підвищення його платоспроможності.

Отже, для того, щоб захистити себе від негативних наслідків, які можуть наступити в результаті невиконання несумлінним контрагентом свого зобов'язання, необхідно:

- 1) ретельно підходити до формулювання умов договору для передбачення спектру штрафних санкцій, що дозволять знизити ризики невиконання господарських зобов'язань, а також посилити економічну безпеку підприємства у процесі компенсації негативних наслідків такого порушення;

- 2) створювати належну обліково-інформаційну підтримку процесу нарахування та стягнення штрафних санкцій для забезпечення доказової бази доведення порушення прав підприємства у договірних відносинах і уникнення втрат чи неотримання економічних вигод.

ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Європейський вибір України на шляху інтеграції у високотехнологічне та конкурентне середовище зумовив необхідність формування та запровадження інноваційної моделі розвитку, яка повинна була забезпечити високі та стабільні темпи економічного зростання, вирішити певні соціальні й екологічні проблеми, забезпечити конкурентоспроможність національної економіки, підвищити експортний потенціал країни, гарантувати їй економічну безпеку та чільне місце в Європейському Союзі. Однак на практиці, інноваційний розвиток не став однією з головних характеристик зростання національної економіки України.[1]

Екстенсивний економічний розвиток обумовлює постійне посилення уваги до пошуку нових факторів прискорення економічної динаміки, адекватних сучасному стану розвитку світової економіки. Запровадження в Україні інвестиційно-інноваційної моделі економічного зростання з політичної мети перетворюється на об'єктивну необхідність, альтернативою якій є занепад національної економіки, втрата економічного суверенітету.

Аналіз економічної літератури показав, що головною причиною гальмування інноваційного розвитку в країні є дефіцит фінансових ресурсів. Але при цьому майже ніхто не звертає увагу на спад платоспроможного попиту на науково-технічну продукцію з боку держави та підприємницького сектору, погіршення якісних характеристик наукових кадрів і матеріально-технічної бази досліджень і таких не менш важливих факторів чимало ще є.

В той же час Україна має значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності за умов проведення ефективної державної політики. Проте маловивченим є механізм комплексного розвитку інноваційної діяльності в умовах трансформаційної економіки України.

В теперішній час йдеться вже не про доцільність чи можливість створення системи підтримки технологічних змін а про концептуальні основи, критерії, інструменти й механізми економічної політики, яка в рамках нинішніх фінансових, структурних та інституційних обмежень була б спроможною забезпечити зростання інвестицій у технологічні зміни та належну мотивацію інноваційного підприємництва. На жаль, поки що основна маса фахових дискусій зосереджена навколо нагальних, проте тактичних проблем бюджетного розподілу, реформування податкової системи, монетарної політики тощо. Власне інноваційна складова розвитку залишається переважно поза увагою фахового наукового аналізу. Тому реальною залишається загроза перетворення поняття «перехід до інноваційної моделі розвитку» на формальне гасло, відірване від перебігу реального економічного життя країни.

В Україні створено умови для розвитку інноваційної діяльності, сформовано основи нормативно-правової бази та механізми здійснення інноваційної політики, а також створення умов для розвитку відповідної інфраструктури. Проте, незважаючи на високий інноваційний потенціал, інноваційна складова забезпечення економічного розвитку використовується слабо. Стан інноваційної діяльності в Україні більшість експертів науковців визначають як кризовий.[2]

Реалізація інноваційної діяльності є одним з основних чинників конкурентоспроможності продукції, забезпечує ефективність використання виробничих ресурсів, підвищує ступінь адаптованості підприємств до зовнішнього середовища, розширює його можливості щодо виходу на нові ринки продукції, створює умови довгострокової стабільності [3]

Розвиток інноваційної діяльності підприємств потребує супутньої підтримки, яку мають забезпечувати інноваційні структури різних типів. Одними із основних таких структур є технопарки, які забезпечують функціонування інноваційної моделі національної економіки. Однак, аналізуючи ситуацію в Україні, спостерігаємо, що діяльність технопарків знаходиться на низькому рівні. Так, у 2009 році кількість діючих проєктів технопарків зменшилася в 7 раз (з 108 до 16). Загальний обсяг реалізованої

інноваційної продукції у першому півріччі 2009 року становить 227,5 млн.грн., що у 6,7 рази менше за результати першого півріччя 2007 року. Причиною такої ситуації в Україні є невиконання Закону «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» [4]

Слід зазначити, що за останні роки урядом було прийнято багатопостанов та рішень, державних програм, спрямованих на підвищення інноваційної результативності підприємств, але більшість з них не вдалося реалізувати в повному обсязі в реальній економіці. Через це виникають економічні суперечності між інтересами держави та підприємствами, орієнтованими на інноваційний шлях розвитку, розв'язання яких потребує ґрунтовних досліджень [5]

До заходів, які спрямовані на вирішення інвестиційних проблем, можна віднести: створення єдиної функціонуючої національної інноваційної системи, яка формується на різних рівнях; формування загальнодержавної системи пошуку, збору, накопичення, обробки, зберігання, розповсюдження та надання інформації в сфері інноваційного розвитку; забезпечення використання існуючого науково – технічного доробку щодо його інноваційного впровадження. Крім цього необхідно визначити напрями, в яких вітчизняні вчені та виробники мають наукові резерви та розробки, які відповідають міжнародним стандартам та забезпечуватимуть сильні позиції на світовому ринку. Потрібно забезпечити фінансування фундаментальних досліджень. Знайти додаткові джерела на фінансування, одним з яких є реформування податкової системи. Не менш важливим напрямом є створення нових та розвиток існуючих технологічних парків, вільних економічних зон для притягнення інвестицій в модернізацію виробництва. [6]

Підприємства, що прагнуть реалізовувати інноваційну діяльність потребують значних капіталовкладень, а особливо інвестиційного забезпечення. Але на сьогодні інвестиційний клімат в Україні оцінюється як високо ризиковий. Причиною такого стану є не лише відсутність коштів для вкладень, але й підвищений ризик будь-яких форм інвестування[7]

Отже із перспективних шляхів економічного зростання підприємств є їх інноваційний розвиток. Практика показує, що інноваційні перебудови на сучасному етапі розвитку суб'єктів господарювання можуть не лише забезпечити високі показники економічного розвитку, але й підвищити конкурентоспроможність сучасних підприємств, їх експортний потенціал, а також допоможуть вирішити економічні, екологічні, соціальні проблеми.

Список використаних джерел:

1. Інна Федорчук «Проблеми інноваційного розвитку економіки в Україні» [Електронний ресурс] - http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/2351/1/innovaciinui_rozvitok.pdf
2. О. І. Шаманська, В. П. Олійник, «Інноваційна діяльність підприємств України: проблеми сьогодення та перспективи розвитку» [Електронний ресурс] - <http://www.economy.nauka.com.ua/?Op=1&z=2560>
3. Квасницька Р. С. Особливості інноваційної діяльності підприємств у сучасних умовах / Р. С. Квасницька, Н. С. Ардашкіна // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 6, Т. 3. – С. 247-251
4. Розвиток інноваційної діяльності та трансферу протягом 2008-2009 років: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/science/innovation>
5. Говоруха Ж.А. Питання розвитку інноваційної діяльності підприємств України / Ж.А. Говоруха // Актуальні проблеми економіки. – 2007. – №8(74). – С.107-115
6. Буркинський Б.В. Інноваційна стратегія у соціально – економічному розвитку регіону / Б.В. Буркинський, Є.В. Лазарева – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2007. – 140с
7. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія / М.П.Денисенко [та ін.]; За ред.: М.П.Денисенка, Л.І.Михайлової. – Суми: Університетська книга, 2008. – 1049 с.

Таран В.В., магістрант,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ КРАДІЖОК ТА ШАХРАЙСТВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ

Крадіжка і шахрайство як психологічна проблема мають і свою ідеологію: у нас крадуть усі. З деякими варіаціями це судження існує вже сторіччя. У чому ж конкретно виявляється важка спадковість української ментальності [1]?

Психологічно людина не готова розрізняти своє і чуже (дитяча установка: «поділися або ти скнара-яловичина»). У свідомості людей закон не сприймається як об'єктивна реальність: (установка: «закон, що дишло, куди повернув - туди й вийшло»). Можливість заробити сприймається людьми як можливість вкрати (установка: «хто вспів, той і з'їв»).

Наявність галузей, в яких злочинство традиційно негласно входить в систему оплати праці (установка «працювати на кухні і не красти?»).

Розрізняють такі форми злочинства, як:

- індивідуальне злочинство, в основі генетичний код і відчуття анонімності, самовиправдання (всі крадуть);

- колективне злочинство, в основі ідеологія відновлення соціальної справедливості (експропріація експропріаторів).

Найбільш ефективно протидіяти цьому можна, тільки враховуючи такий чинник, як економічна поведінка працівника.

Економічна поведінка - це поведінка, пов'язана з перебором економічних альтернатив з метою раціонального вибору, тобто вибору, при якому мінімізуються витрати і максимізується чиста вигода. В основі економічної поведінки лежать ціннісні орієнтації людей (гроші, статус, роль, ідеали).

На економічну поведінку впливають різні фактори:

- технічний рівень виробництва,
- організація, нормування, оплата й умови праці,
- задоволеність працею,
- морально-психологічний клімат у колективі,
- освітній і культурний рівень працівника,
- характер суспільно-політичної активності в суспільстві і робочій групі.

Розрізняють чотири стратегії економічної поведінки:

- 1) мінімум праці - мінімум доходу,
- 2) мінімум праці - максимум доходу,
- 3) максимум праці - гарантований дохід,
- 4) максимум праці - максимум доходу.

Поведінка людини в рамках однієї стратегії регулюється виключно його мотивами. Перехід від однієї стратегії до іншої регулюється системою стимулів. Виняток - стратегія «максимум праці - максимум доходу», де поведінка людини визначається стимулами. Стратегія «мінімум праці - мінімум доходу», виникаючи, як вимушена реакція людини на ситуацію, формує у працівника почуття «внутрішнього звільнення», пригніченості, сприяє становленню руйнівної поведінки.

Для зменшення крадіжок і шахрайств на підприємствах необхідно:

- 1) Створити сильну корпоративну культуру організації (відносини, соціальні пріоритети, мораль в організації). Якщо сформована «критична маса» працівників, то новачки потрапляють в систему самовідтворювальної суспільної свідомості.

- 2) Створити ефективну систему контролю, що відповідає таким вимогам: регулярність і систематичність, персональна відповідальність працівників. Умова - контроль розглядати як допомогу людям у боротьбі зі спокусою вкрати.

- 3) В якості профілактичних засобів періодично викликати у працівників синдрому «почуття провини», «почуття подяки», граючи роль суворого начальника або начальника-рятівника.

4) Бути розбірливим у виробничих зв'язках. Твердження «свої не вкрадуть» досить спірно.

Крім зазначених можуть бути сформульовані і загальні правила стимулювання, що забезпечують безпечну поведінку персоналу:

- доступність (я теж можу заробити не менше!);

- відчутність (премія не менше 20% до окладу, оклад більше можливого збитку від крадіжки);

- мінімальний розрив між результатами і оплатою за часом (недолік стимулювання заповнюється крадіжкою);

- поєднання стимулів і заходів покарання;

- поєднання матеріальних, соціальних і психологічних стимулів.

Превентивними діями служби економічної безпеки спільно зі службою управління персоналом повинні стати:

- 1) гнучка організаційна структура «під завдання» організації: зайві підрозділи слід ліквідувати, перерозподіливши і частково звільнивши співробітників;

- 2) визначення пріоритетів у розвитку персоналу та реалізація функцій управління ними;

- 3) щорічна атестація персоналу підприємства;

- 4) систематичний перегляд «Положень про підрозділи» і «Посадових інструкцій» з метою їх вдосконалення відповідно до змін у поділі та організації праці, а також у зв'язку зі змінами рівня професіоналізму самих працівників;

- 5) розробка компенсаційних пакетів (розміру, структури, співвідношення різних форм винагороди працівникам) з орієнтацією на кінцеві результати, значимі для організації (наприклад, система наскрізних показників), та з урахуванням індикації;

- 6) розробка системи заходів профілактики протиправної поведінки співробітників, у тому числі і на випадки виникнення об'єктивних причин до зниження рівня відданості фірмі, наприклад, при загрозі звільнення (тут мова йде про захист конфіденційної інформації, включаючи відповідні положення в трудових угодах, та заходи проти шахрайства, включаючи внутрішній аудит);

- 7) постійне інформування співробітників про стан ринку товарів і послуг, на якому діє організація, формування ринкового мислення, забезпечення причетності до проблем організації.

Також можуть бути прийняті превентивні заходи, починаючи з моменту надходження працівника на роботу, на випадок зниження ділової активності фірми і необхідності проводити скорочення працівників, хоча ці заходи не сприяють формуванню у працівника відданості фірмі і ув'язці його життєвих цілей з цілями фірми.

До таких заходів належать:

- укладання строкового трудового договору,

- укладення договору про збереження комерційної таємниці, конфіденційної інформації, службової таємниці, про матеріальну відповідальність,

-ознайомлення під розписку з посадовою інструкцією (для керівників підрозділів - ще й до Положення про даний підрозділ), Правилами трудового розпорядку, Положенням про оплату та стимулювання праці, Колективним договором (якщо такий є),

-спеціальні заходи в разі необхідності звільнення.

Отже, запропоновані заходи допоможуть мінімізувати вплив крадіжок та шахрайства на економічну безпеку підприємств.

Список використаних джерел:

1. Копейкін Г., Лапіна Н. Психологічні аспекти інформаційної безпеки організації //Захист інформації. Кофідент. - № 3.- 2003
2. Мігус І.П. Кадрова безпека суб'єктів господарської діяльності: менеджмент інсайдерами [колективна монографія за заг. ред. проф. Мігус І.П.]. - Черкаси: вид-во «МАКЛАУТ», 2012. - 315 с.

Франчук В.І., д.е.н., професор, проректор,
Волянчук В.В., здобувач
кафедри економіки та економічної безпеки
Львівський державний університет
внутрішніх справ

ПОПЕРЕДЖУВАЛЬНО-ПРОФІЛАКТИЧНА ФУНКЦІЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ БУДІВЕЛЬНО-ГОСПОДАРСЬКОГО ГІПЕРМАРКЕТУ

Система безпеки будівельно-господарського гіпермаркету (БГГ) може ефективно протидіяти загрозам, зберігати його цілісність, якщо дієво буде реалізовувати, у взаємозв'язку із іншими, попереджувально-профілактичну функцію.

Попередження втрат є основним завданням системи економічної безпеки підприємства, що в кінцевому результаті має попередити загрозу банкрутства організації [1, С. 545]. Попередження загрози в економічному плані є більш ефективним, адже співвідношення витрат, здійснених до моменту настання негативної події та завдання шкоди підприємству, і витрат на ліквідацію наслідків загрози та відновлення майна і ресурсів дорівнює 1/15 [2].

Питанням дослідження функцій системи економічної безпеки підприємств присвячена практично одна робота М.І. Зубка [3, С. 14]. У зв'язку з цим визначення, обґрунтування та розкриття змісту попереджувально-профілактичної функції системи безпеки БГГ є актуальним.

Під попереджувально-профілактичною функцією системи безпеки підприємства розуміється загальна діяльність системи, пов'язана з дотриманням законів, підзаконних актів з питань безпеки, а також розробкою нормативів безпеки та інших управлінських рішень, починаючи з режиму і закінчуючи регламентацією й мотивацією поведінки працівників підприємства.

Основною метою попереджувально-профілактичної функції є формування умов і механізмів, які б не створювали живильного середовища для виникнення

загроз та були своєрідним «фільтром» на їх шляху. Схематично цей процес відображено на рис. 1.

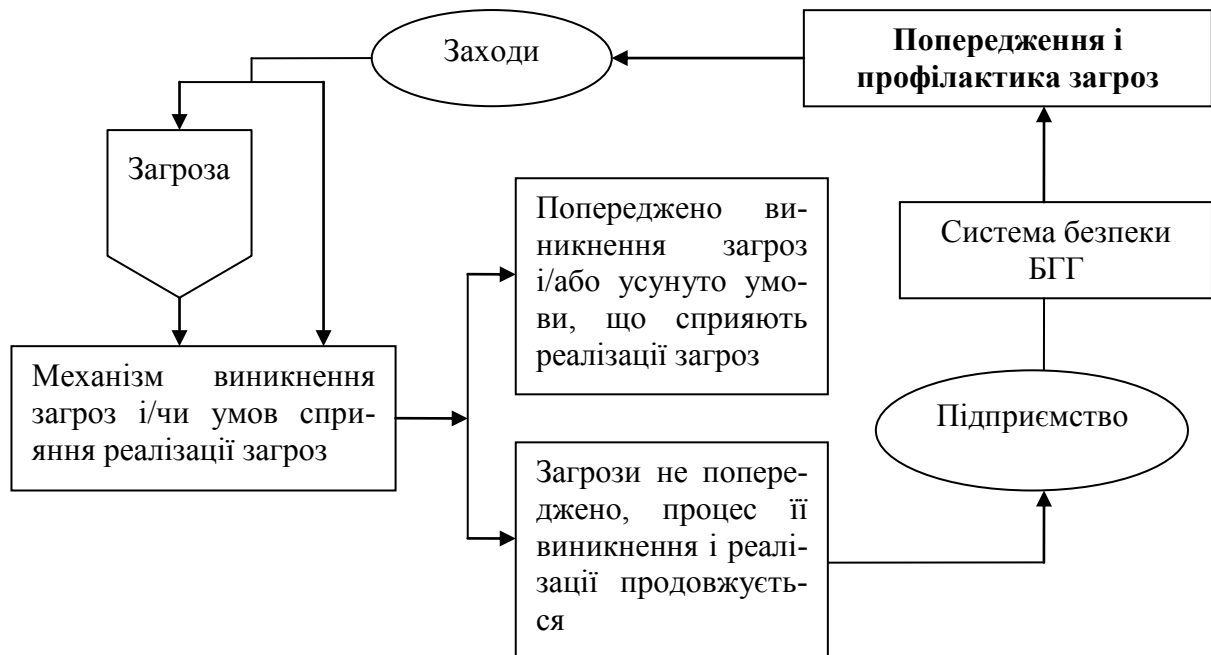

Рис. 1. Схема моделі попереджувально-профілактичної функції системи безпеки будівельно-господарського гіпермаркету

Зміст виконання попереджувально-профілактичної функції полягає у розробці нормативно-правового забезпечення та створення відповідних антимотиваційних умов з питань економічної безпеки. За умови їх наявності, виконання та дотримання попереджувально-профілактична функція виконує роль «фільтра», що стоїть на перешкоді створенню сприятливого середовища для виникнення загроз або послаблення процесу їх реалізації та мінімізації впливу.

Так, запровадження в БГГ охоронної діяльності є перешкодою для вчинення тих чи інших порушень (самовільний вивіз матеріальних цінностей, учинення крадіжок, безперешкодне проникнення на територію з метою нанесення збитків тощо).

Планування і реалізація протипожежних заходів дозволяють створити в БГГ умови, за яких ймовірність виникнення пожежі залишається незначною.

Використовуючи в БГГ технічні засоби можна попередити витік інформації з відповідних приміщень, що може зніматися спеціальними пристроями дистанційного відеоспостереження, а також з обчислювальних систем і засобів зв'язку.

Шляхом детективної діяльності можна вчасно виявляти наміри щодо вчинення правопорушень, спрямованих на нанесення збитків БГГ.

Проводячи внутрішню експертизу нормативних документів захищаються корпоративні економічні інтереси та права. Проведення без винятків відповідної правової оцінки неправомірних дій чи бездіяльності менеджерів чи

інших працівників БГГ є ефективною профілактикою для вчинення таких дій у майбутньому.

Плануючи відповідні заходи з безпеки з усіх напрямів і видів діяльності БГГ, в тому числі й на випадок надзвичайних ситуацій, більшість загроз можна попередити.

Оптимізація заробітної плати, преміювання менеджерів і працівників БГГ, відносини між керівниками і підлеглими та в цілому в колективі формує такі умови, що не спонукають їх до цілеспрямованого і свідомого нанесення збитків.

Особливо ефективною в плані попередження виникнення і реалізації загроз є система контролю за роботою менеджерів і працівників, зберіганням і використанням товарно-матеріальних цінностей, фінансово-господарською діяльністю.

Визначальну роль у попередженні загроз відіграє реально створена і організаційно оформлена в БГГ система безпеки, центральне місце в якій займає власна служба безпеки та відповідна нормативно-правова база (норми з питань безпеки в Статуті, концепція безпеки, положення про захист інформації тощо).

Таким чином, результатом реалізації попереджувально-профілактичної функції є застосовані зовнішні та створені внутрішні нормативно-правові документи та умови і можливості для попередження і профілактики потенційних чи реальних загроз. Наприклад, з питань виробництва такими можуть бути:

- а) правила техніки безпеки на виробництві;
 - б) технологічні вимоги до професійної роботи касирів;
 - в) план дій на випадок надзвичайних подій на виробництві;
 - г) регламентація у контрактах на постачання товарів, питань відповідальності постачальника за порушення умов договору;
 - д) режим технічного захисту інформації з обмеженим доступом, у тому числі й комерційної таємниці;
 - е) режим технічного контролю доступу у виробничі будинки, та складські приміщення;
 - ж) нормативно-правові документи з питань охорони матеріальних цінностей та об'єктів;
- з) режим допуску і перебування на виробничих і складських об'єктах тощо.

В практичній діяльності попереджувально-профілактична функція реалізується через ряд видових функцій безпеки та управління, а також відповідних методів і засобів. У взаємозв'язку із іншими функціями, вона є суттєвою перешкодою створенню сприятливого середовища для виникнення загроз або засобом послаблення процесу їх реалізації та мінімізації впливу.

Список використаних джерел:

1. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Е.А. Олейникова. – М.: «Экзамен». – 2004. – С. 545.
2. Вишняков Я.Д. Управление обеспечением безопасности предприятий: экономические подходы / Я.Д. Вишняков, С.А. Марченко // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – № 5. [електронний ресурс]: Режим доступу: <http://www.mevriz.ru/articles/2001/5/1533.html>.

*Холопова М.О. студентка
Россоха М.Ю, викладач,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

МЕХАНІЗМИ БЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ «INTERNET-BANKING»

Необхідною умовою побудови та функціонування банківської системи є всебічне забезпечення безпеки у всіх сферах банківської діяльності, важливою складовою якої є безпека інформації.

Інформація в банківських системах зачіпає інтереси великої кількості людей та організацій — клієнтів банку. Як правило, вона конфіденційна, і банк відповідає за забезпечення необхідного ступеня таємності перед своїми клієнтами. Інформаційна безпека банку (на відміну від більшості компаній) повинна забезпечувати високу надійність роботи комп'ютерних систем навіть у випадку позаштатних ситуацій, оскільки банк несе відповідальність не тільки за свої активи, а й за гроші клієнтів.

Питання, пов'язані з захистом інформації банків, останнім часом набувають особливої актуальності, оскільки банки є найбільш вразливими до такого виду загроз, як наявність витоку інформації. Усе це викликає необхідність перегляду підходів до забезпечення безпеки інформації банку та передбачає необхідність створення відповідних механізмів її захисту.

Проблеми безпеки інформації банків є предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених та практиків. Серед них: Ареф'єва О.В., Барановський О.І., Єрмошенко М.М., Клименко І.П., Зубок М.І., Козаченко І.П., Голубєв В.О., Никифоряк Д.Й., Костенко О.І. та інші [1, 96].

Під інформаційною безпекою розуміється захищеність інформації та інфраструктури, що її підтримує, від випадкових або навмисних дій природного або штучного характеру, які можуть завдати неприйнятної збитку суб'єктам інформаційних відносин, зокрема власникам і користувачам інформації та інфраструктури, що її підтримує [2, 110].

Банківська безпека — один з основних елементів менеджменту, має багатofункціональний та комплексний характер.

Безпечне використання «Інтернет-банкінгу» забезпечується завдяки таким механізмам:

- Аутентифікація сервера «Інтернет-банкінгу»

Для того, щоб забезпечити захист від атак, спрямованих на підміну банківського Web-сервера і модифікації його контенту під час передачі, застосовується протокол SSL (Secure Sockets Layer) і сертифікат відкритого ключа, виданий одним із авторитетних Інтернет центрів сертифікації ключів (Certificate Authority) — VeriSign.

-Аутентифікація користувачів «Інтернет-банкінгу»

В «Інтернет-банкінгу» застосовується технологія двофакторної аутентифікації користувачів для організації безпечного доступу до системи. Ця технологія базується на двох чинниках: наявності у користувача дійсного особистого (таємного) криптографічного ключа, який зберігається у файловому контейнері або на токени, а також знання пароля (PIN-коду) доступу до цього ключа.

-Конфіденційність переданих даних

З метою забезпечення конфіденційності даних, якими обмінюються користувачі з банком по каналах «Інтернет-банкінгу», ці дані шифруються. Таким чином, виключається можливість перехоплення та несанкціонованого читання платіжної та іншої інформації.

-Авторизація платіжних документів

З метою забезпечення автентичності (підтвердження авторства), неспростовності авторства та цілісності електронних платіжних документів, які формуються клієнтами і передаються в банк, застосовується механізм електронного цифрового підпису. Дійсність електронного цифрового підпису перевіряється перед будь-якою операцією з обробки документа.

Засоби криптографічного захисту, інтегровані в систему «Інтернет-банкінг» для операцій формування та перевірки електронного цифрового підпису, сертифіковані відповідно до вимог законодавства України.

Використання у якості носія електронного ключа USB-токену (eToken)

Для забезпечення надійного зберігання та використання особистих ключів використовують апаратні пристрої формування підпису (токенів), що постачаються банком. Апаратний пристрій формування підпису (токен) — це засіб криптографічного захисту інформації, технічна реалізація якого забезпечує збереження особистого ключа в захищеній пам'яті та виконання криптографічних операцій таким чином, що унеможливорює копіювання особистого ключа або його знаходження поза межами захищеної пам'яті пристрою[3,190].

У разі, якщо доступ до «Інтернет-Банкінгу» здійснюється зі статичної IP-адреси або діапазону адрес, рекомендується звернутися у банк для встановлення обмеження переліку IP-адрес та/або IP-підмереж, із яких може бути здійснений доступ до системи «Інтернет-банкінг». У такому разі будуть блокуватися усі спроби підключення до системи «Інтернет-банкінг» із IP-адрес та/або IP-підмереж окрім визначених.

З метою підвищення рівня безпеки рекомендується застосовувати механізм групового підпису. У такому випадку будуть опрацьовуватись лише ті платіжні документи, які містять повну групу підписів та співпадають з вказаними підписами у картці зі зразками підписів. Це мінімізує ризик шахрайських дій з рахунками клієнта третіми особами у разі втрати або компрометації одного з ключів ЕЦП.

Отже можна запропонувати такі рекомендації щодо безпечної роботи в системі «Інтернет-Банкінг»

Для безпечної роботи в системі «Інтернет-банкінг» ознайомтеся з рекомендаціями фахівців інформаційної безпеки, що дозволять значно знизити ризики шахрайських операцій із рахунками, доступ до яких здійснюється каналами «Інтернет-Банкінгу».

1. Щоденно аналізуйте всі повідомлення про прийняті та неприйняті банком електронні розрахункові документи та негайно повідомляйте банк про випадки несанкціонованого зарахування (перерахування) коштів!

2. Встановіть на робочу станцію, з якої здійснюється доступ до системи «Інтернет-банкінг», ліцензійне антивірусне програмне забезпечення. Підтримуйте оновлення версій, регулярно та своєчасно оновлюйте антивірусні бази даних. Рекомендуємо використовувати антивірусне програмне забезпечення, яке постачається російськими компаніями, наприклад Антивірус Каперського, Антивірус

3. Встановіть на робочу станцію, з якої здійснюється доступ до системи «Інтернет-Банкінг»:

- ліцензійне антишпигунське програмне забезпечення (antispyware);
- програмний персональний мережевий екран (файервол, брандмауер)*.

Мережевий екран необхідно налаштувати таким чином, щоб максимально обмежити вихідний та вхідний мережевий трафік. Зокрема, рекомендується дозволити доступ тільки до ресурсів системи «Інтернет-банкінг» та інших мінімально необхідних ресурсів, наприклад, для оновлення баз вірусних сигнатур антивірусних програмних засобів, оновлення антишпигунських програмних засобів, операційної системи та іншого програмного забезпечення.

Антивірусне та антишпигунське програмне забезпечення налаштуйте для моніторингу всіх подій та періодичного сканування даних, що зберігаються на жорсткому диску персонального комп'ютера, з якого здійснюється доступ до системи «Інтернет-Банкінг».

4. Регулярно та своєчасно оновлюйте системне програмне забезпечення робочої станції, за допомогою якого здійснюється доступ до системи «Інтернет-банкінг», особливо операційної системи, web-браузера, Java-машини. Рекомендується активувати можливість автоматичного оновлення програмного забезпечення.

5. Не рекомендуємо встановлювати на робочі станції, через які ведеться робота з системою «Інтернет-банкінг», програмне забезпечення з ненадійних джерел (публічні бібліотеки програмного забезпечення, програми в електронних повідомленнях тощо). Не рекомендується здійснювати з такого комп'ютера доступ до ненадійних (незнайомих) інтернет-ресурсів.

6. Під час доступу до системи «Інтернет-банкінг» строго не рекомендується працювати в операційній системі з обліковим записом користувача, який має розширені права в операційній системі, наприклад, «Адміністратор».

7. Під час підключення до веб-сайту системи «Інтернет-банкінг» (<https://ibank.aval.ua/>) переконайтеся у коректній автентифікації веб-серверу системи «Інтернет-банкінг» за протоколом SSL. Уникайте підключень до веб-сайту системи за банерним посиланням або посиланням, отриманим

електронною поштою. Рекомендується вводити адресу веб-сайту системи самостійно та додати її у закладки браузера. При доступі до веб-сайту звертайте увагу на адресне поле браузера. Оскільки веб-сайт системи «Інтернет-банкінг» має справжній та дійсний сертифікат безпеки від світового Інтернет-центру сертифікації, то при вході на сайт в адресному полі браузера мають відображатися перші символи адреси <https://>, а не <http://> (у вікні браузера може з'явитися повідомлення про те, що розпочинається перегляд сторінок через безпечне з'єднання).

8. Не рекомендується здійснювати доступ до системи «Інтернет-банкінг» через посилання, отримані електронною поштою, а також із неконтрольованих та ненадійних робочих станцій, розташованих в інтернет-кафе, готелях, офісах, інших організаціях[4].

Отже, основні проблеми захисту банків зумовлені їх недостатньою увагою до власної безпеки інформації. Використання зазначених рекомендацій дозволить мінімізувати ризики витоку конфіденційних даних, не втратити довіру клієнтів і не перетворитися на черговий об'єкт статистики інцидентів у сфері інформаційної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 17.01.2001 // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – 96 с.
2. Закон України «Про інформацію» // Ст. 30 «Інформація з обмеженим доступом» - 2001. – 110 с.
3. Зубок М. І. Безпека банківської діяльності: навч. посіб. / М. І. Зубок. — К. : КНЕУ, 2002. — 190 с.
4. Електронний ресурс: http://www.aval.ua/e-services/banking_electronic_system/client_bank-copy/infromsecurity/

Чорногор О.Ю., магістрант,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ОРГАНІЗАЦІЯ КОМПЛЕКСНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Безпека підприємства (підприємництва) означає захищеність його від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що дозволяє надійно зберегти і ефективно використати його матеріальний, фінансовий і кадровий потенціал. Безпеку недержавного об'єкта економіки покликані забезпечувати посадовці об'єкта, його персонал, спеціальний підрозділ безпеки, державні правоохоронні органи й інші структури, що запобігають своєю діяльністю будь-яким порушенням нормального функціонування підприємства.

Під системою заходів забезпечення безпеки діяльності підприємства мається на увазі комплекс організаційно-управлінських, правових, спеціальних, соціально-психологічних, режимних, технічних, профілактичних і

пропагандистських заходів, направлених на якісний захист суб'єкта підприємництва від зовнішніх і внутрішніх загроз. [1]

Завдання комплексної системи заходів забезпечення безпеки діяльності підприємства:

- захист законних прав та інтересів підприємства і його співробітників;
- своєчасне виявлення можливих спрямувань до об'єкта захисту і його співробітників;
- вивчення партнерів, клієнтів і конкурентів;
- виявлення, попередження і припинення можливої протиправної та іншої негативної діяльності співробітників об'єкта захисту на шкоду його безпеки;
- забезпечення збереження матеріальних цінностей і відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства;
- добування інформації для вироблення оптимальних управлінських рішень з питань стратегії і тактики економічної діяльності;
- фізична і технічна охорона будівель, споруд, території і транспортних засобів;
- формування в засобах масової інформації, у партнерів і клієнтури сприятливої думки про підприємство, що сприятиме реалізації його планів економічної діяльності;
- відшкодування матеріального і морального збитку, нанесеного в результаті неправомірних дій організацій і окремих осіб відносно об'єкта захисту;
- контроль за ефективністю функціонування системи безпеки підприємства.

Побудова системи заходів безпеки діяльності підприємства здійснюється на основі дотримання таких принципів:

- законності;
- поваги прав і свобод громадян;
- координації і взаємодії з правоохоронними органами;
- самостійності і відповідальності за забезпечення безпеки підприємства;
- розумної достатності;
- відповідності зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки підприємства;
- передової матеріально-технічної оснащеності;
- прогресивного стимулювання суб'єктів системи захисту;
- компетентності;
- конфіденційності;
- комплексного використання сил і засобів.

Надійність і ефективність функціонування системи оцінюються, виходячи з таких фактів: відсутності або своєчасного виявлення спроб несанкціонованого проникнення на об'єкт захисту зі злочинною метою; недопущення фактів витоку, розголошування відомостей, що становлять комерційну таємницю; втрати важливих документів, виробів; попередження протиправних і негативних проявів з боку персоналу об'єкта; збереження матеріальних цінностей, фінансів; припинення насильницьких посягань на життя і здоров'я співробітників об'єкта; попередження надзвичайних подій.

Головним критерієм ефективності і якості системи заходів безпеки об'єкта захисту є стабільність його фінансового і економічного розвитку відповідно до намічених планів і завдань.

Отже, організація комплексного забезпечення безпеки діяльності підприємства – це складний і багатосторонній процес, що вимагає наукового підходу до його організації. Форми та методи побудови комплексної системи безпеки в усіх випадках є різними, але її мета, націлена на вироблення й обґрунтування напрямів і підходів до організації процесу забезпечення економічної безпеки держави, підприємництва чи окремо взятого підприємства, єдина й ще потребує наукового опрацювання. [2]

Список використаних джерел:

1. Мак-Мак В.П. Служба безпеки підприємства (організаційно-управлінські та правові аспекти діяльності). - М: Світ безпеки, 1999. С.6.
2. Іванець В. А. Щодо проблем забезпечення економічної безпеки підприємництва в сучасних умовах / В. А. Іванець // Вісник МНТУ. Серія "Економіка". – № 1. – С. 104–111.

Шевченко І.П., магістрант,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОРГАНІЗАЦІЇ

Поняття «інформація» (від лат. Information) в прямому сенсі означає усвідомлення, надання форми того, що було раніше невідомо. Інформація є базовою складовою знання. Знання, в свою чергу, накопичується і передається у формі інтелектуального продукту. Іншими словами, знання на відміну від інформації являє собою збільшується, самовозрастающей ресурс, в тому числі і в результаті інформаційних процесів [3].

На всіх стадіях інформаційного процесу провідна роль належить людині - носію, користувачеві інформації і знання. Від того, як будуть враховані в інформаційних процесах інтереси, психологічні установки, властивості особистості, залежить ефективність використання інформації.

Якщо врахувати визначальну роль інформації в системі ресурсного забезпечення бізнесу (хто володіє інформацією - той володіє всім), то стає зрозуміла та роль, яка відводиться інформаційної безпеки будь-якого підприємства.

Основними напрямками забезпечення інформаційної безпеки бізнесу є:

- захист інформації про стан і рух матеріальних активів, частіше розуміється як економічна безпека;
- захист інформації про стан нематеріальних активів та їх носіях (персоналі), обумовлена - як власне інформаційна безпека;
- захист засобів зберігання, обробки і передачі інформації.

Забезпечення економічної безпеки полягає у здійсненні постійної діяльності щодо виявлення, попередження, локалізації і нейтралізації загроз і зведенню до мінімуму збитку від реалізації загроз різного характеру.

На думку дослідників, для створення атмосфери інформаційної безпеки найбільш ефективними є заходи, пов'язані з підвищенням інформаційної культури на підприємстві.

Необхідно формувати чітку цільову установку на підвищення надійності та відповідальності в питаннях захисту інформації. Так, у багатьох американських фірмах діє дворівнева система захисту інформації. Перший рівень - забезпечення інформаційної безпеки силами спецслужб, другий - культивування атмосфери пильності та відповідальності за допомогою так званих координаторів, призначуваних із службовців середньої ланки.

Доцільно розбити технологічний процес на ряд самостійних етапів, щоб службовці знали тільки частину секретів, а цілісним знанням володіло лише керівництво або вузьке коло осіб. Необхідний постійний моніторинг відносин між людьми, що володіють інформацією, облік їх морального і психологічного стану.

Підставами для занепокоєння є: прояви емоційної неврівноваженості, невдоволення, хитрості, розчарування службовців, ідеї яких відкинуті. Пропонується створити систему внутрішньофірмової комунікації, що не допускає повної автономності окремих працівників [1]. В цілому, психологічне забезпечення комерційної таємниці в процесі відбору, підготовки, висунення та звільнення кадрів ефективніше і дешевше, ніж при звичайному засекречуванні інформації.

Досить ефективними організаційно-психологічними заходами захисту інформації є [4]:

- дроблення, розподіл інформації між співробітниками;
- ведення обліку ознайомлення співробітників з особливо важливою інформацією;
- поширення інформації тільки через контрольовані канали;
- призначення осіб, відповідальних за контроль документації;
- обов'язкове знищення невикористаних копій документів і записів;
- чітке визначення комерційної таємниці для персоналу;
- складання, регулярна оцінка та оновлення переліку інформації, що становить комерційну таємницю;
- включення пункту про нерозголошення комерційної таємниці в трудовий договір, правила внутрішнього розпорядку та посадові інструкції;
- включення положень про нерозголошення таємниці в угоди і договори з партнерами.

Особливо зупинимося на заходах щодо забезпечення інформаційної безпеки при звільненні співробітника. Про наміри співробітника звільнитися побічно свідчить відвідування відповідних сайтів в Інтернеті, розсилка резюме. З цього моменту вся переписка з робочої адреси і деякі операції на ПК повинні бути взяті під негласний контроль. Якнайскоріше за відсутності даного користувача необхідно зробити резервну копію всіх його файлів. Беручи до

уваги те, що співробітник може змінити свої наміри і залишитися, а також допускаючи, що перегляд вакансій міг здійснюватися на прохання знайомих, які шукають роботу, немає необхідності приймати відразу явні заходи безпеки.

Якщо співробітник оголосив про своє звільнення, можна вжити таких заходів: проінформувати всіх співробітників про майбутнє звільнення і заборонити передавати йому будь-яку або якусь конкретну інформацію, що має відношення до роботи; зробити резервну копію файлів користувача; організувати передачу справ; поступово, у міру передачі справ, скорочувати права доступу до інформації; по необхідності організувати супровід звільнення фахівцем з інформаційної безпеки.

Якщо співробітник викритий в промисловому шпигунстві необхідно: негайно позбавити його всіх прав доступу до ІТ; негайно скоректувати права доступу до загальних інформаційних ресурсів (баз даних, принтерів, факсів), перекрити входи в зовнішні мережі або змінити правила доступу до них; всі співробітники повинні змінити особисті паролі, при цьому до їх відома доводиться наступна інформація: «Співробітник N з (дата) не працює. При будь-яких спробах контакту з його боку негайно повідомляти в службу безпеки»; деякий час контроль ІС здійснюється в посиленому режимі.

Якщо співробітник звільняється не з причини викриття в промисловому шпигунстві, то перераховані заходи не повинні бути надмірно наполегливі, щоб не чинити негативного впливу на психологічний стан людини. Необхідно вселити співробітнику, що такий загальний порядок і він особисто ні в чому не підозрюється.

Якщо співробітники побачать, що звільнення кожного користувача ПК нерозривно пов'язане з моральним збитком, то постраждає загальний соціально-психологічний клімат: організація буде асоціюватися з в'язницею або сектою. Крім того, недоцільно псувати відносини з усіма співробітниками, які звільняються: хтось може повернутися, а хтось - надати допомогу.

Якщо співробітника звільняють, викривши в промисловому шпигунстві, то процедура супроводу залишається на розсуд служби безпеки. Завдання служби управління персоналом: що відбувається не повинно завдати шкоди соціально-психологічному клімату в колективі, а по можливості, навпаки, консолідувати інших співробітників.

Заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки з позицій «людського фактору» можна розглядати в якості щита від злочинства інформації як специфічного ресурсу, що має значну цінність.

Список використаних джерел:

1. Дейнека О. С. Економічна психологія: Навчальний посібник. - СПб.: Изд-во С.-Пб. ун-ту, 2000.
2. Вушанки В. А. Становлення інформаційної системи: ціннісні характеристики // Проблеми сучасної економіки, № 3/4, 2002.
3. Черкасов В. Н. Бізнес і безпека: Комплексний підхід. - М.: Армада-пресс, 2001
4. Копейкін Г., Лапіна Н. Психологічні аспекти інформаційної безпеки організації // Захист інформації. Кофідент. - № 3.- 2003

СЕКЦІЯ 2. Управління ризиками та загрозами економічній безпеці підприємства

*Адаменко Т.М., к.е.н., доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля (м. Сєверодонецьк)*

*Кузьменко О.М., к.е.н., доцент,
ДВНЗ "Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана"*

ЗАГРОЗИ В ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕКОЛОГІЇ

У сучасній економічній безпекології є декілька підходів до розуміння сутності економічної безпеки підприємства (захисний, ресурсно-функціональний, гармонізаційний, конкурентний тощо). В кожному з них є імперативне поняття, тобто поняття, яке є фундаментом формування понятійно-категоріального апарату підходу. Імперативне поняття є вихідним для інших понять, які доповнюють його, повніше розкривають його зміст та уточнюють призначення. Так, у захисному підході імперативним є поняття "загроза", у ресурсно-функціональному – поняття "ефективність використання ресурсів", у гармонізаційному – поняття "інтерес", у конкурентному – поняття "конкурентоспроможність". З наявних підходів до розуміння сутності економічної безпеки підприємства першим з'явився захисний підхід, який, однак, в останні досліджується менш інтенсивно, про що свідчить наявність кількох проблемних місць, які й досі не вирішені. До таких, як це не дивно, належить імперативне поняття захисного підходу – поняття "загроза". Про загрози економічній безпеці говорять у загальному сенсі, іноді плутають їх з небезпеками, а то й з ризиками. За умовчанням загрози розглядаються поодиночі, тобто виходячи з виникненням та впливу однієї загрози. Тобто є підстави стверджувати, що загрози економічній безпеці підприємства залишаються практично малодослідженими. Навіть чіткого визначення поняття "загроза" не існує. Найчастіше у визначенні цього поняття згадуються сукупність умов, процеси, фактори, що створюють небезпеку для суб'єктів господарювання.

Загрозу економічній безпеці підприємства слід тлумачити як процес, явище, тенденцію (стійкі співвідношення, властивості, ознаки, властиві економічній системі, економіці підприємства, які визначають спрямованість економічних процесів), дії суб'єктів економічної системи, які можуть негативно вплинути на економіку підприємства, на всі види його діяльності (інноваційна, інвестиційна, маркетингова тощо), що виявляється в ослабленні його ринкової позиції через погіршення результатів діяльності. Загрози економічній безпеці

підприємства виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищах його діяльності (відповідно, зовнішні та внутрішні загрози). Їхні джерела, природа, характерні риси, особливості реалізації та її впливу та наслідки реалізації є різними, так само як і засоби захисту. Зовнішні загрози є більш виразними, у більшості випадків – більш очевидними. Саме тому їм в економічній безпекології приділяється більша увага.

Зовнішні загрози економічній безпеці підприємства слід поділити на загальні та персональні. Загальні зовнішні загрози становлять процеси, явища, тенденції, дії суб'єктів економічної системи, які не мають цільового призначення, тобто не спрямовані на конкретне підприємство. Такі загрози є неконтрольованими підприємством. Не лише одне підприємство, а й їхня певна сукупність не можуть вплинути на процеси, явища, тенденції, дії суб'єктів економічної системи, які не мають цільового призначення. Так, прикладами таких загроз є підвищення ставок оподаткування, збільшення облікової ставки національного банку країни, зниження попиту на продукцію підприємства внаслідок рецесії в економіці. Персональні зовнішні загрози становлять дії суб'єктів зовнішнього середовища діяльності підприємства, які спрямовані на конкретне підприємство. Прикладами таких загроз є дії конкурентів, рейдерів. Переважну більшість зовнішніх загроз економічній безпеці підприємства становлять загальні загрози.

Кожна із загальних зовнішніх загроз має своє поле дії. Поле дії загрози слід розглядати як множину суб'єктів господарювання, на діяльність яких може вплинути реалізація загрози. І при виникненні та розвитку процесів, явищ, тенденцій та дій суб'єктів економічної системи, які не мають цільового призначення, далеко не всі підприємства потрапляють до поля дії певної загрози. Наприклад, знецінення валюти держави відносно стійких світових валют є загрозою для підприємств, що ведуть зовнішньоекономічну діяльність, а для підприємств, що працюють на вітчизняній сировині для вітчизняних споживачів знецінення валюти не є загрозою. А якщо і вважати знецінення валюти загрозою, то загрозою зі слабкою інтенсивністю дії.

Поле дії загрози не є однорідним. Воно структуровано за інтенсивністю впливу загрози. На одні підприємства загроза впливає з високою, на другі – зі середньою, а на треті – зі слабкою інтенсивністю. Інтенсивність впливу загрози визначається масштабністю руйнівних наслідків для діяльності підприємства: висока інтенсивність впливу загрози спричиняє руйнівні наслідки, тоді як слабка інтенсивність здатна лише певним чином негативно позначитися на діяльності підприємства. При виникненні та розвитку одних і тих же процесів, явищ, тенденцій та дій суб'єктів економічної системи, які не мають цільового призначення, далеко не всі підприємства потрапляють до поля дії загрози. Наприклад, знецінення валюти держави відносно стійких світових валют є загрозою для підприємств, що ведуть зовнішньоекономічну діяльність, а для підприємств, що працюють на вітчизняній сировині для вітчизняних споживачів знецінення валюти не є загрозою. А якщо і вважати знецінення валюти загрозою, то загрозою зі слабкою інтенсивністю дії.

Кожна із загальних зовнішніх загроз має циклічний характер, тобто загроза формується, виникає, розвивається (збільшується її масштаб та інтенсивність впливу) і або перетворюється на нову загрозу, або зникає. Інтенсивність дії загрози у тому числі залежить і від того, на якій стадії свого циклу вона перебуває.

Якщо б економічній безпеці підприємства у кожний конкретний момент часу загрожувала одна загроза, що проходить повний цикл, то тоді впоратися з нею було б нескладно, тобто проблематика забезпечення економічної безпеки була б нескладною. Але проблема полягає у тому, що у кожний конкретний момент часу підприємство одночасно може перебувати у полях дії кількох загроз з різною інтенсивністю впливу, які перебувають на різних стадіях свого циклу. Наприклад, якщо підприємство веде зовнішньоекономічну діяльність, то зі знеціненням валюти держави, якщо це є єдиною загрозою його економічній безпеці, воно ще може впоратися. Але поряд з цією загрозою можуть виникнути такі як підвищення цін на вихідні матеріали та комплектуючі зарубіжним постачальником та введення адміністративних дій щодо регулювання валютних операцій у країні. У такому випадку виникає простір загроз, у якому формується синергетичний ефект їхнього впливу. Якщо підприємство може впоратися з кожною окремою загрозою, то загрози у сукупності дуже негативно можуть вплинути на економічну безпеку підприємства за рахунок того, що одна загроза підсилює інтенсивність впливу інших. Наявність кількох загроз, реальних або потенційних, створює простір загроз економічній безпеці підприємства. Простір загроз економічній безпеці підприємства слід розглядати як сукупність загроз (потенційні або реальні), кожна з яких з різною інтенсивністю впливає (або може вплинути) на економічну безпеку підприємства.

Викладені положення щодо поля дії загроз економічній безпеці підприємства та простору загроз кожного підприємства мають враховуватися в управлінні економічною безпекою. Для цього постійно має досліджуватися простір загроз економічній безпеці підприємства за наведеним розподілом загроз (зовнішні та внутрішні, зовнішні загальні та зовнішні персональні, реальні та потенційні). У ході такого дослідження необхідно прогнозувати виникнення загроз та фіксувати його, встановлювати, у поле дії яких загроз потрапляє підприємство, оцінювати ступінь реальності (тобто ймовірність перетворення потенційних загроз на реальні) загроз та наслідки їхньої реалізації. Для реальних загроз з високою інтенсивністю впливу необхідно побудувати їхній цикл, що надасть можливість встановити стадію циклу загрози та розподіл стадій у часі.

Для реальних загроз залежно від інтенсивності їхнього впливу необхідно визначити дії підприємства. Виконувані у певній послідовності, такі дії є способами забезпечення економічної безпеки підприємства. Способи забезпечення економічної безпеки підприємства потребують різного забезпечення – організаційного, адміністративного, інформаційного, ресурсного тощо. Тривалість застосування способів різна. Принципово способи забезпечення економічної безпеки підприємства можна поділити на кілька груп:

попередження, адаптації та подолання наслідків. Способи попередження є проактивними, їхнє використання передбачає дії підприємства, спрямовані на випередження впливу загрози, тобто відхід підприємства з поля дії загрози. Способи адаптації є реактивними, їхнє використання передбачає дії підприємства, спрямовані на пристосування до умов, які утворилися після реалізації загрози, тобто зменшення інтенсивності впливу загрози. Способи подолання наслідків є також реактивними, вони починаються після того, як підприємство "прийняло" загрозу.

Вибір способів, що належать до певної групи, залежить від багатьох чинників (ставлення керівництва до економічної безпеки в цілому і загроз, зокрема, результатів оцінювання наслідків реалізації загроз – поодинці та у комплексі, наявності відповідного забезпечення тощо).

*Андрощук Г.О., к.е.н., доцент,
НДІ інтелектуальної власності НАПрН України*

ЗАХИСТ КОНФІДЕНЦІЙНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Згідно з аналітичними даними, в період фінансово-економічної кризи кількість інцидентів, пов'язаних з витоків конфіденційних даних підприємств, значно збільшилась. Виток інформації вважається однією з найбільш небезпечних загроз для підприємства, здійснення якої може призвести не тільки до прямого фінансового збитку, але зниження конкурентоспроможності і втрати репутації компанії в очах бізнес-спільноти [1,2]. Різні види конфіденційної інформації мають різну ціну для зловмисників. Так, в США і Великобританії (звідки «родом» більшість фіксованих витоків) прагматично захищають не будь-яку інформацію, а лише ту, що має економічну цінність, яку зловмисники можуть швидко конвертувати в гроші. Перш за все, це дані банківських карток і номери соціального страхування (SSN - Social Security Numbers). Збут і подальше використання такої інформації налагоджені.

Найбільша кількість витоків спостерігається в трьох основних галузях: 1) фінансах, 2) медицині та 3) освіті. Часті інциденти в банківській галузі пов'язані з великою цінністю оброблюваної інформації, такої як номери банківських рахунків. Велика кількість витоків у медицині та освіті пояснюється тим, що ці галузі традиційно не дуже активно впроваджують ІТ. Як свідчить аналіз, 2014 рік ознаменувався найбільшою кількістю витоків платіжних даних. На 14 найбільших витоків довелося понад 430 млн. скомпрометованих записів - 95% від загальної кількості. Переважна кількість випадків компрометації конфіденційної інформації пов'язана з витоками персональних або платіжних даних. Викрадена інформація потім використовуються в шахрайських схемах - оформленні кредитів та фальшивих вимог щодо повернення податків тощо. На витки за «традиційними» каналами (пошта, e-mail, паперова документація,

крадіжка і втрата обладнання) припадає лівова частка випадкових витоків. При цьому частка «нових» каналів (мобільні пристрої, голос і відео) поки залишається незначною. Питання захисту персональних даних від витоків для середнього бізнесу сьогодні настільки ж актуальне, як і для великого. В організаціях середнього розміру зафіксовано істотно більше витоків, ніж у великих компаніях. У ряді випадків сукупний обсяг скомпрометованих записів в середніх компаніях дорівнює сукупним обсягам скомпрометованих записів у великих компаніях в межах однієї галузі. Глобальна картина і фактори, що впливають на розподіл витоків за категоріями, практично не змінюються з 2008 року. Доречно говорити про стабілізацію зростання витоків та їх розподілів, у т.ч. через досить широке розповсюдження засобів захисту від витоків та контролю інформації (поки в західних країнах, на які і припадає понад 70% зареєстрованих витоків) [3].

Розподіл витоків за типами конфіденційних даних. Частка витоків конфіденційних даних в освітніх установах помітно знизилася за рахунок збільшення відповідного числа на комерційних підприємствах. Аналітики InfoWatch припускають, що це може бути пов'язано зі світовою фінансовою кризою. У цей період в комерційному секторі загострюється конкуренція, і відбуваються масові звільнення персоналу [2,3]. Якщо раніше предметом витоків практично завжди були персональні дані (98,5%), то в аналізованому періоді ситуація значно змінилася. Частка витоків персональних даних зменшилася (становить 87,2%). Це відбулося, через зростання кількості витоків інших типів інформації, і перш за все, тієї, що становить комерційну таємницю організації. Крім того, приховувати інциденти з комерційною таємницею значно простіше – стосовно неї відсутні нормативні акти щодо обов'язкового повідомлення, або повідомляється вузьке коло осіб. Виток державної або військової таємниці сховати ще простіше. Істотно зменшилась кількість інцидентів з мобільними комп'ютерами, водночас збільшилася питома вага витоків через паперові та архівні носії [2].

Як свідчать результати опитування, проведеного корпорацією Symantec і співтовариством Професіонали.ru, 70% співробітників російських компаній виносять з роботи конфіденційні дані, 68% опитаних допустили витік через соціальні мережі, 56% виносили секрети на флешці. Причини витоків криються в недбалості (у 37% опитаних корпоративні ноутбуки лежали без нагляду в громадських місцях), безпечності (50% використовують прості паролі, а 10% приклеюють їх біля комп'ютера), зайвій довірливості (68% просять друзів допомогти з особливо складним корпоративним файлом). 9% зізналися, що думали продати конфіденційну інформацію на сторону, 6% так і зробили, а 45% відправляли дані за запитом клієнтів [4].

За результатами дослідження виявлено чотири типи інсайдерів: 1) 24% тих, що відповіли на питання занадто довірливі і можуть піддати комп'ютерну мережу компанії небезпеці навіть не підозрюючи про це. 2) 22% нехтують елементарними вимогами безпеки, хоча розуміють, чим це може загрожувати. 3) 7% респондентів потрапило в категорію "месників", що переслідують

корисливі цілі і непогано на цьому заробляють. 4) Лише 47% респондентів виявилися відносно акуратними хранителями корпоративних секретів [4].

Результати дослідження підтвердили, що через дії інсайдерів (умисних або випадкових) конфіденційні дані компаній безперешкодно залишають корпоративні мережі і витікають у зовнішній світ. Обсяги таких витоків даних з року в рік збільшуються. Для зниження кількості витоків експерти рекомендують керівництву компаній не заощаджувати на підвищенні інформаційної захищеності. Проведений аналіз показує, що ризики стати жертвою витоку конфіденційних даних меншою мірою залежать від типу оператора, який займається обробкою цих даних, будь то державний орган, комерційне підприємство, навчальний заклад і т.п. На рівні концепції захисту окремі рішення для кожного типу навряд чи доцільні.

В Україні проблема захисту конфіденційної інформації та її витоків стає все більш актуальною. Для оцінки рівня небезпеки витоків інформації пропонується застосовувати такий критерій, як "індекс небезпеки". Він визначається за формулою: $IND(\text{галузь}) = AVG([\text{LOG}_{10}(\text{число постраждалих в результаті витоку}) + 1]$, де AVG – середнє значення по всіх інцидентах, а $[\]$ – оператор цілої частини. Так, індекс небезпеки рівний 4 показує, що кількість постраждалих від витоку в цій галузі, буде вимірюватися числом, що складається з чотирьох десяткових знаків (1 тис. – 10 тис. осіб). Застосовуючи на цей параметр можна виявити, що до групи ризику входять насамперед роздрібні мережі, фінансові та медичні організації. Освітні заклади дещо відстають, однак саме в цій сфері спостерігається максимальна кількість витоків.

Аналіз досліджень показує, що проблема витоків стає все більш актуальною. Велика кількість і різноманітність інцидентів, що трапилися, наочно демонструє комплексний характер загроз і необхідність суттєвих інвестицій для їх мінімізації. Експерти InfoWatch рекомендують керівникам підприємств звернути особливу увагу на захист конфіденційної інформації на паперових носіях та контролю друкованих пристроїв. Збільшення ролі комп'ютерної техніки призвело до того, що випущений з уваги цей дуже небезпечний канал витоків. Кількість інцидентів з паперовими документами значно зросла. Важливо пам'ятати, що Інтернет і мобільні пристрої, як і раніше є найбільш небезпечними каналами витоку даних. Вміст носіїв рекомендується шифрувати, а мережеві канали контролювати за допомогою DLP-систем. Загальна зафіксована кількість витоків у світі збільшується. Відносно ж число витоків (на мільйон населення) аналітики InfoWatch схильні вважати стабільним показником для розвинених країн. Зростання відбувається в основному за рахунок виявлення та оприлюднення. Число виявлених і опублікованих витоків швидко зростає в тих країнах (це стосується і України), де приймаються нормативні акти про обов'язкове повідомлення зацікавлених осіб при компрометації конфіденційної інформації.

Аналіз практики організації захисту комерційної таємниці в системі економічної безпеки на підприємствах України показує, що ця діяльність не має комплексного характеру, у структурі підприємств не створюються підрозділи

(або не призначаються посадові особи), до функціональних обов'язків яких входить організація захисту комерційної таємниці. Забезпечення секретності цього ресурсу досягається, переважно, за рахунок організаційних засобів, що не може перешкодити заволодінню нею третіми особами. На організацію захисту комерційної таємниці підприємства в середньому щорічно витрачають 3,7 % її вартості. Водночас, для міжнародних компаній цей показник складає 10,0 - 15,0 %. При цьому, 23,0 % українських підприємств не мають статті витрат на її захист. Все це негативно впливає на економічну безпеку підприємств [5].

Відсутність чіткого нормативно-правового регулювання цієї сфери створює умови для поширення недобросовісної конкуренції, промислового шпигунства, безперешкодного використання окремими особами незаконно отриманих наукомістких технологій, програмних продуктів, ноу-хау і т.п. Прийняття Закону України "Про комерційну таємницю" дало б можливість врегулювати суспільні відносини у сфері захисту конфіденційної інформації. Це сприятиме формуванню цивілізованого конкурентного середовища серед виробників товарів і послуг, зменшенню ризиків ведення бізнесу, забезпеченню економічної безпеки підприємств, збільшенню інвестицій, активізації наукових досліджень і розробок, що в цілому забезпечить підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Андрощук Г.А. Экономическая безопасность предприятия: защита коммерческой тайны. - Монография. - / Г.А. Андрощук, П.П. Крайнев. - К: Ин Юре, 2000 - 400 с.
2. Глобальное исследование утечек конфиденциальной информации в I полугодии 2014 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.infowatch.ru/analytics/reports>
3. Андрощук Г.О. Економічна безпека підприємства: аналіз витоків і система захисту конфіденційної інформації / Правове регулювання відносин у сфері охорони прав на комерційну таємницю: сучасний стан і перспективи розвитку: монографія / за загал. ред. Н.М. Мироненко; НДІ ІВ НАПрНУ — К.: Інтерсервіс, 2012. — 396 с.
4. Опрос: 70% сотрудников крадут секреты компаний [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.newsru.com/finance/26apr2011/utechka.html>
5. Лічман Т.В. Захист комерційної таємниці в системі економічної безпеки підприємств України у процесі євроінтеграції [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 21.04.02 / Лічман Тетяна Володимирівна; Київ: «Університет економіки та права «КРОК» - Київ – 2015.- 21с.

СУЧАСНІ ЗАГРОЗИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ФІНАНСОВИХ ПОСЕРЕДНИКІВ В УКРАЇНІ

Минулий 2014 рік став для фінансової системи України незвичайним і дуже складним. Десятки банків та інших видів фінансових посередників були визнані банкрутами, і нині проходять процедуру ліквідації, а ряд великих фінансових установ зазнали серйозних збитків через анексію Криму (за інформацією НБУ, на півострові, в момент анексії, були розташовані 1020 відділень 53 українських банків. У цих відділеннях залишилося 22 млрд. грн., які незаконна влада Криму оголосила «своїми») і військові дії на Донбасі – їх відділення, а часом і фронт-офіси закриті чи зруйновані, а грошові кошти втрачені.

Фінансовим посередникам, що надають послуги зі збереження та інвестування активів, нині доводиться стикнутись із загрозою паніки їх клієнтів: налякані нестабільністю та воєнними діями громадяни продовжують масово забирати депозити з банківських рахунків, перестають здійснювати страхові внески, бажають завчасно повернути активи, передані у довірче управління. У банківському секторі основною загрозливою тенденцією нині є відсутність вільної готівки для проведення поточних розрахункових операцій, виплати депозитів, термін дії яких скінчився, проведення активних банківських операцій. Водночас МВФ вимагає перевірити усі банківські установи на предмет стійкості роботи в екстремальних ситуаціях (провести так звані стрес-тести). Проте, така перевірка вимагатиме додаткових часових, фінансових та трудових ресурсів, яких у сучасних банків і так обмежена кількість.

Недостатність фінансових активів почали відчувати навіть найбільші та найстабільніші учасники банківської системи. Так, ПАТ КБ «Приватбанк», який за даними НБУ, зосереджує 26% обсягу вкладів фізичних осіб по банківській системі і 15% активів банківської системи, а сама кредитна організація є найбільшим банком України і має статус ощадного спеціалізованого (кошти фізичних осіб складають більше 50% пасивів банку) [1], тим не менше отримав стабілізаційний кредит від Національного банку України для підтримки свого фінансового стану.

Страховий ринок України в 2014 році обвалився на 20%. Основною причиною цього стала втрата страховиками значної частини своїх клієнтів. Так, велика частина підприємств знаходяться в зоні, де нині ведуться бойові дії, тому премії у страховиків, у портфелі яких левову частку займало корпоративне страхування, значно скоротилися.

Крім цього, страховики стали жертвою фінансового стану банківської системи. Резерви страхових компаній, тобто, кошти, необхідні для забезпечення платоспроможності ринку, розміщуються, в тому числі, на депозитах в банках, а розрахунково-касові операції здійснюються через банківські установи. Проте, на відміну від депозитів фізичних осіб, повернення їх вкладів не гарантується.

Таким чином, внаслідок неплатоспроможності низки банків виникла заборгованість перед страховиками у розмірі більше 72,3 млн грн., надії на повернення яких поки що немає.

Неможливість повернення коштів посилюється терміновою необхідністю докапіталізації страхових компаній. За оцінками експертів, сума, необхідна компаніям тільки для виконання норм законодавства, перевищує 1 млрд. грн. При цьому страховики неодноразово заявляли, що більшість акціонерів не бачать перспектив роботи найближчим часом і не готові підтримувати власні компанії і інвестувати додаткові кошти. А без фінансового запасу міцності у вигляді ресурсів акціонерів при зростанні збитковості страхові компанії почнуть банкрутувати з астрономічною швидкістю. Всі передумови для цього вже є [2].

Загрозою для майбутнього страхового ринку нині є зменшення кількості клієнтів, пов'язане у першу чергу з падінням рівня доходів населення. Основне зниження зібраних премій відбулося за видами страхування, тісно пов'язаним з курсом долара. Насамперед, це – «Зелена карта», страхування виїжджаючих за кордон, автострахування та медичне страхування. Але якщо за показниками зібраних премій через курсові коливання зазначені види страхування можуть продемонструвати зростання, то щодо кількості укладених договорів спостерігається різке зниження. Так, у 2014 році кількість автомобілів, застрахованих по КАСКО, знизилася в два рази і, імовірно, за підсумками року обсяг страхування складе 2,7 млрд. грн., наблизившись до рівня 2010 року [2]. Водночас, навіть розуміючи фінансову неспроможність населення оплачувати страхові послуги, страхові компанії не знижують свої ставки та тарифи, у надії отримати хоча б незначний прибуток та вижити на ринку.

Відносно стабільним можна назвати на даний момент ситуацію у сегменті ломбардів. Так, з одного боку ці фінансові посередники відчують загрозу втрати прибутків через те, що останнім часом у них стало менше клієнтів із малого та середнього бізнесу, які раніше брали позики на короткий проміжок часу, наприклад на виплату зарплати співробітникам. Проте, з іншого боку саме до послуг ломбардів почали звертатись зубожілі громадяни, змушені брати позики під рухоме майно та сімейні цінності, аби прогодувати себе і свої родини. Розуміння безвихідності ситуації для багатьох позичальників підштовхує ломбарди до підвищення процентів за свої послуги у бажанні компенсувати фінансові втрати. Так, розцінки на позики в українських ломбардах зараз складають від 0,5% до 0,55% в день під заставу ювелірних виробів, а під заставу техніки – від 1% до 1,1% в день. При цьому максимальний термін кредитування для більшості ломбардів – 30 днів, і через високі ставки відсотків, на продовження терміну мало хто наважується [3].

Ринку лізингу в 2014 році також довелося нелегко. Згідно з даними Нацкомфінпослуг за 9 місяців 2014 року, цей рік приніс ринку скорочення фінансових активів, які є предметом договору фінансового лізингу на 82,1%, або – на 19,2 млрд грн. Весь цей час спостерігалася скорочення договорів лізингу, зменшувалася також і їх вартість. За даними регулятора, значно (на 47,7%) скоротилася кількість договорів з терміном більше 5-10 років, кількість

договорів строком більше 10 років скоротилася на 35,9% [4]. Серед причин, які до цього призвели, експерти традиційно називають ситуацію з Кримом, війну і девальвацію гривні. Рятують лізингові компанії те, що їх портфелі фінансових активів містять у собі велику частку валюти, оскільки працюють такі фінансові посередники або з імпортерами обладнання або з його виробниками, які найчастіше є нерезидентами. Проте, це не захищає компанії від прострочок виплат по лізинговим внескам, втрати існуючих та потенційних клієнтів через стрімке зростання цін на імпортну техніку, втрати обладнання та рухомого майна, яке опинилось на окупованих територіях.

Для підтримки рівня власної фінансової стійкості вітчизняні кредитні спілки також встановлюють досить високі відсотки за кредитами, а для утримання клієнтів – обіцяють привабливі відсотки і по депозитним вкладам. На поточний момент середня депозитна ставка у кредитних спілках знаходиться на рівні 30-32% річних, а кредитна починається з 35% річних. Проте, дістатися до залучених вкладів своїх клієнтів сьогодні можуть далеко не всі кредитні спілки, оскільки багато з них розмістили їх на банківських рахунках в установах, в яких згодом було введено тимчасову адміністрацію і запущено процес ліквідації. Нагадаємо, що держгарантія (виплачується Фондом гарантування вкладів фізичних осіб) у розмірі 200 тис. грн. надається в Україні лише пересічним громадянам. І на неї не можуть претендувати не тільки корпорації, а й фінансові організації – і кредитні спілки в тому числі. Владні структури не будуть брати до уваги, що кредитні спілки втратили в проблемних банках не свої особисті кошти, а фінансові активи громадян. Проте, основною загрозою для економічної безпеки кредитних спілок в Україні, на відміну від інших видів фінансових посередників, виявилась фіскальна політика. Мова йде про переведення спілок на загальну систему оподаткування, тобто ліквідація для них пільги зі сплати податку на прибуток. Зі списку доходів кредитних спілок, які не підлягали оподаткуванню, були виключені внески (пайові та депозити), доходи від операцій з активами (зокрема, відсотки по кредитах і доходи від депозитів кредитних спілок в банках), а також дотації і субсидії. Зміни до Податкового кодексу, прийняті наприкінці 2014 року, змусять кредитні спілки підвищити ставки по своїх позиках і знизити обсяги резервування, що збільшить ризики неповернення коштів їх вкладникам [5].

У ситуації, що склалася, важливого значення набуває державне регулювання та контроль діяльності фінансових посередників. Проте, у скрутну хвилину учасникам фінансового ринку виявилось нікому допомогти. Після звільнення в жовтні 2014 трьох з п'яти членів Нацкомфінпослуг регулятор залишився без необхідного для прийняття рішень кворуму [2]. Таким чином, уже понад три місяці вітчизняний ринок фінансових послуг залишався фактично нерегульованим, у той час як лише шляхом жорсткої державної політики, спрямованої на координацію та контроль діяльності учасників фінансового ринку та стабілізацію їх фінансового стану можна досягти припинення стрімкої руйнації фінансової архітектури економіки країни та стримати падіння рівня економічної безпеки держави. У січні 2015 року президент Петро Порошенко призначив новий склад Національної комісії, що

здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. Та чи зуміють нові керманичі втримати фінансовий ринок від краху стане відомо незабаром.

Список використаних джерел:

1. Матеріали офіційного сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>.
2. Обуховская К. Страховой рынок Украины: балансируя на краю пропасти [Электронный ресурс] / К. Обуховская. – Режим доступа : <http://economics.unian.net/finance/1026671-strahovoy-ryinok-ukrainyi-balansiruyaya-na-krayu-propasti.html>.
3. Другова И. Ломбард как средство выживания. Здесь будет город заложен [Электронный ресурс] / И. Другова. – Режим доступа : <http://rian.com.ua/analytics/20141003/357828509.html>.
4. Давыдова В. Если считать в гривнях, то бизнес-план на 2015 год мы уже выполнили — гендиректор «ОТП Лизинг» [Электронный ресурс] / В. Давыдова. – Режим доступа : <http://delo.ua/finance/esli-schitat-v-grivnjah-to-biznes-plan-na-2015-god-my-uzhe-vypol-291379/>.
5. На грани закрытия в Украине оказались 100 кредитных союзов [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ubr.ua/finances/macro-economics-ukraine/na-grani-zakrytiia-v-ukraine-okazalis-100-kreditnyh-souzov-324527>.

Кабашинюк І.Р. студентка

Чен Н.О., ст. викладач

кафедри економіки та менеджменту

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ДЕЛІКТ-МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БІЗНЕСУ

Деліктний ризик підприємництва - це можливість настання несприятливих наслідків для суб'єкта підприємництва в результаті неправомірних дій (бездіяльності) інших суб'єктів (фізичних або юридичних осіб, органів державного або муніципального управління та їх представників та ін.)

У традиційній практиці ризик-менеджменту відомі наступні стратегічні методи управління ризиками, які можуть з успіхом використовуватися при розробці делікт -менеджменту підприємства:

- уникнення ризиків або відмова від них;
- прийняття ризиків на себе;
- запобігання збитків;
- зменшення розмірів збитку;
- страхування;
- самострахування;
- передача ризиків іншим суб'єктам;
- диверсифікація і т.п.

Метод уникнення деліктних ризиків або відмови від них застосовується тоді, коли виявляються великі катастрофічні деліктні ризики, уникнути яких іноді буває неможливо. Одним із способів запобігання їх є створення таких фінансово-господарських умов, при яких шанс виникнення подібних деліктних ризиків нікчемний.

Іншим прикладом використання зазначеного методу є в одних випадках повне припинення виробництва певного виду продукції, в інших - догляд зі сфери бізнесу, в якому присутні деліктні ризики. Даний метод особливо ефективний, коли велика ймовірність виникнення збитків, і маса можливого збитку.

Уникання ризикових ситуацій як найкраща альтернатива застосовується як до однорідним і різнорідним, так і до одиничних або масових деліктних ризикам. Основний критерій тут - розмір можливого збитку, який не повинен досягати катастрофічного порога.

Метод прийняття деліктного ризику на себе застосовується, коли є фінансові можливості протидії їм або покриття збитків за рахунок власних коштів організації. Використовують даний метод, якщо ймовірність настання подій і величина потенційних збитків від них невеликі, і вони можуть бути покриті за рахунок поточного потоку грошових надходжень, або у організації є можливості протидії, щоб звести деліктні ризики до мінімального рівня.

Метод запобігання збитків передбачає проведення попереджувальних антиделіктних заходів, спрямованих на зниження ймовірності настання деліктних подій і маси ризику .

Застосовувати цей метод доцільно, коли ймовірність реалізації деліктного ризику і настання збитку досить великі, а розмір потенційного збитку невеликий. В іншому випадку доцільний метод відмови від ризиків (див. Вище), застосування якого виправдано, коли ймовірність реалізації деліктного ризику та розмір можливого збитку високі.

Метод запобігання збитків застосовується як до однорідних, так і неоднорідних деліктних ризикам, які можуть носити як одиничний, так і масовий характер. Цей метод управління деліктними ризиками реалізується за допомогою розробки та впровадження програми превентивного деліктнеджмента, методи якого повинні контролюватися і періодично переглядатися. Для виявлення джерел збитків та розробки програми превентивних заходів підприємство зазвичай наймає фахівців або створює власні служби безпеки, оскільки розробка і реалізація таких програм і заходів вимагає особливих професійних знань і навичок.

Безумовно, превентивні заходи значно зменшують частоту виникнення деліктних подій. Проте їх застосування обгрунтовано тоді, коли витрати на їх проведення істотно менше виграшу, обумовленого цими заходами. Слід врахувати, що превентивні заходи можуть виправдати себе лише через тривалий час, тому оцінити цей виграш нелегко.

Застосування даного методу пов'язано зі зміною функцій персоналу, зокрема, з появою додаткових обов'язків співробітників і структурних підрозділів, які в першу чергу обумовлені самою специфікою превентивних заходів.

Метод зменшення розміру збитків застосовується, коли всі зусилля по зниженню деліктних ризиків не приносять успіху, а виключити збитки повністю не представляється можливим. Суть методу полягає у плануванні та проведенні заходів, спрямованих на зниження розміру можливого збитку.

До специфіки застосування даного способу, як і методу запобігання збиткам, відноситься необхідність розробки та реалізації попереджувальних програм і заходів, а також підбір джерел покриття ймовірного збитку.

Страховання -один з найбільш поширених методів управління девіантною поведінкою та ризиком. Сутність даного методу управління полягає в зниженні участі самої організації у відшкодуванні збитку за рахунок передачі страхової компанії відповідальності щодо несення всього або частини матеріального збитку. Використання страхування доцільно, коли ймовірність появи збитку невисока, але розмір можливого збитку досить великий або ймовірність появи збитку висока, але розмір збитку незначний; страхування застосовується незалежно від ступеня однорідності або неоднорідності девіантної поведінки громадян.

Страховання може і повинно бути частиною превентивного деліктенеджмента. Воно супроводжується виникненням додаткових функцій управління, поява яких пов'язана з використанням страхування як методу управління девіантною подіями, серед яких:

- збір і вивчення інформації по девіантним подіям і отриманим збиткам, визначення ймовірності реалізації деліктних ризиків (ймовірності настання збитку) і розмірів можливих збитків;

- вибір страхової компанії, форми та виду страхування, умов страхування і т.д.;

- контроль за виконанням умов договору страхування.

Метод передачі деліктного ризику іншим суб'єктам означає, що одна сторона, підвладна ризику виникнення збитків від деліктних подій, знаходить іншого суб'єкта, який може прийняти на себе ризик за страхову премію.

Основний спосіб передачі ризику - через укладення контракту. Прикладом може служити оренда, коли частина ризиків, пов'язаних з орендованим майном, лежить на власника: повністю (наприклад, ризик фізичних ушкоджень власності) або частково.

Однак вагома частина ризиків може бути передана шляхом спеціальних застережень у договорі оренди.

Диверсифікація - процес розподілу вкладених коштів між різними не пов'язаними один з одним об'єктами вкладень з метою зниження ризику.

Список використаних джерел:

1. Васильців Т. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В., [за ред. Т.Г. Васильціва]. – Львів: Видавництво, 2012. – 386 с.
2. Калмик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: Навч. посібник. - К.: Атіка, 2005. - 432 с.
3. Митрофанов А.А. Экономическая безопасность коммерческих предприятий и деловая разведка. URL: <http://www.rscip.ru/base/A9738409-3441822.html>.
4. Кадровая безопасность. Центр правовых инноваций [сайт]. URL: <http://www.cpisb.com/business/security/personnel>.
5. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2004. - 638 с.
6. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. - К.: Лібра. 2003. - 280с.

7. Низенко Е. И. Обеспечение безопасности предпринимательской деятельности: Учеб. пособие. - К.: МАУП, 2003. - 124 с.
8. Плесовских Ю. Г. Другие авторы: Ю. В. Рожков, Г. П. Старинов Деликт - менеджмент как фактор экономической безопасности бизнеса: монография / Плесовских Ю. Г. - Хабаровск: ХГАЭП, 2011 - 220 с.

*Кедесь О.В., студент
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
Черкаський Національний Університет
імені Богдана Хмельницького*

КОМПЕНСАЦІЯ ВАЛЮТНОГО РИЗИКУ, ЯК ПІДГРУНТЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Найчастіше дослідження валютного ризику пов'язують з банками або підприємствами, які обліковують свої господарські операції в іноземних валютах. Велике значення для успішного розвитку економіки України має грамотний підхід вітчизняних підприємств до здійснення зовнішньоекономічних операцій. Ці операції пов'язані як з рухом товарів і послуг, так і з рухом капіталів між країнами.

Ведення зовнішньоекономічної діяльності вимагає від суб'єктів підприємництва оцінки ситуації і тенденцій на світових фінансових ринках, зокрема, на ринках валют. При укладенні угод, виконання яких розраховане на тривалий термін або пов'язане з наданням кредиту, інвестиціями в зарубіжні цінні папери, виникають валютні ризики, що пов'язані зі зміною курсу валюти, в якій відкрита відповідна позиція. Зі зміною курсів валюти міняється реальна вартість платежів.

Ринкові прогнози загалом за точністю переважають індивідуальні прогнози економістів. Прогнозування, незалежно від рівня кваліфікації окремих спеціалістів, саме по собі не є вирішенням проблеми валютного ризику. Якщо даний ризик не може бути повністю усунений за допомогою прогнозування, то залишається тільки навчитись ним керувати. Якщо валютні операції займають вагомe місце у фінансовій діяльності організації, виникає необхідність відображення цього факту у фінансовій політиці і створення спеціальної системи управління валютними ризиками, елементами якої виступають відповідні правила і методи.

В управлінні валютними ризиками використовуються такі терміни, як довга і коротка позиції. Відкриття довгої позиції пов'язане з вкладанням коштів у певний актив у теперішній або майбутній момент часу. Відкриття короткої позиції по певному активу означає його реалізацію в теперішній або майбутній момент часу чи одержання позики, що надана в цьому активі.

При управлінні валютними ризиками використовуються такі методи, як управління активами і пасивами та хеджування. Управління активами і пасивами полягає у збалансуванні активів і зобов'язань у певній валюті чи підтримці певних пропорцій між ними. Хеджування полягає у відкритті

додаткової позиції, яка компенсує ризик по базовій. Для вказаних класів методів характерними є взаємодоповнюваність і взаємозамінність. Система управління валютними ризиками повинна забезпечувати гнучкість при виборі фірмою фінансової політики.

Під час управління валютними ризиками виникає проблема визначення оптимальної величини позиції, яка виконує функцію компенсації ризику базової позиції. Треба мати на увазі, що по деяких валютних позиціях, виходячи з відповідних прогнозів, може бути недоцільним застосування повною мірою спеціальних методів управління ризиками.

Оптимізації валютного становища окремої організації можуть перешкодити норми валютного регулювання, які діють в фінансових інтересах всієї держави. Також потрібно аналізувати дохідність чи вартість підтримки валютних позицій. Методи визначення оптимальної величини компенсуючої позиції, які описані у спеціальній літературі, здебільшого акцентовані на величинах сподіваних платежів по базовій позиції і на співвідношенні валютних курсів спот і ф'ючерсних курсів. Дане співвідношення і визначає коефіцієнт хеджування як міри покриття однієї позиції іншою.

Отже, управління валютними ризиками повинно органічно поєднуватись з фінансовою політикою фірми. Саме при формуванні фінансової політики повинне бути визначене середнє планове співвідношення між сумою активів і планового операційного доходу та сумою пасивів і запланованих платежів за фінансові ресурси. Від фінансової політики організації залежить також вибір валюти чи кошика валют, що буде базою для розрахунку мінливості валютних курсів.

Необхідність управління валютними ризиками ускладнює всю фінансову систему організації. Рівень зв'язку між елементами цієї системи є дуже високим. Це зумовлює високу відповідальність осіб, які керують фінансами, оскільки відхилення від норми окремих елементів спричиняє серйозні відхилення в роботі всієї системи. Лише комплексна оцінка ситуації і кваліфіковане застосування фінансових методів є реальними підставами для забезпечення надійності фінансового становища фірми та її прибутковості.

Список використаних джерел:

1. Маршал Дж.Ф., Бансал В.К. Финансовая инженерия. М., 1998. 2. Мертенс А. Инвестиции. К., 1997.
2. Махнарилов Ю.В. Роль довіри в прийнятті господарських рішень // Економіка України: соціальні аспекти інноваційної моделі розвитку : Колективна монографія / Ю.В.Махнарилов – К. : НДЕІ, 2007. – С. 506-513.
3. Махнарилов Ю.В. Структурні показники довіри вкладників банківської системи / Ю.В.Махнарилов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2011. – Вип. 11 – С. 56-61.

МОНІТОРИНГ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ДІАГНОСТИКА КРИЗОВИХ СИТУАЦІЙ ПІДПРИЄМСТВ

Проблема економічної безпеки підприємств в умовах фінансової кризи стає все більш актуальною. Складні швидко змінні соціально – економічні та політичні умови у країні вимагають від підприємств постійної готовності до адаптації та відповідних дій по попередженню негативного впливу загроз та по усуненню наслідків їх негативного впливу. Тому необхідним стає постійний моніторинг загроз економічній безпеці підприємств та своєчасна діагностика їх кризових ситуацій. Для діагностики кризових ситуацій підприємств необхідно перш за все в ході стратегічного планування на стадії аналізу теперішньої ситуації і прогнозу розвитку визначити найбільш ймовірні в майбутньому загрози економічній безпеці підприємства, характер і направленість дій. Це потребує постійного моніторингу факторів, що викликають внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці, з комплексним аналізом діяльності підприємства в цілому і своєчасним виявленням ймовірних кризових ситуацій у майбутньому.

Здійснювати моніторинг факторів, що викликають загрози економічній безпеці і кризові ситуації в підприємстві, необхідно використовуючи необхідну та достатню кількість згрупованих за видами діяльності показників. [1]

Для цього слід провадити моніторинг не лише змін обраних індикаторів роками, а й здійснювати порівняння фактичних і прогнозних даних з нормативними значеннями, що чітко визначають параметри кризової ситуації, досліджувати взаємодію та взаємовплив окремих індикаторів. Такими нормативами служать порогові значення економічної безпеки підприємства – критичні величини фінансово-економічних індикаторів, перевищення яких лишає підприємство можливості функціонувати у нормальному режимі, тобто створює кризові ситуації.

Безумовно перелік порогових значень економічної безпеки повинен відображати головні сфери діяльності підприємства, виявляти найбільш серйозні загрози його економічній діяльності, прогнозувати настання кризових ситуацій на підприємстві та можливі втрати від них. Даний перелік порогових значень економічної безпеки підприємства і їх кількісні параметри можуть мати певні відмінності в залежності від галузевої належності підприємства.[2]

Типовий перелік порогових значень економічної безпеки підприємства може містити такі показники як:

- співвідношення прогнозованого попиту на продукцію підприємства і об'єму виробництва до величини його виробничих потужностей;
- частка інноваційної продукції до всієї продукції підприємства;
- конкурентоздатність підприємства та його продукції на внутрішньому та зовнішньому ринку товарів та послуг;

- знос основних фондів підприємства, сума щорічного обслуговування кредитів;
- рентабельність продукції та активів;
- наявність оборотних засобів;
- частка працівників, що отримують заробітну платню нижче прожиткового мінімуму і т.п.

За межами порогових значень підприємство буде функціонувати в екстремальному режимі із загрозою припинення діяльності. При цьому велике значення відіграє число показників, яким загрожує вихід за межі порогових значень. Чим воно вище, тим складнішою є ситуація на підприємстві та вибір шляхів виходу з кризи. У той же час вихід за межі порогових значень економічної безпеки далеко не завжди означає крах підприємства.

Необхідним стає прийняття заходів по попередженню чи подоланню загроз економічної безпеки підприємств. Однак типовою стає ситуація, коли фінансових ресурсів, необхідних для подолання чи попередження кризових ситуацій та дії загроз економічній безпеці, а також компенсації можливої шкоди, у підприємства недостатньо. У такому разі необхідно визначити порядок та пріоритетність попередження найбільш гострих загроз економічній безпеці підприємств, тобто здійснити їх ранжування. Для його проведення обирається критерій - масштаби та характер негативних наслідків від дій тих чи інших загроз економічній безпеці підприємства, строки настання загроз тощо.

Список використаних джерел:

1. Мірза-заде Х.К. Моніторинг та оцінка фінансової безпеки організації // Економіка і управління. 2009 №2. С. 119
2. Економічна безпека. Загальний курс: підручник / за ред. В.К. Сенчагова. М.: Дело, 2005. 896 с.

Міненко М.В., аспірант
Мігус І.П., д.е.н., професор,
 завідувач кафедри менеджменту
 та економічної безпеки,
 Черкаський національний університет
 імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Наявність значної кількості загроз економічній безпеці потребує розробки основних напрямків їх усунення, головним з яких є розробка механізму, що забезпечив би стійку економічну безпеку підприємства. Особливість системи економічної безпеки полягає в тому, що захист підприємства забезпечується за усіма напрямками та сферами діяльності. Одним з найбільш ефективних інструментів забезпечення стійкої економічної безпеки є механізм вирішення завдань та прийняття рішень, що повинен об'єднати в собі сукупність законодавчих актів, правових норм, спонукальних мотивів і стимулів, методів,

заходів, сил і засобів, за допомогою яких забезпечується досягнення цілей безпеки і розв'язання поставлених завдань.

За допомогою механізму вирішення завдань економічної безпеки суб'єктів господарювання, здійснюється комплекс заходів в інтересах захисту поточної діяльності від внутрішніх і зовнішніх негативних економічних ризиків. Ступінь даного захисту обумовлена здатністю органів управління підприємства на відповідних рівнях:

- забезпечити сталий економічний розвиток підприємства, досягнення основних цільових параметрів діяльності при збереженні ліквідності і незалежності його фінансової системи;
- забезпечити усунення негативного впливу кризових явищ економіки, навмисні дії конкурентів і інших «недружніх» структур.
- сформувати систему обліку фінансових потоків і зміцнити операційну ефективність системи контролю;
- залучити й використовувати позикові кошти за оптимальною вартістю і здійснювати контроль прийнятного рівня боргового навантаження;
- запобігти випадкам халатності, шахрайства, а також умисні дії персоналу у відносинах з контрагентами, а також інші фінансові порушення, в тому числі пов'язані з використанням державних бюджетних коштів;
- розробити і впровадити систему постійного моніторингу результату фінансово-господарської діяльності підприємства з метою раннього діагностування відхилень від встановлених параметрів;
- забезпечити заходи по захисту конфіденційності інформації, що становить комерційну таємницю.

Для забезпечення всебічної безпеки суб'єкти господарювання потребують використання для цього послуг відповідних фахівців. Необхідність у залученні таких послуг обумовлено загостренням конкурентної боротьби на зовнішньому та внутрішньому ринках та поширенням промислового шпіонажу. Залучення служб безпеки відображає об'єктивну потребу ділових кіл у зменшенні комерційних ризиків та підвищенні безпеки підприємницької діяльності [4, с. 7 з літ].

У кожної конкретної загрози є свій певний носій – джерело. Джерелами є функціональні складові економічної безпеки. «Джерело» може реалізувати «загрозу» тільки під впливом певного «фактора». Іншими словами, «фактор» – це певний спонукальний мотив, який мотивує «джерело» на реалізацію загрози. Кожне джерело по відношенню до конкретного об'єкта або процесу захисту має певний набір загроз. Але іноді в якості приводу до певної негативної дії може виступити «ініціатор», яким може бути один з джерел. Протистояти, а саме знизити ризик, СЕБ може тільки за допомогою ряду заходів. (рис. 1).

Рис. 1. Вплив заходів СЕБ на протидію реалізації загроз.

В процесі вирішення завдань безпеки СЕБ охоронних підприємств не можуть виключити Джерела загрози, оскільки вони завжди є і будуть, не можуть виключити Загрози, так як їх несе Джерело, і не можуть змінити Фактор. В такому випадку охоронним підприємствам доцільно вносити додатковий фактор, який буде демотивувати чинники, які спонукають на реалізацію загрози, і тим самим знизити ризик. Наприклад, наявність інформації про слабку захищеність об'єкта є мотивуючим фактором. Інформація, про те, що об'єкт серйозно захищений – демотивуючим.

Виникає головне питання про достатність заходів, вжитих для зниження ризиків. На наш погляд, це можна побачити, тільки побудувавши матрицю загроз і заходів.

Автором сформована «Матриця управлінських рішень з попередження загроз економічної безпеки» (табл. 1), в основу якої покладені принципи прийняття управлінських рішень. Матриця є комплексом взаємопов'язаних елементів всередині багаторівневої структури, що взаємодіють для забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. І заходяться під постійним впливом зовнішніх і внутрішніх загроз.

В основу механізму вирішення завдань економічної безпеки суб'єктів господарювання покладений принцип субсидіарності, який полягає у тому, що попередження загроз економічної безпеки повинно виконуватись на мікроекономічному рівні.

Для практичного втілення виділено шість рівнів в процесі діяльності суб'єктів господарювання: перший рівень – власники, засновники, акціонери; другий рівень – топ-менеджмент, дирекція; третій рівень – персонал; четвертий рівень – організація бізнес-процесів; п'ятий рівень – поточна діяльність; шостий рівень – облік, аналіз, аудит.

Практична реалізація механізму вирішення завдань економічної безпеки службами безпеки охоронних підприємств здійснюється використанням таблиці, яка складається з шести стовпчиків (рівні загроз економічної безпеки) та семи рядків (джерела загроз економічної безпеки). На перетині рядків і стовпчиків розміщені клітини з варіантами вирішення з протидії загрозам.

Правило прийняття рішення означає, що чим лівіше розміщений стовпчик і вище – рядок, тим вище важливість і результативність управлінського рішення протидії загрозам економічної безпеки.

Таблиця 1

Матриця управлінських рішень з попередження загроз економічної безпеки

Рівні загроз економічної безпеки Джерела загроз економічної безпеки	1 рівень: власники, засновники, акціонери	2 рівень: топ-менеджмент, дирекція	3 рівень: персонал	4 рівень: організація бізнес-процесів	5 рівень: поточна діяльність	6 рівень: облік, аналіз, аудит
1. Загрози фінансової безпеки	Фінансова стабілізація субекта господарювання	Запобігання зниження прибутку, підвищення рентабельності	Підвищення мотивації персоналу в отриманні прибутку	Виконання вимог фінансової безпеки	Підвищення продуктивності праці	Контроль фінансово-господарської діяльності
2. Загрози кадрової безпеки	Фінансування системи професійної підготовки та перепідготовки кадрів	Вдосконалення кадрової політики, зменшення плинності кадрів	Виконання кваліфікаційних вимог професійної компетентності	Розробка кваліфікаційних вимог до персоналу	Кадрове забезпечення поточної діяльності	Облік і контроль підготовки працівників
3. Загрози силової безпеки	Фінансування розробки системи охорони	Розробка положення про фізичну охорону	Забезпечення захисту персоналу	Виконання режимних охоронних заходів	Виконання вимог підрозділів охорони	Аудит і контроль режиму охорони
4. Загрози пожежної безпеки	Фінансування засобів пожежного захисту	Розробка положення та організація пожежного захисту	Навчання персоналу користування пожежними системами	Монтаж систем пожежного захисту	Виконання вимог систем пожежного захисту	Контроль дотримання пожежної безпеки

5. Загрози інформаційної безпеки	Фінансування заходів протидії недобросовісної конкуренції в сфері інформаційної безпеки	Організація системи захисту комерційної таємниці	Навчання персоналу навикам інформаційної безпеки	Розробка стратегії інформатизації діяльності	Інформатизація діяльності	Аудит і контроль дотримання інформаційної безпеки
6. Загрози екологічної безпеки	Фінансування купівлі екологічно безпечного обладнання і технологій	Організація виробництва екологічно безпечної продукції	Участь у проектах з нормалізації екологічної ситуації	Виконання вимог екологічних нормативів	Проведення санітарно-гігієнічного моніторингу в процесі діяльності	Аналіз природо-охоронного законодавства
7. Загрози технологічної безпеки	Технологічне переозброєння	Технологічна модернізація виробництва у відповідності до міжнародних стандартів	Підготовка кадрів, що володіють сучасними технологіями	Підвищення конкурентно-спроможності виробництва	Реалізація заходів з впровадження сучасних технологій	Аудит в контроль впровадження сучасних технологій
8. Загрози майнової безпеки	Формування заходів нормативно-правового регулювання	Розробка і реалізація локальних положень з майнової безпеки	Підвищення кваліфікації персоналу з захисту активів	Оптимізація внутрішнього управління майновою безпекою	Виконання вимог охоронної діяльності	Облік і контроль над активами та основними засобами підприємства

Отже, відповідно до існуючих ризиків, описано механізм прийняття управлінський рішень, здатного зменшувати ймовірність настання загроз або негативних наслідків. Механізм є комплексом взаємопов'язаних функціональних елементів внутрішньої шестирівневої структури, що взаємодіють між собою для забезпечення безпеки суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Вітлінський В.В., Великоіваненко Г.І. (2004), *Ризикологія в економіці та підприємстві*, монографія, КНЕУ, Київ, Україна.
2. Рубан В.Я., Іванченко Н.О., Квіта Г.М., Шіковець К.О. (2009), *Кібернетичне моделювання*, навч. посібн., КНУТД, Київ, Україна.
3. Рябіков Г.В. (2010), "Основні загрози і ризики економічно безпечного розвитку підприємств харчової промисловості та їх класифікація", *Теоретичні та прикладні питання економіки*, №21, стор. 297-303.
4. Цвігун Т.В. (2011), "Поняття «ризик»: сучасний погляд", *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*, №3 (157), доступ: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2011_3_2/Cvigun.pdf

Перетяцько Д.В., студентка

Білик В.В., к.е.н., доцент

Черкаська філія

ПВНЗ «Європейський університет»

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА

Коли говорять про країну, суспільстві, то найчастіше використовується поняття «національна безпека». України, як відомо, багатонаціональна країна, яка включає десятки національностей, що мають свою державність і навіть свої Ради безпеки, що займаються забезпеченням національної безпеки.

Поняття «національна безпека» відображає стан, рівень захищеності всіх народів і націй, що входять в Україну. Головними об'єктами захисту є особистість, суспільство і держава. У посланні Президента України державним зборам «Про національну безпеку» підкреслюється, що «національна безпека розуміється як стан захищеності національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, що забезпечує прогресивний розвиток особистості, суспільства і держави». Захист безпеки суспільства, людини і держави від численних загроз і небезпек не зводиться тільки до того, що досягнуто, а передбачає створення сприятливих умов, що забезпечують модернізацію, швидкий розвиток всіх сфер життєдіяльності українського суспільства, вдосконалення його державного організму в інтересах прогресивного поступального розвитку усіх націй і народів України. Вплив внутрішніх і зовнішніх небезпек і загроз на стан національної безпеки країни (суспільства), як правило, змінюється в залежності від складається в суспільстві і державі внутрішньої і зовнішньої навколишнього середовища.

В одному випадку найбільшу загрозу можуть представляти дії внутрішніх сил, в іншому – дії зовнішніх сил. При аналізі рівня безпеки суспільства слід

мати на увазі, що вплив внутрішніх і зовнішніх загроз може агрегуватися в бік посилення спільної загрози, а може і послаблювати, «гасити» один одного. Зовнішні і внутрішні небезпеки проявляють себе в основних сферах життєдіяльності суспільства - економічній, соціальній, політичній, духовно-моральній, інформаційній, оборонній. Саме в цих сферах конкретизуються небезпеки і загрози, від яких треба захищати суспільство і держава з допомогою продуманої системи методів і механізмів стосовно до кожної суспільній сфері. В структурі національної безпеки економічна безпека займає особливе місце. Це обумовлено тим, що всі види безпеки так чи інакше не можуть бути в достатній мірі реалізовані без економічного забезпечення.

Стійкість економіки, динамізм її розвитку значною мірою сприяють стабілізації соціальної сфери, згуртування різних соціальних груп, верств, етносів, подолання деструктивних конфліктів, збільшення зайнятості населення, підвищення якості життя, скорочення числа людей, доходи яких нижче прожиткового мінімуму.

Економічна складова справляє істотний вплив на розвиток політичної системи суспільства, її готовність і можливість протистояти діям деструктивних сил. Без належного економічного потенціалу можна створити і забезпечити діяльність політичних, правових та силових структур, здатних успішно захищати політичні інтереси країни.

Техніко-виробнича складова - це здатність індустрії країни в разі порушення зовнішньоекономічних зв'язків або внутрішніх соціально-економічних потрясінь оперативно компенсувати негативні наслідки, стійко здійснювати розширене відтворення, задовольняти суспільні (в тому числі і оборонні) потреби. Вона тісно пов'язана як з матеріально-речовими, так і з соціальними факторами виробництва. Внаслідок значного імпорту машин і устаткування в Україні - все більше почала відчуватися залежність від західних поставок, особливо в області металообробного, металургійного і хімічного обладнання. У разі загострення економічного становища або розв'язання прямого військового протиборства така залежність може призвести до суттєвих економічних труднощів. Ось чому так необхідно налагодити вітчизняне виробництво машинно-технічної продукції високої якості і в достатній кількості. Разом з тим данні України показують, що високотехнологічні галузі – виробництво верстатів, ковальсько-пресових машин, радіоелектронної апаратури, комп'ютерів, сучасних засобів зв'язку – становлять трохи більше 5% від рівня 1991 р. Питома вага машинобудування в загальному обсязі промислової продукції скоротився втричі. Промисловість України в даний час орієнтована переважно на виробництво проміжного продукту - палива й сировини. Галузі, що виробляють продукцію кінцевого споживання, становлять лише приблизно 2/5 промислового виробництва. Основні фонди промислових підприємств реального сектора економіки зношені більш ніж на 50%, а в паливно-енергетичному комплексі зношеність вже сягає майже 80%. Технологічна складова економічної безпеки передбачає такий стан науково-технічного потенціалу країни, яке гарантує в мінімально короткі терміни самостійну розробку новітніх технологічних рішень, що забезпечують прорив у

провідних галузях цивільного й оборонного виробництва. Підвищення самозабезпеченості Росії в ключових технологіях, нарощування технологічного потенціалу на основі новітніх науково-технічних досягнень, безсумнівно, зміцнить економічну безпеку країни. Масове використання перспективних технологій буде сприяти прискореному переведення економіки на інтенсивну модель розвитку, істотної зміни експортно-імпоротної структури російської економіки, ліквідації її економічній залежності від зарубіжних країн. У третьому тисячолітті передові країни світу - США, країни Європи та Японія - стоять на порозі нового етапу НТП, впровадження новітніх технологій XXI ст. у всі сфери життя. Провідним напрямком у науково-технічній сфері є гуманізація НТП, посилення його життєзабезпечуючої гілки, зміщення пріоритетів у бік біології, біохімії, біофізики, медичних наук, інформаційних послуг, тобто в бік тих напрямів науки і техніки, які підвищують якість життя людей. Індустріально розвинені країни приділяють велику увагу розвитку інформаційних технологій. Розвиток інформаційних мереж і супутникового зв'язку дозволяє легко долати національні кордони і додає життя суспільства все більш глобальний характер. Освоєння комплексу новітніх інформаційних технологій - Інтернету - порівнюють з винаходом та поширенням друкарства. Сьогодні небезпека втрати продовольчої незалежності країни стає вельми реальною. Архаїчність сільського господарства і в цілому продовольчого комплексу України різко погіршилася в результаті обраного варіанту проведення аграрної реформи.

У структурі економічної безпеки особливе місце займає управлінська складова. Вона включає цілий набір умінь, навичок, необхідних менеджерам для реалізації функцій управління в масштабі макро - і мікрорівня. Виділяють дві основні групи умінь і навичок, якими повинні досконало володіти фахівці в області управління:

перша група - вміння реалізувати управлінський цикл, спрямований на успішне вирішення проблеми, визначати перспективні цілі, раціонально планувати свою роботу і роботу підлеглих, чітко доводити завдання до виконавців, дотримуватися режиму, не піддаватися плинності;

друга група – вміння використовувати комунікативну функцію, тобто вміння менеджера спілкуватися з людьми, налагоджувати контакти зі співробітниками, партнерами, представниками зовнішніх організацій і державних структур. До цієї групи належать також вміння слухати співрозмовника, входити в його становище, володіти письмовою і усною мовою, контролювати власні емоції.

Зараз долі економіки значною мірою визначаються якістю управлінського потенціалу, ефективністю систем управління на макро - і макрорівні

Особливу увагу слід звернути на необхідність обґрунтованого і зваженого використання механізму банкрутств. Переважна більшість українських підприємств через високого рівня взаємної заборгованості формально відповідають ознакам банкрутства або можуть мати таку можливість при відносно невеликій зміні макроекономічних умов. Враховуючи ці обставини, важливо визначити цілі та межі застосування інституту банкрутства, а також

забезпечити інші заходи впливу, насамперед за допомогою фінансового оздоровлення підприємств. Крім того, існує небезпека неадекватної оцінки ймовірності банкрутства підприємства через відсутність надійних Рейтингових оцінок кредитоспроможності російських підприємств. Тому необхідно удосконалювати методику їх розрахунку стосовно до специфічних російських умов. Інформаційна складова економічної безпеки передбачає такий порядок взаємного обміну економічними, соціальними, науково-технічними і воєнними відомостями всередині народногосподарського комплексу і з зарубіжними партнерами, при якому буде гарантуватися належна таємниця чування бізнесу в інтересах держави, суспільства і господарюючого суб'єкта. Вимоги до реалізації цієї функції будуть визначатися необхідністю і достатністю подається споживачеві інформації у відповідності з його запитами і потребами. Інформаційна небезпека має місце в тому випадку, коли величина і ймовірність можливого інформаційного шкоди більше порогового значення, що вимагає прийняття заходів щодо його запобігання, захисту об'єкта безпеки.

Фактично питаннями забезпечення економічної безпеки займаються всі гілки державної влади - законодавча, виконавча і судова. Розмежування їх повноважень в галузі забезпечення безпеки країни і регіонів закріплено в Законі України «ПРО безпеку», в якому зазначається, що загальне керівництво державними органами забезпечення безпеки в Україні здійснює Президент. Але оскільки цей напрям діяльності представляє велику складність і вимагає професійних знань і вмінь у різних областях, Закон передбачив створення спеціального органу - Ради безпеки України, який покликаний готувати рішення Президента в області забезпечення всіх складових національної безпеки, включаючи й економічну безпеку. Рада безпеки - це конституційний орган, покликаний забезпечувати захист життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави в усіх суспільних сферах, включаючи економічну, від внутрішніх і зовнішніх загроз.

У Законі «Про безпеку» сформульовані такі основні завдання Ради безпеки: визначення життєво важливих інтересів держави, виявлення внутрішніх та зовнішніх загроз; розробка основних напрямів стратегії забезпечення безпеки держави; підготовка оперативних рішень щодо запобігання надзвичайних ситуацій в країні; розробка пропозицій щодо координації діяльності органів виконавчої влади у процесі реалізації прийнятих рішень в області забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави.

Крім державних органів та інститутів управління забезпеченням економічної безпеки у суспільстві склалася і діє система недержавних організацій, громадських об'єднань, руху громадян, комерційних структур, асоціацій юридичних та фізичних осіб. Вони здійснюють агрегування життєво важливих економічних і соціальних інтересів, що здійснюють захист економічних прав і свобод різних суспільних груп, трудових і професійних колективів, що впливають на вироблення економічної політики, стратегії і тактики економічної безпеки. Наприклад, така масова недержавна організація, як профспілки, послідовно проводить у життя політику захисту економічних

інтересів працівників, які працюють за наймом, що ведуть боротьбу з безробіттям, домагаються повної зайнятості та поліпшення умов праці.

Значна роль профспілок у здійсненні інституту соціального партнерства. В Україні соціальне партнерство здійснюється у формі співпраці профспілок, об'єднань підприємців і держави. Обґрунтована і ефективна політика профспілок щодо реалізації принципів соціального партнерства дозволяє забезпечити участь членів трудового колективу в розробці колективних договорів і угод, управлінні виробництвом, визначенні гідних умов роботи, оплати праці, встановлення контролю за дотриманням оплати праці. Економічна безпека України тісно пов'язана з активізацією підтримки бізнесу. Враховуючи досвід розвинених країн, необхідно забезпечити ринкову орієнтацію всієї управлінської діяльності адміністрації підприємств. Відходить у минуле стиль управління, що базується на жорсткій адміністративній ієрархії. На перший план виходять ініціатива знизу, довіра до рядового і середнього персоналу. Отже, в управлінні по забезпеченню економічної безпеки країни провідну роль відіграють держава та її інститути економічного управління, особливо такий конституційний орган, як Рада безпеки. З формуванням громадянського суспільства в Україні все більшу роль у забезпеченні економічної безпеки будуть грати неформальні організації, підприємці та бізнесмени, працівники приватних і державних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування [Текст] /Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.; за ред. Л. С. Шевченко. — Х.: Право, 2009. — 312 с.
2. Впровадження Європейської політики сусідства в Україні: досягнення 2012 року й рекомендації до подальших дій (21/03/2013) [Електронний ресурс] // Представництво Європейського Союзу в Україні. — Режим доступу: http://eeas.europa.eu/delegations/ukraine/press_corner/all_news/news/2013/2013_03_21_2_uk.htm
3. Мікула Н. Міжтериторіальне та транскордонне співробітництво: Монографія. — Львів: ІРД НАН України, 2004. — 395 с.
4. Студенніков І.В. Феномен євро регіонів в контексті методології історико-регіональних досліджень // Історія України. Маловідомі імена, події, факти. — Вип. 22-23. — Київ, 2003. — С. 187-201
5. Рекомендації щодо впровадження нових форм транскордонного співробітництва / Кол. авторів за ред. д.е.н., проф. Мікули Н.А. / НАН України. Ін-т регіональних досліджень — Львів, 2010. — 150 с.

ВИКЛИКИ, РИЗИКИ І ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ В УКРАЇНІ

Найважливішою передумовою формування комплексної системи фінансової безпеки акціонерних товариств є ідентифікація відповідних загроз. Від того, наскільки повно визначений склад загроз фінансовій безпеці АТ, наскільки точно оцінений рівень інтенсивності їх прояву та можливих збитків, залежить ефективність побудови всієї системи забезпечення фінансової безпеки акціонерного товариства.

Слід зауважити, що поряд з поняттям «загроза», особливо стосовно національної безпеки, у нормативно-правових актах багатьох країн світу, в тому числі України, та наукових публікаціях з безпекової проблематики широко вживаються терміни «виклик», «небезпека» і «ризик», які, по суті, тісно пов'язані з категорією «безпека». Згідно тлумачного словника, виклик – це щось, що призводить чи спонукає до певних дій. Тому, на думку автора, виклики з точки зору безпекової теорії представляють собою загрози, перш за все, для національної безпеки, які можуть завдати значної шкоди національним інтересам. На мікрорівні більш доречно вживати терміни «ризики», «загрози» і «небезпеки».

Дослідження викликів і загроз в системі фінансової безпеки акціонерних товариств доцільно починати з оцінки зовнішнього середовища їх функціонування. Як відомо, корпоративний сектор економіки в Україні розвивається та діє в умовах значної кількості дестабілізуючих факторів, які характеризуються політичною нестабільністю в країні, зростанням економічних ризиків і загроз, зумовлених фінансово-економічною кризою.

Сучасні ризики й загрози фінансовій безпеці акціонерних товариств доцільно розглядати з точки зору загальних проблем формування недержавної системи безпеки підприємництва [1]. З огляду на найефективніші засоби нейтралізації ризиків і загроз, для акціонерних товариств їх можна розділити на чотири групи.

Перша група – ризики і загрози, які генеруються зовнішнім середовищем та пов'язані із рівнем економічної та фінансової безпеки держави загалом (рівень доходів населення, рівень розвитку науково-технічного потенціалу, інформатизації, технологічної озброєності, рівень ефективності використання географічних, кліматичних та інших особливостей, залежність від глобальних впливів, стабільність фінансової ситуації в країні, рівень зовнішньої та внутрішньої заборгованості, ефективність політики держави щодо забезпечення якості життя в суспільстві тощо).

По-суті, загрози зовнішнього середовища для фінансової безпеки акціонерних товариств впливають із загроз національній економічній безпеці. Виходячи з комплексного аналізу викликів і загроз національній безпеці України в 2011 році, Рада національної безпеки і оборони України прийняла

Рішення «Про виклики та загрози національній безпеці України у 2011 році» від 17.11.2010 р.[2] , яке введено в дію Указом Президента № 1119/2010 від 10.12.2010р. Цим рішенням було передбачено проведення ряду заходів у 5-ти сферах: 1) у зовнішньополітичній сфері; 2) в економічній сфері; 3) у сфері державної безпеки, воєнній сфері та сфері безпеки державного кордону України; 4) в інформаційній сфері; 5) в екологічній сфері. Важливим моментом щодо забезпечення безпеки в економічній сфері було прийняття рішення про необхідність розробки та затвердження концепції забезпечення національної безпеки України у фінансовій сфері. Така Концепція була розроблена і схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. №569-р [3]. В Концепції зазначено, що національна безпека у фінансовій сфері включає, крім питань безпеки в бюджетній сфері, у сфері управління державним боргом, податковій сфері, банківській сфері, сфері валютного ринку тощо, також питання безпеки у сфері фінансів реального сектору економіки. Таким чином, проблема забезпечення фінансової безпеки акціонерних товариств реального сектору економіки також підпадає під дію зазначеної Концепції.

Наголошується, що стан національної безпеки у фінансовій сфері залежить від явищ і чинників як внутрішньої, так і зовнішньої фінансово-кредитної політики держави, політичної ситуації, що склалася у державі, досконалості законодавчого забезпечення функціонування фінансової системи, а також міжнародних зобов'язань держави. Визначено перелік явищ і чинників, що можуть призвести до створення зовнішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері, зокрема: обмеженість доступу до міжнародних фінансових ринків; значна залежність від експортно-імпоротної діяльності; погіршення стану зовнішньої торгівлі, зростання дефіциту платіжного балансу, зокрема рахунка поточних операцій; значна залежність від зовнішніх кредиторів; вплив світових фінансових криз на фінансову систему держави.

Нейтралізація негативних проявів цієї групи чинників на діяльність акціонерних товариств можлива лише на загальнодержавному рівні шляхом удосконалення економічної політики, ефективності державного управління, посилення дієвості громадянського впливу на суспільний розвиток.

Друга група – ризики і загрози на рівні впливів у взаємовідносинах між підприємством і державою. З точки зору національної безпеки цю групу можна віднести до внутрішніх загроз, оскільки їх вплив проявляється всередині держави.

До явищ і чинників, що можуть призвести до створення внутрішніх загроз національній безпеці у фінансовій сфері згідно вищенаведеної Концепції, належать: нестабільність та недосконалість правового регулювання у фінансовій сфері; нерівномірний розподіл податкового навантаження на суб'єктів господарювання, що зумовлює ухилення від сплати податків та відплив капіталу за кордон; відплив капіталу за кордон внаслідок погіршення інвестиційного клімату; низький рівень бюджетної дисципліни і незбалансованість бюджетної системи; збільшення обсягу державного боргу; тінізація економіки; недостатній рівень золотовалютних резервів; значний рівень доларизації економіки; істотні коливання обмінного курсу національної

валюти, не обумовлені дією макроекономічних факторів; слабкий розвиток фондового ринку, зокрема в частині застосування механізмів обліку та переходу прав власності на цінні папери, а також забезпечення захисту прав інвесторів на фондовому ринку; недостатній рівень капіталізації фінансової системи.

Якщо розглядати групу ризиків і загроз, що впливають із взаємовідносин між підприємством і державою, з точки зору суб'єктів підприємництва, то вони є зовнішніми відносно конкретного суб'єкту підприємництва. Проблемні питання у цій сфері найчастіше стосуються: регулювання ринку (пов'язані з підвищенням конкурентної боротьби за залучення необхідних для виробництва сировинних ресурсів, збутом готової продукції, конкуренцією із зарубіжними суб'єктами ринкових відносин тощо); особливостей оподаткування (введенням численних і різноманітних методик встановлення ставок оподаткування та порядку розрахунків); стимулювання інноваційних процесів (висока енергозатратність виробництва, обумовлена пасивністю держави у питаннях залучення до вітчизняного виробництва передових енергозберігаючих технологій). Значною проблемою у взаємовідносинах між підприємством і державою залишається корупція, зловживання та протиправні дії, пов'язані з намаганням правопорушників використати на свою користь недосконалість правової бази у сфері інвестиційної діяльності, приватизаційних процесів, порушення майнових прав юридичних і фізичних осіб тощо.

Основними засобами впливу на цю групу ризиків і загроз з боку підприємств може бути юридичний захист, судові процедури, а також сприяння процесу формування громадської думки стосовно вдосконалення законотворчого процесу завдяки використанню різноманітних форм громадської активності, у т. ч. використанню ЗМІ й активній участі в політичній діяльності.

Третя група – протиправна діяльність конкурентів, організованих злочинних структур і приватних осіб, які займаються промисловим шпигунством, шахрайством або вороже налаштовані до суб'єкта ринкових відносин. До загроз цієї групи для конкретного АТ належать: розкрадання матеріальних цінностей та коштів особами, які не працюють в АТ; промислове / корпоративне шпигунство; незаконні дії конкурентів (переманювання співробітників, які володіють комерційною таємницею, на більш високі посади, прямий підкуп співробітників представниками конкурентів, компрометація керівників АТ, укладання фіктивних цивільно-правових угод, створення перешкод діяльності АТ з використанням повноважень державних регулюючих та контролюючих органів, засобів масової інформації, ведення конкурентами інформаційних війн, DDoS-атаки на корпоративні сайти АТ тощо); корупція у владних структурах (можливість впливу на АТ через працівників різних контролюючих органів, податкових інспекцій, НКЦПФР, іншими словами, адміністративне втручання в діяльність суб'єктів господарювання); наявність багатьох бюрократичних дозвільних процедур; кібертероризм; неправомірні дії працівників правоохоронних органів (безпідставне проведення перевірок, порушення кримінальних справ проти посадових осіб АТ, неправомірне

вилучення документів, у тому числі тих, які містять комерційну таємницю) тощо.

До негативних впливів на фінансову безпеку АТ також відносяться методи та прийоми конкурентної боротьби, застосовувані конкуруючими комерційними підприємствами чи організаціями з метою забезпечення собі додаткових переваг на ринку, поширена практика лобіювання бізнес-інтересів у державних органах влади та управління.

Особливу за масштабами в країні та наслідками впливу небезпеку для акціонерних товариств становлять рейдерські захоплення і протиправна діяльність кримінальних структур, що створюють реальні загрози не лише окремим підприємствам, а й національній безпеці України.

Четверта група – внутрішні загрози й дестабілізуючі чинники, які залежать від самого акціонерного товариства. До них можуть бути віднесені дії підприємства, що негативно впливають на його репутацію серед партнерів, у діловому світі в цілому, неефективний менеджмент, пасивність і бездіяльність (навмисна чи ненавмисна), яка негативно відображається на фінансово-економічних показниках і може призводити до збитків. До таких дій треба віднести й неефективне використання фінансових, інформаційних та інших ресурсів, втрату чи навмисну передачу важливої для підприємства інформації конкурентам, випадкове чи свідоме її розголошення, а також виникнення конфліктних ситуацій із конкурентами, акціонерами, кримінальними угрупованнями, недотримання правил безпеки на виробництві тощо.

Серед найбільш впливових деструктивних факторів на фінансову безпеку АТ доречно виділити неефективний фінансовий менеджмент, недостатній рівень кваліфікації та лояльності персоналу і, як наслідок, виникнення внутрішніх протиріч та конфліктів у компанії.

Список використаних джерел:

1. Становлення і розвиток недержавних суб'єктів сектору безпеки України (система безпеки підприємництва): аналіт.доп. / В. В. Крутов, В. Г. Пилипчук; за ред. О. О. Котелянець. – К.: НІСД, 2011. – 136 с.; с.10-13.
2. Рішення РНБО «Про виклики та загрози національній безпеці України у 2011 році» від 17.11.2010 р., введено в дію Указом Президента № 1119/2010 від 10.12.2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0008525-10>
Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. №569-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/569-2012-p>

НЕОБХІДНІСТЬ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ У ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ АКТИВАМИ В КОМЕРЦІЙНОМУ БАНКУ «ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ»

Комерційний банк «Фінанси та Кредит» входить до фінансової системи Національного банку України. Найважливішими функціями комерційного банку є забезпечення в першу чергу фінансовими ресурсами процесу відтворення. Банківська система традиційно виступає посередником між власниками тимчасово вільних фінансових ресурсів та суб'єктами економічного господарювання, котрі відчувають нестачу в них, а отже, особливістю банківської діяльності є робота в основному із залученими коштами клієнтів, які безпосередньо включають в себе кошти фізичних та юридичних осіб (малий, роздрібний та корпоративний бізнес), а також запозичення на міжбанківських фінансових ринках. Ця діяльність пов'язана як із можливістю їх втрати, так і примноженням, і в кінцевому рахунку, з ризиками. У загальному портфелі будь-якої комерційної організації та фінансово-кредитних інститутів, зокрема і банку «Фінанси та Кредит», значне місце займають фінансові ризики. Зростання потенційних фінансових ризиків впливає на результати фінансової діяльності банків. Виникнення ризиків тісно пов'язане зі значною мінливістю економічної ситуації і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин банків, появою нових для українських комерційних банків фінансових технологій та іншими факторами.

Проблемами управління ризиками у фінансовій сфері займається нині чимало дослідників, зокрема В. В. Бобиль [1], О. Б. Данченко, В. О. Занора, А.І. Боркун, А. М. Шевченко [2], Г. О. Кришталь [3], О. В. Поліхронова [4], Н.Р. Швець [5]. Проте, у сучасних економічних умовах в Україні обрана для дослідження тематика не втрачає своєї актуальності.

Як свідчать практика і методологія контролю та управління банківськими ризиками, саме ця сфера нині є найбільш критичною для банківської діяльності. Успішний ризик-менеджмент є найважливішою умовою конкурентоспроможності та надійності будь-якої фінансової організації. Як показують численні приклади, найбільш значимі види ризику (кредитний, інвестиційний, валютний) можуть привести не тільки до серйозного погіршення фінансового стану комерційних банків, але і у кінцевому підсумку до втрати капіталу і банкрутства. Правильна оцінка та управління ризиками в банку «Фінанси та Кредит» дозволяють значно мінімізувати його фінансові втрати. Головна задача ризик-менеджменту цього банку полягає у виявленні та запобіганні можливих несприятливих подій та ситуацій, знаходженні шляхів мінімізації їх наслідків, створенні методологій управління.

Ідея зміни принципів банківського регулювання і нагляду виникла ще в 70-х роках XX в., коли стало ясно, що діючі на той момент інструменти банківського нагляду - система страхування депозитів і пряме втручання наглядових органів в процентну та кредитну політику банків - не в змозі стримувати загрози фінансовій стабільності в умовах змінених правил гри на фінансових ринках. Зростання фінансових нововведень, стрімкий розвиток новітніх технологій, комп'ютеризація банківського бізнесу, форсована лібералізація руху капіталів привели до зростання залежності банківських систем від «зовнішніх шоків». Банківський сектор став приймати на себе додаткові ризики. При цьому наглядові органи часто не встигали їх ідентифікувати і відповідно не могли адекватно оцінити і вжити необхідні нейтралізуючі заходи. До того ж в умовах глобалізації фінансові потрясіння в одній країні неминуче чинять свій негативний вплив на інші країни. У зв'язку з цим виникла ідея створення глобальної системи безпеки, тобто єдиних принципів в організації банківського регулювання і нагляду. З цією метою був створений комітет з банківського нагляду в 2004 р., який прийняв звіт стандартів оцінки ризиків фінансових інститутів та організації банківського нагляду.

Цей комітет формалізує вимоги до ризик-менеджменту за трьома основними «стовпам» регулювання: мінімальним розміром банківського капіталу, організацією банківського нагляду та ринковою дисципліною. При цьому розглядаються три види ризику, під які здійснюється резервування капіталу: ринковий, кредитний та операційний, для оцінки кожного з яких пропонується «меню» альтернативних підходів. Контроль за ризиками комерційних банків відповідно повинен проводитися наглядовим органом на основі індивідуальної оцінки достатності капіталу з урахуванням специфічного характеру ризиків кожного банку, надійності та адекватності побудови і функціонування внутрішньобанківських систем оцінки, моніторингу, управління ризиками, характером і обсягами прийнятих банком ризиків, а також якості управління. На підставі перелічених факторів для кожного банку виноситься змістовне (професійне) судження про необхідний мінімальний рівень достатності капіталу з урахуванням усіх суттєвих ризиків, що приймаються цим банком, а не тільки кредитного і ринкового, як це було прийнято в попередній концепції банківського нагляду.

У процесі дослідження було виявлено, що банк «Фінанси та Кредит» у своїй діяльності стикається не з одним різновидом ризику, а з усією сукупністю різних видів ризику, що відрізняються між собою за місцем і часом виникнення, своїм впливом на діяльність банку, і розглядати їх (ризики) необхідно в сукупності. Зміна одного виду ризику викликає зміну майже всіх інших видів. Все це, природно, ускладнює вибір методу аналізу рівня конкретного ризику і прийняття рішення щодо його оптимізації, веде до поглибленого аналізу безлічі інших ризикових факторів.

Можна зробити висновок на основі вищевикладеного, що запорукою успіху сталого розвитку банку «Фінанси та Кредит» має бути чітко продумана система управління ризиками, яка включає політику, відповідну їй

організаційну структуру, інформаційне забезпечення, систему заходів обмеження, страхування та контролю за ризиками, властивими банківської діяльності.

Серйозний підхід до проблеми банківських ризиків та економічний аналіз певних видів ризику дозволять знижувати втрати банку і постійно розширювати сферу наданих послуг.

Список використаних джерел:

1. Бобиль В. В. Обґрунтування інструментів управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи / В. В. Бобиль // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". - 2013. - № 10. - С. 122-128.
2. Данченко О. Б. Підходи до управління ризиками банку / О.Б. Данченко, В. О. Занора, А. І. Боркун, А. М. Шевченко // Управління проектами та розвиток виробництва. - 2010. - № 1. - С. 24-29.
3. Кришталь Г. О. Управління фінансовими ризиками комерційних банків / Г. О. Кришталь // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. - 2014. - № 1. - С. 179-184.
4. Поліхронова О. В. Банківські ризики та методи управління ними / О. В. Поліхронова // Управління розвитком. - 2013. - № 23. - С. 143-145.
5. Швець Н. Р. Удосконалення систем управління банківськими ризиками у світлі посилення глобалізаційних і кризових явищ у світі / Н. Р. Швець // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. - 2012. - № 1. - С. 433-4

Хоменко В.Г., студентка

Білик В.В., к.е.н., доцент

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ІНФЛЯЦІЯ ТА ІНФЛЯЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Україна сьогодні знаходиться в умовах економічної нестабільності, проявом якої є інфляція. Точна діагностика причин інфляції і оцінка їх впливу на рівень цін в економіці є необхідною умовою вироблення коректної стабілізаційної політики держави, орієнтованої на соціальний прогрес.

Інфляційні процеси викликають спад економічного розвитку, що супроводжується структурною деформацією економічних відносин, гострим дисбалансом платіжних відносин, зниженням темпів виробництва, порушенням руху грошових потоків, стрімким зростанням цін, зниженням життєвого рівня населення і знеціненням національної грошової одиниці. Україна переживає період високих темпів розвитку інфляційного процесу, що вимагає розроблення антиінфляційних заходів щодо цього явища.

Тому дослідження передумов формування, видів і класифікаційних ознак інфляційного процесу як системного утворення є досить актуальним питанням. Проблема інфляції актуальна як для економічної науки, так і для органів державного регулювання.[2]

Термін «інфляція» походить від латинського слова, що в перекладі означає «здуття, набухання». Вперше він був застосований для характеристики економіки в період війни 1861-1865 рр. В Північній Америці, він засвідчував перевантаження каналів грошового обігу масою грошей, яка

перевищувала потребу в них економічної системи. В XIX ст. в Англії і Франції використання терміну «інфляція» пов'язане з поясненням надмірного зростання грошової маси, що зумовило її знецінення. В економічній літературі даний термін з'явився на початку XX ст.

Основними негативними наслідками інфляції є падіння рівня життя населення. Найбільше страждають групи населення з фіксованим доходом — наприклад, особи, що отримують заробітну плату або ж соціальну допомогу від держави. Відбувається також погіршення очікувань щодо макроекономічної ситуації в майбутньому, що приводить, зокрема, до зниження ділової активності.

Україна успадкувала нежиттєздатну дефіцитну економіку, а разом з нею величезний інфляційний потенціал. На початку 90-х років XX ст., як стверджують провідні економісти, основними причинами розвитку інфляції були низький рівень ефективності виробництва та якості продукції; державний монополізм і відсутність конкуренції; спотворена структура виробництва з низькою часткою предметів споживання; надмірне зношення основних фондів; гіпермілітаризація (в радянський час Україна, займаючи 2,6% території СРСР, виробляла 38% його озброєнь та військового спорядження).

Головним завданням макроекономічної політики, починаючи з 1995 року стало приборкання високої інфляції та утримання її на відповідному рівні.[3]

В 1996 році була впроваджена грошова реформа. Головними завданнями грошової реформи була заміна тимчасової грошової одиниці — українського карбованця на національну валюту — гривню; зміна масштабу цін; створення стабільної грошової системи та перетворення грошей у важливий стимулюючий фактор економічного і соціального розвитку.[4]

Державне регулювання інфляційних процесів в Україні реалізується у складі загальної економічної політики. Основними складовими економічної політики держави є фіскальна та монетарна політика. Реалізацію фіскальної політики через відповідні інструменти покладено на уряд. Водночас, монетарна політика є прерогативою центрального банку. Відповідно до цього, кожна із зазначених інституцій, використовуючи належний їм інструментарій, формує економічну політику у сферах їхнього впливу.[1]

На мою думку, доцільно виділяти зовнішні і внутрішні причини виникнення інфляції. До зовнішніх причин слід віднести скорочення зовнішніх надходжень, яке має прояв через від'ємне сальдо торговельного і платіжного балансів. Внутрішні причини інфляції — дисбаланс народногосподарської структури, диспропорція між споживанням і нагромадженням, незбалансованість на споживчому ринку, відсутність антиінфляційного регулювання. Для України характерні як внутрішні, так і зовнішні причини інфляції, переважно зумовлені інфляцією витрат, що необхідно враховувати при формуванні макроекономічних регуляторів зниження інфляції.

Слід зазначити, що антиінфляційна політика не може бути спрямована на уникнення інфляції, її зникнення з реалій економічного життя. Досвід високорозвинених країн, які мають багатовікову історію еволюційного

розвитку товарного виробництва, показує, що інфляцію не можна ліквідувати. Вона неодмінний супутник ринкової економіки і максимум того, чого домоглися високорозвинені країни, це встановлення над інфляцією контролю, який забезпечує її тримання в певних відносно невеликих межах.

Список використаних джерел:

1. Варгас М. В. Підвищення ефективності антиінфляційного регулювання в Україні/ Національний лісотехнічний університет України/ Науковий вісник НЛТУ України/ Збірник науково-технічних праць, Випуск 21.15, 2011р, ст.173-181
2. Шепель Є. В. Сутність інфляції як системного утворення і основні чинники її виникнення/ Економіка та управління національним господарством/ Актуальні проблеми економіки, №2(116), 2011р. ст.32-41
3. Черешня Г. А., Цвітун Т. В. Інфляційні процеси в Україні/ Вісник Хмельницького національного університету/ Економічні науки, №2, Т.2, 2011р., ст.249-252
4. Черевик Н. В., Мірошник Т. О. Особливості інфляційних процесів в Україні/ Вісник ЖДТУ: Економічні науки, №3 (53), 2010р, ст.146-149

Черевко О.В., д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСНОВНІ ЕТАПИ ОЦІНКИ РИЗИКУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ КЛІЄНТА БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

Вихід України із системної кризи не може бути подоланий лише за рахунок економічних стимулів підвищення ВВП. На нашу думку, стимули мають місце в економіці, яка звільнена від тіньового сектору. Не дивлячись на те, що виміряти рівень тіньового капіталу досить важко з тієї причини, що це діяльність, яка розвивається поза державним обліком та контролем, ми не можемо говорити про її відсутність в Україні.

Найбільш суперечливими і складними для практичної реалізації фінансового моніторингу в банку є вимоги, пов'язані з процесом оцінки ризиків легалізації доходів отриманих злочинним шляхом.

Інформація, яка надається клієнтом на етапі встановлення ділових відносин, а також інформація, отримана банком в результаті здійснення заходів по ідентифікації клієнта на даному етапі є даними, на підставі яких здійснюється оцінка ризику клієнта.

Розглянемо порядок проведення оцінки ризику легалізації доходів, який здійснюється банківською установою (рис. 1).

З рис. 1 видно, що на початковому етапі під час встановлення ділових стосунків з клієнтом менеджер збирає всю необхідну інформацію від клієнта для того, щоб оцінити його матеріальний стан задля мінімізації виникнення ризику легалізації доходів. На цьому етапі збирається вся необхідна інформація від клієнта, формується його юридична справа, яка потім передається засобами інформаційних технологій до розгляду працівникам бек-офісу (підрозділ

кредитного моніторингу, підрозділ з управління ризиками, служба безпеки банку).

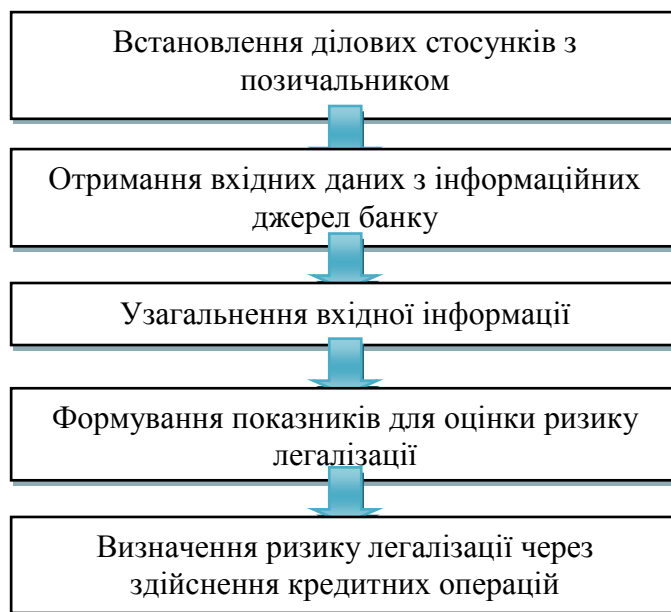

Рис. 1. Порядок проведення оцінки ризику легалізації доходів банківською установою

На другому етапі відбувається отримання вхідних даних з різноманітних інформаційних джерел (банківських програм, документів) про клієнта та його операцій працівниками управління фінансового моніторингу головного офісу.

На третьому етапі працівниками управління фінансового моніторингу здійснюється узагальнення таких вхідних даних для подальшого аналізу операцій банку щодо позицій можливості виявлення ризику легалізації.

На наступному етапі, внаслідок узагальнення всіх зібраних даних отримуються показники, які використовуються безпосередньо для визначення ризику використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом/фінансування тероризму.

Такими показниками є:

- 1) результати визначення кількісних та процентних показників щодо клієнтів по рівнях ризиків клієнтів відносно загальної кількості клієнтів банку
- 2) результати визначення кількісних та процентних показників щодо категорій клієнтів (фізичні особи, юридичні особи, фізичні особи – підприємці, банки – кореспонденти) в залежності від рівнів ризиків клієнтів відносно загальної кількості клієнтів за кожним рівнем ризику клієнтів банку.

Критерієм для визначення ризику використання послуг банку в процесі проведення оцінки ризику є користування найбільшою кількістю клієнтів з високим рівнем ризику однотипною послугою.

В процесі проведення оцінки ризику в банку критерієм є 75 % і більше відсотків клієнтів з високим рівнем ризику. На підставі проведеного узагальнення вхідних даних та з урахуванням кожного клієнта в категорії клієнтів в залежності від рівнів ризиків визначається перелік послуг, якими

користується найбільша (75 % і більше) кількість клієнтів з високим рівнем ризику. Визначення переліку послуг, якими користується найбільша (75 % і більше) кількість клієнтів з високим рівнем ризику, здійснюється шляхом співвідношення кількості клієнтів, які користуються однотипною послугою, до загальної кількості клієнтів з високим рівнем ризику.

Розглянемо шкалу визначення рівнів ризику використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (рис. 2).

Якщо за результатами аналізу ризику використання послуг банку для легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом кількість клієнтів з високим рівнем ризику, яка користується однотипною послугою становить 75 % і більше від загальної кількості клієнтів з високим рівнем ризику, працівниками управління фінансового моніторингу банку мають визначати заходи (порядок та строки їх проведення), направлені на зниження рівня ризику до прийнятного.

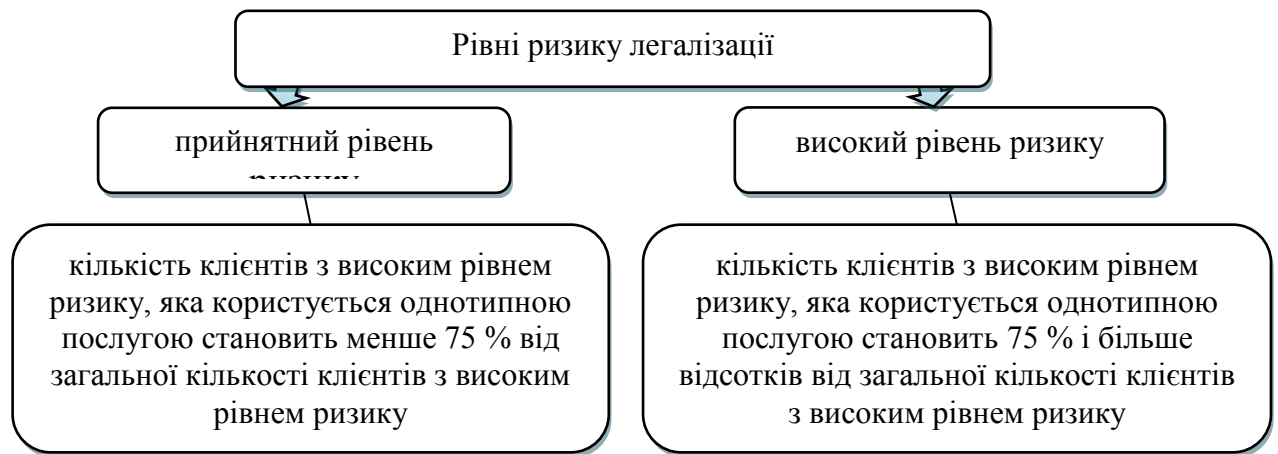

Рис. 2. Визначення рівнів ризику використання послуг банку для легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом

До переліку заходів для обмеження та/або зниження до прийнятного рівня ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом можуть відноситися:

- 1) належне вивчення клієнтів з урахуванням встановлених, відповідно до законодавства, критеріїв ризику;
- 2) з'ясування додаткових відомостей про особу клієнта та його контрагентів;
- 3) звертання уваги на достовірність та адекватність отриманої від клієнта інформації;
- 4) перевірка правильності визначення критеріїв ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом;
- 5) якщо критерії ризику при повторній перевірці підтверджуються, то банк припиняє свої ділові стосунки з даним клієнтом;
- 6) в разі зміни рівня ризику, в ході перевірки правильності визначення критеріїв ризику легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, з'ясування необхідності уточнення ідентифікації, з урахуванням останньої дати

проведення/уточнення ідентифікації такого клієнта.

Отже, розглянутий порядок проведення оцінки ризику легалізації доходів, який здійснюється банківською установою, дозволяє оцінити зазначений ризик та вживи відповідні заходи щодо обмеження та/або зниження до прийнятного рівня ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Стратегічні пріоритети детінізації економіки України у системі економічної безпеки: макро та мікро вимір: Монографія / За ред. Черевка О.В. – Черкаси : ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2014. – 442 с.

Щербатих Д.В., к.е.н.,
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДТРИМКИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОЇ КОМПАНІЇ

Ситуація перехідного періоду, характерна для України на сьогоднішній момент, визначає специфіку відносин між учасниками страхового ринку України та особливості їх діяльності.

Страхові компанії мають певні особливості, які слід враховувати при оптимізації їхньої фінансової безпеки. Звичайно, для конкретної компанії повинен бути окремий підхід, залежно від видів страхування, від зовнішніх та внутрішніх факторів її функціонування та від її короткострокових і довгострокових цілей. Проблемою номер один для будь-якої страхової організації в умовах ринкового середовища є проблема виживання, забезпечення неперервності розвитку та підвищення її фінансово-економічної безпеки.

Український ринок страхових послуг в даний час відчуває період стагнації, а експерти не очікують відновлення ринку в найближчий час. Зростає ймовірність банкрутства страховиків внаслідок безконтрольного зростання судових витрат, падіння курсу гривні і подорожчання страхових послуг.

Такий стан ринку збільшує рівень невизначеності і кількість загроз при прийнятті управлінських рішень. Таким чином, забезпечення фінансової безпеки стає запорукою успішного функціонування страховиків і збереження позицій в конкурентній боротьбі.

Фінансова безпека розглядається як важлива складова ланка економічної безпеки, і її забезпечення повинно бути нерозривно пов'язане з підтриманням економічної безпеки в цілому. У загальному випадку під економічною безпекою прийнято розуміти певну систему, що забезпечує захист і попереджує різні загрози, спрямовані на дотримання економічних інтересів господарюючого суб'єкта та утримування організації від критичного збитку.

Фінансово безпечна компанія - це компанія, яка виважено і оптимально підходить до використання і управління своїми фінансовими ресурсами, здійснює їх чіткий контроль, оперативно реагує на будь-які загрози, внутрішні

чи зовнішні, з метою їх мінімізації або уникнення без шкоди для загальної діяльності. [1, с.46]

Економічна безпека - це стан підприємства, при якому забезпечується стабільність його функціонування, фінансову рівновагу і регулярне отримання прибутку, можливість виконання поставлених цілей і завдань, здатність до подальшого розвитку і вдосконалення.

Важливим чинником у забезпеченні фінансової безпеки страхової компанії, як і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, є законодавчо закріплений обов'язок інститутів влади створювати механізми захисту національних фінансово-економічних інтересів і протидіяти впливу зовнішніх і внутрішніх загроз. [2, с.51]

Характер діяльності страхової організації відповідатиме середовищу, коли страховик реалізовуватиме потрібну даному ринку послугу і при цьому результат його діяльності відповідатиме сподіванням керівництва. Цей стан забезпечується якісним і своєчасним виконанням усіх управлінських функцій: прогнозування, планування, організації, мотивації, аквізиція, координації і контролю, а також відповідним рівнем складових потенціалу: кваліфікації спеціалістів, матеріально-технічної бази, технології страхування тощо. У разі порушення відповідності сподіваний результат не буде досягатися і, відповідно, страхова організація зазнаватиме збитків як матеріальних, так і у вигляді зниження довіри до неї. [3, с.139]

Можна виділити три основні напрямки підтримки фінансової безпеки страховика:

- підтримання фінансової стійкості;
- збереження необхідного рівня платоспроможності;
- ефективне управління фінансовими ресурсами.

Виходячи з того, що фінансова безпека спрямована на забезпечення сталого розвитку страховика, її необхідно описувати за допомогою певного набору показників (кількісних і якісних). Сукупність даних показників повинна відображати якість управління по кожному з трьох вищезазначених основних напрямків. Для кожного коефіцієнта необхідно визначати порогові значення, виходячи з даних минулих років, а також зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на роботу організацій.

Для визначення рівня фінансової безпеки в першу чергу необхідно оцінювати фінансову безпеку і фінансову стійкість страхової компанії. У цих цілях необхідно використовувати показники достатності капіталу, показники ліквідності та платоспроможності, показники ділової активності, показники рентабельності, показники збитковості страхових операцій, показник достатності інвестицій та якості інвестиційного портфелю, показники оцінки перестрахових операцій та показники, які корегують загальну бальну оцінку діяльності страхової компанії.

На другому етапі забезпечення високого рівня фінансової безпеки необхідно зберігати високий рівень платоспроможності.

Платоспроможність означає безумовну здатність виконати зобов'язання по виплаті страхової суми або страхового відшкодування страхувальникові або

застрахованій особі по договорах страхування. Платоспроможність страхової компанії є головним об'єктом контролю з боку державних органів страхового нагляду. Контроль здійснюється шляхом перевірки фінансової звітності й дотримання встановлених показників, що характеризують фінансову стійкість страховиків. Зобов'язання страховика складаються з 2 груп:

- зовнішні зобов'язання (перед страхувальниками, фінансовими установами, перестраховальниками, бюджетом і т.д.);

- внутрішні зобов'язання (перед засновниками, представництвами, філіями, співробітниками). [4, с. 308]

Коли вивчаються показники платоспроможності, мається на увазі, що страхова компанія знаходиться в деякому стійкому середовищі, що при цьому всі інші параметри також відомі і, що особливо важливо, стабільні. Проте страховик бере зобов'язання на майбутнє, керуючись минулим досвідом. Тому найточніше прогнозування не може бути вірним на 100%. Більш того, страховик бере на себе зобов'язання, виконання яких повинно відбутися або через досить великий проміжок часу (при страхуванні на дожиття або пенсійне страхування), або термін і розмір яких невідомі і які визначаються за допомогою теорії ймовірності (страхування від нещасних випадків, автотранспортних засобів і т.п.). Іншими словами, якщо будь-яке інше підприємство знає, коли і скільки йому потрібно платити своїм діловим партнерам, або в якому розмірі і в які терміни воно має погасити кредит та сплатити за ним відсотки, то страховику терміни і розміри своїх зобов'язань перед страхувальниками відомі з вельми великим ступенем допуску.

В умовах ринку страхова організація також активно включена в інвестиційний процес, бере участь у різноманітних фінансово-кредитних відносинах. Отже, вона повинна бути фінансово стійка по відношенню не тільки до страхового ризику, а й до інвестиційних, фінансових та інших ризиків. [5, с.8]

Зобов'язання, пов'язані із страховим ризиком, теоретично повинні виконуватися за рахунок коштів страхового фонду, оскільки розрахунок страхових тарифів базується на принципі рівності зобов'язань (поворотності коштів, призначених на виплати). Однак, враховуючи при розрахунку тарифу страхові фактори, страховик не може з такою ж точністю передбачити вплив ринкових факторів. Внаслідок цього можливі ситуації, коли навіть при бездоганному з технічних позицій розрахунку тарифу страховику знадобляться додаткові кошти для виконання своїх зобов'язань.

Тому на етапі оцінки фінансової безпеки слід оцінити достатність фактичного розміру маржі платоспроможності.

За допомогою даного показника визначається, чи достатньо скоригована величина власного капіталу для погашення ризиків, прийнятих на себе страховиком. Оптимально, коли даний показник знаходиться в межах інтервалу 100-200%.

На заключному етапі оцінюється якість управління фінансовими потоками страховика. Фінансовий потік являє собою сукупність рухів фінансових ресурсів в рамках певного часового інтервалу, пов'язаних з формуванням і

використанням капіталу та отриманням кінцевого результату від його використання.

Основними завданнями аналізу будь-яких фінансових потоків є виявлення причин їх незбалансованості (надлишку або нестачі фінансових ресурсів), а також пошук джерел їх надходження і витрачання. У систему аналізу також можливе включення показників ефективності та ліквідності грошових потоків, а також коефіцієнти варіації і синхронізації позитивного і негативного грошового потоків.

Прийнято вважати, що збереження фінансової безпеки можливо шляхом виконання всього трьох умов:

- рівень оборотного капіталу повинен перевищувати встановлений мінімальний норматив в тому ж періоді;
- власний капітал повинен становити не менше 30% рівня страхових резервів;
- динаміка зміни чистого грошового потоку повинна бути позитивною.

Отже, основою фінансової безпеки є перевищення оборотного капіталу над його нормативом, що являє собою запас фінансової стійкості страхової компанії. Таким чином, знижуються ризики втрати платоспроможності при впливі негативних зовнішніх факторів. Ситуація дефіциту оборотних коштів викликає необхідність коригування бюджету доходів і витрат, інвестиційного плану, пошуку додаткових джерел фінансування, а також зміни планових нормативів.

Таким чином, забезпечення фінансової безпеки є першочерговим завданням для економічної безпеки організації в цілому, а також для збереження незалежності, прибутковості та фінансової стійкості страховика.

Список використаних джерел:

1. Єрмошенко А.М. Визначення поняття фінансової безпеки страховика та її категорій. /А.М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки № 4, - 2004 р. - с.46
2. Перепечаєнко Ю. Оккупация страха // Бізнес № 8, - 2006 р. - с.51
3. Шевчук О. Оцінка фінансового стану та ефективності діяльності страхових компаній. / О.О. Шевчук // Регіональна економіка № 1, - 2005 р. - с.139
4. Осадець С.С. Страхування: Підручник / Кер. авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – КНЕУ, 2002. - с.308
5. Шірінян Л.В. Фінансова стійкість страхових компаній та шляхи її забезпечення (Електронний ресурс) : автореферат дис. к.е.н.: 08.00.08 // Харків, 2007. с.8

*Юрків Н.Я., д.е.н., доц.
Університет банківської справи НБУ,
Шемаєва Л.Г., д.е.н., проф.
Національний інститут стратегічних досліджень
при Президентіві України*

АКТУАЛЬНІ РИЗИКИ ТА ЗАГРОЗИ ФІНАНСОВІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Минулий рік був надзвичайно складним як для економіки України в цілому, так і для її фінансової безпеки. Основні проблеми, ризики та загрози, з якими стикнулася банківська система протягом 2014 р., зберігатимуть свою актуальність у поточному році.

По-перше, це вплив вкладів населення, обсяг яких скоротився на 53 млрд. грн. (21%) та 9 млрд. дол. США (40%), разом (без урахування валютних коливань) – на 126 млрд. грн., або на 29%.

По-друге, відбулося скорочення активів, зокрема наданих кредитів. Загальні активи банківського сектору зменшились на 55 млрд. грн. (6%) та 21 млрд. дол. США (33%), разом (без урахування валютних коливань) – на 223 млрд. грн., або на 16%.

Економічна криза, падіння ділової активності суб'єктів господарювання та споживчих витрат населення закономірно провокують погіршення платіжної дисципліни позичальників, отже і погіршення якості кредитного портфеля банків. Негативно класифікована заборгованість (NPL) за 2014 р. зросла на 97 млрд. грн., або на 63%, до рівня 251 млрд. грн., досягнувши рівня 19,0% кредитного портфеля (рік тому – 12,9%).

По-третє, відбулось зростання витрат на формування страхових резервів, у першу чергу під кредитні операції. За минулий рік банківська система здійснила витрати на формування страхових резервів у сумі 103 млрд. грн., що вчетверо більше, ніж за 2013 р (25 млрд. грн.). Такий обсяг витрат став ключовим чинником збитковості банківського сектору.

В останні роки абсолютна більшість банків мали додатне значення фінансового результату. Проте фінансовий результат банківської системи за минулий рік є від'ємною величиною і складає -53 млрд. грн., що є найгіршим показником за всі роки незалежності. Збитковим є кожний третій банк. При цьому за 2013 рік кількість прибуткових банків становила 160, збиткових – 20, а прибуток банківського сектору складав 4,9 млрд. грн.

По-четверте, продовжилось зниження капіталізації банківської системи. Регулятивний капітал банків за 2014 р. скоротився на 16 млрд. грн., або на 8%, до рівня 189 млрд. грн., у т.ч. статутний капітал – на 5 млрд. грн., або на 3%, до рівня 180 млрд. грн.

Посилилася залежність банківських установ від коливань валютних курсів. Знецінення гривні протягом 2014 року звело нанівець позитивні наслідки політики НБУ минулих років, спрямованої на подолання залежності від негативних зовнішніх чинників, внаслідок чого питома вага валютних кредитів по банківській системі станом на 01.01.2015 зросла з 35% до 46%, а частка

валютних зобов'язань – з 46% до 54%, у т.ч. частка валютних вкладів населення – з 43% до 53% коштів фізичних осіб.

На тлі негараздів у банківській системі, держава стикнулася з наступними проблемами, що стосуються грошово-кредитної та валютно-курсової політики.

Скорочення золотовалютних резервів до рівня 5,6 млрд. дол. США станом на 01.03.15, що є анти-рекордом з червня 2003 р. На більш ніж триразове порівняно з початком 2014 р. скорочення ЗВР вплинули: необхідність своєчасного повернення державного та гарантованого державою зовнішнього боргу, дефіцит зведеного платіжного балансу обсягом 13 млрд. дол. США, чистий відтік іноземної валюти на користь нерезидентів у сумі 126 млн. дол. США, що мав місце уперше з 2009 р. (у 2013 р. нетто-надходження валюти становило 9,4 млрд. дол. США), валютні аукціони та цільові інтервенції за валютному ринку з метою підкріплення кас банків на суму 1,8 млрд. дол. США, адресні валютні інтервенції на користь НАК «Нафтогаз» у річній сумі 6,6 млрд. дол. США, зростання чистої купівлі безготівкової валюти на міжбанківському ринку до 10 млрд. дол. США (рік тому – чистий продаж 1,6 млрд. дол. США).

Зросли й обсяги емісії грошей. Протягом 2014 р. НБУ профінансував Уряд та НАК «Нафтогаз України» на суму 175 млрд. грн., або майже 40% зведеного бюджету країни. Портфель ОВДП НБУ зріс удвічі до рівня 318,1 млрд. грн., що становить майже 70% локальних запозичень Уряду.

Протягом 2014 р. знизився курс національної грошової одиниці з 7,99 до 15,77 грн. / дол. США. Ключовим чинниками такого знецінення гривні були: скорочення ринкової пропозиції валюти внаслідок падіння експорту товарів (на 14% за 2014 р., у т.ч. до Росії – на 35%) та зростання попиту на валюту з боку населення як результат недовіри до банківської системи (вплив депозитів призвів до збільшення обсягу готівки поза банками на 19% та зростання монетарної бази на 8,5%, а чиста купівля населенням іноземної валютної готівки склала за рік 2,4 млрд. дол. США).

Загострилася майже забута останніми роками проблема інфляції, що в умовах скорочення ВВП (за оцінками НБУ – на 6,7%, ВМФ – на 7,5%) має ознаки стагфляції. Протягом 2014 р. зростання споживчих цін становило 24,9%, ціни виробників зросли на 31,8%, ціни на сирі продовольчі товари – на 22,3%, адміністративно регульовані ціни та тарифи – на 30,4%, житлово-комунальні послуги – на 34,3%. Основний чинник інфляції у 2014 р. – корекція обмінного курсу гривні на 97%. У той же час низка факторів стримувала цінове зростання: зниження ділової активності, скорочення реальної заробітної плати, зниження світових цін на продовольчі товари, високий врожай зернових та овочів, що призвів до зростання виробництва у сільському господарстві на 2,8%.

В умовах, що склалися, держава в особі НБУ здійснила наступні заходи, спрямовані на подолання кризових явищ у грошово-кредитній сфері.

У межах протидії інфляційному та девальваційному тиску послідовно підвищувалася облікова ставка: з 15.04.14 – з 6,5% до 9,5%, з 17.07.14 – до 12,5%, з 13.11.14 – до 14%, з 06.02.15 – до 19,5%, з 04.03.15 – до 30%. Основна мета такого підвищення – досягнення позитивного значення відносно очікуваного рівня інфляції.

Також було збільшено з 50% до 75% розмір обов'язкового продажу валютної виручки підприємствами-експортерами, що має на меті зростання пропозиції валюти на міжбанківському ринку. А в контексті боротьби зі спекуляціями на міжбанківському валютному ринку було введено низку обмежень відносно підприємств-імпортерів (зокрема, вимога щодо відсутності податкової заборгованості).

Водночас, в умовах низької довіри між учасниками міжбанківського ринку здійснювався перерозподіл ліквідності як інструментами її стерилізації, так і шляхом рефінансування. Станом на 06.03.15 залишок наданого банкам рефінансування складає 110,9 млрд. грн., 77 млрд. грн. з яких було надано протягом 2008-2010 рр. За інформацією НБУ, протягом 2014 р. рефінансування надавалось виключно в межах відпливу депозитів.

Крім того, протягом 2014 р. проведено стрес-тестування 35 найбільших банків, внаслідок якого було визначено за необхідне здійснити докапіталізацію 18 установ на загальну суму 66 млрд. грн. Також підвищено вимоги до капіталу нових банків до 500 млн. грн. та затверджено план підвищення власного капіталу банків до цієї позначки з мінімального на сьогодні рівня 120 млн. грн. З метою оздоровлення банківської системи протягом 2014 рік у 33 банки було введено тимчасову адміністрацію. По 17 банках були прийняті рішення про ліквідацію. У 51 банк призначено кураторів.

Виходячи з зазначеного переліку ризиків та загроз фінансовій безпеці держави, пропонуємо наступні кроки щодо подальших дій держави та вирішення зазначених проблем:

- Подальше оздоровлення банківської системи шляхом виводу з ринку проблемних банків.
- Обмеження емісії. За даними НБУ, протягом 2015 р. максимальна сума, яка буде спрямована в економіку, не перевищить 91 млрд. грн. Вона включає перерахування прибутку НБУ до бюджету в розмірі 60,5 млрд. грн., фінансову підтримку ФГВФО та підтримку ліквідності платоспроможних банків.
- Подальше обмеження обсягу ліквідності, що надається з боку НБУ учасникам ринку, виключно рівнем відпливу депозитів.
- Стимулювання додаткової капіталізації банків з боку їх акціонерів.
- Заходи, спрямовані на залучення у банківську систему додаткових пасивів, бажано довгострокових і у національній валюті. При цьому найбільше потенційне джерело залучення пасивів – кошти населення поза банками. Їх потенціал – у разі більший, ніж очікувані позики від міжнародних фінансових організацій.
- Загальне оздоровлення економіки, що має покращити якість кредитного портфеля та інших банківських активів і дасть змогу банкам зменшити витрати на формування страхових резервів та вийти на рівень беззбитковості.

ЛОЯЛЬНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ЗМІН ПІДПРИЄМСТВА

Нестабільність фінансової системи, ресурсних та споживчих ринків, мінливість суспільних та політичних орієнтирів розвитку впливають на процеси функціонування та розвитку вітчизняних промислових підприємств. У цих умовах важливим є становлення й реалізація принципово нової системи управління підприємством, реакцією якої на виклики зовнішнього середовища є стратегічні зміни та забезпечення економічної безпеки їх реалізації.

Одним із напрямів досягнення високого рівня економічної безпеки реалізації стратегічних є організація діяльності, що полягає у забезпеченні захисту об'єктів таких змін від негативних чинників шляхом класифікації інформації про них як комерційної таємниці. Це можна пояснити тим, що об'єкти стратегічних змін реально або потенційно створюють переваги в конкурентній боротьбі; з усієї власності підприємства, в тому числі і майнової, можуть бути найбільш цінними; з часом можуть втрачати свою цінність, якщо не будуть використані.

Однак стратегічні зміни, як і встановлення самого режиму комерційної таємниці, за різних причин не завжди позитивно сприймаються персоналом підприємств, що сприяє формуванню опору змінам та ускладнює їх реалізацію. Як зазначає у своїй роботі [1, с. 35] К.А. Пріб «виникнення опору змінам в організації здебільшого стає наслідком двох ключових причин. По-перше, формується як реакція людей на оцінювану ними недосконалість, безперспективність та неефективність очікуваної зміни. У цьому разі причина опору криється у самій зміні. По-друге, виникає як результат заперечення людьми необхідності трансформації тих чи інших сторін життєдіяльності, неусвідомлення ймовірних переваг, яких можна досягти у результаті змін, небажання брати на себе додаткову відповідальність, обов'язки чи роботу, а також побоювання втрат і т. ін. У такому разі причина опору криється в людях, їх психології, ментальності, свідомості.». Такий опір за різних причин та в різних формах (неприйняття змін, розголошення конфіденційної інформації, тощо) представляє реальну загрозу для економічної безпеки реалізації стратегічних змін підприємства.

Опір змінам є показником зниження рівня культури безпеки, яка, як зазначено в роботі [7, с. 5] включає в себе корпоративні цінності, професійну етику та мораль, підготовленість персоналу у сфері безпеки. Культуру безпеки в рамках управління стратегічними змінами слід розглядати як механізм спонукання, що сприяє дотриманню вимог та правил безпеки. Однак, такого механізму недостатньо для захисту від зазначених раніше загроз.

Такий механізм окрім організаційно-правових аспектів повинен

обов'язково включати процедури формування лояльності персоналу, які можуть сприяти як розумінню з боку персоналу встановлення режиму комерційної таємниці, так і подоланню опору змінами в цілому. Під лояльністю персоналу О.В. Сардак розуміє ступінь ідентифікації працівників з підприємством, що характеризується прийняттям правил і норм, прийнятих у ньому, активним залученням до справ підприємства, організаційною поведінкою, спрямованою на досягнення індивідуальних і корпоративних цілей [2, с. 127].

Лояльність персоналу також розглядають і з позиції економічної безпеки підприємства. Зокрема, в рамках зазначеного підходу Мігус І.П. та Черненко С.А. трактують її як усвідомлену поведінку працівника, що не завдає шкоди організації та не загрожує її існуванню [3].

Як зазначено у роботі [6, с. 131] формування лояльного колективу можливе за рахунок розроблення та впровадження в організації системи заходів управління лояльністю. Під управлінням лояльністю персоналу слід розуміти усвідомлений вплив на чинники, що її формують, з метою забезпечення її подальшого розвитку і зміцнення. Система заходів з управління лояльністю персоналу повинна бути зорієнтована на забезпечення сприятливих умов праці, позитивного психологічного клімату в колективі, розвиненої корпоративної культури та ефективної системи мотивації, тощо (рис. 1).

Так, створення безпечних умов роботи персоналу підприємств повинні включати заходи спрямовані на мінімізацію спокуси працівників до негативних, неправомірних чи злочинних дій щодо інформації про об'єкти стратегічних змін, яка є комерційною таємницею. Від того в яких умовах здійснюють свою діяльність працівники підприємства, залежить стійкість персоналу до загроз. Звертаючи увагу на потреби та інтереси працівників, під такими умовами слід розуміти рівень та умови оплати праці, наявність соціальних програм, можливість будувати кар'єру, отримати досвід, бути захищеним та перебувати в безпеці при виконанні своїх обов'язків. Крім того, велике значення мають такі супутні фактори, як характер взаємовідносин у трудових колективах та здоровий психологічний клімат, наявність корпоративної культури, належні побутові та виробничі умови праці, дотримання санітарних умов і медичне обслуговування тощо.

Наявність відповідних умов безпосередньо впливає як на рівень захисту комерційної таємниці, так і на його економічну безпеку в цілому.

Багато науковців відводять мотивації персоналу важливу роль в управлінні змінами. Так, зокрема, Т. Кужда одним із найважливіших етапів процесу управління змінами вважає «мотивування працівників – учасників організаційних змін» і розуміє його як «управлінську функцію, що являє собою процес свідомого впливу на трудову поведінку працівників з метою досягнення цілей та реалізації завдань організаційних змін [4]. О.Р. Савченко наголошує на тому, що «важливим базовим етапом управління змінами для управлінської команди є ... заохочення й мотивація працівників до належного виконання завдань, урегулювання конфліктів, підтримка належного морально-психологічного клімату тощо» [5].

Рис. 1. Система заходів з управління лояльністю персоналу в управлінні стратегічними змінами підприємства

Мотивацію якісної роботи персоналу слід розуміти як внутрішню причину, що спонукає працівника на продуктивну роботу. Тому слід пам'ятати про те, що працівники за рахунок роботи забезпечують передусім свої власні потреби й інтереси. До мотивації ефективної роботи відноситься і стимулювання ініціативи працівників. Стимулами тут можуть бути заходи заохочення, визнання, просування у посаді. Так, надання уваги працівникові з боку організації є важливий чинник для формування лояльності працівника. Відчуття своєї значущості для організації сприяє не тільки позитивному ставленню до неї, але й прагненню «відплатити» їй довірою.

Можливість підвищення своєї кваліфікації без відриву на роботі дуже позитивно позначається на внутрішньому іміджі підприємства. Орієнтація на професійні досягнення, є одним з чинників успішності особистості в організації. Більш того, її визнають джерелом успішності організації в цілому. Тобто, орієнтовані на кар'єру працівники, за грамотної політики управління людськими ресурсами, звичайно, в стані створити більш успішну компанію.

Формування у персоналу підприємства «безпечної поведінки» щодо роботи з комерційною таємницею має включати виховну та профілактичну роботу. Метою таких заходів є формування у працівників підприємства стійких

переконань щодо правил безпечної поведінки на роботі і в побуті.

Підсумовуючи усе сказане, можна стверджувати, що управління лояльністю персоналу є невід'ємною складовою формування в організації загальної культури безпеки, головною метою якої є розвиток у кожного співробітника відчуття цінності інформації, розуміння, навіщо і чому саме таким чином впроваджуються ті чи інші процедури її захисту, що часом заподіюють незручність. Зазначені заходи з формування та управління лояльністю персоналу дають змогу подолати можливий опір, що формує загрози економічній безпеці реалізації стратегічних змін підприємства.

Список використаних джерел:

1. Приб К.А. Природа та механізми опору змінам в організації / К.А. Приб // Ринок праці та зайнятість населення. – 2014. – №3. – С. 34–39
2. Сардак О.В. Управління лояльністю персоналу підприємств в умовах ринкової економіки / О.В. Сардак // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського. – 2010. – № 3 (47). – С. 126–130.
3. Мігус І. П. Оцінка лояльності персоналу в контексті забезпечення економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / І. П. Мігус, С.А. Черненко. – Журнал "Агросвіт". – 2013. – № 11. – С.. 24–27
4. Кужда Т. Етапи успішного управління організаційними змінами на підприємстві [Електронний ресурс] / Т. Кужда // Галицький економічний вісник. – 2013. – №2. – С. 66–71. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/gev_2013_2_12.pdf
5. Савченко О.Р. Управління змінами в сучасних соціально-економічних системах [Електронний ресурс] / О.Р. Савченко // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – №3. – С. 19–24. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ape_2012_3_4.pdf
6. Маренич А. І. Виявлення та запобігання загроз кадровій безпеці / А. І. Маренич, Н. Г. Мехеда // Фінансовий простір. – 2011. – № 3 (3). – 127–132
7. Проблеми впровадження культури безпеки в Україні. - К.: НІСД, 2012. – 17 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/kultura_bezp-1bcf6.pdf
8. Мехеда Н. Г. Соціально-мотиваційні складові кадрової безпеки / Н. Г. Мехеда, А. І. Маренич, // Фінансовий простір. – 2012. – № 2 (3). – 44–51

СЕКЦІЯ 3. Роль обліку, аналізу та аудиту в забезпеченні економічної безпеки підприємства

*Безолук Б.Б., студент
Мірошник В.В., к.е.н., ст. викладач
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

НЕОБХІДНІСТЬ НАУКОВОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Сьогодні суб'єкти господарювання функціонують в складних ринкових умовах, що характеризуються високим ступенем невизначеності. Коли мова йде про управління витратами, то йдеться про процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження. Процес управління витратами ускладнюється наявністю невизначеності, що для підприємства, в першу чергу, є неповнотою або недостовірністю інформації щодо господарської операції, яку планує здійснити підприємець. Уникнути невизначеності в підприємництві неможливо, адже вона являє собою елемент об'єктивної дійсності, тому що завжди існує аспект неоднозначності розвитку, неможливості точного прогнозування певних подій, неповної чи недостовірної інформації. Актуальність наукового підходу до управління витратами в сучасних умовах господарювання полягає в тому, що при невизначеності підприємець має врахувати ймовірність настання подій які призведуть до фінансування тих чи інших непередбачуваних витрат, які можуть бути і не пов'язанні з господарською операцією.

Вагомий внесок в дослідження питання управління витратами в сучасних умовах господарювання внесли такі вчені, як: Голов С.Ф., Гордієнко В.М., Грещак М.Г., Давидович І.Є., Загородній А.Г., Карпова Т.І., Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Озеран В.О., Попов О.О., Садовська І.Б., Цал-Цалко Ю.С. та ін. Водночас слід констатувати, що при дослідженні питань пов'язаних з управлінням витратами категорії «невизначеності» не було приділено уваги.

Невизначеність — фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації.

Причини виникнення невизначеності та зумовленого нею ризику виникнення непередбачуваних витрат поділяються на три групи:

— причини, зумовлені принциповою не детермінованістю пов'язаних з економікою процесів. З позицій теорії систем економіку загалом відносять до класу динамічних, слабо структурованих систем великої складності, які

формуються з величезної кількості взаємопов'язаних та взаємодіючих господарських одиниць. Однак економічна система має яскраво виражену ієрархічну, багаторівневу структуру. Вищий рівень ієрархії інтегрує за певними правилами (алгоритмами) інформаційні сигнали (потоки) нижчих рівнів ієрархії та оперує інформаційними потоками. Водночас економіка діє як підсистема суспільства загалом, тобто воно є зовнішнім середовищем, з елементами якого (соціальною структурою, політичною системою, потенціалом культури, морально-етичними принципами та установками) економіка взаємодіє в обох напрямках. Більшість учених-економістів стверджують, що соціально-економічну систему можна характеризувати як таку, що саморозвивається. Її розвиток забезпечує інформація. Генерування нової інформації пов'язане з технічним прогресом, інноваційною діяльністю, смаками споживачів тощо. Це породжує невизначеність, оскільки економічні процеси неможливо передбачити, спрогнозувати;

— причини, зумовлені відсутністю вичерпної інформації при організації і плануванні поведінки суб'єкта ринкової діяльності або неякісним суб'єктивним її аналізом. Економічно вигідною є оптимальна неповнота інформації, бо доцільніше оперувати неповною інформацією, ніж намагатись зібрати надто дорого практично повну. Її накопичення ускладнюється обмеженістю потужностей для оброблення інформації, неточністю наближених методів оцінки даних тощо;

— причини, зумовлені впливом суб'єктивних чинників (рівень кваліфікації, приховування частини інформації, дезінформація тощо) [1, с. 32].

Приклади ситуацій, що характеризуються невизначеністю:

- ✓ невизначеність контрагентів, дії яких неможливо передбачити з прийнятною точністю;
- ✓ відсутність (неоднозначність) чітко визначених цілей підприємства та критеріїв їхньої оцінки;
- ✓ зрушення в суспільних потребах і споживчому попиті;
- ✓ корекція траєкторії руху економіки з політичної необхідності;
- ✓ непередбачувана поява нових технологій і техніки;
- ✓ непередбачуваність природних явищ тощо.

Так, при кожній із ситуацій можуть настати випадки коли у підприємця виникне потреба у фінансуванні додаткових витрат (табл. 1).

Витрати підприємства в умовах невизначеності

Невизначеність	Витрати
Невизначеність контрагентів	- витрати на судові спори; - витрати на транспортування, експедирування, страхування вантажу; - витрати на технічний аудит постачальника; - інші
Відсутність чітко визначених цілей підприємства	- витрати на реінжиніринг бізнес-процесів; - «мільні» витрати на розвиток персоналу чи на маркетинг; - інші
Зрушення в суспільних потребах і споживчому попиті	- витрати на рекламу застарілого товару; - витрати на виробництво великої партії товару при обмеженому колі споживачів
Корекція траєкторії руху економіки з політичної необхідності	- витрати на впровадження управління якістю до вимог ЄС; - інші
Непередбачувана поява нових технологій і техніки	- витрати на ремонт обладнання коли потрібні нові технологічні лінії; - витрати на консервацію застарілих технологічних ліній; - інші
Непередбачуваність природних явищ тощо	- витрати на відновлення виробничих основних засобів; - витрат на протипожежний захист; - витрати на техніку безпеки; - інші

Прийняття рішень за умов невизначеності характеризується тим, що неможливо однозначно передбачити їх наслідки. Тобто розглянуті варіанти будь-якої ринкової ситуації є варіантами з різним за величиною сподіваного прибутку і характеризуються різною ймовірністю фінансування непередбачених витрат.

Система управління витратами в умовах невизначеності відіграє ключову роль як в обґрунтуванні управлінських рішень під впливом зовнішнього економічного середовища, так і в налагодженні ефективного внутрішньогосподарського управління та створенні ефективного механізму планування, контролю і аналізу витрат. З окресленого вище можна стверджувати, що управління витратами сьогодні вийшло за межі традиційного впливу на витрати лише в процесі виробництва та поширилося на всі можливі витрати, які виникають або потенційно можуть з'явитися у господарській діяльності підприємства. Тому і методи управління витратами необхідно формувати при врахуванні невизначеності, що обумовлює науковий підхід.

Список використаних джерел:

1. Лук'янова В.В. Економічний ризик / В.В. Лук'янова, Т.В. Головач. — К. : Академвидав, 2007. — 464 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Відповідальність за забезпечення ефективного зв'язку між підприємством і фінансовими ринками несуть управлінці вищої ланки підприємства. Тому для них фінансова звітність важлива, оскільки вони повинні знати, яку інформацію отримають зовнішні користувачі і як вона вплине на прийняті ними рішення. Це не означає, що менеджери не мають у своєму розпорядженні додаткової внутрішньої інформації про діяльність підприємства, на відміну від зовнішніх користувачів, для яких фінансова звітність у багатьох випадках є основним джерелом інформації [1, с. 25]. Практика складання фінансової звітності свідчить про те, що існує необхідність формувати звітність для максимального задоволення інтересів всіх користувачів. Сучасна форма балансу (звіту про фінансовий стан) не дозволяє достовірно інтерпретувати користувачами результати аналізу фінансового стану організації. Застосування запропонованої моделі бухгалтерського балансу дозволяє вирішити дану проблему.

Крім того, пропонуємо внести зміни до ф. № 3 “Звіт про рух грошових коштів” в частині включення додаткових рядків, щодо руху грошових коштів в результаті інвестиційної діяльності, що буде точніше відображати сутність та призначення інвестиційних ресурсів, визнаних в нашому дослідженні шляхом виділення аналітики за структурними елементами, яка дозволить одразу побачити рух коштів, отриманих і виплачених за кожним із інвестиційних проектів.

Пропозиції спрямовані на формування точнішої аналітичної інформації про інвестиційну політику підприємства в частині забезпечення інвестиційної безпеки шляхом відображення індикаторів безпеки, як в цілому, так і за елементами. Наприклад, без залучення додаткових документів, необхідних для проведення аналізу, можна буде провести аналіз лише за вдосконаленою формою звітності, що значно скоротить обсяг додаткових робіт по відбірці документів, додаткових підрахунках тощо, що вплине на зменшення тривалості проведення аналізу.

Тому розкриття більш детальної інформації про індикатори інвестиційної безпеки підприємства пропонуємо наводити у Примітках до річної фінансової звітності в розділі VII. Забезпечення і резерви та розділі V. Доходи і витрати, доповнивши її детальною інформацією про сформовані резерви, пов'язані з інвестиційною діяльністю підприємства.

Необхідно зазначити, що розкриття відомостей про сформовані резерви залежить від діяльності суб'єкта господарювання та його потреб у розрахунку того чи іншого індикатора інвестиційної безпеки. Форма представлення інформації у Примітках до річної фінансової звітності може використовуватись як форма внутрішнього документу (звітності), яка має складатися з

урахуванням вимог користувачів з метою:

- 1) посилення контрольної функції головного бухгалтера за ефективністю та правильністю розрахунків індикаторів інвестиційної безпеки підприємства;
- 2) з метою надання керівництву підприємства з для управління діяльністю і прийняття рішень щодо інвестиційної діяльності;
- 3) для визначення правильності оцінки заборгованості та своєчасності розрахунків за певними інвестиційним проектом.

Вище наведені пропозиції узагальнено у табл. 1.

Таблиця 1

**Відображення інформації про інвестиційну діяльність
у фінансовій звітності**

Назва фінансового звіту	Назва і код рядка звіту	Характер інформації, що розкривається
Ф. № 1 “Баланс” (Звіт про фінансовий стан)	<i>Довгострокові забезпечення</i> 1530 “Забезпечення за довгостроковими інвестиційними проектами”; <i>Поточні забезпечення</i> 1670 “Забезпечення за поточними інвестиційними проектами”	Відображаються залишки резервів за інвестиційними проектами
Ф. № 3 “Звіт про рух грошових коштів”	<i>Формування резервів:</i> 3275 “Надходження коштів до резервів забезпечення інвестиційної діяльності”; <i>Витрачання зарезервованих коштів:</i> 3280 “Витрачання зарезервованих коштів в результаті інвестиційної діяльності”	Відображається рух коштів за операціями з формуванням та використання резервів за інвестиційною діяльністю
Ф. № 5 “Примітки до річної фінансової звітності”	<i>VII. Забезпечення і резерви</i> 760 “Забезпечення за довгостроковими інвестиційними проектами”; 770 “Забезпечення за поточними інвестиційними проектами” <i>V. Доходи і витрати</i> 525 “Доходи та витрати від ризиків інвестиційної діяльності”	Відображаються залишок, нарахування та використання резервів для забезпечення виконання інвестиційних проектів

Неможливість фінансової звітності повною мірою задовольнити користувачів потрібною інформацією про інвестиційну діяльність в частині забезпечення інвестиційної безпеки зумовлює необхідність розроблення та використання на підприємстві відповідної внутрішньої бухгалтерської та управлінської звітності.

Основними даними для складання такої внутрішньої звітності є нормативно-довідкова та фактична інформація аналітичного характеру, а сама звітність має відповідати наступним вимогам адресності та конкретики, оперативності, та не повинна бути перенавантажена розрахунками [2, с. 417].

Формуючи пакет внутрішньої звітності щодо інвестиційної діяльності в частині інвестиційної безпеки, слід враховувати, що звітність повинна охоплювати дані за період, який дозволить найбільш повно провести аналіз індикаторів інвестиційної безпеки та спланувати майбутню роботу підприємства в даній сфері.

У контексті вище викладеного пропонуємо підприємствам, які мають до реалізації інвестиційні проекти, формувати наступні форми внутрішньої звітності (табл. 2).

**Запропоновані форми внутрішньої звітності щодо індикаторів
інвестиційної безпеки**

<i>Назва звітної форми</i>	<i>Характеристика та призначення звітної форми</i>	<i>Користувачі</i>
ЗІБ-1 “Звіт про Блок фінансів підприємства”	Дозволяє одержувати інформацію про дефіцит коштів підприємства та частку заборгованості за податковими платежами	Власник, керівник підприємства, головний бухгалтер, обліковий персонал
ЗІБ-2 “Звіт про блок оцінки взаємозв’язку з фінансово-кредитними установами ”	Дозволяє одержувати інформацію про крос-кофіцієнт заборгованості, генеральний коефіцієнт ліквідності та коефіцієнт фондової капіталізації прибутку	
ЗІБ-3 “Звіт про інвестиційний блок”	Дозволяє одержувати інформацію про частку фінансових інвестицій у загальному обсязі інвестицій підприємства; співвідношення інвестицій в основний капітал до обсягу промислової продукції на підприємстві; частку іноземних інвестицій в основний капітал у загальному обсязі інвестицій в основний капітал; співвідношення інвестицій в охорону навколишнього середовища до обсягу промислової продукції на підприємстві	
ЗІБ-3 “Звіт про блок науки та інновацій”	Дозволяє встановити частку витрат на науку і наукові дослідження і розробки на підприємстві та частку інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції території.	

Отже, для прийняття ефективних рішень щодо залучення інвестицій, важливим є забезпечення управлінського персоналу необхідною і достовірною інформацією про індикатори інвестиційної безпеки підприємства, для цього пропонуємо на підприємстві складати внутрішню звітність щодо даних розрахунків форми якої були нами наведені вище. Впровадження наведених форм внутрішньої звітності сприятиме ефективному проведенню аналізу та аудиту показників інвестиційної діяльності підприємства, що, в свою чергу, дозволить підприємству своєчасно виявляти негативні тенденції та уникати порушення фінансово-кредитної дисципліни, а отже і погіршення загального фінансового стану.

Список використаних джерел:

1. Бугрова С.М. Финансовый менеджмент: учебное пособие / С.М. Бугрова, Н.М. Гук; Кемеровский технологический институт пищевой промышленности. – Кемерово, 2008. – 177 с.
2. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський управлінський облік. / Ф.Ф. Бутинець, Т.В. Давидюк, Н.М. Малюга, Л.В. Чижевська: підручник / За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця, 2-е вид., перероб і доп. – Житомир: ПП “Рута”, 2002. – 480 с.
3. Лихачева И.Г. Трансформация бухгалтерской отчетности при принятии управленческих решений / И.Г. Лихачева, И.Н. Жаленкова / Вестник ТГУС. Сер. “Экономика” межвуз. сб. науч. тр. Тольяттинского гос. ун-т сервиса. – Вып. 3. – Тольятти : Изд-во ТГУС, 2008. – 336 с. – С. 158-163.

УБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ, ЗВІТНОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОГО ЗАХИСТУ ПІДПРИЄМСТВ

Виходячи з рівня втілення інформаційних технологій сучасності та розглядаючи інформацію, як об'єкт обліково-аналітичної діяльності підприємства, слід відмітити, що в залежності від її важливості та значення для користування нею витрачаються відповідні ресурси. Але важливість та значення економічної інформації для тих чи інших суб'єктів інформаційних відносин в умовах комерційного, відомчого та державного інтересу визначити складно. Тому зрозуміло, що задоволення інформаційних потреб знаходиться в пропорційній залежності від умов та методів (засобів) практичної обліково-аналітичної діяльності відповідних суб'єктів, а високий рівень автоматизації, до якого прагне людство, ставить його в залежність від рівня безпеки інформаційних технологій, що використовуються ними. В зв'язку з цим інформаційні ресурси економічних об'єктів потребують розмежування доступу, відповідно за рангом доступу та правовим режимом.

Питанням інформаційної та економічної безпеки присвячені роботи українських та вітчизняних вчених В.К. Левіна, В.Д. Гавловського, В.С. Цимбалюка, А.В. Косарева, В.А. Конявського, В.М. Хованова, О.А. Кудрявцева, В.М. Подчерніна, А.П. Скрініка, А.І. Мервінського, І.Е. Ларіної.

Проте, варто дослідити питання убезпечення інформаційних систем обліку, аналізу, звітності в контексті економічного захисту підприємств, що зумовило напрями досліджень: захист законних інтересів користувача ІС від протиправних зазіхань; проведення недопущення розкрадання фінансових засобів, забезпечення обліково-аналітичної діяльності всіх підрозділів об'єкта.

Модель інформаційної безпеки - це сукупність об'єктивних зовнішніх і внутрішніх факторів та їх вплив на стан інформаційної безпеки на об'єкті та на збереження матеріальних чи інформаційних ресурсів[2,с.151].

Сучасні обліково-аналітичні інформаційні технології сублімують у собі якості усіх форм, різні поточні форми можуть трансформуватися між собою.

Умовно, всі трансформації даних в ІТ обліково-аналітичних системах визначено як трансформації інформаційних потоків, модифікація яких викликає питання порушення цілісності та достовірності даних(властивості інформації, яка полягає в тому, що інформація не може бути модифікована не авторизованим користувачем і/або процесом).

Головною метою будь-якої системи інформаційної безпеки є забезпечення стійкого функціонування економічного об'єкта, запобігання загроз його безпеці, захист законних інтересів користувача ІС від протиправних зазіхань, недопущення розкрадання фінансових засобів, розголошення, втрати, витоку, перекручування та знищення інформації, забезпечення нормальної виробничої діяльності всіх підрозділів об'єкта. Іншою метою системи інформаційної

безпеки є підвищення якості наданих послуг і гарантій безпеки прав й інтересів клієнтів. Досягнення заданих цілей можливо в ході рішення наступних основних задач[1,с.11] :

- віднесення інформації до категорії обмеженого доступу (службової таємниці);

- прогнозування та своєчасне виявлення загроз безпеки інформаційним ресурсам, причин і умов, що сприяють нанесенню матеріального і морального збитку, порушенню цього нормального функціонування та розвитку;

- створення умов функціонування з найменшою ймовірністю реалізації загроз безпеки інформаційним ресурсам і нанесення різних видів збитків;

- створення механізму й умов оперативного реагування на загрози інформаційній безпеці та прояву негативних тенденцій у функціонуванні, ефективне припинення зазіхань на ресурси на основі правових, організаційних і технічних мір та засобів забезпечення безпеки;

- створення умов для максимально можливого відшкодування та локалізації збитку, який може бути нанесений неправомірними діями фізичних і юридичних осіб, послаблення негативного впливу наслідків порушення безпеки ІС на досягнення стратегічних цілей.

Стосовно інформації юридичні особи, організації (відомства, установи) виступають її джерелом, споживачем або порушником прав доступу (несанкціонованим користувачем).

Орієнтуючись на захист відомчих, комерційних, державних інтересів слід зауважити, що на всіх етапах трансформації інформації витрачається даний проміжок часу, тобто інформація має свій життєвий цикл. Життєвий цикл інформації на об'єкті залежить від оцінки її цінності, а також відповідно від спроможності санкціонованих користувачів забезпечити її надійний захист, і, таким чином, не допустити "знецінення" інформації. Він передбачає, що інформація здобувається, обробляється (аналізується), зберігається, охороняється, використовується, транслюється, розкривається та знищується. Тому розглянемо етапи життєвого циклу інформації з позиції цільової ознаки ІС детальніше, щоб відокремити вразливі ланки трансформації, котрі потребують розгляду (захисту). Підкреслимо, що процес модифікації інформації охоплює всі етапи життєвого циклу. Під терміном "модифікація" будемо розуміти будь-яку зміну попереднього змісту виключно етапу створення об'єкту.

Процеси створення та знищення обліково-аналітичної інформації, тобто відображення або стирання на деякому матеріальному носії, папері, або електронній копії накопичених даних з врахуванням визначених завдань до розробки документів здійснюються авторизованими користувачами (у випадку знищення це не має значення). Після створення документу проводиться його оцінка на предмет відповідності абстрактним і конкретним вимогам для подальшого спрямування та використання у визначених та дозволених межах. Процес зберігання включає як розробку порядку та правил підготовки до зберігання, так і саме зберігання інформації на різних носіях з послідуною

технологією (обмеження) доступу. Вибірка об'єкту та послідовна оцінка вибору обумовлена конкретністю поставленої задачі[3,с.114].

Обробка та використання інформаційного об'єкту суб'єктами розподіленої системи, які обумовлюють практичне використання інформації при прийнятті рішень та реалізації тих чи інших життєвих процесів, дозволяє виділити найбільш уразливу ланку захищеної системи – етап її передачі, де має місце можливість несанкціонованих дій з боку неавторизованих користувачів.

При виконанні робіт на об'єкті можна використовувати різні моделі побудови системи економічної та інформаційної безпеки, засновані на адаптації нормативних документів і проведенні аналізу ризику.

Розроблена модель інформаційної безпеки – це сукупність об'єктивних зовнішніх і внутрішніх факторів та їх вплив на стан інформаційної безпеки на об'єкті і на збереження матеріальних чи інформаційних ресурсів.

Розглядаються наступні об'єктивні фактори:

- загрози інформаційній безпеці, що характеризуються ймовірністю виникнення та ймовірністю реалізації;
- вразливості ІС чи системи контрзаходів (системи інформаційної безпеки), що впливають на ймовірність реалізації загрози;
- ризик-фактор, що відображає можливий збиток організації в результаті реалізації загрози інформаційній безпеці: витоку інформації й її неправомірного використання (ризик в остаточному підсумку відображає ймовірні фінансові втрати – прямі чи непрямі).

Для побудови збалансованої системи інформаційної безпеки обліково-аналітичних систем передбачається спочатку провести аналіз ризиків інформаційної безпеки. Потім визначити оптимальний рівень ризику для організації на основі заданого критерію. Систему інформаційної безпеки має бути побудовано таким чином, щоб досягти заданого рівня ризику.

При цьому методика проведення аналітичних робіт дозволяє[4,с.291]:

- цілком проаналізувати, документально оформити вимоги, пов'язані із забезпеченням інформаційної безпеки;
- уникнути витрат на зайві заходи безпеки, можливі при суб'єктивній оцінці ризиків;
- надавати допомогу в плануванні і здійсненні захисту на всіх стадіях життєвого циклу інформаційних систем;
- забезпечити проведення робіт у стислий термін;
- представити обґрунтування для вибору мір протидії;
- оцінити ефективність контрзаходів, порівняти різні варіанти контрзаходів.

У ході робіт повинні бути встановлені границі дослідження. Для цього необхідно виділити ресурси ІС, для яких надалі будуть отримані оцінки ризиків. При цьому потрібно розділити розглянуті ресурси і зовнішні елементи, з якими здійснюється взаємодія. Ресурсами можуть бути засоби обчислювальної техніки, програмне забезпечення, дані. Прикладами зовнішніх елементів є мережі зв'язку і т.п.

При побудові моделі будуть враховуватися взаємодії між ресурсами обліково-аналітичної системи. Наприклад, вихід з ладу якого-небудь

устаткування може привести до втрати інформації чи виходу з ладу іншого критично важливого елемента системи. Подібні взаємозв'язки визначають основу побудови моделі організації з погляду інформаційної безпеки.

Ця модель, у відповідності із запропонованою методикою, будується в такий спосіб: для виділених ресурсів визначається їхня цінність, як з погляду асоційованих з ними можливих фінансових утрат, так і з погляду збитку репутації організації, дезорганізації її діяльності, нематеріального збитку від розголошення конфіденційної інформації. Потім описуються взаємозв'язки ресурсів, визначаються загрози безпеки й оцінюються ймовірності їх реалізації. На базі запропонованої моделі можна обґрунтовано вибрати та обґрунтувати систему контрзаходів, що знижує ризики до припустимих рівнів, які мають найбільшу цінову ефективність. Частиною системи контрзаходів будуть рекомендації з проведення регулярних перевірок ефективності системи захисту. Керування ризиками – забезпечення підвищених вимог до інформаційної безпеки припускає відповідні заходи на всіх етапах життєвого циклу інформації та інформаційних технологій. Планування цих заходів здійснюється по завершенні етапу аналізу ризиків і вибору контрзаходів. Обов'язковою складовою частиною цих планів є періодична перевірка відповідності існуючого режиму інформаційної безпеки, політики безпеки, сертифікація ІС (технології) на відповідність вимогам визначеного стандарту безпеки.

На завершенні робіт, доцільно визначити гарантії безпеки інформаційно-обчислювального середовища, засновану на оцінці, з якою можна довіряти інформаційно-обчислювальному середовищу обліково-аналітичних систем.

Таким чином, розроблена модель інформаційної безпеки обліково-аналітичних систем представляє сукупність об'єктивних зовнішніх і внутрішніх факторів та їх вплив на стан інформаційної безпеки на об'єкті та на збереження матеріальних чи інформаційних ресурсів. На базі запропонованої моделі обґрунтовано систему контрзаходів, що знижує ризики до припустимих рівнів, які мають найбільшу цінову ефективність. На завершальному етапі визначено міру гарантії безпеки інформаційно-обчислювального середовища обліково-аналітичних систем, засновану на оцінці, з якою можна довіряти інформаційно-обчислювальному середовищу економічного об'єкта.

Список використаних джерел:

1. Левін В.К. *Захист інформацією інформаційно – обчислювальних системах і мережах* // В.К. Левін / Програмування, 2004. - №5. – С.5-16.
2. Гавловський В.Д. *Щодо проблем боротьби із злочинами, що вчиняються з використанням комп'ютерних технологій* // В.Д. Гавловський, В.С. Цимбалюк / Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення. -К.- НДІ «Проблем людини». -1998.- С.148-154.
3. Гавловський В.Д. *Інформаційне право України* // В.Д. Гавловський, В.С. Цимбалюк / Навчально-методичний комплекс. -К. 1999.- 220с.
4. Гавловський В.Д. *Інформаційне законодавство України: від інкорпорації до кодифікації* // В.Д. Гавловський / Систематизація законодавства в Україні: проблеми теорії і практики. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. -К. Інститут законодавства Верховної Ради України. 1999. — С. 289—292.

РОЛЬ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ УПРАВЛІННЯ СТАЛИМ РОЗВИТКОМ ПІДПРИЄМСТВА

Сталий розвиток підприємства як системи передбачає збалансоване функціонування його економічної, екологічної та соціальної підсистем. Державне управління процесом переходу до сталого розвитку передбачає розробку системи документів. На сьогодні на національному рівні прийнята Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» [1].

Важливою складовою процесу формування та реалізації державної стратегії сталого розвитку є інформація у вигляді відомостей про економічну, екологічну і соціальну діяльність та зовнішнє середовище підприємства, які забезпечують прийняття управлінських рішень щодо його функціонування та розвитку. Інформація сприяє визначенню цілей, методів та технології управління, підготовці управлінських рішень та контролю за їх виконанням. Реалізація стратегії сталого розвитку можлива шляхом трансформаційних процесів в економічних системах на макро-, мезо- та мікрорівнях, які знаходять своє відображення в інформаційних системах управління та, відповідно, в підсистемах обліку, аналізу та контролю, основою яких є обліково-аналітична інформація.

Обсяг обліково-аналітичної інформації постійно зростає у зв'язку з постійними змінами і складнощами внутрішнього і зовнішнього середовища, в якому функціонує підприємство. Відповідно, значний обсяг обліково-аналітичної інформації вимагає її логічного групування задля задоволення різноманітних потреб її користувачів. Цілі сталого розвитку є різними, а тому вимагають відповідного обліково-аналітичного забезпечення з метою управління, що і обумовлює необхідність побудови класифікації обліково-аналітичної інформації.

Питання класифікації інформації є дуже важливими і постійно знаходяться в центрі уваги вітчизняних та зарубіжних вчених таких, як С.М. Галузіна, Л.В. Гнилицька, С.А.Кузнецова, А.М. Кузьмінський, С.Ф. Легенчук, Н.О. Лоханова, Н.М. Малюга, Я.В. Соколов, Т.Д. Поплаухіна, М.М. Шигун та ін. Вчені доводять необхідність здійснення класифікацій інформації, їх кінцеву мету та результати.

В основі управлінських рішень в системі забезпечення цілей сталого розвитку підприємства класифікація обліково-аналітичної інформації має особливе значення. Постає необхідність визначення класифікаційних ознак обліково-аналітичної інформації, які б найповніше сприяли формуванню інформаційної складової управління сталим розвитком підприємства. На нашу думку, сукупність класифікаційних ознак обліково-аналітичної інформації, яка це уможливить, буде такою: за джерелами надходження (за середовищем функціонування), за напрямками інформаційних потоків, за складовими сталого

розвитку, за видами користувачів, за ступенем відкритості, за орієнтацією на рівень управління, за впливом на прийняття рішень, за видами обліку, за функціями управління.

Класифікація обліково-аналітичної інформації за джерелами надходження надає можливість сформулювати інформацію про зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства. Напрями інформаційних потоків передбачають поділ інформації на вхідну і вихідну. Складові сталого розвитку обумовлюють поділ інформації на економічну, екологічну і соціальну. За видами користувачів обліково-аналітичну інформацію з метою управління сталим розвитком слід поділяти на інформацію для зовнішніх користувачів та інформацію для внутрішніх користувачів. Важливою класифікаційною групою інформації є її ступінь відкритості, за якою слід виділити відкриту та конфіденційну інформацію. В залежності від потреб рівнів управління обліково-аналітичну інформацію слід поділяти на стратегічну, тактичну та оперативну. За впливом на прийняття рішень інформація може бути релевантною та нерелевантною. Види обліку передбачають класифікацію інформацію, на ту, яка виникає в підсистемах фінансового, управлінського, статистичного обліку, системі оподаткування. За функціями управління інформація поділяється на планову, облікову, контрольну та аналітичну.

Класифікаційні ознаки обліково-аналітичної інформації забезпечать максимально повну, дієву та цінну, а відтак, і корисну інформацію для потреб управління сталим розвитком підприємства.

Групування обліково-аналітичної інформації за вказаними ознаками надасть можливість для формування відповідної завданням сталого розвитку системи управління. Функціонування системи управління сталим розвитком підприємства ґрунтується на інформації, якою керується керівництво, яка, відповідно, формується всередині підприємства. Комплексність формування такої інформації полягає в сукупності показників та їх аналітичної інтерпретації в галузі планування, бухгалтерського та управлінського обліку, звітності, аналізу, контролю з метою забезпечення необхідними даними, які реалізуються в системі управління поточних і стратегічних функцій та завдань [2, с.17].

Таким чином, застосування на практиці запропонованої класифікації обліково-аналітичної інформації забезпечить формування якісного інформаційного підґрунтя для системи управління сталим розвитком підприємства.

Забезпечення обліково-аналітичною інформацією в залежності від потреб за класифікаційними групами дасть змогу підприємствам вирішувати значний комплекс завдань з формування стратегії сталого розвитку:

- одержувати інформацію, необхідну для обґрунтування цілей і формування завдань сталого розвитку;
- обґрунтовано підходити до розробки облікової політики щодо складових сталого розвитку;
- забезпечувати аналітичну підтримку управлінських рішень;
- виявляти наявні та можливі ризики і загрози сталому розвитку підприємства;
- удосконалювати організацію і систему управління сталим розвитком.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна-2020» від 12.01.2015 р., №5/2015 [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
2. Шимоханская Т.В. Совершенствование методологии учетно-аналитического обеспечения устойчивого развития организации: автореф. дис. ... доктора экон. наук: спец. 08.00.12 – бухгалтерский учет, статистика / Т.В. Шимоханская. – Йошкар-Ола: ГОУ ВПО «Марийский государственный технический университет». – 2011. – 36 с.

Гнилицька Л.В., д.е.н., професор,
Д ВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»

ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах економічної та соціально-політичної кризи в Україні діяльність вітчизняних суб'єктів господарювання характеризується втратою ринків збуту, порушенням технологічних зв'язків з постачальниками, зниженням гарантованого рівня безпеки підприємницької діяльності з боку держави. Відтак, перед українськими підприємствами постає нагальне завдання створення власної системи економічної безпеки, яка враховуючи особистісні властивості підприємства та характер його взаємозв'язків з суб'єктами зовнішнього середовища, забезпечуватиме оптимальні умови його стійкому існуванню з моменту заснування до моменту ліквідації.

У сучасному розумінні *економічна безпека підприємства* асоціюється з його спроможністю адаптуватися до змін внутрішніх та зовнішніх умов існування у відповідності з економічною політикою держави без зниження конкурентоздатності та ефективності функціонування. Це своєю чергою потребує посилення контролю за діяльністю вітчизняних суб'єктів господарювання та викликає нагальну потребу модернізації системи забезпечення їх економічної безпеки, здатної протистояти ризикам шахрайства в середині підприємства, зловживанням з боку контрагентів та недосконалому законодавству в державі. Стрижневим елементом такої модернізації повинно стати запровадження обліково-аналітичного інструментарію при забезпеченні інформаційних потреб економічної безпеки.

Вивченню окремих аспектів застосовування інструментів обліку та аналізу при підтриманні безпечного функціонування суб'єктів господарської діяльності присвячені наукові розробки І. Белоусової, С. Галузіної, Є. Лапченка, В. Палія, М. Пушкаря, Я. Соколова, М. Чумаченка, А. Шеремета, С. Хмельова, Ч.Т. Хорнгрена, Р. Ентоні та інших. Однак, у своїй переважній більшості ці публікації носять теоретичний характер, тоді як існує ціла низка невирішених питань прикладного характеру, пов'язаних з удосконаленням методичного забезпечення моніторингу внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства з метою своєчасного виявлення та упередження загроз його

стійкому функціонуванню; визначенням економічно ненадійних контрагентів, співпраця з якими завідомо буде характеризуватися додатковими збитками; оцінюванням впливу ризиків на вартість капіталу підприємства; контролем за виконанням заходів із забезпечення безпеки, що потребує використання обліково-аналітичного інструментарію.

Наявність цих та інших проблем зумовлює актуальність наукових досліджень, спрямованих, з одного боку, на пошук новітніх методик забезпечення економічної безпеки на основі обліково-аналітичного інструментарію, а з іншого – на удосконалення самої обліково-аналітичної системи вітчизняних підприємств як інформаційної основи для прийняття рішень щодо їх безпечного функціонування.

На підставі наукового обґрунтування концептуальних підходів до формування інформаційних систем доведено, що обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства є інформаційною системою другого порядку, що об'єднує методи та технології обліку, аналізу та безпекознавства, з метою генерування релевантної та достовірної інформації про внутрішні бізнес-процеси і зовнішнє середовище підприємства для оцінювання його конкурентних переваг, превентивного управління ризиками та упередження загроз безпечній діяльності та сталому розвитку.

Виступаючи частиною загальної обліково-аналітичної системи підприємства, воно потребує розвитку теоретичних, методичних та організаційних положень обліку та аналізу з метою формування інформаційної системи стратегічного типу, у якій поряд з внутрішніми вимогами щодо задоволення інформаційних потреб враховуються параметри та вимоги зовнішнього середовища. Відтак, для підтримання економічної безпеки, поліпшення обліково-аналітичної системи слід здійснювати за наступними напрямками:

- удосконалення теоретичних основ обліку та аналізу як інформаційної основи для прийняття рішень щодо безпечного функціонування підприємства;
- пошук нових (чи адаптація існуючих) методик обліку та аналізу для формування методичного забезпечення процесів щодо підтримання безпеки;
- підвищення вимог до професійної поведінки та рівня кваліфікації персоналу, задіяного у підготовці обліково-аналітичних даних з метою зниження професійного ризику при прийнятті рішень в системі безпеки.

Це передбачає здійснення подальших наукових досліджень з таких фундаментальних питань:

- 1) перегляд традиційних поглядів на предмет бухгалтерського обліку та якісні характеристики облікової інформації;
- 2) перегляд концептуальних підходів до формату публічної звітності та принципи відображення у ній інформації;
- 3) поліпшення процесів формування та оцінювання достовірності облікових даних з використанням необлікових технологій.

На сьогодні здобутки економічної науки потрібно оцінювати з позицій перспектив їх практичного застосування. Однак, існуюча теорія бухгалтерського обліку уже не забезпечує можливостей адекватного

оцінювання практики перебігу економічних подій у реальних ринкових умовах, оскільки ґрунтується на вивченні переважно статичних економічних процесів, в той час як більшість підприємств існують в динамічних умовах невизначеності. Тому розширення об'єкта обліку повинне здійснюватися за рахунок різноманітних аспектів зовнішнього середовища. Це у свою чергу, спричинить зміщення акцентів і у визначенні предмета вивчення бухгалтерського обліку.

З позицій забезпечення економічної безпеки предметом досліджень в системі обліково-аналітичного забезпечення повинні стати ретроспективні та перспективні параметри господарської діяльності підприємства та його зовнішнього середовища, що передбачає розширення традиційного предмета в просторі (зовнішнє середовище) та в часі (майбутні дані).

Зміщення акцентів у потребах користувачів обліково-аналітичної інформації при забезпеченні економічної безпеки обумовлює необхідність перегляду якісних характеристик облікової інформації, яку в системі економічної безпеки слід розглядати як джерело збільшення конкурентних переваг суб'єкта господарської діяльності, інструмент узгодження соціальних відносин, виражених системою інтересів та потреб, а також загрозу економічній безпеці. З цією метою доцільно розширити перелік загальнооблікових характеристик інформації та виділити такі її властивості як конкурентоспроможність, цілісність, конфіденційність, адекватність тощо.

Чітке функціонування системи бухгалтерського обліку пов'язують, у першу чергу, з дотриманням принципів, що покладені в її основу, хоча встановлені законодавством принципи не завжди відповідають вимогам щодо підготовки облікової інформації, які висуваються до неї користувачами.

Невідповідність можливостей сучасної системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності вимогам економічної безпеки, спрямованим на задоволення інформаційних потреб різних груп користувачів облікових даних з метою прийняття ними обґрунтованих та своєчасних управлінських рішень при забезпеченні стійкого функціонування підприємства, обумовила пошук інших концепцій та моделей формування звітної інформації. У цьому аспекті найбільшу зацікавленість викликає концепція інтегрованої звітності, використання якої при забезпеченні інформаційних потреб економічної безпеки підприємства дозволить:

- 1) ідентифікувати інформацію, необхідну зацікавленим сторонам;
- 2) розкрити інформацію не лише про внутрішні параметри, але і зовнішнє середовище, в якому функціонує підприємство;
- 3) оцінити ризики підприємницької діяльності та висвітлити їх вплив у відповідних формах звітності.

Запровадження зазначеного концептуального підходу до формування звітності в практику вітчизняних підприємств (при забезпеченні інформаційних потреб економічної безпеки) потребує, з одного боку, певних змін щодо структури та змісту звітної інформації, яка має включати окрім фінансової, статистичної і податкової звітності, ще й соціальну та галузеву інформацію про діяльність підприємства, а з іншого – удосконалення (перегляду, зміни)

принципів підготовки облікової інформації як основи звітності. Відтак, виникає необхідність розширення загальноприйнятих принципів підготовки облікової інформації за рахунок виокремлення принципу економічної доцільності обліку, принципу чутливості до ризику, принципу репрезентативності інформації, принципу гнучкості в оцінюванні, принципу узгодженості грошового та негрошового вимірників, які в сукупності дозволять забезпечити достовірне відображення інформації фінансового та нефінансового характеру про окремі параметри господарської діяльності та зовнішнього середовища в ретроспективному та перспективному розрізах.

Застосування обліково-аналітичних даних в якості інформаційного підґрунтя у забезпеченні економічної безпеки актуалізує проблему їх формування, використання та зберігання. Підвищення якості облікової інформації та зниження рівня професійного ризику бухгалтера вбачаємо в запровадженні на вітчизняних підприємствах гібридних методик оцінювання її достовірності та захищеності. В основу яких покладено імплементацію в систему бухгалтерського обліку спеціальних методів перевірки, захисту інформації, експертного оцінювання тощо, властивих економічній безпеці. Метою такої імплементації є недопущення виникнення негативних тенденцій спричинених діяльністю облікового персоналу, пов'язаною з навмисним чи ненавмисним маніпулюванням обліковими даними, розголошенням комерційної таємниці, некваліфікованим професійним судженням, що знижує достовірність інформації, а відтак впливає як на фінансові наслідки прийнятих на її основі рішень, так і на репутацію підприємства.

Отже, не претендуючи на повноту розкриття усього спектру проблем сучасної системи бухгалтерського обліку, вважаємо, що дослідження запропонованих аспектів сприятиме формуванню адаптивної системи обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

*Костюк Б.В., аспірант,
кафедри фінансового аналізу і контролю
Київський національний
торгівельно-економічний університет*

ОСОБЛИВОСТІ КОНТРОЛЮ ЗА ПОДАТКАМИ ТА ОБОВ'ЯЗКОВИМИ ПЛАТЕЖАМИ ПІДПРИЄМСТВ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що за сучасних умов постійно змінюється система контролю та справляння податків. Зростання ролі та значення податків у формуванні доходної частини державного бюджету країни зумовило необхідність виокремлення з державного фінансового контролю самостійного його виду, який пов'язаний із перевіркою, по-перше, законності та правильності формування платниками податків податкової бази, а, по-друге, нарахування та повного і своєчасного перерахування податків до бюджетної системи країни, – податкового контролю.

Як свідчить судова практика, суперечки з податковими інспекціями вважаються менеджерами українських та іноземних компаній, що працюють на території України, «робочою процедурою». Зі свого боку, податківці також не сприймають судові позови із платниками податків як щось надзвичайне. Буденність конфліктності податкових правовідносин, з однієї сторони – об’єктивна дійсність, визначена різнонаправленими фінансовими інтересами сторін, а, з іншого боку, – це проблема податкового права, вирішення якої дозволить вибудувати більш конструктивний, економічно обґрунтований і законодавчо мотивований діалог платників податків з податковими інспекціями.

Податковий контроль покликаний забезпечити інтереси держави і суспільства, перевірку виконання зобов’язань юридичних та фізичних осіб при утворенні фондів коштів. Тому для здійснення контролю за мобілізацією коштів у бюджет необхідно розробити систему нагляду за джерелами доходів з метою встановлення законності та вірогідності фінансових і бухгалтерських операцій, звітності, декларацій. Одна з основних цілей податкового контролю – запобігання ухилянню від сплати податків.

У процесі контролю за правильністю нарахування і своєчасністю надходження податків, суб’єкти податкового контролю, реалізуючи владний характер покладених на них функцій, ухвалюють рішення щодо фінансової й адміністративної відповідальності юридичних, фізичних і посадових осіб за порушення податкового законодавства.

У ст. 61 Податкового кодексу України вказано, що контроль за податками та платежами – це заходи, які застосовують контролюючі органи для перевірки податкової дисципліни підприємств. Контроль за податками та обов’язковими платежами підприємств з іноземним капіталом здійснюється на загальних основах [1].

Податковий контроль встановлює повноту, коректність, достовірність та вчасність відображення господарських операцій із податкового обліку, а також виявляє слабкі місця в організації податкового обліку та запобігає їх виникненню [3, с. 19].

Об’єктами податкового контролю є податкові відносини, що виникають між державою та суб’єктами оподаткування – юридичними і фізичними особами, на яких покладено обов’язок сплачувати податки та інші обов’язкові платежі в строгій відповідності із законами.

Ведення оперативно-бухгалтерського обліку податкових платежів податковими органами спрямовано на забезпечення контролю за повнотою і надходженням нарахованих податків і зборів у бюджеті.

Здійснення податкового контролю – одна з найважливіших функцій податкових органів. Це складний, комплексний процес, що регулюється нормами не тільки Податкового кодексу, але і інших нормативних правових актів не лише у сфері регулювання податкових правовідносин.

Таким чином, розглянувши сутність і місце податкового контролю в умовах діяльності підприємства, слід зазначити, що контроль за станом

економіки, розвитком соціально-економічних процесів у суспільстві є важливою сферою діяльності з управління економікою країни.

Важливою складовою частиною перетворень у здійсненні податкового контролю виступає якісне вдосконалення його форм і методів. Для підвищення ефективності організації податкового контролю доцільно запропонувати вдосконалення діючих процедур податкових перевірок (рис.1) [2, с. 69].

Рис. 1. Ознаки системи організації ефективного податкового контролю

Всі проаналізовані методики проведення податкового контролю мають одну мету – визначення доцільності організації перевірки господарюючого суб'єкта. При існуванні значної кількості підприємств, яких необхідно перевірити, та браку кадрів податкових органів, необхідно здійснити відбір платників податків, перевірку яких необхідно проводити в першу чергу.

Хотілося б також наголосити на необхідності запровадження у роботі податкових органів проведення рейдів у вечірній і нічний час, що значно збільшить результативність контролю при застосуванні перехресних перевірок, сутність яких полягає у виїзді співробітників відділів однієї податкової інспекції на територію іншої.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (поточна редакція від 17.01.2015, підстава 63-19) // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
2. Калінеску Т. В. Бізнес, влада, податкова адміністрація – партнери чи супротивники / Т. В. Калінеску // Податкове навантаження: потреби регіону і можливості стягнення податків в умовах кризи : монографія / [колектив авторів]. – Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. – 176 с.
3. Калінеску Т. В. Організація податкового контролю в сучасних умовах розвитку економіки України / Т. В. Калінеску // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля : науковий журнал. – 2011. – № 2. – С. 18–23.
4. Найденко О. Є. Податковий контроль : навчальний посібник / О. Є. Найденко. – Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. – 224 с.
5. Ярема Б. П. Податковий менеджмент : навч. посіб. / Б. П. Ярема, В. П. Маринець. – Львів : Магнолія Плюс, 2006. – 224 с.

Мірошник В.В., к.е.н.

Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ЗАВДАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЗБЕРЕЖЕННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА ЯК БАЗИС ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Бухгалтерський облік покликаний надавати різним групам заінтересованих суб'єктів інформацію щодо ефективності використання майна в фінансово-господарській діяльності підприємства. Однією з вагомих причин незадовільних показників фінансово-господарської діяльності є процвітання економічної злочинності. Протягом 2013 р. Державна фінансова інспекція виявила порушення у фінансово-господарських операціях, які призвели до втрат матеріальних і фінансових ресурсів на суму 3,7 млрд грн³. Практична діяльність вітчизняних підприємств та умови ведення бізнесу обумовлюють необхідність приділення уваги збереженню майна підприємства.

Академічний тлумачний словник трактує “збереження” як дію і стан за значенням від дієслів “зберегти” і “зберегтися” [1]. Поряд із цим визначенням “збереження” також тлумачиться як технологічний процес.

У філософії “збереження” вважається універсальною науковою категорією. Її розглядають у взаємозв'язку з категорією зміни, вказуючи, що разом вони покликані вирішити проблему пізнання світу. Дослідженню сутності процесу збереження та зміни служать такі пари категорій, як: абсолютне – відносне, загальне – одиничне, стає – рухоме та ін. Ці “парні” категорії є відображенням у мисленні людини єдності сталості й рухомості предметів та явищ світу [2].

³ Аналітичні та статистичні звіти за 2004-2012 рр. Державної фінансової інспекції України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Державної фінансової інспекції України. – Режим доступу: <http://www.dkrs.gov.ua/>

Розглянемо взаємозв'язок категорій абсолютного і загального, відносного та одиничного у концепціях збереження та зміни. Становлення понять “збереження” і “зміни” йде від окремого до загального. Зміна як властивість будь-якого руху є всезагальною й відотною водночас. Всезагальною вона є тому, що будь-яке окреме явище світу завжди містить в собі якусь зміну. А відотною вона є тому, що будь-яка зміна є невід'ємною від збереження. Це справедливо щодо світу як цілого. Т. Кун пише: “...щоб там вчений потім не побачив, але після революції він все ще дивиться на той самий світ” [3].

Що ж до окремих явищ, то зміни в них можуть бути абсолютними, як, наприклад, смерть для окремого організму (для підприємства це може бути знищення, втрата речі), але ніяк не всезагальними (втрата окремого об'єкта майна не може призвести до припинення існування бізнес-системи), бо ми від початку маємо справу з окремим явищем, яке впливає на конкретний об'єкт.

Філософське розуміння збереження є також важливим у контексті того, що активи (майно) підприємства завжди знаходяться у русі. Розглядаючи збереження як категорію філософії, можна припустити, що діяльність підприємства щоденно призводить до змін, по суті ці зміни є збереженням. Відносні зміни – перетворення одних ресурсів в інші, коли одні ресурси знищуються для того, щоб виник інший ресурс. Абсолютні зміни – це ті випадки, коли знищення одних елементів майна не передбачає корисних результатів (ні створення нового об'єкта, ні поліпшення старого об'єкта). У такому контексті категорії “зміни” і “збереження” є взаємовиключними. Ужитий термін “збереження” відображає діяльність, спрямовану на безперервне його функціонування. Тобто *наявність негативних тенденцій знищення елементів майна без створення результатів породжує невизначеність його функціонування та порушення принципу безперервності бухгалтерського обліку.*

“Збереження” пов'язане зі створенням умов протидії зовнішнім і внутрішнім загрозам втрат майна. Проблема збереження майна як інструмент протидії небезпеці його втрати вирішується насамперед через дослідження взаємодій об'єктивних умов і суб'єктивних факторів. Між об'єктивними умовами і діями суб'єктивного фактора має бути певна відповідність, але розвиток цих двох складових здійснюється через невідповідність, тому завжди вимагає підключення свідомої діяльності. Так, створення умов, які забезпечують збереження майна підприємства не є об'єктивно існуючим явищем, воно забезпечується цілеспрямованими діями суб'єктів господарювання.

Основні цілі управління, тобто прийняття управлінських рішень щодо фінансово-господарської діяльності, можна розділити на 2 групи: забезпечення економічно вигідного використання майна і ті, що спрямовані на забезпечення збереження майна. Відповідно до цілей управління формується мета, ставляться завдання щодо об'єктів управління. Мета управління щодо збереження майна підприємства відображається в завданні бухгалтерського обліку, але не може бути метою бухгалтерського обліку.

Німчинов П.П. зазначав: “Метою ведення бухгалтерського обліку є збереження соціалістичної власності, контролю за процесом виконання планів і управління господарством” [4]. У радянські часи це твердження не викликало ні сумніву, ні заперечень. У командно-адміністративній системі існувала одна непорушна соціалістична власність і один зацікавлений користувач – держава, яка і визначала цілі, завдання та функції бухгалтерського обліку. Трансформація інституту власності розширила коло власників майна, в кожного з яких є власні інтереси щодо облікової інформації. Соколов Я.В. першим зауважив, що “цілі носять завжди персональний характер і можуть бути лише в людей. Суспільні інститути, в тому числі й наука, мають завдання, які повинні вирішувати люди” [5, с. 17]. Підтримує таку думку і С.Ф. Легенчук, стверджуючи, що “суб’єкт встановлює завдання перед системою бухгалтерського обліку, які зумовлюють формування її функціонального призначення” [6, с. 85].

Збереження майна – одне з найдавніших завдань, відоме ще за часів початку розвитку та вивчення бухгалтерського обліку як прикладної науки. Послідовність записів статей в інвентарному описі була обумовлена ступенем необхідності захисту майна від можливих втрат. Завдання збереження майна стало похідним для інших визначених пізніше завдань. Так, Фабіо Бест та Л.І. Гомберг розширили існуючий підхід, використавши досить широкий термін – контроль, розуміючи під ним не стільки забезпечення збереження майна, скільки забезпечення ефективного його використання.

Романчук К.В. вказує, що завдання збереження майна (власності) підприємства сьогодні не відповідає реальним економічним умовам. Автор виокремлює синтетичне завдання збереження майна підприємства і трактує його, як: надання інформації про стан і рух ресурсів, переданих підприємству на різних правових режимах для організації їхнього збереження та формулювання для їхнього розвитку аналітичних завдань, одним з яких є забезпечення інформацією про стан та рух майна підприємства для розробки оперативних заходів з його збереження [7].

Таке доповнення завдання є вкрай важливим з точки зору його орієнтації на розширене коло користувачів, які доповнюються інвесторами та кредиторами. Переорієнтація інтересів користувачів облікової інформації після реформ бухгалтерського обліку вплинула на розмитість облікової інформації щодо користувачів. Відповідно до вітчизняних традицій бухгалтерського обліку, формування облікової інформації спрямоване на вимогу адміністрації, що представляє інтереси власника майна. Тоді як інтеграційна модель бухгалтерського законодавства орієнтована на забезпечення процесів управління фінансовими інвестиціями і потоками, в силу чого користувачем облікової інформації є інвестор, кредитор та інші групи зовнішніх користувачів. Саме тому інформація щодо збереження майна повинна відображати інтереси всіх суб’єктів економічних відносин підприємства.

Пропонуємо завдання збереження майна розкрити через реалізацію відповідних напрямів бухгалтерського обліку: 1) організація обліку руху майна підприємства; 2) облік формування майна підприємства; 3) організація обліку

обов'язків, прав та відповідальності матеріально відповідальних осіб; 4) облік відшкодування втраченого, пошкодженого майна підприємства (рис. 1).

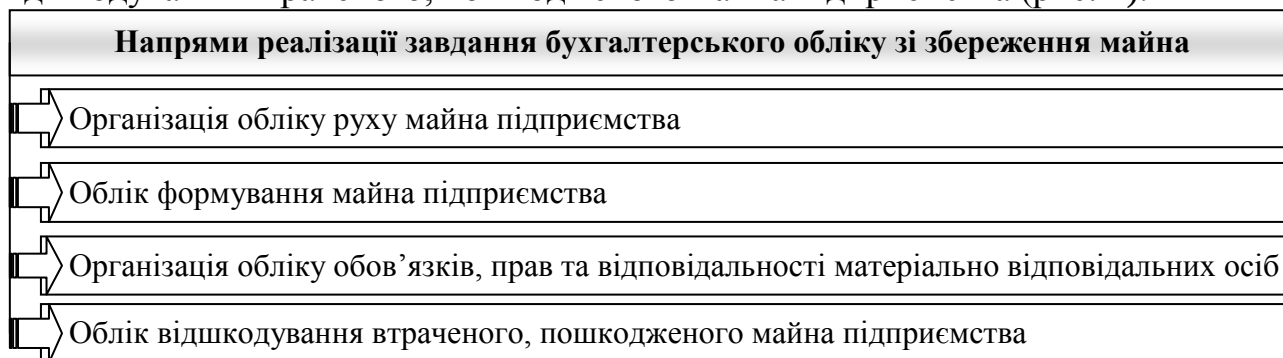

Рис.1. Завдання збереження майна підприємства бухгалтерського обліку за напрямками його реалізації

* Джерело: власна розробка

Отже, збереження майна є однією із цілей управління, яка забезпечується шляхом реалізації завдань бухгалтерського обліку як головного джерела інформації про заданий об'єкт управління – майно підприємства. Вважаємо, що бухгалтерський облік є найбільш якісним інформаційним інструментом забезпечення збереження майна підприємства, а організаційно-методичне забезпечення бухгалтерського обліку виступає інформаційним засобом, що констатує (підтверджує або відхиляє) виконання цілей управління.

Список використаних джерел:

1. Академічний тлумачний словник (1970-1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/zberzhennja>
2. Мельниченко О. М. Мультиверсум. Філософський альманах [Електронний ресурс]. – К. : Центр духовної культури, 2006. – № 57. – Режим доступу : http://www.filosof.com.ua/Jornel/M_57/Melnychenko.htm
3. Kuhn T.S. The Structure of Scientific Revolutions. – Chicago, 1996.
4. Німчинов П. П. Загальна теорія бухгалтерського обліку / П. П. Німчинов. – К. : Вища школа, 1977. – 240 с.
5. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учёта / Я. В. Соколов. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 496 с.
6. Легенчук С. Ф. Теорія і методологія бухгалтерського обліку в умовах постіндустріальної економіки : монографія / С. Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 652 с.
7. Романчук К. В. Розвиток бухгалтерського обліку активів в умовах трансформації інституту права власності : монографія / К. В. Романчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 528 с.

СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ: УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ

Концепція інформаційної безпеки, на сьогоднішній день, є невід'ємною частиною управління підприємством. Враховуючи те, що в світі зросла важливість цифрових носіїв інформації, збільшилась кількість і ціна втрати і крадіжок інформаційних файлів.

Глобальне дослідження Info Watch⁴, засвідчило, що протягом I півріччя 2014 р. було зафіксовано 654 інциденти витоку інформації, яка становила обмежений доступ, що на 32 % більше ніж за аналогічний період в 2013 р. Найбільша частина витоків – це 23,8 % здійснювалась через мережу Інтернет (браузери, Cloud) та 22 % через паперові документи носії інформації. Також витoki інформації були здійсненні за допомогою мобільних носіїв, комп'ютерних пристроїв або дисків, через електронну пошту. За даними досліджень, втрата лише 20 % інформації призводить до знищення 65 % підприємств. У зв'язку з такою ситуацією постає необхідність щодо створення на суб'єктах господарювання адекватної системи захисту інформації.

Практика захисту інформації суб'єктів господарювання вказує на те, що існують різні варіанти забезпечення схоронності важливих відомостей. Перша група – стандартний набір інструментів, що передбачають розробку внутрішніх розпорядчих документів, вжиття ряду заходів, що передбачають впровадження різних додаткових заходів з доступу до інформації, яка становить певну цінність для підприємства, а також стимулювання працівників до збереження таких відомостей. Друга група – інноваційні розробки самого підприємства, спрямовані на створення власної унікальної системи захисту інформації. Слід відзначити, що питання інноваційних витрат є досить актуальним, оскільки може впливати на суму податкового навантаження. Однак в даному випадку виникає питання інноваційності та обґрунтування зв'язку з господарською діяльністю.

Під загрозою безпеці інформації розуміють дії, які можуть призвести до спотворення, несанкціонованого використання або навіть до руйнування інформаційних ресурсів керованої системи, а також програмних і апаратних засобів.

Більшість компаній одержують першість у конкурентній боротьбі лише завдяки оперативному отриманню важливої інформації. Значна частка компаній може збанкрутувати протягом кількох днів після розголошення важливої інформації, що належать підприємствам. Клієнтські бази даних, управлінська, фінансова, бухгалтерська інформації є основою діяльності кожного підприємства. Тому крадіжка чи випадкові витoki інформації, можуть мати

⁴ *INFOWATCH [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.infowatch.ru/report2014_half.*

серйозні негативні наслідки: значні збитки для підприємства або ж і повна його ліквідація.

Так як інформація має нематеріальний характер, це робить її легким для копіювання активом.

На базі проведеного аналітичного дослідження суб'єктів господарювання встановлено, що основна причина відсутності належно побудованої системи контролю за інформацією є додаткові супутні витрати, що мають бути понесені для її побудови. З метою підвищення інформаційного захисту суб'єкта господарювання з мінімальними витратами розроблено ступінчасту схему "захист-витрати", що дозволяє обрати найбільш оптимальний варіант захисту інформації та інформаційних активів для підприємства (табл. 1).

Таблиця 1

Варіанти інформаційного захисту суб'єктів господарювання

Рівень захисту інформації	Максимальний рівень захисту	Помірний рівень захисту	Мінімальний рівень захисту	Відсутній інформаційний захист
Ступінь захисту інформації	80-99 %	60-80 %	40-60 %	0-40 %
Можливі шляхи витоку інформації, що залишаються при забезпеченні заданого ступеня захисту	– незалежні непередбачувані обставини; – “людський фактор”; – найвищий управлінський персонал (власники, директор, голова служби безпеки)	– незалежні непередбачувані обставини; – “людський фактор”; – хакери; – управлінський персонал	– незалежні непередбачувані обставини; – “людський фактор”; – хакери; – управлінський персонал; – працівник; – колишній працівник	– незалежні непередбачувані обставини; – “людський фактор”; – хакери; – управлінський персонал; – працівник; – колишній працівник; – контрагент; – зацікавлена стороння особа
Система дій, що має бути застосована на підприємстві	Створення служби безпеки	Створення посади відповідального за економічну безпеку підприємства та призначення людини, що володіє відповідним рівнем знань та навичок		

Безумовно, кожен із запропонованих варіантів повинен стати частиною політики економічної безпеки, яку необхідно впроваджувати на підприємстві. Вона включає правила та норми поведінки при обробці, захисті, а також розповсюдженні конфіденційної інформації. Відповідні витрати, яких вимагають «захисні» заходи, доцільно здійснювати за різними напрямками,

дотримуючись гнучкої політики. Витрати повинні бути спрямовані на фінансування механізмів, які б забезпечили захист витоку цінної для підприємства інформації. При цьому важливим є стимулювання співробітників відповідних підрозділів до нестандартних розробок заходів захисту. В такому випадку відповідні експерименти можна було б фінансувати як витрати на дослідження та розробки, спрямовані на підтримку і розвиток господарської діяльності, вкладення у майбутні проекти та новітні механізми. При цьому підприємство отримує можливість оптимізувати податкове навантаження за рахунок розподілу витрат за періодами, а також за рахунок представлення їх інноваційності.

Таким чином, будуючи політику захисту інформації підприємство повинно врахувати, що серед існуючого набору засобів захисту безпеки доцільно обирати сукупність, яка б поєднувала як вже існуючі засоби, так і ті, що є новітніми розробками, специфічними для самого підприємства. Останнє, у свою чергу, надає можливість підібрати найбільш оптимальні варіанти фінансування витрат на безпеку та позитивно впливати на оптимальність податкових зобов'язань підприємства.

*Редченко К.І., д.е.н., доцент,
Львівська комерційна академія*

КОНТРОЛЬ ВИТРАТ ЗА ДОПОМОГОЮ СИСТЕМИ СТАНДАРТ-КОСТИНГ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Перші згадки про систему, що пізніше отримала назву стандарт-костинг, зустрічаються у працях американського інженера Г. Емерсона, який пропонував при вимірюванні продуктивності користуватися співвідношенням фактичних і стандартних витрат. Дещо пізніше ідеї Емерсона були підхоплені і розвинені Д. Ч. Гаррісоном, який обґрунтував та описав різні варіанти використання методу стандарт-костинг на практиці (1911 р.).

Концепція стандарт-костинг, у викладенні Гаррісона, базується на двох основних правилах:

- 1) всі витрати повинні бути зазначені у зіставленні зі стандартами;
- 2) відхилення, виявлені при порівнянні фактичних і стандартних витрат, повинні бути розділені за причинами.

Таким чином, суть системи стандарт-костинг полягає у тому, що в обліку фіксуються не ті витрати, які вже здійснені, а ті, які повинні бути, тобто, стандартні (нормативні) витрати. Система стандарт-костинг передбачає попереднє нормування витрат за низкою статей: основні матеріали, оплата праці основних виробничих працівників, виробничі накладні витрати (амортизація, орендна плата, допоміжні матеріали та ін.), комерційні витрати (на збут і реалізацію продукції).

Стандарти за вказаними статтями витрат визначаються і фіксуються ще до початку виробничого процесу таким чином, щоб за допомогою різних важелів управління можна було плановірно знижувати фактичні витрати до рівня стандартних. Відхилення між фактичними і стандартними витратами протягом звітного періоду накопичуються і відносяться безпосередньо на фінансові результати підприємства. Перегляд стандартів (нормативів) витрат відбувається тільки у разі істотних змін у внутрішньому або зовнішньому середовищі підприємства (значне зростання цін на матеріали, поява нових технологій, подорожчання робочої сили тощо). Що ж стосується фактичного прибутку, то він, за методикою стандарт-костинг, обчислюється за наступним алгоритмом:

Виручка - Стандартна собівартість = Валовий прибуток

Валовий прибуток - Відхилення від стандартів = Фактичний прибуток

Калькуляція, розрахована за допомогою системи стандарт-костинг, використовується для оперативного управління витратами і виробництвом. Якщо виявляються відхилення фактичних витрат від стандартних, менеджери, на основі проведеного аналізу відхилень, можуть оперативно виявити причини недоліків, усунути їх і вжити заходів для запобігання у майбутньому. Таким чином, стандарт-костинг є, фігурально висловлюючись, історично першим і вельми серйозним знаряддям боротьби за досягнення «доцільної» собівартості.

Перша хвиля популярності стандарт-костинг в Європі та Америці датується другою половиною 1920-х - початком 1930-х років. Не намагаючись «осягнути неосяжне», зупинимося лише на одному прикладі – впровадженні стандарт-костинг у британській металургійній промисловості.

Документальні джерела свідчать, що вперше стандарт-костинг почали використовувати в The United Steel Companies Ltd (USC) у 1930-му році, хоча деякі автори називають і більш ранні дати [1, с. 68]. Компанія USC довгий час – до кінця 1950-х років – була «піонером» у даній сфері і лише пізніше до неї приєдналися інші британські металургійні компанії (Round Oak, GKN, Lancashire Steel, RTB, Whitehead's), які також впровадили стандарт-костинг.

Зауважимо, що металургійна галузь, як одна з найважливіших стратегічних галузей британської промисловості, тривалий час перебувала під невиспущим наглядом уряду, який активно підтримував оборонні підприємства і намагався стабілізувати ціни на продукцію, особливо у складний період між двома світовими війнами. Одним з найважливіших інструментів, які повинні були підвищити ефективність британських сталеливарних заводів, не без підстав вважалася досить нова тоді система стандарт-костинг.

Національна федерація виробників заліза і сталі Великобританії (The National Federation of Iron and Steel Manufacturers - NFISM), заснована у 1918 році, протягом багатьох років намагалася створити єдину процедуру обліку витрат і калькулювання собівартості продукції у галузі за методом стандарт-костинг. Зусилля цієї організації вилилися в створення документа під назвою

«Виробництво заліза та сталі. Уніфікована система витрат», який вперше побачив світ у 1935 році і надалі неодноразово перевидавався.

У цьому документі у розділі, присвяченому стандарт-костинг, говорилося наступне: *«У минулому численні роботи порівнювалися за своїми витратами з попереднім місяцем, середнім значенням попередніх місяців або відповідним місяцем минулого року, але такі порівняння не дозволяли вносити відповідні зміни ні у ціни та кількість витрачених матеріалів, ні у практику їх використання всередині досліджуваного періоду»*. Далі ж вказувалося, що використання системи стандарт-костинг дозволяє виявити причини і подолати вказані проблеми: *«Відхилення між фактично понесеними і стандартними витратами можуть, зокрема, вказувати на втрати через неекономне використання матеріалів, трудових ресурсів або послуг, або ж на істотне зростання витрат через невраховані при плануванні причини. Тому рекомендується, щоб порівняння проводилися саме зі стандартними витратами, а не з попередніми періодами»* [2, с. 18]. Як бачимо, переваги використання стандарт-костинг добре усвідомлювалися ще 70 років тому.

Приблизно у той же час, коли NFISM намагалася «стандартизувати» британську металургію (тобто, у першій половині 1930-х років), непідробний інтерес до стандарт-костинг проявили і радянські вчені-економісти, які добре розуміли, що плисти курсом на повну індустріалізацію країни неможливо, не підгрибаючи собі добротним «веслом» буржуазних управлінських технологій.

Вважається, що розробка аналога стандарт-костинг – нормативного обліку витрат – почалася в СРСР у 1931 році, коли фахівці Інституту техніки управління, після ознайомлення з ідеями Д. Ч. Гаррісона, почали вивчати можливості та перспективи їх використання у діяльності радянських підприємств. Особливо великий внесок у вирішення цієї проблеми вніс професор М. Х. Жебрак, згодом жорстоко переслідуваний НКВД за «пропаганду ворожих буржуазних ідей».

У трактуванні радянських вчених, система нормативного обліку містила деякі відмінності від системи стандарт-костинг. Наприклад, у класичній версії стандарт-костинг нормативи витрат переглядалися тільки під впливом надзвичайних або дуже істотних причин, а у системі нормативного обліку використовувався спеціальний механізм внесення змін до нормативів. Крім того, на відміну від стандарт-костинг, при нормативному обліку як витрати у межах норм, так і відхилення від норм збиралися на одних і тих же рахунках. Є й інші відмінності, які дозволяють охарактеризувати нормативний облік витрат навіть більш «витонченим», ніж стандарт-костинг.

Однак, незважаючи на титанічні зусилля багатьох авторитетних учених, в СРСР нормативний облік так і не прижився. Причини такого стану речей є різними, але найголовнішою з них слід визнати очевидну незацікавленість керівництва радянських підприємств у впровадженні цієї системи. На думку професора Я. В. Соколова, *«... нормативний облік потрібен тільки тоді, коли господарський механізм, а не інформаційна система, міститиме вузли, здатні усунути недоліки, що виникають. Але якщо ці відхилення зняти неможливо, сама ідея нормативного обліку втрачає сенс, а він перетворюється на дорогу*

іграшку, яка всім заважає» [3, с. 504]. Природно, що в умовах планової економіки «знімати» причини відхилень (наприклад, пов'язані з цінами на матеріали) було надзвичайно складно. Крім того, система нормативного обліку надто вже напружувала керівників, змушуючи їх серйозно «крутитися» й економити, а такий стан речей ніколи не вітався впливовою кастою «червоних директорів» радянської епохи. На жаль, нормативний облік і сьогодні залишається радше предметом наукових дискусій, ніж повсякденною практикою вітчизняних підприємств.

Що ж стосується системи стандарт-костинг, то її життєвий шлях за кордоном був куди більш вдалим. Можна констатувати, що ще у першій половині XX століття стандарт-костинг наблизив облік витрат до реальних потреб управління виробництвом і дав хороший поштовх виникненню нових концепцій, орієнтованих на ефективне управління витратами. Ця система вперше у світовій практиці дозволила об'єднати функції обліку, планування та контролю витрат в єдине ціле.

Разом з тим, система стандарт-костинг дає потрібний ефект лише у певних умовах, точніше, при певному стилі управління і корпоративної культури. Вона повністю виправдовує себе, якщо потрібно жорстко контролювати виробничі процеси і людей, що взаємодіють у цих процесах, але коли мова йде про стимулювання творчої ініціативи, створення нових продуктів, інновації, потрібно поєднувати стандарт-костинг з іншими системами, такими як таргет-костинг чи управління за цілями.

Стандарт-костинг добре інтегрується з плануванням і бюджетуванням, обліком за центрами відповідальності, аналізом за відхиленнями. Ці інструменти управлінського обліку дозволяють акцентувати увагу менеджерів на питаннях удосконалення процесів і продуктів, орієнтувати їх на досягнення більш високого рівня продуктивності та економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Boswell J. S. *Business Policies in the Making. Three Steel Companies Compared* / J. S. Boswell. – London : Allen & Unwin, 1983. – 254 p.
2. *The Iron and Steel Industry. Uniform Cost System.* – London : The National Federation of Iron and Steel Manufacturers ; BISF, 1935. – 112 p.
3. Соколов Я. В. *Бухгалтерский учет: от истоков до наших дней : [учебное пособие для вузов]* / Я. В. Соколов. – М. : Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 638 с.

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ РОЗРАХУНКІВ: ОБЛІКОВИЙ АСПЕКТ

*Существует одна и только одна социальная ответственность бизнеса: использовать
свои ресурсы и энергию в действиях, ведущих к увеличению прибыли, пока это
осуществляется в пределах правил игры
М.Фридмен*

Ринкові умови господарювання в Україні супроводжуються порушенням фінансової дисципліни, тінізацією розрахунків з покупцями та замовниками з метою ухилення від оподаткування, зростанням обсягів асиметричної інформації, фінансовим шахрайством. Попередження негативних наслідків, зокрема зростання дебіторської заборгованості через порушення фінансової дисципліни, участь у здійсненні неправомірних операцій, фінансове шахрайство, що негативно впливає на економічну безпеку підприємства та вимагає перегляду підходів до бухгалтерського обліку розрахунків між суб'єктами господарювання.

Одним з найбільш складних і суперечливих питань обліку є методика облікового відображення дебіторсько-кредиторської заборгованості, що пов'язано з проблемою забезпечення належного рівня платоспроможності підприємств. Суб'єкти господарювання на перший план висуюють вирішення власних проблем, замість виконання фінансових зобов'язань за платежами перед партнерами. Відсутність майнової відповідальності за невиконання власних договірних зобов'язань дає їм змогу ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. В поглиблення платіжної кризи вносить свою частку і неврегульованість бюджетної системи, що стосується несвоєчасної оплати державних зобов'язань, які здійснюються за рахунок бюджету. Наявність вказаних проблемних питань обумовлює актуальність теми дослідження.

При здійсненні розрахунків особлива увага повинна приділятися розгляду дебіторської заборгованості, як економічній категорії. Це обумовлено тим, що значні обсяги даного показника впливають на рівень платоспроможності суб'єкта господарювання, а отже на діяльність суб'єктів макрорівня, з якими він співпрацює. Теоретичні і практичні проблемні питання методики дебіторської заборгованості у своїх працях розглядали вітчизняні та зарубіжні автори, а саме С.Л. Береза, Ф.Ф. Бутинець, М.Д. Білик, О.С. Богач, І.О. Власова, Д.А. Ендовицький, Я.В. Соколов, Г.І. Моїсеєнко, С.Д. Бешелев, Ф.Г. Гуревич, Н.А. Блатов, П.І. Камишанов, В.Г. Макаров, Є.Є. Сиверс, В.В. Сопко, К.С. Сурніна та інші. Не применшуючи результатів попередніх досліджень, залишаються нерозкритими питання в частині формування ефективної політики погашення дебіторської заборгованості, визначення ролі розрахунків з покупцями та замовниками у забезпеченні економічної безпеки підприємства, що вимагає подальших досліджень.

Наявність у підприємства значних розмірів дебіторської заборгованості знижує ліквідність його активів, негативно впливає на фінансову платоспроможність, а також відволікає зайві грошові кошти. Так, за товари, роботи, послуги, які надані покупцю з відстрочкою платежу, підприємство-продавець після закінчення звітного періоду має сплатити податки державі, заробітну плату працівникам, орендну плату, за матеріали тощо. Якщо оплата за надані товари своєчасно не надійшла, підприємство вимушене перетворити власні високоліквідні активи у грошові кошти з метою здійснення розрахунків щодо зобов'язань та запобігання банкрутства.

Належна організація обліку дебіторської заборгованості сприяє ефективному управлінню її розмірами і строками погашення шляхом посилення оперативності контролю за своєчасним здійсненням розрахунків на основі облікових даних.

Економічна безпека підприємства при здійсненні розрахунків передбачає посилений контроль за строками погашення дебіторської заборгованості, своєчасному уточненню зміни дебіторської заборгованості, якщо таке мало місце. Іншим важливим аспектом виступає вивчення додаткової інформації про контрагента з метою попередження здійснення фіктивних господарських операцій.

Стабільність, перевірка контрагентів, страхування окремих випадків, розробка системи лояльності з метою збору додаткової інформації про контрагентів та подальшого стимулювання дострокового погашення дебіторської заборгованості виступає дієвими заходами посилення економічної безпеки підприємства.

На думку, А.П. Дикого, головна мета економічної безпеки полягає в забезпеченні гарантії підприємству стабільного, а також максимально ефективного функціонування в даний час та високий потенціал розвитку в майбутньому. Найбільш важливими факторами, що впливають на економічну безпеку підприємства, є: ступінь досконалості законодавчої бази, рівень оподаткування, доступ на світові ринки збуту, інвестиційна привабливість регіону, держави. Насамперед економічна безпека підприємства залежить від економічної безпеки держави, регіону, адже базується на їх фінансовому, сировинному та виробничому потенціалі, перспективах розвитку. Наявність багаторівневої концепції економічної безпеки господарюючих суб'єктів усіх рівнів дасть можливість забезпечити передбачуваність зовнішніх загроз підприємствам [1].

За цих умов актуальності набувають питання тінізації економіки та попередженні участі підприємств у господарських операціях, що певною мірою суперечать чинному законодавству.

У 1980р. поряд із соціологами і спеціалістами-дослідниками „третього світу” до вивчення проблеми тіньової економіки долучилися й економісти-теоретики, що спиралися на концепції неокласичної теорії, перш за все в його інституційному та неоінституційному різновиді. Серед неоінституційних концепцій, що набули поширення в працях вітчизняних дослідників тіньової

економіки, - теорія суспільного вибору та теорія прав власності, змістом яких було дослідити вплив правових норм на розвиток легальної економічної діяльності. Науковці звернули увагу на зв'язок між „правилами гри”, що визначають межі господарської діяльності людини, і процесом економічного розвитку в цілому. Виходить, коли підприємці, працюючи в легальному секторі економіки, дотримуються цих правил, то вони ними і захищені. Навпаки, коли підприємці не дотримуються цих правил або їх обходять, то вони зайняті в неформальній економіці, а отже, не отримують соціальних благ з боку держави. Тобто критерієм легальності є участь у „законній” (де дотримуються „правил гри”) економіці [2, с.7-8].

На жаль, високий податковий тиск, збільшення обсягів господарських операцій з порушенням чинного законодавства контрагентами, неправомірний та необґрунтований перерозподіл прибутку через корупційні схеми, відсутність захисту майнових та особистих прав господарюючих суб'єктів зумовило критичне зростання тіньової економіки в Україні.

Отже, тінізація господарської діяльності дозволяє уникнути банкрутства, збереження частини прибутку з метою подальшого лобіювання інтересів підприємства. Проте порушення законів ринкової економіки та основ державного регулювання невідворотно призведе до катастрофічних наслідків та руйнації вітчизняної економіки в цілому. Участь у фіктивних операціях розрахунків з покупцями та замовниками, розробка різноманітних схем ухилення від оподаткування дозволить отримати прибуток у короткостроковий період, проте призведе до втрати економічної безпеки підприємства у загальному підсумку. За цих умов неможливим є належне відображення обсягів дебіторської заборгованості, виникає необхідність ведення додаткової бухгалтерії, відсутні гарантії погашення дебіторської заборгованості контрагентами. Запорукою економічної безпеки вітчизняних підприємств виступає дотримання чинного законодавства при здійсненні розрахунків з покупцями та замовниками, співпраця з контрагентами та завоювання їх лояльності.

Список використаних джерел:

1. Дикий А.П. Економічна безпека підприємства: сутність та шляхи забезпечення [Електронний ресурс]// А.П. Дикий // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/ONG/Economics/7_dikiy.doc.htm
2. Мазур І. Детінізація економіки України: теорія і практика: Монографія. / І. Мазур. – К. „Київський університет”, 2006. – 239с.

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ ВИТРАТ НА НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ: ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ПАРАМЕТРИ

Внутрішній контроль в бюджетних установах – важливий інструмент досягнення економічно обґрунтованої оптимізації витрат і підвищення результативності діяльності. Суттєвою перешкодою його організації для суб'єктів, що фінансуються з бюджету є постійний дефіцит коштів. У зв'язку з цим при прийнятті рішення про запровадження системи внутрішнього контролю слід врахувати показник ефективності. Справедливо визнати, що кращий позитивний результат матиме її використання великими бюджетними установами, в тому числі державними вищими навчальними закладами. Поясненням цього є великий спектр послуг, різноманітність здійснюваних витрат і, відповідно, різні шляхи оптимізації та економії.

Важливим завданням при запровадженні системи внутрішнього контролю є визначення складу об'єктів контролю та обґрунтування критеріїв його здійснення. Ці процеси слід віднести до організаційного етапу. Зважаючи на факт виняткової ваги обсягів фінансового забезпечення, за основний об'єкт контролю в бюджетній установі – держаному вищому навчальному закладі слід обрати витрати на надання послуг. Критерієм (нормативом), який міг би служити як стандарт (еталон) для порівняння може бути оптимальний обсяг витрат.

Формування моделі внутрішнього контролю витрат на надання послуг в частині розрахунку їх оптимальних обсягів доцільно здійснювати на основі врахування економічно обґрунтованих якісних параметрів компонент послуг. Структура моделі контролю визначається залежно від виду послуг, які надаються. Зокрема, щодо основного виду послуг державних вищих навчальних закладів – освітніх послуг, пропонується модель може мати вигляд:

$$\begin{aligned} Q(V) &= \sum_{i=1}^n v_n z_n \rightarrow \min, \\ Q(V) &\in M_v \\ M_v : &\begin{cases} \sum_{n=1}^k J_{sn} \cdot z_n = J_i, i = 1, \dots, n, \\ z_n \geq 0, n = 1, \dots, k, \sum_{k=1}^k z_k \end{cases}, \end{aligned} \quad (1)$$

де $Q(V)$ – витрати на надання освітніх послуг як векторна функція їх складу;

M_v – економічно обґрунтовані обмеження на склад та обсяг витрат, які визначаються якісними характеристиками послуг;

v_n – доцільний параметр (критерій) n -го компоненту якості в послугі;

Z_n – вартість забезпечення n-го компоненту (пропонується обчислювати як середній показник, визначений з урахуванням 2-3 попередніх років з поправкою на індекс інфляції);

Y_{zn}, Y_i – відповідно, якісні показники освітніх послуг і послуга в цілому.

Найпростішою є лінійна модель, оскільки функція вартості послуг бюджетних установ і обмеження в системі їх надання (наприклад, в галузі освіти кількістю кредитів по навчальному плану) – лінійні. Пропонуються такі основні параметри моделі контролю за витратами на надання освітніх послуг, як якість навчання, середній бал, число повторного проходження курсів навчання та складність забезпечення процесу навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Параметри моделі “контроль витрат на надання освітніх послуг”

Показники*	Значення (1)						
	для освітніх послуг ОКР “бакалавр” за напрямками (спеціальностями)						для освітніх послуг ОКР “магістр”
	1	2	3	4	5	6	
Якість навчання, %	Я7	Я6	Я5	Я4	Я3	Я2	Я1
	≥30	≥35	≥40	≥45	≥50	≥60	≥75
Середній бал	БС27	БС26	БС24	БС24	БС23	БС22	БС21
	60...90	60...100	65...100	65...100	60...100	75...95	80...100
Число повторних проходжень курсів (в розрахунку на 25 студентів)	КП31	КП32	КП33	КП34	КП34	КП32	КП31
	>2	>4	>5	>10	>10	>4	>2
Складність процесу навчання з т.з. потреби у використанні спеціальних засобів	СП43	СП45	СП44	СП43	СП42	СП42	СП41
	скл.	прос. 1	дуже скл.	скл.	не скл. 1,01	не скл. 1,01	сер. 1,
Вартість (собівартість), тис. грн.**	a1	a2	a3	a4	a5	a6	
	6, 50	6,5 5	7,5 5	7,5 0	5, 50	7 ,85	

Примітки:* - базуються на розробці кількісних критеріїв (коефіцієнтів) безпечних діапазонів виходячи з можливого значення (1); ** - визначається за навчальний рік; по ОКР “магістр” інформація не деталізована, однак при формуванні моделі розрахунку оптимальних витрат слід також враховувати напрями (спеціальності).

Визначені на основі запропонованої моделі контрольні обсяги витрат доцільно використовувати як нормативні, а будь-яке відхилення від них вважати порушенням. Такий підхід оправданий з позиції якісних характеристик наданих послуг. Автоматизація контролю в запропонованому варіанті може бути здійснена через застосування логіко-статистичних інформаційних моделей [3]. Іншим підходом з цього напрямку діяльності є застосування аналітичних процедур через їх автоматизацію і розробку відповідних програмних додатків до бухгалтерських програм, які використовуються з метою ведення обліку в бюджетних установах [1, с.22]. Цим буде досягнуто більшої оперативності внутрішнього контролю та ширше охоплення об’єктів обліку.

В умовах комп'ютеризації господарські операції можуть бути перевірені більш детально і ефективно завдяки можливості обрання більшого розміру вибірки, а також прискорення опрацювання даних і видачі результатної інформації. Найбільш популярним програмним продуктом, який використовується бюджетними установами для повної або часткової комп'ютеризації обліку, є “Парус-Бюджет” та “1С: Підприємство” з відповідними додатковими програмами або без них [2, с.143]. Завдяки зрозумілим для бухгалтерів та працівників системи обліку алгоритмам мови, вони, навіть не маючи спеціальних знань з програмування цієї програми, отримують достатні обсяги корисної інформації для відображення усіх господарських операцій, які здійснюються в процесі діяльності. Зокрема, у програмному продукті “Парус-Бюджет” розроблено функцію формування нерегламентованого звіту, який характеризує стан виконання кошторису. Слід визнати, що завдяки цьому є можливість здійснення контролю за напрямками та обсягами видатків за кодами економічної класифікації. Програмний продукт “1С: Підприємство” має у своєму складі можливості здійснення аналізу показників обліку, що також слід позитивно оцінити з точки зору внутрішнього контролю. Суттєвим недоліком є лише те, що обидві програми не містять компонент, які б дозволяли автоматично здійснювати контроль витрат за статтями калькуляції та елементами.

Реалізацію такого рішення слід здійснити в доповнення до додатку “Калькуляція собівартості платних послуг”. Для прикладу, калькуляція собівартості платних освітніх послуг, стандартний макет якої в програмному забезпеченні “Парус-Бюджет” включає перелік витрат за групами (прямі та непрямі), слід використовувати для контролю в якості нормативів витрат. У цьому контексті перевагу варто надати методикам калькулювання, які забезпечують досягнення максимального прямого включення витрат. Використання запропонованої моделі внутрішнього контролю на практиці вимагає побудови алгоритму обчислень її складових показників, що також є актуальним і не простим завданням наукових пошуків.

Список використаних джерел:

1. Адамик О. В. *Управлінські інформаційні системи в аналізі та аудиті: навч. посіб.* / О. В. Адамик. – Тернопіль: ТДЕУ, 2005. – 33 с.
2. Сисюк С. В. *Проблеми та перспективи комп'ютеризації обліку в бюджетних установах* / С. В. Сисюк, Н. М. Хорунжак // *Науковий вісник Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка*. – 2009. – №1 (20). – С. 142–146.
3. Nykolajchuk Y. *Evaluation of Results Information and Education Activities as part of Management Accounting in Institutions of Higher Education* / N. Khorunzhak, Y. Nykolajchuk // *Modern Problems of Radio Engineering, Telecommunications and Computer Science : proceedings of the XIIth International Conference TSET'2014 Dedicated to 170th anniversary of Lviv Polytechnic National University, February 25–March 1, 2014*. – S. 426–428.

ГЕНЕЗИС УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ В КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Ефективне управління підприємницькою діяльністю залежить від ступеня його інформаційного забезпечення. Управління починається з отримання і сприйняття інформації, воно включає прийняття рішення на основі інформації і завершується контролем виконання цього рішення також на основі відповідної інформації. Хоча, генетично вся облікова система та її складові цілеспрямовані на інформаційну підтримку, сьогодні більшість вітчизняних підприємств України здійснюють управління витратами на інтуїтивному рівні. Причиною є не адаптивність традиційного бухгалтерського обліку України до системи управління.

Закордонна ж практика має сформовану управлінську інформаційну систему, яка ґрунтується на глибокій історії. Становлення управлінського обліку – бухгалтерського обліку для потреб управління відображено в роботах Х. Андерсона, Е. Аткинсона, Р. Гаррісона, Т.Х. Джонсона, Дж. Діларда, К. Дурі, Р. Каплана, Д. Колдуелла, Р. Купера, Б. Нідлза, Д. Нортон, Дж. Ріса, Р. Рослендера, Дж. Фостера, Ч.Т. Хорнгрена, Р. Ентоні та ін.

Загальновизнану модель розвитку систем управлінського обліку запропонував Р. Каплан, яку потім розвинув у співавторстві з Р. Купером у праці «Конструювання системи обліку витрат» [3]. Модель складається з чотирьох етапів розвитку управлінського обліку:

I – система управлінського обліку не відповідає навіть вимогам фінансової звітності;

II – управлінський облік – допоміжна інформаційна система для складання фінансової звітності;

III – розвиток методів управлінського обліку, орієнтованих на споживача і на вимоги управління;

IV – інтегровані на основі ІТ (ERP та ін) системи управлінського і фінансового обліку.

На першому етапі (1920 – 1926 рр.) система виробничого обліку втратила релевантність, вона не задовольняла належною мірою вимоги фінансової звітності. Проте, будучи єдиним механізмом обліку та здійснення господарських операцій, вона не могла бути ліквідована відразу.

Функціонування системи управлінського обліку другого ступеня (1926 – 1972 рр.) викликане необхідністю підготовки фінансової звітності. Фактично на цій стадії управлінський облік став допоміжним процесом збору й обробки інформації для основного процесу – формування фінансової звітності.

Найвразливішим місцем системи на той час все ще було співвідношення непрямих виробничих витрат із замовленнями і видами продукції. Багато витрат так і не аналізувались, могли бути безпосередньо співвіднесені з продуктами. Більше того, комерційні витрати також не співвідносились з індивідуальними клієнтами, каналами розподілу і територіями продажів. Крім того, проблема стосувалась і формування прямих витрат на собівартість продукції. Усвідомлюючи довільний характер розподілу таких витрат при обчисленні повної собівартості і маючи намір полегшити процес прийняття рішення, фірми перейшли на систему скороченої собівартості. Так, у 1930-х рр. у США з'явилась калькуляція собівартості за прямими витратами і калькуляція за змінними витратами (директ-кост). Поряд з розвитком калькуляції за змінними витратами компанії США стали активно застосовувати метод нормативних витрат стандарт-костинг.

На другому етапі система управлінського обліку виконувала функцію складання фінансової звітності, однак належним чином не виконувала функцію оцінки і зворотного зв'язку. Управлінський облік зводиться здебільшого до обліку витрат для цілей фінансової звітності, а інформація про витрати часто була спотвореною (в силу обраної моделі обліку) та недостатньою для прийняття управлінських рішень керівниками компаній.

На третьому (1972 – 1990 рр.) відбувається розвиток відокремлених облікових систем, орієнтованих на споживача, які відповідають вимогам управління. Управлінський облік включає: 1) методи обліку витрат другого ступеня, використовувані для підготовки зовнішньої фінансової звітності; 2) систему функціонального методу обліку витрат (activity based costing або ABC), яка оперує даними як “офіційних” фінансових систем, так і інших інформаційних та операційних систем для цілей стратегічного управління витратами; 3) операційні системи зворотного зв'язку, які забезпечують персонал своєчасною, точною інформацією, як фінансовими, так і нефінансовими показниками ефективності, якості та в розрізі циклів бізнес-процесів.

Наступний етап удосконалення управлінського обліку був відзначений появою універсальних підходів, спрямованих на підвищення ролі обліку в процесі стратегічного управління. Ці підходи отримали назву стратегічного управлінського обліку. Так, на початку 1990-х рр. Каплан і Купер трансформували функціональний метод обліку витрат у більш широку теорію, також засновану на основі ABC-методі, яка отримала назву функціонального менеджменту (ABM) або процесно-орієнтованого управління витратами.

Четвертий етап характеризується появою інтегрованих систем управлінського і фінансового обліку. На цій стадії дві попередні системи – система управлінського обліку і система оцінки діяльності (функціональний метод обліку витрат), – об'єднуються і разом забезпечують основу для підготовки зовнішньої фінансової звітності. Таке об'єднання відбулось із застосуванням інтегрованих інформаційних систем, найбільш відомою з яких є система планування ресурсів підприємства (Enterprise resources planning systems або ERP). Концепція ERP була запропонована в 1990-х рр. і є комп'ютерною

системою управління підприємством, яка об'єднує і координує всі людські ресурси й бухгалтерський облік [2].

Історичний екскурс констатує, що протягом 1920-1900 рр. в англomовних країнах вже були сформовані та перевірені практикою основні методи управлінського обліку, тоді як в обліковій практиці вітчизняних підприємств вони лише почали впроваджуватись. Водночас, слід зазначити, що копіювання закордонних практик без врахування традицій ведення бізнесу та законодавчих норм, при позитивному намірі породжує ряд суперечностей та негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Список використаних джерел:

1. Cooper R., Kaplan R.S. How cost accounting distorts product costs, *Management Accounting*, (April 1988a), p. 20 – 27.
2. Cooper R. *The Design of Management Systems: Text and cases* / R. Cooper, R. Kaplan. – New Jersey, Upper Saddle River: A sismon & Schuster Company, 1999.

Юсіф Н.О., студентка,
Мірошник В.В., к.е.н., ст.викладач,
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ПРОЦЕДУРА БАНКРУТСТВА: ПРОБЛЕМИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

В умовах системної кризи частка підприємств, що мають негативні показники фінансової звітності, збільшується. А ті підприємства, що не можуть контролювати та покращувати їх стають врешті-решт банкрутами.

В 2013 році в Україні налічувалось 8811 підприємств, що знаходились в процедурі банкрутства [1]. Статистичні данні свідчать про наявність проблеми в управлінні підприємницькою діяльністю. Варто зазначити, що процедура банкрутства – це досить складна діяльність, яка проводиться в декілька етапів: порушення справи про банкрутство; розгляд справи про банкрутство господарським судом; визнання підприємства банкрутом; ухвалення судом рішення про санацію, реорганізацію або ліквідацію банкрута [2].

Бухгалтерський облік на підприємстві, щодо якого розпочато процедуру банкрутства, ведеться у загальновстановленому порядку. Проте існують деякі особливості ведення операцій, які необхідно здійснювати бухгалтерською службою підприємства-боржника.

На першому етапі, з метою забезпечення майнових інтересів кредиторів, за боржником закріплюється арбітражний керуючий. В обов'язки якого входить розгляд та погодження всіх господарських операцій боржника. Це означає, що бухгалтерія підприємства-боржника не має права приймати документи до виконання без наявності відповідної погоджувальної візи розпорядника майна.

Бухгалтерська служба підприємства-боржника зобов'язана надавати доступ до бухгалтерської інформації та затребувані розпорядником

бухгалтерські дані. Зокрема, арбітражного керуючого цікавить: загальна сума заборгованості боржника перед кредиторами, у тому числі по заробітній платі працівникам, а також заборгованості зі страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інші види загальнообов'язкового державного соціального страхування, по податках і зборах (обов'язкових платежах); відомості про наявне у боржника майно, у тому числі кошти, які є на його рахунках у банках чи інших фінансово-кредитних установах. На основі зазначених даних, арбітражний керуючий складає відзив боржника, який подається на підготовче засідання до господарського суду.

Наступним проводиться попереднє засідання суду, на якому затверджується реєстр вимог кредиторів. В бухгалтерському обліку кредиторську заборгованість рекомендується обліковувати на окремих аналітичних рахунках до основних рахунків, на яких вона обліковується, в окремих регістрах (відомостях) до остаточної ухвали суду щодо стану боржника. Якщо процедура банкрутства завершиться ліквідацією підприємства, дану кредиторську заборгованість не буде відшкодовано, тоді її слід списати на субрахунок 717 «Дохід від списання кредиторської заборгованості». А якщо внаслідок проведення процедури банкрутства платоспроможність боржника буде поновлено і справу про банкрутство закриють, підприємство і далі працюватиме, то у кредиторів з'явиться можливість стягти заборгованість.

У разі проведення санації боржника, проводяться заходи з відновлення платоспроможності боржника. Одним із заходів є ліквідація дебіторської заборгованості. Цей захід здійснюється згідно з П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість». Виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів і відображається записом за дебетом рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» та кредитом відповідного субрахунку рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», та кредитом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів записом за дебетом субрахунку 944 «Сумнівні та безнадійні борги» та кредитом відповідного субрахунку рахунків 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами». Одночасно зі списанням сума списаної дебіторської заборгованості зараховується на позабалансовий субрахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість», на якому вона обліковується не менше трьох років для спостереження за можливістю її стягнення у випадках зміни майнового становища дебітора.

Іншим заходом з відновлення платоспроможності боржника є переведення боргу боржника на іншого кредитора, який сплачує борг первісному кредитору. Якщо переводиться борг, що обліковувався на субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» (аналітичний рахунок первісного кредитора), робиться запис за дебетом субрахунку 631 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками» у кореспонденції з кредитом цього самого субрахунку, тільки аналітичний рахунок нового кредитора.

Наступним заходом з відновлення платоспроможності боржника є продаж майна боржника, який відображається у бухгалтерському обліку в загальновстановленому порядку продажу. Слід зазначити, що якщо продаються необоротні активи, їх слід перевести до складу необоротних активів, утримуваних для продажу, і обліковувати згідно з нормами П(С)БО 27 «Необоротні активи, утримвані для продажу, та припинена діяльність». Типові бухгалтерські проведення продажу майна боржника подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Продаж майна боржника у бухгалтерському обліку

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік	
		Дт	Кт
1	Переведено до складу необоротних активів, утримуваних для продажу основні засоби:		
	на вартість зносу	131	10
	на залишкову вартість	286	10
2	Переведено до складу необоротних активів, утримуваних для продажу виробничі запаси	286	20
3	Переведено до складу необоротних активів, утримуваних для продажу готову продукцію	286	26
4	Продано майно (цілісний майновий комплекс)	377	712
5	Нараховано податкове зобов'язання	712	641
6	Надійшла оплата за цілісний майновий комплекс	311	377
7	Нараховано податок на прибуток від операції продажу	981	641
8	Списано собівартість необоротних активів, утримуваних для продажу на собівартість реалізації	943	286
9	Списано собівартість реалізації на фінансові результати	971	943
10	Списано дохід на фінансові результати	712	791

У разі, якщо платоспроможність боржника не була поновлена, господарський суд приймає постанову про визнання боржника банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру. Бухгалтерська служба має здійснити наступні дії: скласти фінансову звітність; провести інвентаризацію, наслідки якої (надлишки, нестачі) відображаються в обліку; здійснити оцінку майна банкрута, наслідки такої переоцінки відображаються в обліку; створити забезпечення для погашення зобов'язань підприємства, що виникають у зв'язку з ліквідацією. Ліквідатор формує ліквідаційну масу (це усі види майнових активів банкрута) та організовує продаж майна банкрута. Після чого ліквідатор подає звіт та ліквідаційний баланс до господарського суду, який виносить ухвалу про ліквідацію юридичної особи.

Отже, банкрутство – процес, у якому підприємство не може розрахуватися із кредиторами, за рішенням суду майно боржника розподіляється між кредиторами відповідно до встановленої законом черговості виплати боргів кредиторам. Банкрутство може бути добровільним, коли цей процес ініційований боржником, або вимушеним, коли до суду звертається кредитор (група кредиторів). Справи про банкрутство підвідомчі господарським судам і розглядаються ними за місцезнаходженням боржника.

Список використаних джерел:

1. Безпека підприємництва [Електронний ресурс] : Інформаційно-аналітичний бюлетень / В. Крутов, В. Горовий, Н. Вітушко / Додаток до журналу «Україна: події, факти, коментарі» 2013 № 6 (53) / Режим доступу до журналу : <http://nbuvip.gov.ua/images/bezpeka/2013/06.pdf>
2. Вищий господарський суд України. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЛИСТ від 28.03.2013 № 01-06/606/2013 Про Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (у редакції Закону України від 22.12.2011 № 4212-VI) [Електронний ресурс] : Про Закон України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом" / Вищий господарський суд. Лист від 28.03.2013 № 01-06/606/2013 Режим доступу до документа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_606600-13

СЕКЦІЯ 4. УПРАВЛІННЯ КАДРОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

*Бурлакова І.А., к.пед.н, доцент,
Університет банківської справи
Національного банку України (м. Київ)*

ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСОБИСТОСТІ В КОНТЕКСТІ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Комплекс серйозних проблем, пов'язаних з безпекою особистості, розширився через вплив на людину продуктів власної життєдіяльності, включаючи і інформаційні. В останнє десятиліття зріс інтерес вчених до розробки питань інформаційно-психологічної безпеки особистості.

Забезпечення кадрової безпеки будь-якого підприємства нерозривно пов'язане із забезпеченням інформаційно-психологічної безпеки особистості. Підприємства в сучасній ситуації цивілізаційних змін повинні виступати умовами і гарантами безпечного існування і розвитку особистості, людини як активного самостійного суб'єкта соціальної поведінки. Інакше вступають в дію механізми формування умов, що створюють передумови для активізації процесів, здатних викликати деградацію і саморуйнування та які можуть прийняти неконтрольований і незворотний характер [2].

Аналізуючи поняття інформаційно-психологічної безпеки, яка розглядається як одна зі сфер кадрової безпеки, слід зазначити, що воно розкривається через використання понять "психічне здоров'я" і "загроз". При цьому психологічна безпека трактується як такий стан психіки персоналу підприємства, при якому забезпечується успішний психічний розвиток, і адекватно відображаються внутрішні та зовнішні загрози психічного здоров'я.

Використання цих понять визначає необхідність розглянути їх у взаємозв'язку більш детально, щоб визначити специфіку загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості. Сам зміст поняття "безпека" означає відсутність небезпек або наявність можливостей надійного захисту від них. Небезпека ж розглядається як наявність і дію різних сил (факторів), які є дисфункціональними, дестабілізуючими або деструктивними по відношенню до будь-якої системи. Причому дані фактори є такими, які порушують нормальне функціонування системи аж до виведення її з ладу і повного знищення. Самі небезпеки розрізняються за джерелами, діючим силам, по об'єктах їх впливу, а також за рівнем розвитку та ступенем небезпеки. Тобто мається на увазі наскільки актуальна конкретна небезпека (ступінь її реальності з урахуванням тимчасового чинника) і який її масштаб, розміри (потужність впливу даного дисфункціонального фактора на конкретну систему) [3].

В даний час забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості вийшло в розряд актуальних проблем кадрової безпеки

підприємства. Ключовою причиною цього є збільшення кількості та інтенсивності впливів на персонал різного роду загроз. З урахуванням цього хотілося б в першу чергу виділити такі основні джерела загроз інформаційно-психологічної безпеки особистості, які можна розділити по відношенню до персоналу підприємства на дві групи: зовнішні і внутрішні [1].

Для виправлення такого становища першим кроком, на наш погляд, є дослідження актуального рівня обізнаності персоналу сутності і факторів психологічної безпеки особистості. З метою проведення такого дослідження була розроблена анкета, що включає 18 питань закритого і відкритого типу. Питання стосувалися уявлень і відчуттів працівників, пов'язаних з психологічною безпекою особистості при взаємодії з різними групами соціального оточення (родичами і друзями, сторонніми людьми, керівництвом та співробітниками) та в різних умовах (на вулиці і в транспорті, вдома і на природі, на роботі).

В анкетуванні взяли участь 100 працівників підприємства ПАТ «Прикарпатобленерго». Аналіз їх відповідей дозволяє зробити наступні висновки.

До внутрішніх, або суб'єктивних факторів вони відносять: відсутність страхів і фобій (16%), гармонію внутрішнього і зовнішнього світу особистості (12%), здатність протистояти психологічному тиску (20%) і несприйнятливості до нього (16%), а також знання своїх прав та обов'язків (18%) та ін. У числі зовнішніх (об'єктивних) чинників були названі: відсутність негативної інформації (40%), відсутність психологічного тиску і нав'язування чужої думки (36%), доброзичливі міжособистісні відносини (20%) та ін. Головним показником психологічної небезпеки, на думку працівників, виступає «відчуття стресу» (80%).

Респондентам було запропоновано оцінити за 10-бальною шкалою їх відчуття власної психологічної безпеки. Розрахунок середнього арифметичного по вибірці ($\bar{x}$) і стандартного відхилення (σ) дозволив отримати інтервал самооцінки психологічної безпеки, який склав $5,87 \pm 2,73$. Відповідно до прийнятої шкалою, це можна віднести до середнього рівня.

Диференціація загроз за місцем їх «локалізації» показує, що вдома і на роботі працівники побоюються, переважно, комунікативних загроз психологічної безпеки особистості. До таких загроз вони відносять: конфлікти з рідними і близькими (46%), з керівництвом та співробітниками (64%), неповага і упередженість з боку керівництва (40%). На вулиці (особливо в нічний час) і в місцях масового скупчення побоювання викликають, насамперед, погрози фізичної безпеки: можлива агресія оточуючих, фізичне насильство (88%).

Окреме питання стосувалося думки персоналу про найбільш потужні загрози їх інформаційно-психологічної безпеки. Відповіді респондентів дозволили скласти наступний список:

- неперевірена інформація (про терористичні акти, катастрофи, кризи, хвороби і т. п.), джерелами загроз якої виступають телебачення, радіо, преса - 85% ;
- «інформаційне сміття» в мережі Інтернет - 80%;

- тиск (20%), нерозуміння (12), образи (8%) родичів і друзів - джерелом загроз виступають взаємини з близькими (50%);
- непрофесіоналізм (44%) і неповажне ставлення до працівників (48%) з боку керівництва як джерела загроз;
- ймовірність конфліктів з співробітниками (54%).

Все вищезазначене дозволяє сформулювати найбільш загальні рекомендації щодо оптимізації параметрів кадрової безпеки підприємства (комунікативних, інтелектуальних, емоційних та ін.) в плані забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості персоналу:

- спеціальна психологічна діагностика окремих працівників;
- формування індивідуального соціально-психологічного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів у окремих категорій працівників, що досягається за рахунок використання спеціальних методів підготовки;

- формування групового (колективного) соціально-психологічного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів в окремих підрозділах підприємства, що передбачає використання особистістю при аналізі і відборі інформації певних групових оцінок, норм, думок і т.п., що мають поширення в колективі. З урахуванням цього, використовуються різні методи і прийоми створення відповідного соціально-психологічного клімату в колективі, атмосфери корпоративності, ідентифікації особистості як співробітника і актуалізації почуття приналежності до конкретної соціальної організації;

- аналіз вхідних потоків інформації (зовнішніх) - змістовний контроль надходження до підприємства інформації на предмет виявлення різного роду маніпулятивних впливів (недостовірна інформація, управління частотністю повідомлень з певної тематики, припинення публікацій з певної тематики та ін.), здатних вплинути на рішення, що приймаються або на характер формованої інформації;

- контроль процесів аналітичної обробки інформації, підготовки та прийняття рішень - виявлення ситуацій потенційного маніпулювання діями працівників і організація заходів щодо нейтралізації такого роду маніпулятивних впливів (деформація психічних процесів під впливом умов групової діяльності: конформізм, зміна схильності до ризику та ін.; ефекти, пов'язані з нестійкими або конфліктними станами в процесах обробки інформації, модельних експериментах, експертних системах та ін.);

- виявлення і нейтралізація стресогенних інформаційних впливів на персонал, до таких впливів відносяться: неповнота, надмірність, недостовірність інформації, складність сприйняття інформації та ін.

Кожен з цих напрямків передбачає реалізацію відповідних заходів нормативно-правового, організаційного, науково-методичного, матеріально-технічного та іншого характеру.

Необхідно створити цілісну систему інформаційно-психологічної безпеки особистості, яка повинна стати складовою частиною кадрової безпеки підприємства, що представляє собою сукупність структурних елементів та

узгоджено здійснює діяльність із забезпечення інформаційно-психологічної безпеки на основі здійснення відповідних заходів.

Отже, інформаційно-психологічна безпека особистості являє собою певну захищеність свідомої і несвідомої сфери психіки від шкідливих інформаційних впливів, здатних проти волі і бажання людини змінювати його психологічні характеристики і поведінку.

За результатами дослідження, загрозами інформаційно-психологічної безпеки персоналу є: неперевірена інформація, джерелами загроз якої виступають телебачення, радіо, преса; «інформаційне сміття» в мережі Інтернет; тиск, нерозуміння, образи родичів і друзів - джерелом загроз виступають взаємини з близькими; непрофесіоналізм і неповажне ставлення до працівників з боку керівництва як джерела загроз; ймовірність конфліктів з співробітниками.

Рекомендаціями щодо оптимізації параметрів кадрової безпеки підприємства в плані забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості персоналу: спеціальна психологічна діагностика окремих працівників; формування індивідуального соціально-психологічного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів, що досягається за рахунок використання спеціальних методів підготовки; формування групового (колективного) соціально-психологічного захисту від негативних інформаційно-психологічних впливів в окремих підрозділах підприємства; аналіз вхідних потоків інформації (зовнішніх); контроль процесів аналітичної обробки інформації, підготовки та прийняття рішень; виявлення і нейтралізація стресогенних інформаційних впливів на персонал.

Список використаних джерел:

1. Грачев Г.В. Информационно-психологическая безопасность личности: состояние и возможности психологической защиты / Г.В. Грачев. – М.: Изд-во РАГС, 1998. – 125 с.
2. Історія інформаційно-психологічного протистояння : підруч. / [Я.М. Жарков, Л.Ф. Компанцева, В.В. Остроухов В.М. Петрик, М.М. Присяжнюк, Є.Д. Скулиш] ; за заг. ред. д.ю.н., проф., засл. юриста України Є.Д. Скулиша. – К. : Наук.-вид. відділ НА СБ України, 2012. – 212 с.
3. Петрик В., Жарков Я., Дзюба М. Небезпеки особистості в інформаційному просторі // Юридичний журнал. – 2007. – № 2. – С. 45–46

*Горячківська І.В., студентка,
Козинець С.Г., студентка
Міхно С.П. к.е.н, доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

КАДРОВА БЕЗПЕКА ЯК ПІДСИСТЕМА В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі еволюції методів управління в організаціях на перший план все чіткіше постає людина (персонал), як найголовніший інструмент провадження ефективної діяльності компанії. Персонал компанії впливає на всі аспекти життєдіяльності організації, а також невід'ємно пов'язаний з її економічною безпекою. Визначення місця і рівня впливу кадрової складової у загальній системі економічної безпеки організації потребує значних досліджень. Дана стаття є спробою дати визначення і класифікувати складові кадрової безпеки організації.

У центрі прогресивних концепцій управління знаходиться людина, що розглядається як найвища цінність. Виходячи із цього сучасні системи керування націлені на розвиток різноманітних здібностей працівників для того, щоб останні максимально ефективно були задіяні в процесі виробництва. Зростання ролі соціальної складової виробництва обумовлює якісні зміни систем керування організаціями, знаходить своє вираження в нових формах, методах і змісті кадрового менеджменту.

З погляду системного підходу сучасна виробнича організація являє собою складну соціотехнічну систему, у якій виділяються матеріально-речовинні й людський (особистісний) фактори розвитку виробництва. Робота з персоналом визначає успіх у бізнесі й державному секторі економіки. Людський фактор перетворився в головний фактор виробництва, у зв'язку із чим усе більш активно використовується поняття “інвестиції в персонал”. При цьому ефективність використання кадрового потенціалу організації залежить від збалансованості її основних компонентів - особистісного й матеріального факторів виробництва.

У цей час персоналу організації притаманний високий динамізм розвитку. Він проявляється не тільки в прискоренні процесу оновлення професійних знань, умінь і навичок, але й в неухильному підвищенні ролі професійно важливих і ділових якостей працівників. Освіта, кваліфікація і рівень розвитку професійно важливих якостей виступають сьогодні основними якісними характеристиками персоналу.

На практиці ці характеристики не завжди відповідають об'єктивно необхідному рівню в конкретних умовах виробництва. Тому для збалансованого формування кадрового потенціалу необхідно створити діючу систему керування персоналом, що забезпечувала економічну безпеку підприємства.

Економічна безпека підприємства являє собою достатньо широке поняття, яке включає в себе фінансову, силову, інформаційну, техніко-технологічну,

правову а також кадрову безпеку, яка є одним з основних факторів економічної безпеки підприємства.

Розуміння цього факту привело автора до думки фундаментально на достатньому рівні вивчити всі питання, що стосуються кадрової безпеки.

В процесі дослідження було з'ясовано, що деякі теоретичні аспекти економічної безпеки окреслили В. Щелкунов, О. Ареф'єва, В.Геєць, В. Губський, В. Пономарьов, О. Кірієнко, Т. Кузенко, Л. Абалкін, В. Тамбовцев, Є.Олейніков, А. Колосов, В. Шликов, О. Грунін, В. Сенчагов, Г. Козаченко, , М. Єрмошенко, В. Мунтіян, Г. Задорожний, А. Ляшенко.

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. у монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення» [2], проблему економічної безпеки підприємства пропонували вирішувати виходячи з передумови, що ступінь надійності всієї системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабкішої її ланки, якою вважається персонал організації.

Пономарьов В.П. у дисертації «Формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства» розробив концепцію формування механізму забезпечення економічної безпеки підприємства, що передбачає, як основу механізму, систему пріоритетних інтересів підприємства, враховує вимоги до системи управління підприємством і основні задачі, розв'язувані із метою забезпечення його економічної безпеки.

Кузенко Т.Б. у монографії розглядає поняття «економічна безпека підприємства» як стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей підприємства, що дає змогу запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної ним місії.

В своїй науковій роботі Бондаренко О.М «Оцінка економічної безпеки авіакомпанії» розробила модель на базі системи показників економічної безпеки авіакомпаній, яка дозволяє обґрунтувати прийняття управлінського рішення по підвищенню рівня безпечного функціонування авіапідприємств.

В свою чергу, Висоцька М.П. у своїй дисертації «Стратегія формування кадрової політики авіапідприємств України» запропонувала стратегію формування кадрової політики підприємства на основі прогностичної кадрової сукупності і відповідно до загальної економічної стратегії розвитку, для реалізації якої розроблено комплексний методичний підхід до визначення перспективної потреби в підготовці і перепідготовці фахівців за рівнями кваліфікації.

Але, автор не знайшла наукових досліджень з питань кадрової безпеки підприємства.

Єдине визначення кадрової безпеки надає Н.Швець, яка розглядає кадрову безпеку як процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом [3].

Кіріченко О.А. розуміє під кадровою безпекою правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом: вирішення правових питань

трудових відносин, підготовка нормативних документів, що їх регулюють, забезпечення необхідною інформацією всіх підрозділів управління персоналом, що скоріше є функціями кадрової безпеки або її задачами [1]

В сучасних умовах жорсткої ринкової конкуренції дуже важливого (якщо не вирішального) значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької та інших видів діяльності. Економічна безпека фірми (підприємства, організації) — це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам).

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Головним рівнем економічної безпеки підприємства є залежність, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку можуть бути:

Свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій, підприємств (організацій)- конкурентів.

Збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного підприємства, наукові відкриття та технологічні розробки, форс-мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передовсім керівників і функціональних менеджерів).

Таким чином, серед систем економічної безпеки підприємства та управління персоналом знаходиться кадрова безпека як підсистема систем, яка гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому (рис. 1).

На думку автора, кадрова безпека є синтетичною категорією: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології... Кадрова безпека є уніфікованою категорією, яка виявляється на всіх рівнях від окремо взятого підприємства до національної економіки.

Змістом категорії «кадрова безпека» є характеристика стану економічної системи при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам пов'язаних з персоналом, змістовний та структурний аналіз, діагностика та прогнозування впливу

діяльності персоналу на внутрішні та зовнішні показники вказаної економічної системи

Кадрова безпека є комбінацією складових пов'язаних між собою складними і часто завуальованими зв'язками:

безпека життєдіяльності

безпека здоров'я (створення певних умов праці працівникам по запобіганню травматизму, захворювання на підприємстві);

фізична безпека (виконання комплексу заходів, щодо недопущення порушень правил безпеки);

соціально-мотиваційна безпека

фінансова безпека (фінансова, грошово-кредитна платоспроможність працівників; впевненість в своєму робочому місці; оплата праці, яка враховує обсяг, кваліфікацію, професіоналізм і якість виконаної роботи);

кар'єрна безпека (професійно-кваліфікаційне та посадове просування працівників, заохочення в пристосуванні своєї кваліфікації до вимог робочого місця, в гарантіях виробничого зростання (планування кар'єри): підвищення особистої мобільності на ринку робочої сили; отримання шансів для самореалізації на робочому місці;

естетична безпека (проведення загальноосвітніх семінарів, конференцій, групових дискусій; мотивація задоволення персоналу своєю роботою; поліпшення власного іміджу кожного працівника);

адміністративно-незалежна безпека (створення умов для відсутності можливості призначення непідготовлених і некомпетентних кадрів, що знаходяться у «родинних» стосунках з власниками, засновниками, акціонерами підприємства до керівництва трудового колективу персоналу);

професійна безпека:

безпека праці (система принципів, підходів, дій направлена на створення певних умов праці (рівень оплати праці, посада, обладнання робочого місця), з урахуванням новітнього, передового досвіду на ринку праці);

інформаційна безпека (прогнозування структури персоналу, визначення потреби в кадрах, планування, залучення та розміщення персоналу; оцінювання результатів праці для виявлення потенціалу кожного працівника);

пенсійно-страхова безпека (соціальний захист працівників (страхування, медичне обслуговування);

безпека володіння сучасними знаннями (впровадження новітніх технологій у розвиток персоналу, удосконалення рівня професійних знань, навичок, умінь, здібностей у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу).

антиконфліктна безпека:

патріотична безпека (створення психологічного клімату в колективі на основі позитивного відношення до підприємства, що характеризується психологічними показниками об'єднаності працівників, яка забезпечує узгодженість, безконфліктність спілкування, відповідальність та обов'язок, товариську допомогу, вимогливість до себе та іншого в інтересах виробництва);

психолого-комунікаційна безпека (сприяння міжособистісним комунікаціям і створенню сприятливого мікроклімату; врахування інтересів і

побажань працівників, його особистого потенціалу; задоволеність міжособистісними стосунками по вертикалі (керівник-підлеглі) та горизонталі (виконавці)).

Висновки: категорія кадрова безпека являє собою на сьогодні маловивчену науку зі значним потенціалом щодо посилення економічної безпеки підприємства. Надалі автор передбачає вивчення специфічних взаємозв'язків між складовими кадрової безпеки, класифікацію і знаходження ваги кожної такої складової як для кадрової безпеки так і для економічної безпеки підприємства взагалі.

Список використаних джерел:

1. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2002. - 384 с.
2. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280с.
3. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу// Персонал - 2006.- №5

*Довбиш О.В., студент,
Шведін І.С., студент,
Россоха М.Ю., викладач кафедри
менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

КАДРОВА БЕЗПЕКА ЯК ПІДСИСТЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Економічна безпека підприємства - достатньо широке поняття, яке включає в себе фінансову, силову, інформаційну, техніко-технологічну, правову а також кадрову безпеку, яка є одним з основних факторів економічної безпеки підприємства.

У науковій літературі питання щодо економічної безпеки підприємства, формування кадрової політики на підприємстві обговорюється доволі активно в працях Мехеди Н.Г.[1], Чупаріна І.Г.[3], Капустіна М.[2] та інших.

На сучасному етапі еволюції методів управління в організаціях на перший план все чіткіше постає людина (персонал), як найголовніший інструмент провадження ефективної діяльності компанії. Персонал компанії впливає на всі аспекти життєдіяльності організації, а також невід'ємно пов'язаний з її економічною безпекою.

Кадри – найважливіший ресурс підприємства. Вони не тільки вирішують все, а й можуть позбавити всього.

Кадрова безпека - це процес запобігання впливів на економічну безпеку підприємства за допомогою ліквідації чи зниження ризиків і різноманітних загроз, що пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом. Кадрова безпека є комбінацією складових, пов'язаних між собою складними зв'язками [4].

Завданням кадрової безпеки є: забезпечення підприємства необхідними співробітниками, заповнення вакансій; утримання співробітників, їх розвиток; розробка мотиваційних схем і схем оплати праці; усунення збитку у зв'язку з трудовими суперечками; підвищення лояльності співробітників; аналіз ситуації у конкурентів; робота із сайтами вакансій, кадровими агентствами; аналіз ситуації на ринку праці в регіоні; оцінювання підприємства як працедавця (погляд з боку співробітника); способи проектування кар'єри (також погляд з боку співробітника).

Служба персоналу – підрозділ, що первинно, і надалі регулярно працює з персоналом. Уся діяльність служб персоналу це послідовність етапів: пошук, відбір, прийом, адаптація тощо. Служба кадрової безпеки має розпізнавати і ліквідувати (або огорожувати) з колективу працівників, які входять або потенційно можуть увійти до тієї або іншої групи ризику [4].

Найвищого ступеня безпеки досягають за умови, що весь комплекс показників перебуває в допустимих межах своїх порогових значень.

Головними групами критеріїв безпосередньо в кадровій безпеці є показники: чисельного складу персоналу та його динаміки; кваліфікації й інтелектуального потенціалу; ефективності використання персоналу; якості мотиваційної системи[2].

Установивши спеціальні критерії і визначивши їх параметри, кадрова служба, крім того, зобов'язана:

1. Забезпечити розроблення поточних і планових значень показників кадрової безпеки для стратегічного і оперативного планування.
2. Здійснювати постійний моніторинг установлених показників.
3. Надавати з різною періодичністю і в певному обсязі дані звітності за станом критеріїв.
4. Негайно повідомляти в орган управління і службу безпеки при отриманні сигналу щодо негативного відхилення значення показника .
5. Брати участь у розробленні й реалізації сценаріїв і заходів щодо стабілізації параметрів діяльності підприємства тощо [1].

До основних порушень кадрової безпеки належать:

1. Афери з боку провідних спеціалістів (менеджерів і керівників середньої ланки, відповідальних за конкретний напрям бізнесу підприємства).
2. Фальсифікація сум «живих грошей» («готівки») у касі й сум на банківських рахунках, підробка чеків підприємства.
3. Несанкціонований продаж і використання майна (власності) підприємства із корисливою метою.
4. Оплата роботи підставних («фіктивних осіб»).
5. Фальсифікація документації підприємства за допомогою електронної техніки й Інтернету (наприклад, перерахування коштів підприємства на свій особистий рахунок, внесення «потрібних» змін у звітні документи).
6. Несанкціоновані операції із цінними паперами, матеріальними й нематеріальними активами підприємства.
7. Фальсифікація звітів про використання коштів, виділених на відрядження, «представницькі видатки», на інші потреби підприємства.

Дослідження в області кадрової безпеки дають можливість зменшити ці загрози, передбачити і ліквідувати їх, а також проводити профілактику. Перше, що мінімізує ці загрози – правильна і ефективна оцінка благонадійності кандидата. У кадровій роботі необхідно дотримуватися наступного: проводити серйозний і всебічний відбір співробітників, при якому не допускається прийняття на роботу людей, які можуть завдати шкоди інтересам підприємства.

Необхідно звернути особливу увагу на людей, найбільш схильних до вербування – співробітників, які знають комерційні секрети або можуть їх впізнати. Для будь-якого підприємства небажана присутність в колективі працівників, які входять або потенційно можуть увійти в ті чи інші групи ризику. У загальному розумінні група ризику – це люди, що потрапили під вплив найбільш поширених видів залежностей (члени релігійних новоутворень, алкоголіки, наркомани, гравці). Також слід дбати про формування та підтримку оптимального соціально-психологічного клімату в колективі, створенні корпоративної культури.

Одним з найважливіших заходів забезпечення кадрової безпеки на підприємстві є створення у працівників лояльності та прихильності до підприємства. Дослідження показали, що прихильні співробітники мають більш високий рівень поваги до себе та інших, вони готові приймати нове без паніки і опору, враховують інтереси інших людей і менше схильні пропаганді, умовностей і маніпуляціям [3].

У ряді досліджень вважається, що персонал організації становить найбільш слабку ланку в загальній системі економічної безпеки підприємства. Ця теза підкреслює важливість кадрової безпеки та доцільність її всебічного вивчення з метою подальшого керування нею. Джерелами негативних впливів з боку персоналу на економічну безпеку можуть бути:

1. Помилкові дії окремих співробітників фірми – від кур'єра до керівника найвищої ланки (свідомі чи несвідомі).

2. Вплив посадових осіб органів державної влади та управління (правоохоронних, податкових та інших контролюючих структур).

3. Дії різних суб'єктів господарювання, особливо підприємств – конкурентів (економічні, розвідувальні, вплив на окремі ланки діяльності, тощо).

4. Ланцюжки неефективних рішень персоналу підприємства через недостатню кваліфікацію, недбалість, тощо (керівників, менеджерів, логістів, аналітиків, тощо)[2].

На кадрову безпеку підприємства впливають як зовнішні (тиск на співробітників, інфляційні процеси), так і внутрішні фактори (недостатня кваліфікація працівників, неефективна система мотивації), які треба враховувати при аналізі стану кадрової роботи з погляду безпеки щодо беззбитковості трудових відносин.

Для збереження кадрової безпеки варто використовувати сучасні кадрові технології, включаючи такі механізми: ефективну мотивацію; прискорену адаптацію (за рахунок наставництва); своєчасне запобігання конфліктним

ситуаціям, атестацію; компенсацію; розумну політику звільнення; пропаганду корпоративності.

Таким чином, кадрова безпека як підсистема економічної безпеки підприємства та управління персоналом гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Мехеда Н.Г., Мудь А. Кадрова безпека як підсистема економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.rusnauka.com/33_DWS_2013/Economics/10_149832.doc.htm
2. Микола Капустін. Про деякі проблеми економічної безпеки підприємництва // Персонал. – 2007. - №6. – С.74-77
3. Чумарин И.Г. Кадровая безопасность [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.poteri.net/publikatsii/personal-miks-6-2001.html>
4. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : навч. посібн. – 3-тє вид., [перероб. і доп.]. – К. : Вид-во "Знання-Прес", 2002. – 384 с.

Іщенко О.О., студентка,
Білик В.В., к.е.н., доцент,
кафедри економіки та менеджменту
Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ТА НАПРЯМКИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства (економічної безпеки) є досягнення максимальної стабільності функціонування, а також створення основи і перспектив росту для виконання цілей бізнесу, незалежно від об'єктивних і суб'єктивних загрозливих факторів (негативних впливів, чинників ризику)

Кадрова безпека є однією зі складових економічної безпеки (поряд з іншими) фінансової, силовий, інформаційної, техніко-технологічної, правової, екологічної). Її називають "кадрової та інтелектуальної" складової економічної безпеки.

Безпека - стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від внутрішніх і зовнішніх загроз. Життєво важливі інтереси - сукупність потреб, задоволення яких надійно забезпечує існування і можливості прогресивного розвитку компанії. Тепер безпосередньо щодо поняття "кадрова безпека"

Звернувши увагу на невеликий список профільних загроз, ми ще раз переконаємося в тому, що забезпечення кадрової безпеки є найважливішою складовою роботи менеджера (директора) з персоналу. Наприклад, внутрішні небезпеки такі:

- невідповідність кваліфікації працівників пред'являються до них вимогам (це не небезпека, що веде до збитків?);

- недостатня кваліфікація співробітників (це не проблема, вирішити яку зобов'язані кадровики).
- слабка організація системи управління персоналом;
- слабка організація системи навчання;
- неефективна система мотивації (це не руйнування лояльності і, отже, збільшення збитків від бездіяльності, саботажу тощо?);
- помилки в плануванні ресурсів персоналу;
- зниження кількості раціоналізаторських пропозицій та ініціатив;
- догляд кваліфікованих співробітників;
- співробітники орієнтовані на вирішення внутрішніх тактичних завдань;
- співробітники орієнтовані на дотримання інтересів підрозділу;
- відсутність або слабка" корпоративна політика;
- неякісні перевірки кандидатів при прийомі на роботу.

Без сумніву, менеджери з персоналу можуть продовжити цей список, що і треба зробити, проаналізувавши стан кадрової роботи з точки зору безпеки як беззбитковості трудових відносин на підприємстві.

Додамо приклади зовнішніх небезпек:

- умови мотивації у конкурентів краще (неважко при такому розкладі спрогнозувати догляд фахівців до конкурентів - це не загроза).
- установка конкурентів на переманювання;
- тиск на співробітників ззовні;
- зміни у зовнішньому економічному середовищі;
- потрапляння співробітників у різні види залежності;
- інфляційні процеси (неможливо не враховувати при розрахунку заробітної плати і прогнозування її динаміки).

Головними групами критеріїв кадрової безпеки можна назвати:

1. Показники чисельного складу персоналу та його динаміки.
2. Показники кваліфікації та інтелектуального потенціалу.
3. Показники ефективності використання персоналу.
4. Показники якості мотиваційної системи.

Для всіх цих показників повинні бути визначені пороговізначення (по посадах, по підрозділах і в цілому по підприємству). Несприятливі процеси можуть бути виражені у відхиленні величин встановлених контрольних показників, відпорогових, негативні (а в окремих випадках позитивні сторонні).

Чому ми розглядаємо присутність таких залежних людей в організації як ризик для кадрової безпеки? Ризик, і не малий, полягає в наступному:

1. Можливість управління працівником, які входять в ГР, ззовні, що може бути спрямоване на дестабілізацію організації (одержання секретів, відведення клієнтів тощо).

2. Постійні спроби залежного поширити вплив своїх згубних пристрастей, звичок на оточуючих, пошук або формування ним кола однодумців, тобто збільшення кількості представників ГР в організації.

3. Задоволення своїх залежностей за рахунок тимчасових і матеріальних ресурсів роботодавця.

4. Руйнування стабільного працездатного колективу (команди).

5. Схильність до злочинних дій і порушень або ради, або внаслідок задоволення своїх залежностей.

Основні групи ризику. Алкоголізм - одна з форм фармакологічної (хімічної) залежності, в основі якої лежить вживання спиртвмісних напоїв. Алкоголь, всупереч поширеній думці, не змінює, а кристалізує поточний стан; вживання алкоголю не підніме ваш настрій, а, навпаки, ще більше погіршить його. Виявити ознаки алкоголізму у кандидата на вакансію при прийомі на роботу і у будь-якого працюючого в організації можна різними способами: і медико-психологічними методиками, і за зовнішніми ознаками. Зовнішні ознаки зловживання алкоголем, загалом, відомі :- поведінка працівника на ділових і розважальних заходах, пов'язаних з вживанням алкоголю, і після них свідчить про зловживання;- підвищена метушливість при підготовці до випивки, "потирання рук", емоційна піднесеність;- мовні ознаки та багато інших.

Медичні методики полягають в застосуванні різного роду методик і придатні для визначення схильності до цієї залежності. Негативний вплив алкоголіка на організацію пов'язано переважно із зміною під впливом алкоголю особистісних якостей працівника, хоча і не в таких масштабах, як, наприклад, при наркотизме. Наслідки очевидні:- втрати від неефективного використання робочого часу;- перманентна загроза виробничої, інформаційної безпеки, в тому числі, загроза нещасних випадків при роботі, пов'язаної з джерелами підвищеної небезпеки;- спробивтягнути в коло товаришів по чарці своїх колег, а в результаті – розшарування колективу;- вчинення злочинних діянь у зв'язку з алкоголізмом;- використання матеріальних і фінансових ресурсів підприємства для втамування алкогольної спраги (банальна крадіжка) і т. д

Сучасному спеціалісту по роботі з персоналом слід знати непрямі ознаки вживання наркотиків та наркотичної залежності. Ми повинні вміти відрізняти наркоманів як мінімум за зовнішніми ознаками. Вони не абсолютні, але все ж часто допомагають. Зовнішність вживають наркотики не завжди буває відверто жахливою. Треба пам'ятати, що зовнішні ознаки не підходять до розпізнання наркоманів з невеликим стажем:

- як правило, це молоді люди, вчорашні школярі або студенти;
- довгі рукави одягу завжди, незалежно від погоди і обстановки;
- часто неохайний вигляд, сухе волосся, набряклі кисті рук;
- постава найчастіше сутула;- невиразна, розтягнута мова;
- незграбні й уповільнені рухи за відсутності запаху алкоголю;
- ознаки втрати контролю над собою;
- явне прагнення уникати зустрічей з представниками керівництва та служби безпеки;
- дратівливість, різкість і неповагу у відповідях на запитання;
- періодичні відходи з робочого місця, після яких з'являються перераховані відхилення у поведінці;
- прояв у мові особливого сленгу і багато іншого.

У будь-якому випадку успіх залежить від того, наскільки ретельно на основі діагностики, проведеної кадровими фахівцями і лінійними керівниками,

будуть складені індивідуальні плани розвитку, що покликані усунути сформований розрив між зростаючими професійними вимогами (не завжди легко експлицируемими, а не те, щоб стандартизованими) і існуючим рівнем компетентності кожного працівника. Складання цих планів ґрунтується на моделях компетентності, розроблювальних для кожної посадової позиції.

При розробці цих моделей можна скористатися наступними підходами, кожний з яких має свої сильні і слабкі сторони:

- аналіз діяльності найбільш видатних працівників ("зірок") дозволяє розкрити секрети їхньої майстерності, хоча отримана при цьому модель занадто прив'язана до специфіки даного виду діяльності і страждає зайво складною архітектурою;

- порівняльний аналіз багатьох зразків діяльності працівників полегшує узагальнення досвіду і побудову достатньо простих моделей, однак є дуже трудомісткою справою;

- опитування експертів приносить швидкі і статистично надійні результати, але область застосування їх виявляється, як правило, обмеженою;

- комбінування моделей, запозичених з інших областей діяльності, дає можливість акумулювати самий передовий досвід, однак він не завжди застосовується в рамках даної організації.

Стратегічні напрямки. Цей компонент стратегії розкриває шляхи досягнення стратегічних цілей корпорації. Але перш ніж вибирати шлях, необхідно мати ясний образ майбутнього організації. Структуроване бачення майбутнього організації (частка продажів і позиції на ринках, організаційна структура, технології основної і допоміжної діяльності, стиль менеджменту, домінуючі організаційні культури, маркетингова політика, професійні і персональні характеристики кадрового потенціалу) багато в чому визначає стратегічні напрямки

Список використаних джерел:

1. Аналітична довідка. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2012 році. [Електронний ресурс] //Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. — Режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/2012_0.pdf
2. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2012 рік. [Електронний ресурс] //Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. Український інститут науково-технічної і економічної інформації. — Режим доступу: http://www.dknii.gov.ua/?q=system/files/sites/default/files/images/_08%2007%202013.pdf
3. Верховна Рада України. Офіційний портал [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://rada.gov.ua/>
4. Вищий Господарський суд України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vgstr.arbitr.gov.ua/>
5. Державна цільова науково-технічна програма розроблення новітніх технологій створення вітчизняних лікарських засобів для забезпечення охорони здоров'я людини та задоволення потреб ветеринарної медицини на 2011-2015 роки [Електронний ресурс] // Постанова Кабінету Міністрів України від 22.06.2011 №725 — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/725-2011-%D0%BF>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ШЛЯХОМ РОЗВИТКУ ЛОЯЛЬНОСТІ ПЕРСОНАЛУ

Перед керівниками ділових і комерційних структур в сучасному світі стоять завдання забезпечення інформаційної безпеки підприємства та захисту психологічного впливу на працівників організації. Існуюча на даний момент система забезпечення безпеки з фізичною охороною, технічними засобами, елементами оперативно-розшукової роботи може вважатися надійною тільки з включенням в неї сучасних психологічних технологій. Комплекс психологічних технологій можна визначити як систему заходів, основним змістом яких є застосування психологічних методів оцінки персоналу, прогнозування та впливу на поведінку працівників для вирішення завдань, що стоять перед службами персоналу та безпеки підприємств. Впровадження такого комплексу є не одноразовою акцією, а процесом включення програми лояльності персоналу в структуру кадрової політики організації.

Сучасні вимоги ринку зумовлюють два напрямки дослідження лояльності працівників: забезпечення благонадійності і розвиток прихильності.

Благонадійність в широкому сенсі може розумітися як законослухняність. Психологічний аспект щодо забезпечення дотримання працівниками внутрішньо-корпоративних норм припускає: вивчення індивідуальних особливостей кандидатів на роботу і співробітників фірми з метою виявлення осіб, що представляють потенційну небезпеку.

Існуючі в сучасній психології методи дозволяють:

- перевірити надійність та відданість інтересам фірми співробітників і кандидатів, які приймаються на роботу;
- отримати інформацію про психологічні особливості підлеглих, виявити приховані мотиви кандидатів і діючих працівників, особистісні схильності до алкоголізму, наркоманії, девіації, тривожності, конфліктності, є передумовою ймовірного джерела витoku комерційної інформації;
- створити банк даних довірених осіб, яким можливо надавати конфіденційну інформацію;
- виявити ставлення працівників до власної кар'єри, життєвим цінностям, матеріальним і моральним винагород;
- спрогнозувати поведінку співробітників в нестандартних та екстремальних ситуаціях.

Прихильність («при вірі») описує почуття відданості, вірності цілям і цінностям, що транслиуються організацією.

Система заходів дослідження і виховання прихильності припускає: вивчення співвідношення цілей і цінностей індивідуальних і корпоративних, створення середовища корпоративної культури, в якій особистісний ріст працівників забезпечує зростання організаційний.

Існуючі в сучасній психології методи дозволяють:

- вивчити ієрархію організації і проаналізувати функціональну компетенцію працівників;
- виявити відповідність комунікативних зв'язків між ієрархічними шарами;
- виявити співвідношення стратегічних цілей індивіда та організації;
- інтегрувати потенціал працівника в організаційно ціннісну структуру, за допомогою планування його кар'єрного та особистісного розвитку.

Виділені напрямки є основою для створення двох автономних частин програми лояльності персоналу. Кожна з цих частин може бути закладена як окремо, так і бути складовою частиною цілого.

У таблиці 1 вказані їх принципові відмінності.

Таблиця 1

Порівняння характеристик, які перебувають у підставі дослідження лояльності персоналу

Характеристика	Благонадійність персоналу	Прихильність персоналу
Мета	Відстеження закономірностей	Створення умов відданості
Мотив дослідження	Побоювання зради	Турбота про процвітання особистості в організації
Стратегія	Не допустити правопорушення	Поєднання корпоративного і особистого просторів
Формула	Мотивація + благонадійність + потенціал індивіда (фізичний, особистісний)	Прихильність + потенціал
Основні етапи	1. Збір інформації. 2. Аналіз інформації. 3. Прогнозування поведінки і стратегій. 4. Профілактика.	5. Дослідження індивідуальних і корпоративних просторів цілей і цінностей. 6. Інтеграція. 7. Планування розвитку.

Запропонований підхід до дослідження лояльності персоналу забезпечує, перш за все, перспективне бачення розвитку організації. Сучасна дійсність визначає побудова системи економічної безпеки на підставі забезпечення благонадійності персоналу. І все ж диференціювання лояльності, з включенням отснот «прихильності», дає можливість, забезпечити економічну безпеку суб'єкта господарювання, не перетворюючи службу персоналу в «контррозвідувальну» структуру.

В ідеальному наближенні прихильний співробітник має установку через особистісний розвиток розвивати організацію, і проблема благонадійності автоматично нівелюється. При цьому, розглядаючи формули, неважко помітити посилення пункту внутрішньо-корпоративних «енерговитрат», де зусилля на створення мотивації і забезпечення благонадійності компенсуються створенням простору прихильності.

Список використаних джерел:

1. Мігус І.П. Кадрова безпека суб'єктів господарської діяльності: менеджмент інсайдерами [колективна монографія за заг. ред. проф. Мігус І.П.]. - Черкаси: вид-во «МАКЛАУТ», 2012. - 315 с.

*Мунька С.С., студент,
Онучак А.Ю., студентка,
Россоха М.Ю., викладач кафедри
менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ В ОРГАНІЗАЦІЇ

Якщо організація розраховує вижити під час кардинальних змін і бурхливих подій, то їй необхідно пристосувати свою діяльність до змін і конфліктів у навколишньому середовищі. Для цього необхідно прогнозувати конфлікти, формуючи корпоративну культуру в організації.

Багато вчених розглядали проблеми виникнення конфліктів. Так, Т.Парсонс, Е. Дюркгейм, Е. Мейо наголошують на стійкості й стабільності суспільства, вважаючи конфлікт тільки певним відхиленням, "хворобою" людських стосунків. Натомість К. Маркс, М. Вебер, В. Парето, Р. Дарендорф розглядають конфлікт як необхідний чинник у поясненні соціальних процесів і змін. Проте й досі це питання залишається відкритим.

Конфлікти повинні бути в полі зору будь-якого керівника, тому що 50% конфліктів мають відношення до проблем і протиріч на підприємстві.

Саме конфлікти дозволяють перевірити на міцність управлінську команду і принципи корпоративної культури в організації, цінності колективу і керівника, показують "щире обличчя" кожної людини чи соціальної групи. Стратегічно виграє та організація, де до конфліктів відносяться спокійно і професійно. Більш того, якщо організація, реалізує інноваційні програми, то управлінський персонал, в першу чергу, повинний бути навчений технологіям управління і вирішення конфліктів. Загальною формою прояву конфліктів можна вважати дезорганізацію даної цільової групи. При дезорганізації групові норми, шаблони колективних дій тією чи іншою мірою приходять у невідповідність з новими потребами. Актуалізується проблема взаємин поколінь у колективі й оцінка досвіду старших співробітників. Відбувається зміна неформальних лідерів, а в критичній ситуації - і формальних носіїв вищої для організації адміністративної влади. Типовим конфліктом, пов'язаним з необхідними змінами є конфлікт між консерваторами і новаторами. Він закономірний, тому що нове ініціюється завжди окремими членами організації, будь то лідер чи рядовий.

Способи управління конфліктною ситуацією можна розділити на дві категорій: структурні і міжособистісні. Керівникам не слід вважати причиною конфліктних ситуацій просте розходження в характерах. Конфлікт означає

незгоду сторін, при якому одна сторона намагається досягнути прийняття своїх поглядів і перешкодити іншій стороні зробити те ж саме. Потрібно управляти розвитком і розв'язанням конфліктів, належним чином діагностуючи динаміку розвитку конфлікту і виробляючи стратегію дій у конфліктній взаємодії.

Потенційні причини конфлікту - спільно використовувані ресурси, взаємозалежність завдань, розходження з метою організації, розходження в сприйняттях і цінностях, розходження в стилі поведінки і біографіях людей, а також погана комунікація. Дотримання певних рекомендацій допоможе конфліктуючим сторонам запобігти конфліктній ситуації, а якщо вони відбулися, то знайти оптимальний вихід з конфлікту.

Список використаних джерел:

1. Гришина Н. В. Психологія конфлікту. - К.: Либідь, 2013. – 258с.
2. Кравченко О.П. Погляд конфліктолога на онтосинтез конфлікту./ О.П.Кравченко // Соціологічні дослідження. - 2004. - №9. - С.103-112.
3. Казаков В. Соціальний конфлікт: проблема визначення / В. Казаков // Соціол.: теорія, методи, маркетинг. — 20012. — № 3. — С. 156-166.

Сидоренко К.А, студент,
Погосян М.Т, студент,
Россоха М.Ю., викладач кафедри
менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ОЦІНКА МАТЕРІАЛЬНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ТОВ «БЕМБІ»

Матеріальне стимулювання персоналу включає різні форми і системи заробітної плати, організацію преміювання працівників. В умовах посилення глобальної конкуренції, прискорення науково-технічного прогресу, необхідності більш ефективного впровадження на виробництві нової техніки і прогресивних технологій матеріальне стимулювання персоналу має все більше спрямовуватися на поєднання інтересів трудового колективу організації, структурного підрозділу і особистих інтересів працівника з метою формування стимулів до високопродуктивної праці, виховання і розвитку творчих здібностей особистості, стимулювання гармонійного розвитку кожного працівника [1, 95].

Розглянемо систему оплати праці робітників, спеціалістів та керівних працівників, які застосовуються на ТОВ «БЕМБІ».

ТОВ «БЕМБІ» – це провідний український виробник дитячого одягу, надійний партнер та роботодавець. Це широкий асортимент білизни і дитячого одягу з перших днів життя дитини і до 7 років. Дане підприємство використовує якісні натуральні матеріали, тому їх вироби не лише гарні, але й комфортні, практичні, безпечні [4].

В управлінні персоналом істотне місце займає оплата праці працівників. Заробітна плата є одним з найважливіших і можливо навіть вирішальних елементів формування хорошого клімату на підприємстві.

Згідно положенню «Про систему оплати праці» структура заробітної плати визначається як сукупність різних видів оплат. Виплачувана заробітна плата може включати наступні елементи: базова заробітна плата; преміально-змінна частина базової заробітної плати стимулюючого характеру; соціальні стимули (пільги працівникам); премія за підсумками року; разові виплати за конкретні результати роботи; виплати різного характеру (доплата за роботу в нічний час, за роботу у вихідні та святкові дні, час знаходження в службових відрядженнях, збільшення об'єму робіт та ін.)

Основою системи є два елементи заробітної плати: базова заробітна плата і преміальна частина заробітної плати стимулюючого характеру. Базова заробітна плата відповідає встановленим окладам і включає всі встановлені в даний час надбавки [4].

Заробітна плата робітника визначається кількістю одиниць продукції і заходом оплати за одиницю продукції – розцінкою. Відрядна оплата праці може здійснюватись на основі врахування результатів роботи обслуговуваних ними груп працівників і ділянок виробництва. За цією ознакою розрізняють пряму відрядну і непряму відрядну системи оплати праці. По кожній з цих систем оплачується праця як окремих робітників, тобто вони можуть бути індивідуальними і колективними [2, 125].

Індивідуальна пряма відрядна оплата праці пов'язана з результатами праці даного робітника. Заробітна плата кожного робітника ставиться в безпосередню залежність від його вироблення (продуктивності праці). Така система оплати зацікавлює робітників переважно результатами своєї безпосередньої роботи за професією. Проводиться оплата одиниці продукції за індивідуальною розцінкою [4].

Преміювання працюючих здійснюється за виконання виробничих завдань якісно і в строки. Премія робочим виплачується з фонду заробітної плати. Майстрам, спеціалістам, керівникам – за рахунок прибутку.

На підприємстві діють соціальні системи матеріального стимулювання, які спрямовано, по-перше, на закріплення кваліфікованих кадрів на підприємстві, а по-друге на підвищення соціального та матеріального добробуту працюючих.

До цих систем можна віднести: винагороди за річні результати роботи підприємства; виплату за вислугу років (безперервний трудовий стаж роботи на підприємстві); часткову оплату наймання працівників за рахунок підприємства; оплату медичних послуг, наданих працівникам (хірургічні операції, послуги дантистів, довготермінове лікування тощо) за рахунок підприємства; часткову оплату харчування працівників в їдальні підприємства; виплату працівникові певної суми на лікування або придбання путівки під час надання йому чергової відпустки; надання працівникам додаткових оплачуваних відпусток, пов'язаних із сімейними обставинами (поховання, догляд за хворим тощо) [3,78].

Оплата спеціалістів та керівних працівників на ТОВ «БЕМБІ» здійснюється за допомогою тарифної системи оплати праці.

Тарифна система являє собою основу для диференціації заробітної плати відповідно по кваліфікації, умовам і шкідливості праці, а також у районному, міжгалузевому, галузевому і внутрішньозаводському розрізах. У тарифній системі відображені питання поділу праці робітників за професіями, фахом і кваліфікацією. Тарифна ставка – абсолютний розмір оплати праці різних груп і категорій робітників за одиницю часу [4].

Оплата праці керівників і службовців здійснюється відповідно до посадових окладів. Розподіл працівників за посадами здійснюється за допомогою Єдиної номенклатури (переліку) посад і «Кваліфікаційного довідника посад керівників і службовців». У довіднику відображені кваліфікаційні характеристики по кожній посаді, які складаються з трьох розділів: посадові обов'язки, професійні знання, кваліфікаційні вимоги. Схема посадових окладів являє собою перелік посад на підприємствах відповідних галузей промисловості з вказівкою місячного посадового окладу або коефіцієнта.

При віднесенні робітника або фахівця до тієї або іншої кваліфікаційної групи приймається до уваги не тільки кваліфікаційний рівень, розрахований на основі заробітної плати, але і відповідність працівника професійним вимогам, а також конкретні посадові обов'язки. Виконання робіт більш високої кваліфікаційної групи може служити підставою для переводу конкретного працівника в цю групу і присвоєння йому відповідного кваліфікаційного рівня [4].

Цей метод розрахунку фонду оплати праці простий, зрозумілий робочим, позитивно ними сприймається. Він припускає пряме ув'язування трудового внеску працівників з оплатою і просуванням по службових східцях.

Підприємство проводить цілеспрямовану політику підвищення заробітної плати, що позитивно впливає на життєвий рівень трудящих. В умовах низької вартості робочої сили, яка склалася в Україні, така політика підприємства у області оплати праці є позитивним чинником, що свідчить про прагнення керівництва вивести заробітну плату на рівень, який би забезпечував нормальне відтворення робочої сили і дозволив би наблизити її до рівня розвинених країн [4].

Найважливішою умовою формування і розвитку трудового потенціалу підприємства виступає оплата праці. Заробітна плата не лише є джерелом життєвих засобів для працівника і його сім'ї, але і основним мотивуючим чинником до високопродуктивної, якісної, ефективної праці. Крім того вона впливає на соціально-психологічний стан працівника, оскільки її розмір свідчить про оцінку трудового внеску працівника, про визнання його заслуг, талантів, трудових досягнень.

Розмір заробітної плати значною мірою визначає професійний і соціальний статус працівника. Справедлива оплата праці, правильна оцінка трудових зусиль при визначенні заробітку мотивує працівника до нових трудових звершень.

Несправедливість в оплаті праці, зрівняльний підхід викликає незадоволеність, розчарування, що різко знижує стимули до праці. Тому оцінка

ефективності системи оплати праці дуже важлива для вироблення правильної стратегії розвитку трудового потенціалу підприємства.

В структурі витрат діяльності ТОВ «БЕМБІ» витрати на оплату праці займають перше місце. Так, у 2011 році витрати на оплату праці становили 2436 тис. грн., а у 2012 році - 2875 тис. грн.. Коефіцієнти обороту по прийому та звільненню є досить невеликими величинами, тобто склад працюючих на протязі року мало змінювався. Саме тому спостерігається низька плинність кадрів, що забезпечує досить стабільний склад працівників. Так коефіцієнт плинності кадрів у 2010 році склав 1,3, у 2011 році відповідно 0,5, а у 2012 році – 1,4. Позитивну динаміку в процесі формування ефективного стимулювання праці працівників свідчить зростання фонду оплати праці. Порівняно з 2010 роком - 1885 тис. грн. у 2012 складав 2875 тис.грн [4].

Отже, оплата праці на ТОВ «БЕМБІ» є мотивуючим фактором, тільки якщо вона безпосередньо зв'язана з підсумками праці. Працівники повинні бути впевнені в наявності стійкого зв'язку між матеріальним винагородженням та своєю працею. В заробітній платні обов'язково повинен бути присутній компонент, який залежить від досягнутих результатів. На ТОВ «БЕМБІ» це виражається через систему виплати премій та допомог.

Список використаних джерел:

1. Боброва О.Г. Організація і стимулювання праці в 2-х частинах, ч.2. - К.: КНЕУ, 2009. - 145 с.
2. Калина А.В. Економіка, планування та організація діяльності підприємства. - К.: Ун-т "Україна", 2008. - 209 с.
3. Рижиков В.С., Ровенська В.В., Підгора Є.О. Економіка підприємства: практикум. - К.: Слово, 2007. - 160 с.
4. ТОВ «БЕМБІ» - Одяг та білизна для малюків[Електронний ресурс] Режим доступу: <http://bembi.ua>

Снесар В.А., студентка
Россоха М.Ю., викладач кафедри
менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

КАДРОВА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА

Охорона праці – це система забезпечення безпеки життя і здоров'я працівників у процесі трудової діяльності, що включає правові, соціально-економічні, організаційно-технічні, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні, реабілітаційні та інші заходи.

Умови праці — це сукупність чинників виробничого середовища, що впливають на здоров'я і працездатність людини в процесі праці.[1]

В умовах нестабільності економіки і підприємництва важливе значення у процесі функціонування різноманітних підприємств грає поняття кадрової безпеки. Її забезпечення є необхідним при ліквідації соціальних та економічних загроз в виробничо-комерційній діяльності підприємства.

В основі управління кадровою безпекою є управління персоналом. Оскільки без перевірки кадрів, їх ретельного відбору, навчання, перевірки їх особистих якостей і інших процедур не обійтись для організації збалансованого і ефективного трудового процесу, перед керівництвом стає питання кадрової безпеки.

Можна захистити своє підприємство від зовнішніх загроз конкурентів або інших незалежних умов, але в цей же час загроза може походити саме зсередини установи, від її працівників. Дослідження в області кадрової безпеки дають можливість зменшити цю загрозу, передбачити и припинити її, а також проводити профілактику.[2]

Аналіз та узагальнення літературних даних і досвіду роботи ряду підприємств з управління персоналом з метою забезпечення економічної безпеки, проведені авторами, показали, що на рівні підприємства слід виділяти:

- внутрішні і зовнішні загрози по відношенню до підприємства;
- навмисні і ненавмисні з боку особи коїть злочин;
- корисливі (шахрайство, крадіжки, грабежі, розбої, вимагання) та некорисливих (халатність);
- технічні (професійні) помилки (випадкові або систематичні).[3]

Головною метою забезпечення економічної безпеки підприємства (економічної безпеки) є досягнення максимальної стабільності функціонування, а також створення основи та перспектив росту для виконання цілей бізнесу, незалежно від об'єктивних і суб'єктивних загрозливих факторів (негативних впливів, чинників ризику). Кадрова безпека є однією зі складових економічної безпеки (поряд з іншими - фінансової, силовий, інформаційної, техніко-технологічної, правової, екологічної). Її іноді називають ще "кадрової та інтелектуальної" складової економічної безпеки:

–фінансова безпека розглядає і регулює питання фінансово-економічної спроможності підприємства, стійкості до банкрутства, визначає параметри платоспроможності та інші "грошові" характеристики;

–силова безпека займається режимами, фізичною охороною об'єктів та особистою охороною керівництва, протидією криміналу, взаємодією з правоохоронними та іншими державними органами;

–інформаційна безпека заснована не тільки на захисті власної інформації, в тому числі конфіденційної, а й проводить ділову розвідку, інформаційно-аналітичну роботу із зовнішніми і внутрішніми суб'єктами і т.д.;

–техніко-технологічна безпека передбачає створення і використання такої технічної бази, обладнання та основних засобів виробництва, і таких технологій і бізнес-процесів, які підсилюють конкурентоспроможність підприємства;

–правова безпека передбачає всебічне юридичне забезпечення діяльності підприємства, грамотну правову роботу з контрагентами і владою, вирішення інших правових питань. [3]

До зовнішніх загроз кадрової безпеки підприємства необхідно віднести кращі умови мотивації у конкурентів (неважко за такого розкладу спрогнозувати перехід провідних фахівців до конкурентів); настанова конкурентів на переманювання; тиск на працівників ззовні; потрапляння

працівників у різні види залежності; інфляційні процеси (неможна не враховувати під час розрахунку заробітної плати і прогнозувати її динаміки).

Отже, існує безліч загроз кадровій безпеці підприємства запобігання негативного впливу яких можливо лише через ефективне управління кадровою безпекою підприємства, основними функціями якого є планування і організація заходів від зарахування працівника на роботу до його звільнення. Тут можливі всілякі кадрові технології, основною серед яких вважають тестування .

Одним з найважливіших елементів системи управління кадровою безпекою, яким сучасні керівники чомусь нерідко нехтують є «адаптація». Проте для кожного робітника час його адаптації на підприємстві різний, це зумовлено психологічним, соціальним, фізичним станом, тим, що кожен по-своєму звикає до нових умов праці, це природне явище, індивідуальне для кожної особистості.

Ще однією з важливіших функцій управління кадровою безпекою є контроль, який представляє собою своєрідний набір засобів, спрямований на дію персоналу, включає в себе різноманітний комплекс регламентів, режимів, обмежень, оцінювань, контролю та інших операцій. Контроль здійснюється службою безпеки підприємства та частково відділом кадрів.

Сучасні умови діяльності підприємства є доволі складними та небезпечними через наявність чисельних загроз їх кадровій безпеці. Головною причиною виникнення таких загроз є його внутрішнє середовище, а, отже, необхідність превентивного виявлення та усунення загроз є першочерговою задачею управління кадровою безпекою підприємства.[4]

Якщо відсутня можливість довести рівень безпеки до прийнятного в силу специфіки виробництва, варто вирішити питання про компенсацію за роботу у таких умовах і навчити працівників методам захисту здоров'я на даних робочих місцях. Небезпечні за умовами праці робочі місця повинні знаходитися під постійним контролем служби управління персоналом.[1]

Список використаних джерел:

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://pidruchniki.com/11151212/menedzhment/upravlinnya_bezpekoju_personalu
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://www.uran.donetsk.ua/~masters/2010/iem/egorova/library/article1.htm>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://ua-referat.com>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://thesis.at.ua>

ПРОБЛЕМЫ И НЕДОСТАТКИ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА НА МАЛЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ

Малое предпринимательство во многом способствует и создает естественную социальную опору общественному устройству, организованному на началах рынка, а также формирует новый социальный слой предпринимательства.

Развитие малого предпринимательства несет в себе множество важных преимуществ:

- формирование среднего класса;
- рост доли экономически активного населения;
- создание новых рабочих мест;
- трудоустройство высвобождаемых в госсекторе работников;

Несмотря на принимаемые меры, до сих пор не созданы условия, действительно способствующие не только увеличению количества малых предприятий, но и их эффективному развитию, которое протекает замедленно и противоречиво[3].

Одна из главных проблем является система оплаты труда в малых предприятиях обладает рядом недостатков. Главный недостаток состоит в том, что заработная плата слабо, а зачастую вообще не связана с конечными результатами труда. Результаты труда коллективны, а оплата - индивидуальна. Чтобы преодолеть указанное противоречие, необходимо либо индивидуализировать результаты, либо коллективизировать систему оплаты.

Первый путь исключен, так как в принципе невозможно отделить результаты от их коллективной природы. Например, предприятия, которые старались раздробить коллективный интерес на множество частных, потеряли устойчивость и сейчас налаживают те или иные формы объединения. Среди хозяйственников укрепляется понимание, что перспектива связана с коллективными системами поощрения труда.

Итак, недостатки действующей системы оплаты труда обусловлены ее индивидуальными характеристиками [5].

Среди основных недостатков разделения труда выделяются - монотонность. Здесь работник "привязан" к относительно узкому роду деятельности, и в случае безработицы ему труднее найти другое рабочее место. Так же минусом организационного фактора является недостаточная квалификация руководства.

Существенным минусом в производственном факторе является недостаточный ассортимент продукции и слабо развитый рынок сбыта. Все это приводит к тому, что компания не может полностью удовлетворить покупательский спрос.

Мы считаем, что дальнейшее развитие малых предприятия невозможно без технического перевооружения, использования современных технологий, нового

оборудования для торговых точек. Но было бы ошибкой сводить все перемены внутри предприятия только к обновлению техники и технологии. Необходима также адекватная организация рабочих мест. Заметим, что обновление производства невозможно без повышения уровня организации рабочих мест [4].

Таким образом, в современных условиях, когда все работники предприятия тесно связаны и от организации рабочих мест на любом из них зависит общий ритм работы, результаты труда особую важность приобретают вопросы организации рабочих мест.

Установлено, что недостатки в организации рабочих мест являются причиной примерно двух третей всех потерь рабочего времени. Чем полнее и совершеннее система организации рабочих мест, тем более рационально протекает процесс труда и эффективнее используется рабочее время.

Наиболее полное решение задачи целесообразности организации рабочих мест, его своевременности, отвечает научно обоснованная система, которая должна включать не отдельные изменения и реорганизации, а комплекс решений.

Недостаточная изученность проблем организации рабочих мест в современных условиях приводит к тому, что потребности малых предприятий в результатах использования человеческих ресурсов полностью не удовлетворяются, что снижает эффективность их работы [5].

Для современной экономики в большей степени подходят системы оплаты труда, базирующиеся на участии в прибылях и распределении доходов. Сущность гибкой системы оплаты труда "Участие в прибылях" в том, что за счет заранее установленной доли прибыли формируются премиальный фонд, из которого работники получают регулярные выплаты. Размер выплат зависит от уровня прибыли, общих результатов производственной и коммерческой деятельности предприятий. В системе "Участие в прибылях" премии выплачиваются за достижение конкретных результатов деятельности предприятия. Начисляются премии пропорционально заработной плате каждого с учетом личных и трудовых характеристик исполнителя:

- опыт рабочего,
- отсутствие опозданий и прогулов,
- рационализаторская деятельность,
- верность фирме и т. п.

Но эта система обладает рядом недостатков:

- размер получаемой компанией прибыли, следовательно, величина премий зависит от множества внешних факторов, которые, часто не зависят напрямую от работников компании;
- для работников компании часто трудно оценить, какое влияние они оказали своей работой на величину прибыли [6].

При использовании этой системы необходимо помнить, что увеличение прибыли может зависеть от рыночных факторов и иметь краткосрочный характер. Поэтому показатель прибыльности не всегда является наилучшей основой для увеличения зарплаты. Система подразумевает также участие в

риске потерпеть убытки, т.к. на фирму действует множество внешних, не поддающихся контролю, факторов.

Система распределения доходов предусматривает, что премиальные выплаты зависят от таких показателей как производительность, качество, экономия материалов, надежность работы. В результате работник может чувствовать тесную взаимосвязь между результатами своей работы и величиной прибыли.

Первая система оказывает позитивное влияние на привлечение работников, а вторая в большей степени воздействует на стимулирование повышения производительности, качества, сокращение издержек. Налицо преимущество системы участия в доходах.

Учитывая недостатки в организации оплаты труда, мы рекомендуем малым предприятиям восстановить основные функции заработной платы:

- воспроизводственную;
- стимулирующую;
- регулирующую.

Для защиты интересов работников малых предприятия необходимо перейти на гарантированный часовой размер минимума оплаты труда [5].

Устранение большой дифференциации в области труда по категориям работников - второй шаг на пути восстановления второй ее важнейшей функции - стимулирования (эффективности использования) рабочей силы.

Необходимо преодолеть усиливающуюся дифференциацию в оплате труда путем установления и поддержания рациональных пропорций в соответствии оплаты простого и сложного труда, труда требующего высокого уровня квалификации.

Надо сосредоточить внимание всех сотрудников малых предприятия на производительности и качестве. Для этого нужно определить требования к организации производства:

- все заказы должны выполняться в срок или досрочно;
 - все работы необходимо выполнить с наименьшими затратами;
 - нужно использовать самые совершенные технологии, инструменты и методы.
- Руководству малых предприятия необходимо и далее поддерживать благоприятный климат, стабильность кадров, возможность для их роста [4].

Итак, мотивация труда малых предприятия должна строиться на основе факторов, непосредственно зависящих от работников.

Также система материальной заинтересованности должна выстраиваться как система инвестирования работников, настроенная на высокую эффективность. Критерием ее оценки является сопоставление результатов и затрат труда. Требуется подход, в соответствии с которым оплата труда приобретает вид функции инвестиций в рабочую силу.

Список используемой литературы:

1. Виленский А. Финансовая поддержка малых предприятий // *Экономист* 2007 - №9.- с.27-29.
2. Волков О.В. Экономика предприятия (фирмы): Учебник / О.И. Волков, О.В. Девяткин. – М.: ИИ НФРА-М, 2007.-192 с.

3. Горфинкель В.Н., Швандар С.М., Купряков Н.И. Курс Предпринимательства. - М.: ИНФРА, 2007.-289 с.
4. Егоршин А. П. Мотивация трудовой деятельности. – М.: ИНФРА –2008. –206 с.
5. Еваленко М.. Региональное преломление общих проблем развития малого предпринимательства // Российский экономический журнал. – 2007. №2.-с.9-14.
6. Коротков Э.М. Управление процессами организации трудовой деятельности на предприятии. - Академ. проект, 2007.-247 с.

*Цікало О.Ю., магістрант
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

КАДРОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛADOVA ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

На сучасному етапі еволюції методів управління в організаціях на перший план все чіткіше постає людина (персонал), як найголовніший інструмент провадження ефективної діяльності компанії. Персонал компанії впливає на всі аспекти життєдіяльності організації, а також невід’ємно пов’язаний з її економічною безпекою. Визначення місця і рівня впливу кадрової складової у загальній системі економічної безпеки організації потребує значних досліджень.

У центрі прогресивних концепцій управління знаходиться людина, що розглядається як найвища цінність. Виходячи із цього сучасні системи керування націлені на розвиток різноманітних здібностей працівників для того, щоб останні максимально ефективно були задіяні в процесі виробництва. Зростання ролі соціальної складової виробництва обумовлює якісні зміни систем керування організаціями, знаходить своє вираження в нових формах, методах і змісті кадрового менеджменту.

Таким чином, серед систем економічної безпеки підприємства та управління персоналом знаходиться кадрова безпека як підсистема систем, яка гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому.

Кадрова безпека є синтетичною категорією: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології... . Кадрова безпека є уніфікованою категорією, яка виявляється на всіх рівнях від окремо взятого підприємства до національної економіки.

Змістом категорії «кадрова безпека» є характеристика стану економічної системи при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам пов’язаних з персоналом, змістовний та структурний аналіз, діагностика та прогнозування впливу

діяльності персоналу на внутрішні та зовнішні показники вказаної економічної системи

Кадрова безпека є комбінацією складових пов'язаних між собою складними і часто завуальованими зв'язками:

безпека життєдіяльності

- безпека здоров'я (створення певних умов праці працівникам по запобіганню травматизму, захворювання на підприємстві);
- фізична безпека (виконання комплексу заходів, щодо недопущення порушень правил безпеки);

соціально-мотиваційна безпека

- фінансова безпека (фінансова, грошово-кредитна платоспроможність працівників; впевненість в своєму робочому місці; оплата праці, яка враховує обсяг, кваліфікацію, професіоналізм і якість виконаної роботи);
- кар'єрна безпека (професійно-кваліфікаційне та посадове просування працівників, заохочення в пристосуванні своєї кваліфікації до вимог робочого місця, в гарантіях виробничого зростання (планування кар'єри): підвищення особистої мобільності на ринку робочої сили; отримання шансів для самореалізації на робочому місці);
- естетична безпека (проведення загальноосвітніх семінарів, конференцій, групових дискусій; мотивація задоволення персоналу своєю роботою; поліпшення власного іміджу кожного працівника);
- адміністративно-незалежна безпека (створення умов для відсутності можливості призначення не підготовлених і некомпетентних кадрів, що знаходяться у «родинних» стосунках з власниками, засновниками, акціонерами підприємства до керівництва трудового колективу персоналу);

професійна безпека:

- безпека праці (система принципів, підходів, дій направлена на створення певних умов праці (рівень оплати праці, посада, обладнання робочого місця), з урахуванням новітнього, передового досвіду на ринку праці);
- інформаційна безпека (прогнозування структури персоналу, визначення потреби в кадрах, планування, залучення та розміщення персоналу; оцінювання результатів праці для виявлення потенціалу кожного працівника);
- пенсійно-страхова безпека (соціальний захист працівників (страхування, медичне обслуговування);
- безпека володіння сучасними знаннями (впровадження новітніх технологій у розвиток персоналу, удосконалення рівня професійних знань, навичок, умінь, здібностей у зв'язку з розвитком науково-технічного прогресу).

антиконфліктна безпека:

- патріотична безпека (створення психологічного клімату в колективі на основі позитивного відношення до підприємства, що характеризується психологічними показниками об'єднаності працівників, яка забезпечує узгодженість, безконфліктність спілкування, відповідальність та обов'язок, товариську допомогу, вимогливість до себе та іншого в інтересах виробництва);
- психолого-комунікаційна безпека (сприяння міжособистісним

комунікаціям і створенню сприятливого мікроклімату; врахування інтересів і побажань працівників, його особистого потенціалу; задоволеність міжособистісними стосунками по вертикалі (керівник-підлеглі) та горизонталі (виконавці)).

Категорія кадрова безпека являє собою на сьогодні маловивчену науку зі значним потенціалом щодо посилення економічної безпеки підприємства.

Список використаних джерел:

1. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: Навч. посіб. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання-Прес, 2002. - 384 с.
2. Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: Монографія. – К.: Лібра, 2003. – 280с.
3. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу// Персонал - 2006.- №5.

Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ СИСТЕМИ КАДРОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

Сучасна ринкова економіка України має недостатньо ефективний механізм взаємодії економічних об'єктів на різних рівнях. Стабільність економіки підприємства передбачає надійність елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, здатність до розвитку і прогресу, що забезпечує захист підприємства та стійку економічну, а особливо кадрову безпеку [1].

Вивченню питань, пов'язаних із економічною безпекою підприємства та стійкістю економіки, було присвячено чимало наукових досліджень як у світовій економічній літературі, так і в роботах вітчизняних вчених-економістів.

Козаченко Г.В., Пономарьов В.П., Ляшенко О.М. у монографії «Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення», проблему економічної безпеки підприємства пропонували вирішувати виходячи з передумови, що ступінь надійності всієї системи збереження інформації визначається рівнем безпеки найслабшої її ланки, якою вважається персонал організації [2].

Н. Швець розглядає кадрову безпеку як процес запобігання негативним впливам на економічну безпеку підприємства через ризики і погрози, пов'язані з персоналом, його інтелектуальним потенціалом і трудовими відносинами загалом [3].

Кіріченко О.А. розуміє під кадровою безпекою правове та інформаційне забезпечення процесу управління персоналом: вирішення правових питань трудових відносин, підготовка нормативних документів, що їх регулюють,

забезпечення необхідною інформацією всіх підрозділів управління персоналом, що скоріше є функціями кадрової безпеки або її задачами [4].

Лашенко О.Ю. у своїй статті «Кадрова безпека як підсистема в системі економічної безпеки підприємства» розглядає поняття «кадрова безпека підприємства», як синтетичну категорію: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології.

Завдяки зусиль багатьох вчених були досліджені та оприлюднені основні принципи та напрями вдосконалення системи економічної безпеки, але поза увагою більшості вчених робіт і досі залишається методологія впровадження організаційно-економічних заходів забезпечення кадрової безпеки підприємства.

Серед систем економічної безпеки підприємства та управління персоналом знаходиться кадрова безпека як підсистема систем, яка гарантуватиме стабільне та максимально ефективне функціонування підприємства і високий потенціал розвитку в майбутньому [3].

Кадрова політика організації має великий вплив на кадрову безпеку підприємства; вона розробляється власниками, вищим керівництвом і кадровими службами під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів.

Одним із ефективних способів захисту від витоку комерційної таємниці є укладання колективного договору. У якому з позицій правового захисту комерційної таємниці необхідно передбачити положення, які містять взаємні обов'язки адміністрації та колективу співробітників підприємства щодо забезпечення збереження комерційної таємниці.

Регулярне вивчення всіх категорій персоналу, розуміння об'єктивних потреб співробітників, їх провідних інтересів, справжніх мотивів поведінки і вибір відповідних методів об'єднання окремих індивідумів в працездатний колектив – все це в сумі дозволяє керівникам вирішувати складні виробничі та комерційно-фінансові завдання, в тому числі пов'язані із забезпеченням економічної безпеки.

Кадрова безпека є синтетичною категорією: економічної теорії, теорії управління персоналом, економіки праці, соціології, політології.

Кадрова безпека є уніфікованою категорією, яка виявляється на всіх рівнях від окремо взятого підприємства до національної економіки.

Змістом категорії «кадрова безпека» є характеристика стану економічної системи при якому відбувається ефективне функціонування всіх її функціональних складових, забезпечення захищеності та здатність протистояти внутрішнім і зовнішнім впливам і загрозам пов'язаних з персоналом, змістовний та структурний аналіз, діагностика та прогнозування впливу діяльності персоналу на внутрішні та зовнішні показники вказаної економічної системи.

Отже, головна мета управління економічною безпекою — забезпечення найефективнішого функціонування, найпродуктивнішої роботи операційної системи та економічного використання ресурсів, забезпечення певного рівня трудового життя персоналу та якості господарських процесів підприємства, а

також постійного стимулювати нарощування наявного потенціалу та його стабільного розвитку.

У центрі прогресивних концепцій управління знаходиться людина, що розглядається як найвища цінність. Сучасні системи керування націлені на впровадження передових систем управління, які націлені на розвиток різноманітних здібностей у працівників, спонукають їх до корпоративної відданості та постійного поповнення знань. Перспективою подальших досліджень може бути хронологічне вивчення методів впливу внутрішнього та зовнішнього середовища на кадрову безпеку підприємства, способи захисту від цього впливу, розробка рекомендацій щодо застосування ефективних методів аналізу та своєчасного виявлення загроз кадрової безпеки підприємства, виведення моделі розрахунку кадрової безпеки.

Список використаних джерел:

1. Грунин О.А. Экономическая безопасность организаций [Текст] / О.А. Грунин, С.О. Грунин. – СПб: Питер, 2002. – 160 с.
2. Кириченко О.А. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності [Текст]: навч. посіб. / О.А. Кириченко. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання-Прес, 2002. – 384 с.
3. Козаченко Г.В. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення [Текст]: монографія / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко – К.: Лібра, 2003. – 280 с.
4. Швець Н. Методи виявлення і збереження кадрової безпеки, або Як перемогти зловживання персоналу [Текст] / Н. Швець // Персонал – 2006. – №5. – С. 12 – 14.

СЕКЦІЯ 5. Роль освіти у забезпеченні кадрової та економічної безпеки суб'єктів господарювання

*Зобенько Н.А., к.п.н., доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ДИТИНСТВА В УКРАЇНІ

Діти – це майбутнє держави, вони є невід'ємною частиною життя соціуму. Від усвідомлення значущості підростаючого покоління, необхідності гуманного ставлення до нього, розуміння його проблем, потреб та інтересів багато в чому залежать як сучасні процеси державотворення в Україні, так і подальша перспектива становлення громадянського суспільства. Захист прав та інтересів дітей – актуальна соціально- педагогічна проблема, окремі аспекти якої досліджуються вітчизняними вченими : загальні питання захисту прав дітей в Україні стосуються напрацювання І. Зверєвої, О. Мороза, М. Окаринського, О. Сухомлинської, А. Полешко, А. Шапіро, Т. Прошкуратової ; проблему правової захищеності дітей досліджують Н. Петрова, Л. Старикова; специфіку соціально-правового захисту дітей найбільш уразливих соціальних категорій висвітлено у роботах Т. Завгородньої, Н. Коровашкіної, Л. Волинець, Т. Говоруна, І. Пеші та інших авторів.

Гуманізація суспільства припускає гуманізацію найважливішого його інституту – інституту соціального захисту дитинства. Соціальний захист дитинства в сучасному світі, як і в Україні, є одним з найважливіших факторів економічного, соціального, культурного розвитку суспільства, представляє основу соціальної політики держави. Право на одержання соціального захисту стало одним найважливіших елементів правового статусу дитини, і в такій якості закріплено в міжнародних правових стандартах і конституціях більшості розвинених країн. На жаль, варто констатувати той факт, що стан системи соціального захисту дитинства в Україні свідчить про дефіцит теоретичного обґрунтування сутності й змісту соціального захисту дитинства. Не розроблені теоретико-методологічні й технологічні обґрунтування соціального захисту як дитинства в цілому, так і окремих категорій дітей, сімей, жінок. У сучасній правовій, соціально-педагогічній літературі відсутні детальні обґрунтування змісту, структури, об'єктів і суб'єктів соціального захисту дитинства, слабо розкриті історичні аспекти становлення й розвитку інституту соціального захисту дитинства в Україні. У зародковому стані перебуває науково-методичне забезпечення діяльності соціальних педагогів у сфері захисту соціальних прав і гарантій дітей, слабо пророблені стандарти й норми їхньої професійної діяльності [2]. Недостатньо представлені критерії й індикатори

ефективного соціального захисту дитинства як загалом, так і діяльності окремих фахівців. В українському законодавстві, науковій літературі є різні точки зору на саме поняття «захист дитинства», що нерідко ототожнюють його з родинними категоріями: «правовий захист дитини», «охорона прав дитини», «соціальний захист дитинства». У загальновживаному значенні поняття «захистити» означає: оберігати, охороняти, заступатися, не давати в образі. У теорії права під охороною розуміють всю сукупність мір, що забезпечують нормальний хід реалізації права - економічного, політичного, організаційного, спрямованих на створення необхідних умов існування особистості.

Сутність соціального захисту дитинства полягає в тому, щоб за допомогою організаційних, правових, фінансово-економічних, соціально-психолого-педагогічних засобів, форм і методів здійснювати підтримку й допомогу дитині з метою задоволення її потреб і інтересів. Із цієї позиції соціальний захист дитинства розуміється набагато ширше чим поняття «правовий захист дитини», «охорона прав дитини», оскільки охоплює всю сукупність організаційних, правових, економічних, соціальних, психолого-педагогічних гарантій, що забезпечують реалізацію прав дітей. Інакше кажучи, соціальний захист дитинства розуміється як система.

Зазначимо, що система соціального захисту дитинства різнорівнева, пронизує всі інститути процесу соціалізації особистості дитини й багато в чому визначає ефективність даного процесу. У становленні системи соціального захисту дитинства науковці зазначають на наступні моменти: розвиток системи соціального захисту дитинства відбувається в нерозривному зв'язку з розвитком всіх соціальних інститутів суспільства; розвиток соціальних інститутів суспільства визначається потребами суспільства в забезпеченні відтворення людського потенціалу, існуванні націй; становлення форм, методів, структури соціального захисту дитинства детермінується рівнем соціально-економічного розвитку, соціокультурними особливостями розвитку суспільства. У найбільш загальному змісті при розгляді соціального захисту дитинства як системи доцільно виходити з розуміння її як сукупності наступних складових: законодавче забезпечення й ступінь сформованості нормативно-правової бази; механізм керування, порядок взаємодії компетентних органів і установ, міжвідомчий взаємозв'язок, організаційні форми діяльності установ; порядок виконання; фінансово-економічне й матеріально-технічне забезпечення; науково-методичне й кадрове забезпечення; освіта. Таким чином, під системою соціального захисту дитинства варто розуміти систему здійснюваних суспільством і його офіційними структурами організаційних, правових, фінансово-економічних, соціально - психолого-педагогічних заходів щодо забезпечення гарантованих умов життя, підтримки життєзабезпечення й гармонічного розвитку дитини з метою задоволення її потреб і інтересів. Разом з тим, доцільно відзначити той факт, що варто розрізняти поняття «соціальний захист дитинства» і «соціальна захищеність дитинства». Соціальна захищеність дитинства розглядається як критерій ефективності заходів щодо соціального захисту дитинства. Антиподом поняттю «соціальна захищеність дитинства» може виступати поняття «соціальна незахищеність дитинства», «соціальне

неблагополуччя дітей» — матеріальна незабезпеченість, фізичне, психічне й моральне нездоров'я. Таким чином, соціальне неблагополуччя дітей виступає в якості узагальнюючого (інтегрального) показника й сукупності показників, що виражають його істотні властивості. Серед інтегральних показників (індикаторів) соціального благополуччя (неблагополуччя) можуть бути виділені демографія, здоров'я, харчування, освіта й побутові послуги, матеріальне становище, кримінальні вияви. Слід зазначити, що зазначений набір складових інтегральних показників соціального благополуччя дітей дозволить в динаміці аналізувати становище дітей, виявляти вплив різних соціальних інститутів і процесів на формування соціального благополуччя або неблагополуччя дітей у суспільстві [1].

Отже, в самих загальних рисах співвідношення понять, так чи інакше торкаються питання соціального захисту дитинства. Всі вони об'єднані загальною метою, що полягає в зміцненні правового статусу дитини як громадянина, поліпшенні його становища в суспільстві, що має особливе значення для сучасної України, якій потрібно затвердити пріоритет інтересів дітей у суспільстві, знайти ефективні способи вирішення проблем дитинства.

Список використаних джерел:

1. Артюшкіна Л.М., Полянничко А.О. *Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально-правовий аспект)* /Л.М.Артюшкіна, А.О.Полянничко – Суми: СумДПУ, 2002. – 268 с.
2. Мороз О.Г. *Захистити дитинство* /О.Г.Мороз // *Рідна школа*. - 1994. -№ 7.-С.11.

Клинова А.О., студентка,
Напрошвілі Г.Р., доцент,
Київського національного університету
технологій та дизайну
Факультет ринкових, інформаційних
та інноваційних технологій

ЕФЕКТИВНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Серед основних пріоритетів сучасної освітньої політики у багатьох країнах світу чільне місце посідає розробка та реалізація ефективної стратегії розвитку вищої освіти на основі механізмів, які дозволяють університетам забезпечувати високу якість освітніх послуг, реалізувати перспективні дослідницькі проекти та всебічно інтегруватися у глобальний науково-технічний простір. Особливої ваги питання становлення конкурентоспроможних університетів набувають в Україні, де ресурсне забезпечення та фінансові можливості ВНЗ ще недостатні для їх ефективної конкурентної боротьби на міжнародному рівні.

Разом з тим, відсутнє й цілісне загальнодержавне бачення стратегічного розвитку українського університетського сектору на майбутнє, потенційне місце вищої освіти в системі суспільно-економічного відтворення загалом, не дивлячись на останні законодавчі трансформації у цій царині. З огляду на це, у статті на основі останніх теоретико-методологічних розробок, міжнародного

досвіду здійснено спробу розробити та економічно обґрунтувати стратегічну архітектуру новітньої державної політики у сфері вищої освіти для становлення в Україні конкурентоспроможних університетів.

Як слідує із результатів сучасних досліджень, конкурентоспроможність університетів обумовлюється їх конкурентними перевагами у здійсненні наукових досліджень, наданні освітніх послуг і виконанні важливих соціальних завдань суспільства. Для утримання високого конкурентного статусу великого значення має характер конкурентних переваг, що досягаються вищими навчальними закладами за рахунок тих чи інших факторів.

Визначальними серед них у міжнародному університетському змаганні за лідерство є:

- високопродуктивний інтелектуальний капітал, який здатний генерувати унікальні результати наукових пошуків (талановиті дослідники, викладачі та студенти);
- розвинена матеріально-фінансова та інфраструктурна база, що забезпечує високу дослідницьку результативність і найвищі освітні стандарти;
- прозора та ефективна система управління, побудована на принципах академічної свободи та університетської автономії, завдяки чому активізується увесь внутрішній продуктивний потенціал університетів;
- інституціональна та фінансова підтримка з боку держави, покликана сприяти модернізації університетського сектору, розбудові глобально конкурентоспроможних університетських закладів.

З огляду на це, стає зрозумілим, що загальні результати реформування усієї системи вищої освіти визначаються успішністю заходів, спрямованих на консолідацію та ефективне використання усіх зазначених вище чинників. На досить складне питання чи можна і в який спосіб досягнути такого успіху за обмеженої фінансово-ресурсної та інфраструктурної бази українських університетів, загального дефіциту державних фінансових ресурсів в Україні, можна відповісти, звернувшись до міжнародних порівняльних оцінок та аналізу світового досвіду у цій сфері.

На базі п'ятдесяти країн світу аналітичні дослідження демонструють, що за інших рівних умов простежується закономірність, що чим більше університетських закладів досягають міжнародного конкурентного, тим якіснішою є національна система вищої освіти. Підвищення якості вищої освіти супроводжуються загальним приростом сукупних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента (рівні 5 та 6 за ISCED) як у розрізі державної, так і приватної складових (рис. 1).

При цьому якість вищої освіти задля міжнародних порівнянь її рівня оцінювалась за Індексом глобальної конкурентоспроможності.

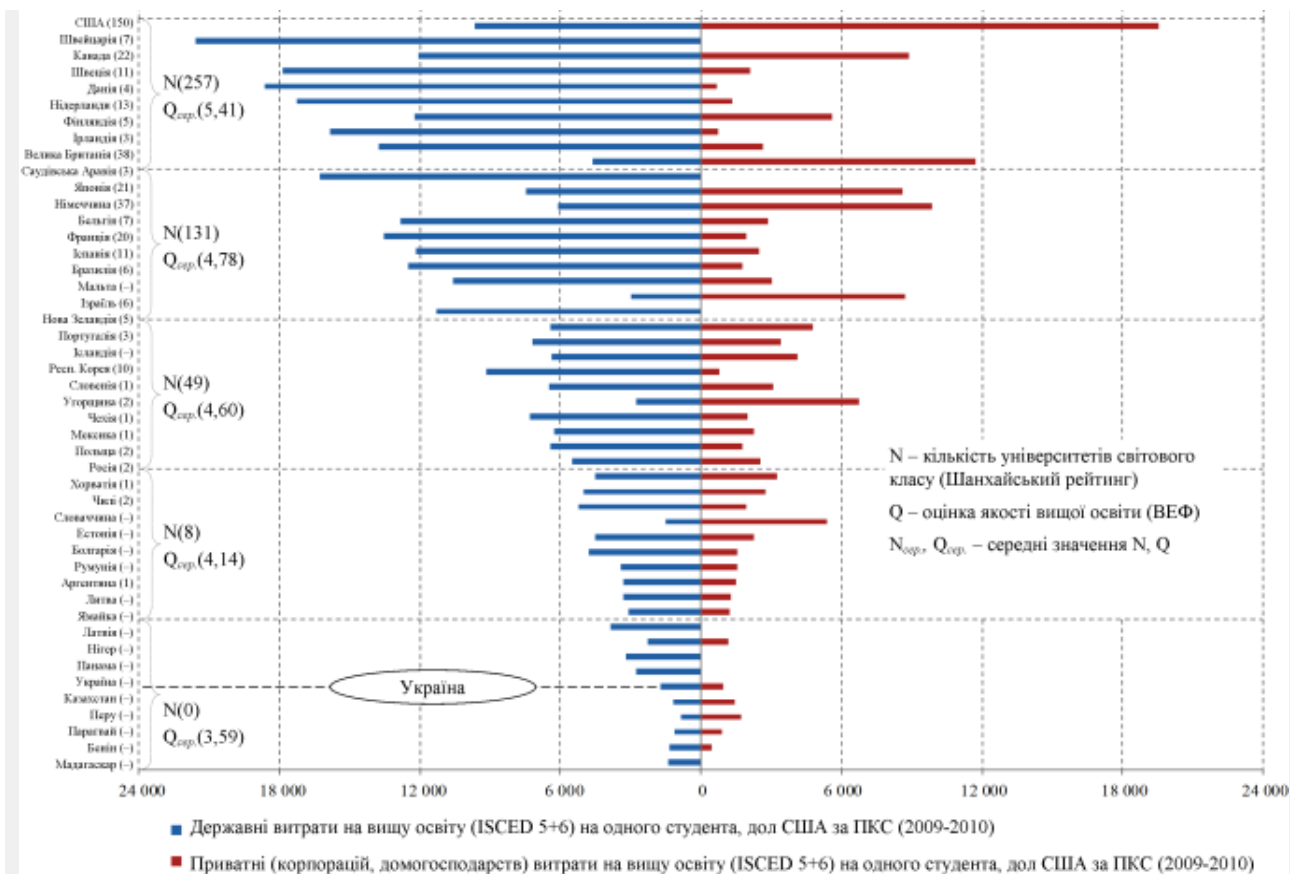

Рис. 1. Міжнародна диспозиція країн за рівнем витрат на вищу освіту (на одного студента), її якістю та кількістю університетів світового класу[1].

Із цього слідує важливий висновок, що забезпечити суттєвого нарощення якості вищої освіти в Україні, зростання міжнародної конкурентоспроможності українських університетів без вагомого підвищення видатків на вищу школу, передусім з державних джерел, практично неможливо. Будь-які спроби апелювати до нібито відповідності показників відносного фінансування української вищої освіти у відсотках до ВВП країни світовому чи середньоевропейському рівню. Адже, як свідчать міжнародні дані, критично важливим у цьому контексті є саме питоме фінансування вищої освіти у розрахунку на одного студента, сучасний рівень якого в Україні (до 3 тис дол США за ПКС) у рази менший порівняно із країнами-лідерами.

На основі наведених даних та емпіричних оцінок умовно можна виділити деяку “оптимальну” середню величину державних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента (діапазон витрат 6-18 тис дол США за ПКС), що забезпечує максимальну представленість університетів у світових рейтингах і високий рівень якості вищої освіти. Представляють групу країн із найрозвиненішими традиціями державного фінансування вищої освіти держави Західної Європи (континентально-європейська модель вищої освіти). Також має місце “оптимальна” середня величина приватних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента (близько 3-6 тис дол США за ПКС). Відповідно, найрозвиненіший приватно-корпоративний сектор вищої освіти представляють такі країни, як Південна Корея, Бразилія, Японія, Австралія, Великобританія, Канада, США (англосаксонська модель вищої освіти). В

цілому, досягнення “оптимальних” показників державних і приватних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента може слугувати своєрідним орієнтиром для імплементації ефективної моделі розбудови університетського сектору.

В системі державної фінансової підтримки конкурентоспроможних університетів її первинною ланкою виступають економічні можливості країни, які визначаються обсягом і динамікою ВВП країни і, як було показано вище, похідною від них величиною питомих видатків на вищу освіту. Така взаємозалежність підтверджується й міжнародними емпіричними даними (рис. 2), зокрема коли відобразити рівень ВВП на одну особу за ПКС у порівнянні з величиною державних видатків на вищу освіту в розрахунку на одного студента у різних країнах світу. Із цього слідує цілком логічний висновок, що для розширеного державного фінансування вищої освіти, на рівні світових стандартів, країна повинна досягнути достатньо високого рівня економічного розвитку.

Україна на даному етапі у цій системі міжнародного поділу займає аутсайдерські позиції (входить до 1-го кластеру на рис. 2), що практично унеможливорює суттєве нарощення державних і приватних витрат на вищу освіту у розрахунку на одного студента, або така перспектива може розглядатися лише в довгостроковому часовому періоді.

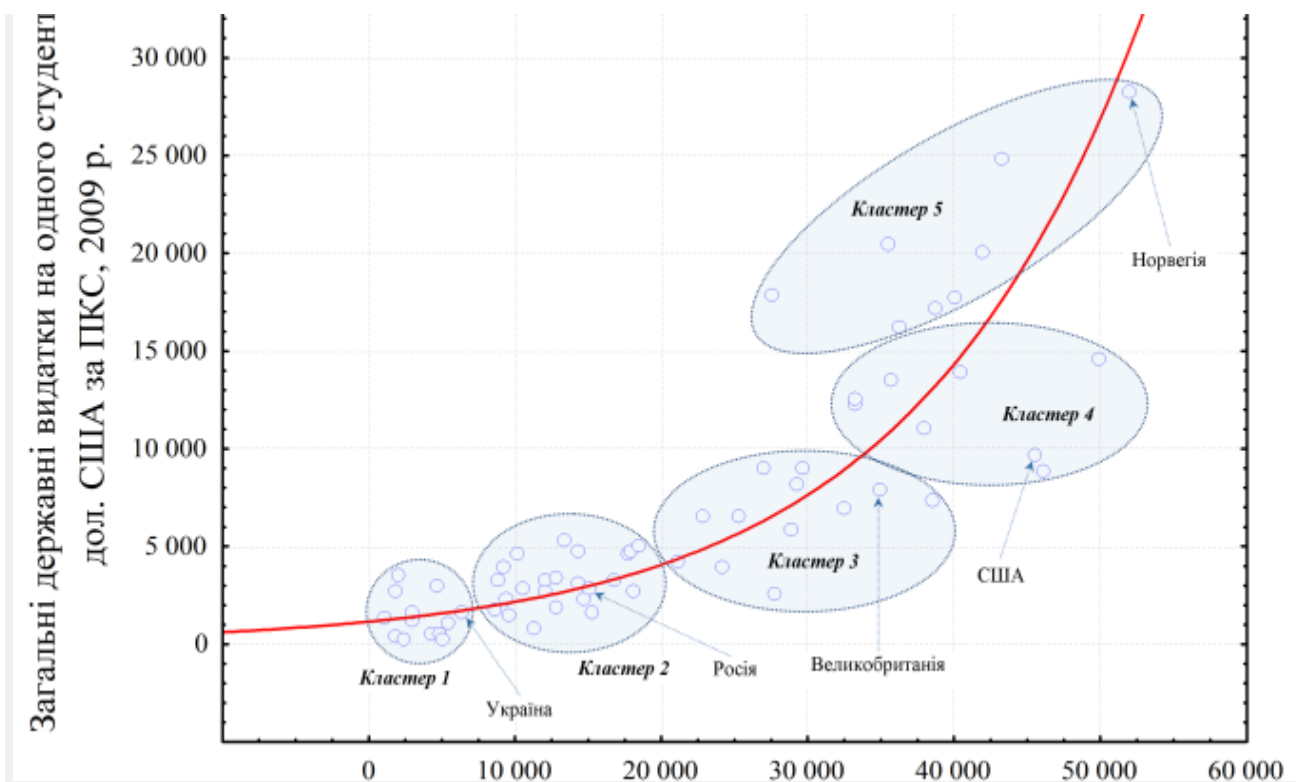

Рис. 2. Міжнародна диспозиція країн за величиною державних видатків на вищу освіту (у розрахунку на одного студента) та рівнем економічного розвитку (ВВП на одну особу) (у 2014 р.)

Відображені дані по таких країнах: В'єтнам, Вірменія, Грузія, Індонезія, Киргизстан, Мадагаскар, Малі, Марокко, Молдова, Парагвай, Сенегал, Таджикистан, Україна, Чад (1-й кластер); Азербайджан, Аргентина, Беларусь, Болгарія, Бразилія, Естонія, Казахстан, Колумбія, Латвія, Литва, Малайзія, Мексика, Панама, Польща, Росія, Румунія, Сербія, Таїланд, Туніс, Угорщина, Хорватія, Чилі, Ямайка (2-й кластер); Австралія, Великобританія, Ізраїль, Іспанія, Італія, Мальта, Нова Зеландія, Південна Корея, Португалія, Словаччина, Чехія, Японія (3-й кластер); Бельгія, Ірландія, Ісландія, ОАЕ, Сінгапур, США, Фінляндія, Франція (4-й кластер); Австрія, Гонконг, Данія, Нідерланди, Норвегія, Швейцарія, Швеція (5-й кластер)[2].

У цьому світлі виникають цілком логічні запитання – за який кошт держава має нарощувати загальні стандарти вищої освіти в Україні, завдяки яким системних заходам сприяти розбудові вітчизняного наукового потенціалу університетів, якщо за міжнародними мірками значних фінансово-економічних ресурсів в країні наразі не існує? Чи можливо запровадити широкі та якісні реформи у вітчизняному університетському секторі і досягнути в результаті істотного зростання конкурентного потенціалу українських вузів, не маючи для цього належних грошових коштів? Чи достатньо тільки управлінських інновацій в системі університетського урядування та менеджменту аби надати українським вишам потужного імпульсу для наступного розширеного відтворення? Очевидно, що простих відповідей на ці питання не існує і не може існувати в принципі, а для їх пошуку доцільно звернутися до релевантних аналітичних оцінок та відповідного світового досвіду.

Сподіватися лише на новоприйнятий в Україні Закон про вищу освіту і гадати, що скорим часом вітчизняні університети за своїми освітніми та науковими стандартами і зрештою рівнем міжнародної конкурентоспроможності наздоженуть західноєвропейські чи американські виші абсолютно не варто і навіть наївно.

Міжнародний експерт у сфері вищої освіти С. Марджинсоном пропонує деякий перелік моделей національних стратегій розбудови висококонкурентних університетів (світового класу), які практикуються у різних країнах світу, враховуючи у тому числі фактор наявності/достатності у них економічних ресурсів.

Перша модель – стратегія “вшир” (від якісної масової вищої освіти – до створення університетів світового класу) – передбачає досягнення країною найвищих стандартів у сфері навчання та викладання, розширення загального доступу населення до високоякісних освітніх послуг, нарощування дослідницького потенціалу університетів і в результаті поступове еволюційне виділення університетських закладів, здатних конкурувати на міжнародному рівні.

Друга модель – стратегія “вглиб” (від піонерних досліджень у проривних сферах знань – до створення університетів світового класу) – полягає у розбудові за активної інституціональної та фінансової підтримки держави глобально конкурентних університетів на базі невеликої кількості уже

існуючих університетських закладів, потенційно спроможних здійснювати важливі та перспективні наукові дослідження світового рівня.

Третя модель – комбінована стратегія “вшир” та “вглиб” – є певним поєднанням двох попередніх і на сьогоднішній день практикується здебільшого у високорозвинених країнах світу. Знаковим для цієї моделі є стрімкий розвиток потужного приватного університетського сектору.

По суті це означає, що українська держава, услід передовому міжнародному досвіду, має також розробити та імплементувати модель стратегії розбудови університетів “вглиб”. При цьому форсоване інвестиційне фінансування державних коштів у розвиток дослідницького потенціалу провідних українських ВНЗ – один із найбільш ефективних варіантів реалізації такої стратегії. Обов’язковим елементом при цьому виступає додаткове цільове фінансування університетських видатків з державного бюджету, обсяги яких фіксуються в офіційних документах, а використання чітко регламентується і контролюється, у тому числі за участі авторитетних міжнародних інституцій.

Прийнятий недавно в Україні оновлений Закон про вищу освіту, який звісно задає певні стратегічні вектори розвитку української вищої школи, за наведеною міжнародною класифікацією відображає більшою мірою елементи “широкої” стратегії розбудови університетського сектору. Коли визначаються пріоритети якісного удосконалення існуючого інституціонального поля діяльності ВНЗ, формування ефективного конкурентного середовища у цій сфері і в результаті робиться наголос на еволюційне виокремлення висококонкурентних університетів. Дійсно, таким прогресивним шляхом розвивалась і донині розвивається Західна Європа, але головний недолік такої стратегії, як уже зазначалось – довготривалість.

Задля реалізації такої програми доречним було б реанімувати загальноукраїнську програму розбудови дослідницьких університетів і спрямувати у цей сектор суттєві додаткові державні інвестиції. Чи започаткувати на конкурентних засадах загальнодержавну програму досягнення університетами “видатних результатів”, як це вчиняють у багатьох сучасних цивілізованих країнах світу. Різних варіантів реалізації такої стратегії існує чимало.

Водночас українському уряду слід продовжувати та навіть активізувати уже розпочаті законодавчі реформи та системні зміни у напрямку стратегії “вшир”, зокрема:

- створення сприятливих умов для еволюційного вдосконалення університетського сектора, що передбачає децентралізацію й модернізацію сфери управління вищою освітою;
- забезпечення сталого державного фінансування вишів;
- формування дійсного конкурентного середовища в університетській сфері;
- інтенсифікація трансферу знань між університетами, бізнесом та громадськістю;
- підвищення соціального статусу науково-педагогічних працівників;
- стимулювання інноваційної та міжнародної публікаційної активності університетів тощо.

Отже, в цілому можна зробити висновок, що система вищої освіти в Україні за своїми економічними можливостями, конкурентним статусом поступається університетським системам високорозвинених країн, але має значний потенціал для нарощування своєї конкурентоспроможності і суттєві передумови для становлення глобально конкурентоспроможних університетів. Основними бар'єрами на шляху ефективної реалізації цього потенціалу є критична нестача фінансових ресурсів у розпорядженні ВНЗ і малоефективна модель управління університетським сектором як на рівні держави, регіонів, так і безпосередньо окремих вищих навчальних закладів.

Розробка та імплементація відповідних політичних пріоритетів і стратегічних цілей держави в освітньо-науковій сфері, які передбачають активну інституціональну та фінансову підтримку державою провідних ВНЗ країни, може стати фундаментом для суттєвого підвищення їх міжнародної конкурентоспроможності. Ефективним напрямом державної стратегії розбудови вищої освіти в Україні може бути становлення глобально конкурентних вищих навчальних закладів по моделі “вглиб”, яка передбачає форсоване інвестування державних фінансових ресурсів у розвиток передових університетських інституцій, спроможних гідно представляти країну у міжнародному освітньо-науковому просторі.

Список використаних джерел:

1. Сацук В.И. Детерминанты глобальной конкурентоспособности университетов: в поиске эффективной стратегии развития высшего образования на Украине // ж-л “Вопросы образования” (Высшая школа экономики, Москва). 2014. № 1. – С. 134-161
2. Сацук В.И. Ключові фактори становлення конкурентоспроможних університетів // Економіка України. – 2013. – №5 (618). – С. 75-90.
3. <http://www.edu-trends.info>

***Козут У.І., к.е.н., доцент,
Найчук-Хрущ М.Б., к.е.н., доцент,
Кондратенко І.В.,***

Національний університет „Львівська політехніка”

АКТУАЛЬНІСТЬ ІНВЕСТИВАННЯ В ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ В УМОВАХ РОЗВИТКУ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

На сучасному етапі розвитку суспільства важливість інтелектуального капіталу для суб'єктів господарювання та економіки країни в цілому вже ні у кого не викликає сумніву. В умовах розвитку ринкових відносин найважливішим завданням суб'єктів ринку є досягнення високого рівня конкурентоспроможності, міжнародної зокрема. Саме завдяки інтелектуальному капіталу, як джерелу інновацій, можна досягти відповідного рівня міжнародної конкурентоспроможності. В таких умовах важливого значення набуває інвестування коштів в інтелектуальний капітал та його розвиток.

Інтелектуальний капітал розглядають як сукупність знань, досвіду, навичок та творчих здібностей людей, що можна застосувати на практиці з метою отримання відповідного ефекту [1, с. 222].

Складовими інтелектуального капіталу є: людський капітал як здатність пропонувати неймовірні рішення, джерело оновлення та прогресу; структурний капітал, в тому числі інтелектуальна власність і документована інформація; клієнтський (ринковий, споживацький) капітал, включаючи ділову репутацію та зв'язки зі споживачами [1, с. 222-223].

Фінансування інвестицій в інтелектуальний капітал може здійснюватись за рахунок бюджетних фінансових ресурсів, ресурсів державних підприємств, приватного підприємництва, вітчизняних та іноземних інвесторів.

Інтелектуальними інвестиціями можна вважати вкладення ресурсів в усе, що підпадає під категорію об'єктів інтелектуальної власності, тобто це можуть бути вкладені кошти та інші ресурси у дослідження чи винаходи, а також патенти, авторські права, торгові марки, ноу-хау тощо. Також це відноситься до вкладання коштів у навчання, підготовку і перепідготовку кадрів, в освіту загалом, у технології та методи для покращення роботи підприємства, у інформацію з метою отримання відповідного ефекту.

Варто зазначити, що частка загального обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт у ВВП економічно розвинених країн суттєво відрізняється від аналогічних показників в Україні. Так, щодо Швейцарії, то вона становить 2,86 %, тоді як у Швеції цей показник складає 3 %, Японії – 2,97 %, США – 2,62 %, Німеччині – 2,53 %, а в Україні – ледь наближається до 1%, що є вкрай незадовільним. І тут стає зрозуміло чому Україна при всьому природньо-ресурсному багатстві залишається скоріше бідною країною [2, с.65].

За даними Світового банку, 85% сукупних світових інвестицій у науку здійснюють країни-члени ОЕСР (більшість держав Європейського Союзу, США, Австралія, Швейцарія, Норвегія, Південна Корея, Японія та інші), 11% - Індія, Китай, Бразилія, нові технологічно розвинуті країни Східної Азії і лише 4% - решта країн світу, в тому числі Україна [3, с. 44].

Якщо проаналізувати структуру довгострокових інвестицій в економічно розвинених країнах, то можна зробити висновок про зміну інвестиційної політики з переважних вкладень в нове обладнання і технології на інвестиції в підготовку і розвиток наукового, технологічного і управлінського персоналу. Наприклад, в Японії на нові технології і обладнання витрачається 8% ВВП, а на освіту і перепідготовку персоналу — 16%, в США ця частка ще вища – 20% ВВП. Доведено, що вкладення в персонал є найбільш вигідними в довгостроковому плані [4, с. 312].

Очевидним залишається факт, що інтелектуальний капітал впливає на інноваційний, техніко-технологічний, інформаційний, зовнішньоекономічний, виробничий потенціали країни, обумовлює рівень конкурентоспроможності як суб'єктів ринку, так і економіки країни в цілому, що знаходить своє відображення в рівні економічної безпеки держави. Розвиток інтелектуального капіталу набуває особливого значення в умовах висококонкурентного ринкового середовища, оскільки саме знання працівників підприємства

виступають довгостроковою конкурентною перевагою, яку не можуть відтворити (скопіювати) конкуренти.

Вищеприведені результати аналізування стану фінансування інтелектуального капіталу країнами світу, дозволяють стверджувати про об'єктивну необхідність активізації даного процесу в Україні. В сучасних умовах інтелектуальний капітал є одним з найбільш важливих чинників розвитку ринкової економіки, економічного зростання. Особливо важливим є інвестування в людський капітал як ключову складову інтелектуального капіталу, основний ресурс розвитку економіки, забезпечення її конкурентоспроможності та добробуту громадян.

Інвестування в розвиток інтелектуального капіталу є надзвичайно важливим для вітчизняного підприємництва в сучасних умовах, оскільки підписання угоди про асоціацію між Україною і Європейським Союзом та створення зони вільної торгівлі, а також подальша євроінтеграція зумовлюватимуть посилення рівня конкуренції на внутрішньому ринку України. Це може призвести до завдання великих втрат національним товаровиробникам в разі не забезпечення ними належного рівня конкурентоспроможності. Велику увагу необхідно зосередити на інвестуванні коштів у навчання та розвиток персоналу, охорону його здоров'я, дослідження та інновації тощо.

Список використаних джерел:

1. Кузьмін О.Є. *Національна економіка: навч. посібник* / О.Є. Кузьмін, У.І. Когут, І.С. Процик, Г.Л. Вербицька. – 2-ге вид., пер. і доп. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. – 308 с.
2. Хаустов В. К. Система охорони інтелектуальної власності як елемент національної інноваційної політики / В. К. Хаустов // *Економічна теорія*. – 2009. – № 1. – С. 50 -66.
3. Гончаров Ю. Науковий потенціал як фактор розвитку інноваційно-інвестиційної системи України / Ю. Гончаров, А. Касич // *Економіка України*. – 2007. – № 3. – С. 42-51.
4. «Управління людськими ресурсами: філософські засади». Під ред. В.Г.Воронкової.- ВД: «Професіонал».- 2006.- 576 с.

«ДОРОЖНЯ КАРТА» БЕЗПЕКОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*Безпека – це інвестиція, а не витрата
Аксіома безпекознавства*

Світ не стає безпечнішим. Навпаки, його небезпечність дедалі стає потужнішою, і тому надзвичайно актуалізується правило бритви Сіндера: за відсутності інших факторів завжди використовуйте варіант з найбільшою безпекою, що цілком пояснює нагальність потреби у підготовці фахівців, які володіють знаннями в галузі забезпечення безпеки.

Формування організаційно-кадрового забезпечення економічної безпеки підприємств нерозривно пов'язано із основних положень теорії безпеки та низки спеціальних питань забезпечення безпеки людини, суспільства, держави та інших видів систем практично не може обійтися жоден фахівець, зайнятий у сферах політики, освіти, науки, а також на всіх рівнях управління. До недавнього часу не існувало такої системи знань, яку можна було б з повним правом назвати теорією безпеки (об'єктів, систем, людини, суспільства, держави, цивілізації). У той же час реальне життя свідчить про надзвичайну актуальність і необхідність такої теорії.

Аналіз результатів безлічі досліджень, проведених в області безпеки різних видів систем (біологічних, технічних, людино-технічних, соціальних), показує, що в даний час система знань про безпеку досягла етапу розвитку, що характеризується переходом від розрізненої сукупності окремих теоретичних уявлень про безпеку до формування базових принципів і закономірностей, побудови цілісної системи теоретичних знань про безпеку. Результати такого аналізу дозволяють стверджувати, що на початку ХХІ століття сформувалася нова міждисциплінарна наука - комплементарна теорія безпеки. Ця теорія дозволяє побачити і усвідомити проблему безпеки в цілому і розглядати її як головну проблему нової постіндустріальної, інформаційної епохи розвитку людства.

Роль і значення комплементарної теорії безпеки полягають у тому, що її вивчення дозволяє отримати основи системних наукових знань про сутність, зміст, закономірності і механізми виникнення небезпеки в системах різної природи, методи її оцінки, а також вироблення заходів по забезпеченню безпеки. Такі знання можуть і повинні бути використані в інтересах забезпечення безпеки та розвитку будь-яких систем, в тому числі людини, суспільства і цивілізації.

Водночас в умовах сьогодення чи не найперший план виступає забезпечення підприємств висококваліфікованими фахівцями. Загалом це зрозуміло, оскільки модель організаційної підтримки економічної безпеки підприємств охоплює, перш за все, площину управлінських, фінансово-

економічних, правових відносин та інтересів і тому вимагає від фахівців певної сукупності знань з управління, економіки, права, організації інформаційно-аналітичного забезпечення безпеки, конкурентної розвідки, корпоративних конфліктів (рейдерства) та методів їх подолання, сучасних методів забезпечення надійності персоналу, управління захистом комерційної таємниці тощо. Всі ці питання формують площину організаційно-кадрової безпеки, яку слід визнати соціальним підґрунтям управління економічною безпекою підприємства.

Організаційно-кадрова безпека – це стан захищеності бізнесу від загроз, обумовлених людським чинником. Організаційно-кадрова безпека забезпечується своєчасним виявленням, попередженням і припиненням небезпечних дій персоналу. Отже, одним з головних компонентів економічної безпеки, так би мовити соціальним тлом, має бути організаційно-кадрове забезпечення.

В свою чергу, організаційно-кадрове забезпечення економічної безпеки підприємства потребує вирішення наступних завдань:

- виявлення й знешкодження загроз, спричинених діями персоналу: кримінальна діяльність, розголошення комерційної таємниці, співробітництво з конкурентами, нанесення збитку інтересам бізнесу, негативні психолого-фізіологічні і моральні прояви; збір відомостей про кандидатів на роботу для прийняття керівництвом рішень про прийом або відмовлення;
- збір та аналіз відомостей про співробітників щодо прийняття рішень про допуск до конфіденційних документів або участь у важливих проектах;
- соціально-психологічне забезпечення управління персоналом, вивчення обстановки у трудових колективах і взаємин між співробітниками для зміцнення економічної безпеки підприємства;
- навчання і підготовка персоналу з питань дотримання заходів безпеки і правил поведінки з конфіденційною інформацією;
- участь у службових розслідуваннях по фактах поведінки співробітників, що наносять шкоду економічній безпеці підприємства;
- участь у юридичному супроводі трудових суперечок, пов'язаних з порушеннями заходів інформаційної безпеки або інших договірних зобов'язань;
- аналіз і оцінка організаційних чинників, що загрожують безпеці підприємства;
- формування культури безпеки на підприємстві.

До практично-орієнтованих компетенцій персоналу у процесі формування організаційно-кадрового забезпечення слід віднести уміння: формувати команду та забезпечувати її ефективне функціонування, використовуючи неформальні методи управління, попереджувати конфліктні ситуації; створювати та контролювати діяльність із забезпечення економічної безпеки; розробляти плани та програми із забезпечення економічної безпеки; разом з іншими фахівцями готувати необхідні розрахунки, аналітичні записки та економічні обґрунтування розроблених проектів, ідей та планів діяльності

підприємства, що стосуються управління його економічною безпекою.

Якщо виходити з того, що за допомогою освіти той, хто навчається отримує теоретичну підготовку і набуває практичних навичок, то сьогодні можна сміливо констатувати, що дотепер в Україні підготовка всебічно освічених фахівців в галузі управління економічною безпекою підприємств відсутня. Можна впевнено говорити лише про підготовку фахівців з окремих напрямів цієї вельми непростой діяльності. Якщо проаналізувати діяльність освітніх установ, що пропонують послуги з підготовки фахівців у сфері економічної безпеки, то такий висновок отримає практичне підтвердження: здебільшого випускники ВНЗ отримують кваліфікацію юристів (цивільне право) або економістів без вказівки про підготовку по питаннях забезпечення економічної безпеки. Залишають бажати набагато кращого й програми підготовки професіоналів з економічної безпеки. Підхід часткової підготовки таких фахівців, що існує сьогодні, призводить до того, що ВНЗ, виходячи зі своїх можливостей або внутрішніх поглядів, роблять упор на юридичний, економічний або технічний напрям. На глибоке ж переконання автора, кваліфікований фахівець повинен володіти системними знаннями: й економічними, і юридичними, і технічними з невеликим акцентом на економічну складову, повинен добре знатися як на питаннях виробничого менеджменту та розбиратися в різних аспектах управління персоналом. Лише системні знання фахівців можуть бути запорукою результативного управління економічною безпекою підприємства.

В основу підготовки професіоналів з менеджменту економічної безпеки має бути закладено багатоаспектну концепцію проблемно-орієнтованого навчання, використання якої усталено дає позитивні результати. Звернемо увагу на те, що дана концепція проблемно-орієнтованого навчання підготовки професіоналів з менеджменту економічної безпеки має відкриту структуру, зумовлену обов'язковістю мультиплікації досвіду та знань.

Підготовка кваліфікованих фахівців будь-якої галузі є, водночас, і нелегкою, і цікавою справою, адже цілі навчання таких фахівців мають бути спрямовані не лише на отримання знань, але і формування навичок та набуття мудрості. Підготовка фахівців з менеджменту економічної безпеки також має зазначені характеристики, оскільки передбачає пошук і реалізацію управлінських рішень щодо розв'язання конкретної ситуації в умовах невизначеності зовнішнього середовища. Процес управління економічною безпекою підприємств за своєю природою є ситуативним, цілеспрямованим та персоніфікованим, що зумовлює особливі вимоги і підходи до підготовки професіоналів у цій галузі. З цих причин вкрай важливим сьогодні є не лише зміст навчання, але і спосіб їх надання. Поєднанню концептуальної та прикладної складових менеджменту економічної безпеки слугує використання інтерактивних методів навчання.

Використання інтерактивних методів навчання передбачає відтворення процесу перебування тих, хто навчається, у стані активної взаємодії. Такий стан імітує реальні комунікаційні (ділові та креативні) стосунки, що виникають між людьми у процесі спільної діяльності. До числа інтерактивних методів

належать використання кейсів, проведення ділових та рольових ігор, презентацій, дебрифінгів, модерацій тощо.

При побудові системи безпекознавчої освіти важливо враховувати поняття безпека, швидкість і дешевизна. Система може бути безпечною і швидкою, але при цьому вона виявиться дуже дорогою. Вона може бути безпечною і дешевою, але вона буде повільною. Вона може бути дешевою і швидкою, але небезпечною. Тому, на глибоке переконання автора, для створення безпечної, швидкої і не надмірно дорогої системи безпекознавчої освіти доцільно внести зміни у перелік галузей знань і напрямів, за якими здійснюватиметься підготовка фахівців у ВНЗ за ОКР «бакалавр» і *передбачити галузь знань «Безпекознавство»* із відповідним розподілом на напрями підготовки, одним з яких обов'язково має бути *«Економічна безпека»*.

Список використаних джерел:

1.Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. / О.М. Ляшенко - Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2011. – 400 с.

*Мехеда Н.Г., к.е.н., доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСВІТА В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Характеризуючи основні складові соціальної сфери, необхідно зазначити, що освіта – це головна умова економічного росту країни, стратегічний ресурс динамічного розвитку нації та забезпечення її соціальної безпеки. Якість освіти є питанням як соціальної, так і національної безпеки, оскільки накопиченні раніше знання формують майбутній розвиток суспільства та, як наслідок, – держави. У національній доктрині розвитку освіти чітко визначено, що якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави, додержання міжнародних норм і вимог законодавства України щодо реалізації права громадян на освіту [3].

Вплив, який справляє соціальна сфера на всі сторони соціально-економічного розвитку країни, багатозначний і різноманітний, оскільки охоплює доходи населення, його соціальний захист, зайнятість, освіту та науку, формує соціальну безпеку країни.

Визначення «якість освіти» розглядається в багатьох нормативно-правових актах та наукових джерелах. У Законі України «Про вищу освіту» є таке визначення [4]:

- якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства;
- якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені та передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства.

Таким чином, доцільно розглядати якість освіти в контексті забезпечення соціальної та національної безпеки країни.

Освіта є формою прояву механізму функціонування соціальної складової економічної безпеки, оскільки впливає на глибину проникнення досягнень науки в народне господарство та забезпечує максимально ефективне використання досягнень НТП.

Так, освіта може впливати на зростання продуктивності, але тільки разом з іншими факторами економічного зростання. Підвищення рівня освіти створює потенційні можливості для забезпечення економічної безпеки держави.

Категорії зайнятості та безробіття нерозривно пов'язані з освітою. Вплив освіти на духовну культуру та економіку здійснюється в процесі всебічного розвитку людини як головної продуктивної сили суспільства, формування ефективної зайнятості населення та зростання продуктивності суспільної праці. Чим вищий рівень теоретичної та професійної підготовки кадрів, чим більша масова та якісна є освіта, тим вагоміший цей вплив. Низькі заробітки бідних частково є результатом їхнього відносно нижчого фонду знань, умінь і навичок, а також частково дискримінації з боку ринку праці. Більш освічена робоча сила – від вищого керівництва до звичайних працівників – має властивість швидше знаходити та застосовувати найефективніші з відомих виробничих методів. Вплив освіти на цю властивість є одним із аспектів підвищення якості праці, який підлягає вимірюванню настільки, наскільки цей вплив відображено в різних рівнях оплати праці. Освіта може впливати на прогрес знань, який у свою чергу буде змінювати зміст освіти. Більш освічені люди, порівняно з менш освіченими, мають кращі шанси знайти роботу там, де гранична вартість їх продукції буде більшою. При звільненні через зміни попиту на ринку праці вони можуть знайти інше заняття з меншими втратами заробітку і залишаються безробітними протягом коротшого періоду.

Таким чином, освіта впливає на розвиток технологій і є одним із факторів, які сприяють науково-технічному прогресу. Освіта забезпечує підвищення якості трудових ресурсів, які зможуть ефективніше використовувати найновіші досягнення НТП, що відповідно позначиться на зростанні ВВП і зміцненні економічної безпеки.

Взаємозв'язок між освітою та народжуваністю дуже складний, і більшість спостерігачів погоджується, що він є негативним – розвиток освіти збільшує вікову межу при вступі в шлюб і підвищує альтернативну вартість народження дітей. Унаслідок цього сім'ї бажають мати і мають менше нащадків [5]. Однак підвищення рівня освіти спроможне впливати на підвищення добробуту особистостей і сімей, що буде спроможним впливати на якість і тривалість життя. Так, закордонні дослідження відзначають, що зі збільшенням добробуту, багато осіб кидають палити, відмовляються від міцних алкогольних напоїв, більше уваги починають приділяти заняттям спортом.

Місце країни в рейтингу геополітичної конкуренції за посилення інтеграційних процесів світової економіки залежить насамперед від освітнього

рівня нації, стану розвитку ключових виробничих систем новітнього постіндустріального технологічного устрою та інформаційного середовища, здатності економіки до генерації високої інноваційної активності [6]. Закономірним є підтримання високої якості освітньої системи в контексті забезпечення зростання загальної конкурентоспроможності у країнах-лідерах інноваційного розвитку (США, Швейцарія, Данія, Фінляндія). Початок ринкових реформ в освітній системі, пов'язаних із упровадженням зовнішнього незалежного тестування (ЗНО), не ознаменувався одночасним поліпшенням ситуації на ринку освітніх послуг. Дотепер значним залишається дисбаланс прийому та випуску ВНЗ за галузями знань, спостерігається значне зміщення в бік підготовки економістів, юристів.

Відповідність вищої освіти умовам соціальної безпеки безпосередньо пов'язана з ефективним виконанням освітою своїх головних функцій, зокрема соціальних.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи національної безпеки» від 19 червня 2003 року №964-IV.
2. Основи економічної безпеки : [підручник] / О. М. Бандурка., В. Є. Духов, К. Я. Петрова, М. Черняков. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
3. Людський розвиток в Україні : можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е. М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. – 356 с.

Никогда Я. І., здобувач,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СПЕЦИФІКА СПРИЙНЯТТЯ ЧАСУ ДОШКІЛЬНИКАМИ

Вже в дошкільному віці важливо навчитися орієнтуватися в часі, визначати, вимірювати, відчувати його тривалість для того, щоб регулювати і планувати свою діяльність, змінювати темп і ритм дій залежно від наявності часу. Уміння регулювати і планувати діяльність в часі створює основу для розвитку таких якостей особистості як організованість, зібраність, цілеспрямованість, точність. Ці якості необхідні дитині для подальшого навчання в школі і повсякденного життя загалом.

Сприйняття часу – оцінювання одночасності, послідовності, тривалості швидкості перебігу подій, їх належності до теперішнього, віддаленості в минуле або майбутнє, переживання стиснутості та розтягнутості, перервності і неперервності, обмеженості та необмеженості [5, с. 288].

Характеристиками часу є: рівномірність, неперервність і незворотність, він плинний, не має наочної форми. Ці специфічні особливості затримують сприйняття і засвоєння просторових відношень. Діти сприймають час не конкретним аналізатором, а шляхом чергування явищ життя, що постійно

повторюються: день змінюється вечором, заняття – прогулянкою, а прогулянка – обідом тощо.

У ранньому і дошкільному віці дитина ще не орієнтується в часі. Формування часових уявлень починається пізніше і має свою специфіку: невеликі проміжки часу діти вчаться визначати на основі своєї діяльності, зважаючи на те, що за певний час можна зробити, який результат отримати. Провідна роль у розвитку сприйняття часу належить дорослому, який виокремлює часові відрізки, встановлює їх зв'язок із діяльністю малюка, позначає їх словом, задіює в різноманітних життєвих ситуаціях [3, с. 181].

Дитина орієнтується в часі значною мірою стихійно, розрізнено, дискретно, оскільки на цей процес впливає багато факторів, що мають різні джерела. У цьому віці уявлення про час носять міфологічний характер: вони багаті за змістом, але не структуровані; глобальні, але не систематизовані. Уявлення про тимчасові характеристики існують в дитячій свідомості фрагментарно і з різним ступенем усвідомленості [2, с. 21].

У дитини ознайомлення з часом починається із засвоєнням вироблених людством позначень і мір часу. Усвідомити їх нелегко, оскільки вони мають умовно-відносний характер.

Важливу роль у розвитку сприймання часу мають ритмічно повторювані побутові процеси, режим дня, до якого дорослі привчають дитину з перших днів життя. Протягом немовлячого віку у дитини міцно закріплюється специфічно людський біоритм денної активності та нічного відпочинку. Завдяки цьому дитина відрізняє день і ніч, засвоює їх найбільш помітні ознаки (вдень світить сонечко, вночі – місяць тощо). До трьох років діти вирізняють нетривалі й конкретні часові відрізки з менш помітними зовнішніми ознаками: (ранок-вечір), пов'язані з виконанням дитиною різних режимних моментів: вранці вона просинається, одягається, снідає; ввечері – вечеряє, засинає. Дошкільник вчиться орієнтуватись за годинником, який часто вважає причиною плину часу. Внаслідок такого уявлення дитина іноді переводить стрілки годинника, щоб очікувана подія настала швидше, або щоб відкласти її. Вона добре орієнтується на ті часові проміжки, що їх відлічує годинник: хвилина, година, доба. Знайомство дитини з календарем формує її уявлення про тиждень, місяць, рік. Головна роль у розвитку сприйняття часу належить дорослому, який виділяє часові відрізки, встановлює їх зв'язок з діяльністю малюка і позначає словом [1]. Час сприймається дитиною опосередковано, через конкретизацію часових одиниць та відносин у постійно повторюваних явищах життя і діяльності.

У формуванні часових уявлень важливо досягти розуміння часової послідовності й тривалості. Для цього слід спрямовувати пізнання дитини від розуміння короткого проміжку часу до усвідомлення частини доби, від правильного розуміння понять «учора», «сьогодні», «завтра» до засвоєння послідовності днів тижня, пір року [4, с. 207].

Відрізки часу, позначені словами «сьогодні», «завтра», «тепер», безперервно змінюються: те, що напередодні називалося «завтра», стає «сьогодні», що було «сьогодні» – «вчора». Один і той самий проміжок часу

сприймається по-різному залежно від змісту і характеру діяльності дитини, її стану на той момент: якщо вона, наприклад, очікує привабливу подію, здається, що час іде надто повільно. Тому діти довго не розуміють логіки часових відношень, упродовж дошкільного віку не сприймають тривалі часові періоди.

Аналізуючи вище викладене, можна зробити висновок, що ознайомлення дітей дошкільного віку з деякими відрізками часу здійснюється в основному на чуттєвій основі. В якості методичних прийомів навчання повинні широко використовуватися спостереження, розглядання картин, ілюстрацій, читання, бесіди, дидактичні ігри. Разом з сюжетною наочністю необхідно використовувати умовну: моделі, схеми. Краще всього використовувати для цього коло або квадрат, розділений на частини, і тоді дитина буде легко представляти безперервність часу.

Список використаних джерел:

1. Дуткевич Т. В. *Дитяча психологія. Навч. посіб.* / Т. В. Дуткевич – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с.
2. Луцковская С. Д. *Представление о времени в опыте дошкольников* / С. Д. Луцковская // *Вопросы психологии.* – 2000. – № 4. – С. 21.
3. Павелків Р. В. *Навч. Посіб.* / Р. В. Павелків, О. П. Цигипало – К. : Академвидав, 2008. – С. 181.
4. Поніманська Т. І. *Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.* / Т. І. Поніманська – К. : «Академвидав», 2006. – С. 207.
5. Савчин М. В. *Загальна психологія: навч. посіб.* / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2011. – С. 288.

*Павлова Н.Ю., студентка,
Мігус І.П., д.е.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

Особливе місце у формуванні системи економічної безпеки будь-якого суб'єкту господарської діяльності посідає добір і підготовка фахівців для забезпечення економічної безпеки, без яких не можна реалізувати цивілізований і безпечний бізнес. Економічна безпека суб'єкту господарської діяльності в сучасних умовах є складним об'єктом управління і цим зумовлені високі вимоги до професійного рівня магістра з економічної безпеки.

На жаль, у наш час в Україні бракує таких фахівців. Як правило, у системі економічної безпеки суб'єкту господарської діяльності в основному працюють колишні працівники правоохоронних органів та різних спецслужб, які мають достатній життєвий та професійний досвід у забезпеченні різних видів безпеки.

В умовах сьогодення, забезпечення економічної безпеки суб'єкту господарської діяльності знаходиться, насамперед, у площині фінансово-економічних та правових відносин і вимагає від фахівців певного переліку знань з економіки, менеджменту, фінансів, обліку, інформаційних технологій та

права. Тобто, фахівець з економічної безпеки суб'єкту господарської діяльності повинен мати спеціальну фінансово-економічну і бажано правову освіту.

Окремі науковці [5, с. 37] основними цілями навчання при підготовці та підвищенні кваліфікації фахівців з безпеки вважають:

- 1) чітке знання співробітниками видів і обсягів секретної інформації, за збереження якої вони несуть особисту відповідальність;
- 2) розуміння виконавцем секретних робіт характеру і цінності даних, з якими він працює; усвідомлення можливих способів і методів проникнення до даних, якими міг би скористатися зловмисник;
- 3) навчання встановленим правилам і процедурам захисту й зберігання закритої інформації.

Проаналізувавши досвід розвинутих країн світу, зокрема країн, які входять до європейської спільноти, у вирішенні питань підготовки фахівців з безпеки підприємств, ми дійшли висновку, що в цих країнах існує спеціальність «Security management» (менеджмент безпеки), на базі якої створена розгорнута система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з безпеки. У цих країнах фахівці з менеджменту безпеки мають різні спеціалізації – від приватного детектива до фахівця з конкурентної розвідки, від менеджера з забезпечення безпеки персоналу до менеджера з забезпечення технічної безпеки (залежно від спеціалізації навчального закладу).

Усі вищі навчальні заклади, які здійснюють підготовку фахівців з сек'юриті менеджменту мають відповідні ліцензії на перепідготовку та підвищення кваліфікації таких фахівців. Разом з тим, жоден вищий навчальний заклад не має ліцензій на перепідготовку та підвищення кваліфікації фахівців з безпеки, якщо він не здійснює підготовку таких спеціалістів. Інструкціями відповідних міністерств окремих країн уведено заборону на займання посад з безпеки на підприємствах, якщо кандидат не має спеціальної освіти з даного напрямку, або не пройшов відповідну перепідготовку. Вимоги до підвищення кваліфікації для фахівців з безпеки різні. Наприклад в Англії, Франції, Німеччині вони проводяться, як правило, один раз на 3 роки у США, Латвії та деяких інших країнах один раз на 5 років [1, с.170].

В Україні, починаючи з 2000 року розпочалась підготовка фахівців з безпеки підприємств на базі вищих навчальних закладів. В 2003 році Інститут захисту інформації, який є структурним підрозділом Національної академії Служби безпеки України, відкрив у напрямі «національна безпека» спеціальність «Організація захисту інформації з обмеженим доступом». Інші вищі навчальні заклади здійснювали підготовку фахівців з безпеки підприємств, використовуючи наступні спеціалізації:

- Європейський університет – спеціальність «Менеджмент організацій», спеціалізація «менеджмент безпеки підприємств»;
- Київський славістичний університет – спеціальність «Менеджмент організацій», спеціалізація «менеджмент безпеки бізнесу»;
- МАУП – спеціальність «Менеджмент організацій», спеціалізації: «менеджмент безпеки», «менеджмент охоронної діяльності»;

- Міжнародний технічний університет ім. Ю. Бугая – спеціальність «Менеджмент організацій», спеціалізація «менеджмент безпеки бізнесу»;
- Київський національний торговельно-економічний університет – спеціальність «Правознавство», спеціалізація «правове забезпечення безпеки підприємницької діяльності»;
- Київський бізнес-інститут при НТУУ «КПІ» – спеціальність «Економіка підприємства», спеціалізація «економічна безпека підприємств»;
- Національна академія Служби безпеки України – напрям «Національна безпека», спеціальність «організація захисту інформації з обмеженим доступом»;
- Університет економіки та права «КРОК» – перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців з безпеки за фахом «Менеджер з безпеки підприємств», «Керівник служби безпеки на підприємствах України», «Керівник охоронного підприємства» [4, с. 18-19].

Отже, із перерахованих навчальних закладів, які мають певне відношення до підготовки чи перепідготовки фахівців з питань безпеки ніхто не мав спеціальності, за якою б могли готуватись фахівці з економічної безпеки підприємств і на базі якої могла б формуватися система підготовки фахівців з вищою освітою з цього напрямку, до вересня 2007 року не існувало.

Крім того, відповідно до Постанови КМУ від 13.12.2006 р. за № 1719 «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» [3] не передбачено окремого напрямку підготовки фахівців з економічної безпеки, крім того в сучасному бакалавраті не передбачено спеціалізації. З 2007 року абітурієнти вступають не на спеціальності, а на напрями підготовки, які визначені цією постановою. Тобто, готувати фахівців за спеціалізаціями, які визначає вищий навчальний заклад, стає значно важче.

Разом з тим, в другому розділі Класифікатора професій (ДК 003:2005), який був розроблений Міністерством праці та соціальної політики України [2] та набрав чинності з 01.04.2006 року введена група професій за № 2414 – Професіонали з фінансово-економічної безпеки підприємств, установ, організацій. На сьогодні він оновлений на Класифікатор професій (ДК 003:2010), у якому залишилася група професій за № 2414, яка включає в себе:

2414.1. – наукові співробітники (фінансово-економічна безпека підприємств, установ, організацій);

2414.2. – професіонали з фінансово-економічної безпеки;

2414.2. – аналітик з питань фінансово-економічної безпеки підприємств, установ, організацій.

Для того, щоб займати ці посади відповідно вимогам Класифікатора необхідно мати:

- диплом про вищу освіту, що відповідає рівню спеціаліста, магістра;
- диплом про присудження наукового ступеня: кандидата наук, доктора наук;
- атестат про затвердження вченого звання: старшого наукового співробітника, доцента, професора.

У третьому розділі Класифікатора, який називається «Фахівці», передбачена група професій за № 345 – Інспектори правоохоронних органів, кримінально-виконавчої служби, воєнізованої охорони, приватні детективи та фахівці з дізнання, яка включає:

- 3450 – інспектори воєнізованої охорони, приватні детективи;
- 3411 – фахівець з фінансово-економічної безпеки;
- 3450 – фахівець з організації майнової та особистої безпеки;
- 3450 – приватний детектив.

Для того, щоб займати ці посади відповідно вимогам Класифікатора, необхідно мати диплом:

- молодшого спеціаліста;
- бакалавра;
- спеціаліста, що проходить післядипломну підготовку.

Проаналізувавши ситуацію з підготовки фахівців для забезпечення економічної безпеки банку можна зробити висновок, що професії та посади з безпеки підприємств, організацій та установ, на яких працюватимуть відповідні фахівці і які повинні мати відповідну фахову освіту за освітньо-кваліфікаційними рівнями від молодшого спеціаліста до магістра, існують, а спеціальності, за якою б їх потрібно готувати, немає.

Наступним етапом стало відкриття в 2007 році спеціальності «Управління фінансово-економічною безпекою» за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр» – Наказ МОН України № 538 від 25.06.2007 р. Це дозволило створити основу для побудови сучасної системи освіти в галузі забезпечення економічної безпеки нашої держави та суб'єктів господарювання.

Особливістю програми підготовки магістрів з «Управління фінансово-економічною безпекою» є те, що вона гармонійно поєднує дві базові складові:

- управління національною безпекою в економічній сфері;
- управління фінансово-економічною безпекою підприємств, установ та організацій.

Таким чином, майбутні управлінці з фінансово-економічної безпеки отримають знання в галузі національної безпеки та безпеки суб'єктів господарювання. Такий підхід дає їм змогу працювати в органах державного управління та в системах забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання незалежно від форм власності і в тому числі комерційних банках.

На сьогодні в Україні підготовку магістрів за спеціальністю «Управління фінансово-економічною безпекою» з присвоєнням кваліфікації «Професіонал з фінансово-економічної безпеки» здійснюють понад 20 вищих навчальних закладів.

Отже, забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності прямо залежить від ефективної підготовки фахівців з безпеки та постійного підвищення кваліфікації керівників структурних підрозділів. Підбір і розстановка таких кадрів повинні здійснюватися у суворій і чіткій відповідності до вимог, які до них висуваються. Разом з тим нова генерація фахівців, яких будуть готувати за спеціальністю «Управління фінансово-

економічною безпекою» повинні більш ефективно забезпечувати безпеку суб'єктів господарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Кириченко О. А., Лаптев С. М., Пригунов П. Я., Захаров О. І, та ін.. Управління фінансово-економічною безпекою. Навчальний посібник. // За ред. чл.-кор. АПН України, к. юр. н., д. іст. н., професора Сідака В. С. – К.: Дорадо-Друк, 2010. – 480 с.
2. Класифікатор професій України ДК 003:2010 – Режим доступу: [http //Www. ligazakon. ua](http://Www.ligazakon.ua)
3. Постанови КМУ «Про перелік напрямів, за якими здійснюється підготовка фахівців у вищих навчальних закладах за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра» від 13.12.2006 р. № 1719
4. Пригунов П. Я. Захаров О. І. Аналіз стану та особливості підготовки фахівців з фінансово-економічної безпеки в Україні. / Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна: Львів, 2010. – Випуск 1. С. 16-22.
5. Реверчук С. К. Реверчук Н. Й., Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. Безпека малого і середнього підприємництва. – К.: ІЗМН, 1998. – 164 с.
6. Стрельбицька Л. М., Стрельбицький М. П. Основи безпеки банківської системи України та банківської діяльності: Монографія / За ред. М. П. Стрельбицького. – К.: Кондор, 2004. – 600 с.

Паламарчук О.І., викладач
іноземної мови професійно-
технічної освіти ДНЗ ЧВПУ
ім. ГРС Г. Ф. Короленка

АДАПТАЦІЯ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ В ОСВІТНІЙ ПРОСТІР ЄВРОПИ

У системі освіти України за останні роки під впливом зовнішніх чинників відбулися суттєві зміни. Одна з найпомітніших – це поява ринку освітніх послуг та ринку праці.

Сьогодні професійна освіта України активно реалізує положення Болонської декларації і визначені основні пріоритети її розвитку, вищі професійні училища постійно розширюють спектр освітнянських послуг, стають багатопрофільними, що надає можливість молоді здобути повну загальну освіту, робочу професію та кваліфікацію молодшого спеціаліста.

Нарівні з тим, виникає багато проблемних питань. Це, зокрема, розробка нового Переліку спеціальностей, за якими проводиться підготовка молодших спеціалістів. Наразі ми маємо Перелік з найбільшою в Європі кількістю спеціальностей (276). Враховуючи сучасні завдання, кількість спеціальностей має бути приведена у відповідність до чинного Класифікатора професій та Європейських кваліфікаційних документів на основі довгострокового прогнозування потреб ринку праці у відповідних фахівцях [4, с. 23].

Багато проблем модернізації професійної освіти в Україні можуть бути вирішені з використанням досвіду європейської профосвіти. Серед найважливіших завдань навчального процесу є формування професійної мобільності, здатності до гнучких змін видів діяльності, вміння переучуватися та самонавчатися у відповідності з ринковими потребами.

Однією з основних вимог адаптації професійної освіти України в європейський освітній простір є мобільність учасників освітньої системи: студентів, викладачів і науковців. Для цього необхідно змінити філософію навчання та викладання, впроваджувати орієнтовані на студента підходи до викладання, тобто перейти від стратегії викладання до стратегії навчання, до використання педагогічних технологій, спрямованих на заохочення до набуття самостійних знань та здійснення наукових досліджень студентами [3, с. 246].

Разом з тим, необхідною умовою Болонського процесу є принцип «освіта через усе життя», який може бути реалізований сприянням розвитку глобального інноваційного суспільства, що базується на «трикутнику знань: освіта – дослідження – інновації».

Найважливіша особливість сучасного етапу розвитку професійної освіти – в тому, що вона не може обмежуватися своєю попередньою функцією інфраструктури економіки, яка відтворює необхідний об'єм робочої сили. Притаманна ринковим відносинам динаміка розвитку виробництва потребує надання професійній освіті певної якості, ефективності, гнучкості та її органічної інтеграції в економіку, орієнтації на постійні зміни між попитом і пропонуванням кадрів [2].

Українське суспільство вже звикло до того, що випускник навчального закладу – це «напівфабрикат, який стає готовим «продуктом», лише долучившись до реальної професійної діяльності». У зв'язку з цим усвідомлюється необхідність навіть сформованому спеціалісту докорінним чином оновлювати знання та змінювати сферу професійної діяльності декілька разів протягом життя. І тут необхідно використовувати досвід європейських країн в організації освіти через усе життя («long life education») як єдиної можливості бути потрібним за будь-яких соціально-економічних умов. Кваліфікація, здобута раніше, повинна бути приведена у відповідність до мінливих кваліфікаційних вимог або доведена до рівня, потрібного для роботи за новою професією, новим видом трудової діяльності. Ринкова економіка потребує також постійної оперативної підготовки кадрів за новими професіями, яких раніше не було.

Європейський вимір освіти – це не лише специфічна педагогічна категорія, це передусім один із функціональних пріоритетів країн Європейського Союзу (ЄС). В ринкових умовах система професійної освіти в європейських країнах демонструє життєстійкість, адаптованість, усталеність до соціальних змін.

Темпи розвитку сучасної економіки, науки та інформаційних технологій висувають проблему пошуку в системі професійної освіти нових підходів до організації роботи в галузі перепідготовки й підвищення кваліфікації, а також додаткової професійної освіти студентів з метою підвищення їх конкурентоздатності та потрібності на ринку праці. Не менш важливою є проблема перепідготовки педагогічних і управлінських кадрів сфери освіти.

В країнах ЄС діє принцип субсидіарності, який означає, що кожна країна ЄС несе повну відповідальність за організацію своєї системи освіти, фахову виучку та зміст навчання. Тож, відповідно, ЄС не прагне розробляти спільну освітню політику, проте сприяє розвиткові якісної освіти шляхом заохочення

співпраці країн-членів і, в разі потреби, підтримки та доповнення їхньої діяльності. Пріоритетною метою ЄС є розвиток загальноєвропейського виміру освіти, сприяння мобільності та налагодженню зв'язків між університетами і школами Європи [1].

Одним з найважливіших завдань можна вважати наближення світоглядних позицій викладачів і студентів до європейської ментальності. Важливо закріпити у свідомості молоді думку щодо безперервності процесу освіти як одного з найважливіших чинників конкурентоспроможності, самодостатності в постійно змінюваному світі.

Незважаючи на зміну теорії навчання та практики, перегляд традиційних позицій у зв'язку із зростаючим обсягом знань та інформації, основним напрямом педагогічної діяльності залишається перехід від інформаційно-технічного навчання до розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Глузман Н. А. Модернізація професійної підготовки майбутніх менеджерів: компетентнісний аспект [Електронний ресурс] / Н. А. Глузман, О. Ю. Непребіна. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2010_28_1/gluzman.pdf. – Назва з екрана.
2. Васильєв І. Б. Стан та історичні передумови реформування професійної освіти в Україні. Професійна освіта: теорія і практика. – Харків: 1997. № 1-2 (5-6).
3. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К. : Грамота, 2005. – 448 с.
4. Торба Н. Г. Організація та управління виховним процесом професійно-технічного навчального закладу. Навчально-методичний посібник. — Донецьк: ДПО ІПП, 2003. — 44 с.

*Паламарчук О.О., к.п.н., ст. викладач,
кафедри дошкільної і початкової освіти
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ГЕНЕЗИС ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ

Загальнолюдські цінності, моральні правила й норми, які регулювали людську взаємодію, формувались у процесі суспільного розвитку. Вони накопичувалися, з одного боку, у звичаях і традиціях народів різних країн, а з іншого – були узагальнені у працях мислителів та науковців, які систематизували універсальні етичні правила й норми, традиції та закони.

Аналізуючи методологічні засади проблеми формування загальнолюдських моральних цінностей, варто оперувати сукупністю базових філософських, педагогічних, етичних та естетичних ідей, що виявляються в основних тенденціях стосовно трактування сутності загальнолюдських цінностей: антропоцентричній, теоцентричній, соціоцентричній. Таку класифікацію запропоновано в працях О. Вишневського та В. Білоусової. На думку О. Вишневського, антропоцентрична тенденція ґрунтована на системі вартостей віри в Людину – без Бога [2, с. 81]; для теоцентричної тенденції характерна віра в існування Вищого Абсолюту, «що втілює ідеал Добра» [Там

само, с. 80]; особливість соціоцентричної тенденції в моральному вихованні полягає в тому, що вона ґрунтована на «замовленні вождів», відповідно до потреб ідеології, та залежить від суспільних умов, норм й принципів, що формуються або є усталеними в суспільстві [Там само, с. 90].

Дотримуючись таких міркувань В. Білоусова, виокремлює різні підходи до систем виховання й окреслює три тенденції: антропоцентричну («базові цінності цього виховання – самореалізація, автономність, користь, щирість, індивідуальність» [1, с. 38 – 39], соціоцентричну («найвищою цінністю є людство в цілому» [Там само, с. 38]) і тенденцію, що базована на релігійних виховних традиціях (основні цінності – «християнське милосердя, довіра, терпимість, мужність, скромність») [Там само, с. 157].

Представники антропоцентричної тенденції обстоюють думку про абсолютну цінність особистості. Виправдовуючи природні риси характеру людини, вони надають священного забарвлення її бажанням, почуттям, прагненням. Ідея гуманізму, що виникла на основі язичницьких учень давніх народів, містицизму та окультизму, набула великого значення в європейському менталітеті епохи Відродження, а згодом – у різних педагогічних і філософських системах персоналістичного, екзистенціального й теософського змісту. Крайнім вираженням цієї тенденції було утвердження егоїзму, гедонізму, прагматизму, цинізму, індивідуалізму, уседозволеності [3, с. 172].

Поборники теоцентричної тенденції розуміли людину як об'єкт вищої Божественної любові. Особистість вимагала права на індивідуальність, і при цьому її виховання мало бути ґрунтоване на принципах любові й поважного ставлення до інших осіб. Моральне виховання особистості зумовлювало створення соціокультурного ідеалу, що мало такі моральні якості, як милосердя, терпіння, цнотливість, лагідність, смиренність тощо. Сутність загальнолюдських моральних цінностей «полягає в тому, що людина утверджує в собі свою природну схильність до добра та готовність відстоювати його в собі та в навколишньому житті» [2, с. 89 – 90].

Учені, які працювали в соціоцентричному напрямі, вимагали від особистості служіння колективу, повного підпорядкування вимогам моральних норм навколишнього суспільства, де вища цінність – соціум. Негативним аспектом аналізованої тенденції став корпоративізм, коли сенс життя пов'язували зі спільністю поглядів приватних інтересів обмеженої групи людей, де значуще місце в моральному вихованні особистості посідає ідеологія.

Характеризуючи національну систему виховання в умовах державотворчого процесу в Україні, Б. Чижевський, зауважував, що моральне виховання особистості має базуватися на поєднанні освіти й національної культури, де вся система виховання є гарантом демократичності суспільного устрою та державотворення й слугує ефективним засобом, за допомогою якого держава та попередні покоління мали змогу виховувати людей за своїми аналогами. Демократичне суспільство, на думку науковця, потрібно будувати на національній ідеї, любові до Вітчизни, класичній культурі й спрямовувати у площину Я-концепції особистості, творчої особистості, громадянина, патріота України [4, с. 82].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, формування загальнолюдських моральних цінностей завжди привертало увагу вчених. Проте в науці не склалося єдиної думки щодо розуміння сутності загальнолюдських моральних цінностей. Більшість зарубіжних та вітчизняних науковців констатують нагальну потребу у формуванні загальнолюдських цінностей у молодших школярів. Щоб допомогти учням у розв'язанні порушеної проблеми, необхідно створити в навчальних закладах ефективну систему підтримки та активізації розвитку в учнів моральних цінностей.

Список використаних джерел:

1. Білоусова В. О. *Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи : монографія* / В. О. Білоусова. – К. : ІЗМН, 1997. – 192 с. (20)
2. Вишневський О. *Концепція демократизації українського виховання* / О. Вишневський // *Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції*. – К. : Школяр, 1997. – С. 78–122. (41)
3. Лосева В. К. *Культурно-типологическая целостность представлений о человеке как микрокосме* / В. К. Лосева, Э. В. Семенов // *Некоторые проблемы исследований современной культуры*. – М. : НИИ Культуры, 1987. – С. 163–179. (127)
4. *Философский энциклопедический словарь*. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 576 с. (254).

*Помозанова А.А., студентка,
факультет ринкових, інформаційних
та інноваційних технологій
Київського національного університету
технологій та дизайну
Кирилюк Є.М, д.е.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

МІЖНАРОДНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Орієнтація на сталий розвиток економіки, безперервний потік інновацій і виробництво інноваційної продукції неможлива без високоінтелектуального потенціалу нації, провідне місце у формуванні якого займає вища освіта. Розвиток освіти і науки є пріоритетом для всіх розвинених країн, оскільки закладає підґрунтя розвитку суспільства, задоволення людських потреб та розбудову інноваційної економіки.

Система вищої освіти України перебуває в незадовільному стані, оскільки не відповідає суспільним потребам, соціально-економічному розвитку та світовим досягненням людства. Як свідчать міжнародні рейтинги, рівень освіти в Україні є недостатнім, не в повній мірі виконуються програми освітнього розвитку, сповільнюються і ускладнюються освітні реформи, що підкріплюють невисокі результати України в рейтингах порівняно з іншими країнами.

У міжнародному рейтингу індексу розвитку людського капіталу, що розраховується щорічно для порівняння країн і визначення рівня життя,

грамотності, освіченості та довголіття, у 2013 році Україна посіла 83 місце серед 187 країн, і була віднесена до країн із високим рівнем розвитку людського потенціалу (50 – 102 місце). Значення індексу розвитку людського потенціалу у 2013 році в Україні сягало 0,733. Варто зазначити, що у порівнянні з 2012 роком місце України у рейтингу не змінилося, проте відносно 2011 року вона втратила сім позицій, стільки ж втратила у 2011 році відносно 2010 року (тоді була 69 у рейтингу). До країн із найвищим рівнем розвитку людського потенціалу належать Норвегія, Австралія і Швейцарія, найнижчий же рівень людського розвитку спостерігається у Демократичній республіці Конго та Нігері.

Низька ефективність освітньої політики в Україні підтверджується міжнародним рейтингом світової конкурентоспроможності, що розраховується Міжнародним інститутом розвитку менеджменту (IMD).

Конкурентоспроможність кожної країни розраховується за чотирма напрямками і 312 критеріями. Один із них віддзеркалює розвиток системи освіти на основі врахування співвідношення частки видатків на освіту до ВВП, обсягу видатків на освіту на душу населення, відсотка безграмотності дорослого населення тощо.

За даними IMD, у 2014 році Україна займала 49 місце серед 60 країн. Причому варто зазначити, що порівняно із 2013 роком її місце в рейтингу не змінилося (найвищий рівень конкурентоспроможності у США, Швейцарії і Сінгапуру, а найнижчий, відповідно, у Хорватії та Венесуели). До причин, які негативно впливають на розвиток системи освіти в Україні, можна віднести: політичну нестабільність в державі, скорочення ВВП та ВНП, недостатній рівень фінансування освітньої галузі (фінансування в основному лише захищених статей), неефективне використання наявних ресурсів та важелів впливу, недосконалу правову базу, застарілу матеріально-технічну базу, високу вартість кредиту, несприятливий інвестиційний клімат, неефективне функціонування суспільно-правових інститутів, «відтік мізків за кордон» та інші.

Незважаючи на законодавче визначення у ст. 61 Закону України “Про освіту” фінансування освіти в Україні на рівні 10 % національного доходу, протягом двадцяти трьох років її незалежності цього показника жодного разу не було досягнуто. Передусім це пов’язано із досить завищеним рівнем цього показника – у світі є не так багато країн, які витрачають стільки на освіту.

В Європі найвищий рівень фінансування освіти припадає на Скандинавські країни: Данію – 8,7 % ВВП, Швецію – 7,0 % ВВП, Норвегію – 6,9 % ВВП, Фінляндію – 6,8 % ВВП. Порівнюючи рівень фінансування освіти в Україні (5,3% ВВП у 2012 р.) з іншими країнами отримуємо висновок, що він значно нижчий, ніж в скандинавських країнах, проте знаходиться на такому ж рівні, як у Польщі і Німеччині (хоча в абсолютному вираженні рівень фінансування освіти в цих країнах значно вищий) [4].

Фінансування освіти, у тому числі й вищої освіти, за рахунок державних коштів залишається пріоритетним, особливо в Скандинавських країнах, де заборонено брати зі студентів плату за навчання. За часткою витрат на освіту в

структурі державних витрат лідирує Норвегія – 15,31 % та Данія – 15,06 %. В Україні ж цей показник становить 13,48 %, однак він є вищим за аналогічні показники у США та Німеччині (відповідно 13,0 % та 12,5 % [4; 5].

Останнім часом у світовій практиці спостерігається прискорене зростання фінансування вищої освіти приватним сектором. Так, за даними Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), приватні кошти становлять більше половини витрат на освіту у США, Японії, Австралії та Ізраїлі, а в Південній Кореї – 75 %. У Європі рівень цього показника є значно меншим: наприклад, у Великобританії частка приватного фінансування складає 4 %, у Франції – 6 %, у Німеччині – 1 % [6; 7].

Організація фінансування вищої освіти здійснюється по-різному. Так, фінансування університетів у Бельгії складається з двох частин: перша включає в себе кошти експлуатаційних фондів, які значною мірою залежать від обсягу прийнятих студентів; друга формується за рахунок грантів, що надає уряд на організацію науково-дослідної роботи.

В Україні питання автономії університетів визначається новим Законом України “Про вищу освіту”. У законі автономія вищого навчального закладу визначається, як “самостійність, незалежність і відповідальність вищого навчального закладу у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розстановки кадрів у межах, встановлених Законом” [10]. Зазначимо, що вперше в Україні на законодавчому рівні визначено цей термін, і він є близьким до визначення автономії в іноземних країнах.

Нині розвиток вищої освіти гальмується негативними тенденціями, що спостерігаються в економіці України. Для їх подолання та ефективного розвитку вищої освіти варто здійснити такі заходи: реформу вищої освіти (забезпечення автономії університетів та обговорення введення ваучерної системи); створення сприятливого інвестиційного клімату; підтримку та розвиток кооперації освіти та бізнесу; полегшення умов кредитування на здобуття освіти.

Список використаних джерел:

1. Human Development Statistical Tables [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/data>.
2. IMD releases its 2014 World Competitiveness Yearbook Ranking [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imd.org/news/2014-World-Competitiveness.cfm>.
3. Закон України “Про освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/1060-12.
4. Spending on education [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOL.GD.ZS>.
5. Стоян В. Вплив державних видатків на розвиток освітньої сфери: вітчизняні реалії та світовий досвід / В. Стоян, Х. Худа // Світ фінансів. – 2012. – Вип. 3. – С. 19 – 30.
6. OECD source [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=DNK&tr=10&topic=EO>.
7. Data of UNESCO institute of statistics [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://data.uis.unesco.org/index.aspx?queryid=189#>.

8. Боголіб Т. М. Фінансове забезпечення розвитку вищої освіти і науки в трансформаційний період: монографія / Т.М. Боголіб. – К.: Міленіум, 2006. – 506 с.
9. Бойко А. І. Філософія модернізації освіти в системі ринкових трансформацій: світоглядно-філософський аналіз / А.І. Бойко. – К.: Знання України, 2009. – 379 с.
10. Закон України “Про вищу освіту” від 1.07.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page3>.
11. Юрга В. А. Структура і механізми фінансування системи вищої професійної освіти як умова інноваційного розвитку вищої школи (російський і зарубіжний досвід) [Електронний ресурс] / В.А. Юрга. – Режим доступу: www.fu.ru/institutes/efo/science/Documents/Yurga%20статья.pdf.
12. Тараканов В. В. Реформирование системы бюджетного финансирования высшего образования в странах Западной Европы [Електронний ресурс] / В.В. Тараканов. – Режим доступу: Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 3: Экономика. Экология. – 2009. - №1. – С. 183 – 192.
13. Павлова Т. В. Досвід фінансування системи освіти у зарубіжних країнах / Т.В. Павлова // Вісник соціально-економічних досліджень. – 2012. - №40. – С. 373 – 380.

*Россоха М.Ю., аспірант, викладач
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

УПРАВЛІННЯ ЧАСОМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВИКЛАДАЧА В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Суспільство, в якому відбуваються глобальні зміни диктує нові соціальні вимоги до сфери освіти. Оскільки, зрозуміло, що від професіоналізму викладача залежить успіх майбутнього випускника ВНЗ, його саморозвиток та конкурентоспроможність на ринку праці. Отже, не тільки керівник в сфері освіти, а й викладач, що виступає управлінцем у своїй педагогічній діяльності під час роботи зі студентами, має бути компетентним у питаннях тайм-менеджменту (управління часом).

З врахуванням цих сучасних аспектів, постає питання про такого педагога, який би був наділений культурою професійної діяльності, управлінськими здібностями, здатністю до самовдосконалення, саморозвитку та зміг би передати своїм вихованцям не тільки знання з конкретного предмету, а й способи та методи діяльності, націлені на вивчення навчального матеріалу.

Працюючи у ВНЗ, педагог займається як педагогічною, так і науковою діяльністю, тому зазвичай, не вистачає достатньо часу на якісне виконання своїх обов'язків, якщо не вміти коректно розподіляти час, витратити його ефективно і раціонально.

Все вищесказане, зумовило розгляд питання тайм-менеджменту у педагогічній діяльності, задля підвищення ефективності роботи педагогів у ВНЗ.

Управління часом зародилося із класичного менеджменту, як необхідність планувати, організовувати, розподіляти та контролювати робочий час в

організації і особистий час керівника задля підвищення ефективної роботи окремих підрозділів і організації в цілому.

Приблизно, в той же час виникає поняття управління собою, або само менеджмент, сутність якого полягає у вмінні використовувати усі напрацювання, як теоретичні передумови, так і практичні прийоми, які вже довели свою ефективність в повсякденному житті, для оптимізації використання особистого часу.

І, першочергово, самоменеджмент розглядався для керівництва. Але ж, крім вміння управляти своїм часом, професіональний керівник повинен знати, як ефективно організувати робочий час своїх підлеглих, щоб кінцеві цілі організації досягались не тільки з найменшими матеріальними затратами, а й в більш оптимальні проміжки часу.

Саме поняття «тайм-менеджмент» походить від англійського «time-management» означає технологію організації людиною свого часу і збільшення ефективності його використання. Якщо говорити більш детально, поняття «тайм-менеджмент» тлумачить у собі сукупність дій, стосовно тренування усвідомленого контролю над кількістю часу, який затрачається на конкретні види діяльності і за допомогою якого, можна суттєво збільшити свою продуктивність і результативність. [4]

Тайм-менеджмент включає широкий спектр дій, серед яких:

- постановка цілей;
- планування і розподіл часу;
- делегування завдань та управління ресурсами;
- аналіз затрат часу;
- фіксація часу;
- визначення пріоритетів;
- створення списків.

Спочатку, управління часом відносилось тільки до сфери трудової діяльності і бізнесу, але згодом термін став поширюватись на різні аспекти людської діяльності. Сьогодні тайм-менеджмент являється необхідною складовою розвитку будь-якого проекту, так як слугує визначальним фактором при розрахунку його масштабу і часу, потрібного для його реалізації. [3]

Управління часом має свою структуру, що включає декілька важливих процесів:

- аналіз;
- розробка і співставлення стратегій;
- постановка цілей;
- планування і пріоритетність;
- реалізація процесу;
- контроль за досягненням цілей.

Варто зазначити, що тайм-менеджмент дозволяє ефективно розподіляти не тільки робочий час, який являється основною частиною життя звичайної людини, а й вільний, який людина використовує для дозвілля та відпочинку.

Таким чином, управління часом – це організація себе у потоці часу таким чином, щоб:

1. Працювати більш ефективно;
2. Менше втомлюватись;
3. Більше встигати;
4. Зберігати добрий настрій і здоров'я.

Тайм-менеджмент в педагогічній діяльності дозволяє досягти тих цілей, які не були б досягнуті просто так, без попереднього планування, самоорганізації викладача. Управління часом сприяє інтенсифікації педагогічної діяльності та навчання майбутніх фахівців.

У своїй педагогічній діяльності викладачі можуть використовувати різні прийоми тайм-менеджменту, наприклад ведення щоденника, в якому буде сплановано конкретні дії за часом, розроблені списки дій та розставлені їх пріоритети. Розподіл пріоритетів – найважливіший та найважчий етап планування. Зазвичай, для його здійснення використовуються методи, побудовані на принципі Парето: 20% справ приносять 80% результату, 80% справ – 20% результату. Для викладачів доцільно використовувати метод розподілу пріоритетів по матриці Ейзенхауера, згідно якої всі справи поділяються на 4 типи пріоритетності:

- A - важливі і термінові;
- B – важливі, але нетермінові;
- C – неважливі, але термінові;
- D – неважливі та нетермінові.

Також, можливе планування педагогічної діяльності викладачів та навчального процесу студентів за методом ALPEN Лотара Зайверта:

A – записуйте план конспект заняття, уроку, відповідно до етапів засвоєння; L – оцінюйте тривалість виконання викладу матеріалу, кожної дії, вправи, завдання;

P – плануйте додаткові завдання, якщо буде вільний час;

E – обирайте послідовність викладання матеріалу відповідно до етапів засвоєння;

Nachkontrolle – контроль за виконанням дій.

Не варто жалкувати час на планування, оскільки чим ретельніше буде продумана кожна хвилина, тим менше часу затратиться на виконання конкретних дій. [1]

Другим важливим прийомом тайм-менеджменту викладача є вміння спілкуватись з оточуючими. Це і делегування своїх повноважень, і чітке скеровування дій підлеглих (в даному випадку, у викладача це - студенти); стримувати себе, слідкувати за мовою та обіцянками, не намагатися в будь-якому випадку переконувати інших.

Ще одним прийомом тайм-менеджменту є вміння правильно працювати з інформацією. Це особливо стосується наукової діяльності викладача. В суспільстві прийнято вважати, що чим більшою кількістю інформації володіє людина – тим легше вона себе реалізує. Це не зовсім так. Дуже важливо вміти правильно абстрагуватись від непотрібного і фільтрувати інформацію за якістю. Тут знову спрацюють принципи пріоритетності.

Важливо навчитися зосереджуватись тільки на тих відомостях, які потрібні в конкретний момент, а також навчитися переключати свідомість з одної справи на іншу, запобігаючи монотонності праці, яка втомлює наш мозок. [2]

Отже, в професійно-педагогічній діяльності викладача управління часом займає вирішальну роль в підвищенні ефективності та продуктивності праці. Відомо, що робота педагога ВНЗ включає в себе і проведення лекцій, практичних та семінарських занять, і методичну роботу (розробку НМКД), і наукову працю, і виховну роботу. Враховуючи це, педагогу слід використовувати прийоми тайм-менеджменту не тільки в робочих моментах, а й в особистому житті. Потрібно розумно розподіляти час на роботу та відпочинок, який є дуже важливим в процесі розумової праці.

Список використаних джерел:

1. Архангельский Г. А. Тайм-менеджмент в системе управления организацией : автореф. дис... канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Г. А. Архангельский. – М., 2005. – 265с.
2. Електронний ресурс <http://timestep.ru/2013/11/06/5-priemov-tajjm-menedzhmenta>
3. Електронний ресурс <http://4brain.ru/time/>
4. Потапов С. В. Как управлять временем / С. В. Потапов // ЭКСМО. – М., 2006. – 16

Слюсар Т.А., викладач,
Біда О.А., д.п.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Сьогодні у процесі професійної підготовки під час навчання у вищому педагогічному закладі освіти, на жаль, формуванню організаційної компетентності майбутніх учителів приділяється недостатньо уваги. Наслідком цього є те, що молоді вчителі часто стикаються з труднощами, пов'язаними саме з організаційними моментами у шкільній практиці. Зокрема, вчорашні випускники вищих педагогічних закладів освіти не вміють правильно організувати урок або певний виховний захід, у них викликає утруднення організація колективу дітей на виконання спільної справи, виникає страх перед самостійним прийняттям рішення тощо.

Натомість, у своїй подальшій роботі з учнями для реалізації активної педагогічної позиції на основі наукових знань, майбутній учитель повинен вміти: вивчати особистість і окремі її властивості, застосовуючи комплекс методик; проектувати розвиток особистості й учнівського колективу; планувати і здійснювати навчання як цілісний системний процес, що формує знання й вміння у поєднанні з розвитком особистості школяра; створювати в колективі мікроклімат, який сприяє не лише засвоєнню знань, а й розвитку особистості в цілому; планувати і здійснювати роботу класного керівника як однієї з підсистем цілісного процесу формування особистості [1].

У структурі педагогічної діагностики професійної компетентності майбутніх вчителів виділяють такі три основні блоки та їх складові компоненти:

1) цільовий блок: цільовий компонент, змістовний компонент, мотиваційний компонент;

2) функціональний блок: міжкультурний компонент, комунікативний компонент, діяльнісний компонент;

3) оцінювальний-результативний блок: рефлексивний компонент, результативний компонент [2].

Зміст цільового компоненту підготовки майбутніх учителів початкових класів орієнтований на виявлення загальної поінформованості, актуалізацію обсягу педагогічних знань, умінь і навичок студентів, використання інноваційних педагогічних технологій, стимуляцію професійно-особистісної мотивації, спрямованої на розширення власних фахових можливостей, відкритості до новаторської діяльності, формування доцільної самоорганізації й рефлексії навчально-практичних і науково-дослідних зусиль щодо засвоєння й відпрацювання в навчальному процесі ВНЗ технології професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи [3].

Стратегічними концептуальними орієнтирами моделювання процесу підготовки майбутніх учителів є принципи організації навчального процесу: єдність навчально-виховної, професійно-педагогічної спрямованості; взаємозв'язок систем педагогічних, професійно орієнтованих наук; дієвість професійних знань, умінь і навичок; спрямованість на розвиток самостійності використання інноваційних технологій [3].

Мотиваційний компонент складається із низки факторів: емоційно-вольовий стан готовності майбутніх учителів до участі у інтерактивному співробітництві; створення системи особистих мотивів щодо розвитку вмінь суб'єкт-суб'єктної взаємодії; заохочення учнів з різним рівнем розвитку психологічних і множинних інтелектуальних здібностей; зацікавленість учнів до виконання інтерактивних завдань і досягнення спільних результатів; усвідомлення потреби у розвитку вмінь та навичок взаємодії; участь у процесі взаємодії, побудованому за принципом «рівний рівному»; самоудосконалення і рефлексія якості виконаної діяльності; використання вмінь критичного мислення і творчий підхід до вирішення освітніх задач; набуття соціального, суспільно значущого, міжкультурного досвіду спілкування і взаємодії.

Функціональний блок розкриває сутнісні ознаки та чинники професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів; акцентує гуманістичний напрям освіти; зумовлює вивчення основ педагогічної майстерності; відображає ступінь важливості набуття і збагачення професійного досвіду; вимагає пояснення характеру і рівня взаємодії між вчителем і учнем з теоретичної і практичної сторони.

Комунікативний компонент відображає сформованість комунікативних здібностей; розвиток вмінь формування власних висловлювань у писемній та усній формі, враховуючи міжкультурні, соціально-культурні, інтерактивні та психологічні аспекти спілкування; розширення кола здібностей до

встановлювання контакту для комунікації, створеної на засадах взаємодії; набуття практичного та професійного досвіду щодо участі у спілкуванні за основними напрямками: публічний, особистий, освітній, професійний; здатність ведення діалогу, дискусії або інтерв'ю в межах вивчення гуманітарних дисциплін; участь в анкетуванні і опитуванні як базових елементів інтерактивного навчально-виховного процесу.

Діяльнісний компонент передбачає готовність майбутнього вчителя до самостійного пошуку, пізнання та використання навчальної інформації, необхідної для встановлення і підтримки взаємодії з учнями; створення і використання власних механізмів (технологій) формування інтерактивних вмінь; аналіз змісту навчальних програм.

Оцінювально-результативний блок зумовлює оцінювання, корегування та аналіз досягнутих результатів в процесі формування професійної компетентності майбутніх учителів. Корегування навчальної діяльності студентів проходить із врахуванням якісних показників та критеріїв рівня сформованості означеної компетентності. Це дозволяє керувати процесом набуття необхідних знань та вмінь у ході навчання.

Рефлексивний компонент полягає у постійному здійсненні самоаналізу виконуваних дій в процесі спілкування і співробітництва; використання здібностей рефлексії по відношенню до якості отриманих знань, вмінь, дій, виконаних у ході вирішення інтерактивних завдань; планування наступних дій щодо покращення процесу взаємодії, прийняття спільних рішень, висунення стратегій у застосуванні різних форм, методів і засобів навчання; орієнтація на встановлення зворотнього зв'язку; самоконтроль власних навчальних успіхів та невдач.

Результативний компонент включає підготовку майбутнього вчителя до оцінювання змісту досягнутих результатів; відповідно до результатів, прогнозування можливих нових досягнень; вдосконалення механізмів, які сприяють успішному виконанню різних видів завдань; виявлення та перевірка факторів, які перешкоджають ефективному функціонуванню спілкування і співробітництва; аналіз професійної діяльності [2].

Список використаних джерел:

1. Експериментальна модель процесу формування організаційної компетентності майбутніх учителів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_20/?print
2. Неефективність праці вчителя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://teachers.org.ua/page/25>
3. Кремень В. Г. Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування» / В. Г. Кремень, В. Ю. Биков // *Філософія освіти. Теорія і практика управління соціальними системами*. – №2 - 2013. – С. 3 – 15.

ДЖЕРЕЛА ЗАГРОЗ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Процес забезпечення економічної безпеки освіти полягає в постійній корекції його економічного механізму з урахуванням виникаючих небезпек при досягненні відповідної системи цілей. Одним з ключових понять системи забезпечення економічної безпеки сфери освіти є оцінка навколишнього середовища, бо саме вона є джерелом основних небезпек і загроз.

Прийнято розрізняти макро- і мікросередовище. Макросередовище включає в себе фактори широкого соціального плану: політичні, правові, фінансово-економічні, демографічні, географічні, національні, соціокультурні, науково-технічні, технологічні та ін. Жоден з них не замикається для суб'єкта виробництва освітніх послуг на одне або декілька юридичних (і тим більше - фізичних) осіб, всі вони є факторами системної, загальноринкової дії.

Розглянемо фактори навколишнього макросередовища ринку освітніх послуг України з точки зору їх впливу на економічну безпеку вищого освітнього закладу.

Політичне середовище. У вітчизняному політичному середовищі, яке характеризується в останні роки поступовим підвищенням стабільності, виділяються дві основні і взаємопов'язані групи процесів, які є прямим наслідком і втіленням зміни загальнополітичних орієнтацій в суспільстві.

Перша група процесів визначається відцентровими тенденціями - розвалом СРСР, утворенням нових суверенних держав з самостійними політичними орієнтаціями і пріоритетами, зростаючими політичними амбіціями суб'єктів територіальних регіонів України.

Друга група процесів характеризується в цілому як загальна ерозія соціально-політичних інститутів, відповідальних раніше за сферу освіти.

Правове середовище. В поняття політичного макросередовища поряд з факторами виконавчої державної влади входить ряд вагомих факторів, у тому числі законодавчі, правові чинники. Серед них - законодавчі акти, що регулюють відносини власності, підприємництво, конкуренцію, захист прав споживачів та ін. Більш конкретно це відбивається в Законі України «Про освіту»[4] та в Законі України «Про вищу освіту»[3].

Ці закони легалізують комерційну та підприємницьку діяльність освітніх установ. Тим самим, вперше в нашій країні під ринкові відносини в сфері освіти була підведена правова база.

Закони розширили особисті освітні права громадян, зафіксували безоплатність здобуття освіти в рамках державних стандартів, закріпили ряд нововведень в організації оплати праці працівників освіти. Але тільки додаткова робота на місцях, практичне застосування законів дадуть можливість законодавчій ініціативі втілитися в практичні норми поведінки на ринку освітніх послуг.

Економічне середовище. Найважливішим фактором підвищення економічної безпеки у сфері освіти є вплив на неї загальної економічної ситуації в країні. Однак суттєвою особливістю економічного середовища суспільства, що визначає криза у вітчизняній освіті на ринку освітніх послуг - недостатній загальний рівень доходів підприємств і недостатня купівельна спроможність населення, які безпосередньо пов'язані зі сформованою ситуацією в країні, а саме фінансовою кризою в усіх сферах економіки [5].

Демографічне середовище. Демографічні характеристики і тенденції розвитку населення грають у кон'юктурі попиту на освітні послуги особливо важливу роль. Падіння народжуваності (особливо помітно позначилося з 1992 р.) у поєднанні з загальним збільшенням працездатного віку ставить завдання перепідготовки кадрів більшою мірою, ніж отримання первинної вищої освіти.

Вирішити цю проблему в оперативному порядку неможливо не тільки з фінансових, а й інших матеріальних міркувань сьогодення. Навіть допомога з боку розвинених країн і міжнародних організацій у сфері освіти не послаблює, а посилює відтік кадрів з країни, якій ця допомога надається.

Національне середовище. Моделі та практика освіти в цілому, і вищої освіти зокрема, залежать від національної структури і національних особливостей. І хоча окремі ВНЗ в конкретній країні відображають типологію і характерні риси таких моделей по-різному, ці особливості дуже відчутні.

Характеризуючи модель ВНЗ Німеччини, можна сказати, що тут основний акцент робиться на наукові дослідження. Зміст програм навчання включає в себе результати дослідницької роботи викладацького складу: останні негайно перетворюються на матеріал для навчальних програм, використовуються в навчальних цілях.

Французька система вищої освіти, на відміну від німецької, характеризується суто ієрархічним підпорядкуванням державі. Тут висока ступінь поділу наукової діяльності на «науку всередині» і «науку поза» ВНЗ. Існування прагматично орієнтованої «науки поза» ВНЗ активізує їх роботу в напрямку професіоналізації освіти. Тому поширена тут модель кваліфікується як професійна, «навчальна».

Японська система вищої освіти багато в чому має риси «клановості». Тут ВНЗ більше орієнтовані на усталені зв'язки з певними верствами суспільства, групами споживачів освітніх послуг, на їх пріоритети й очікування, на традиції фірм щодо персоналу, на вимоги загальної атмосфери фірми. Кастовість, елітарність - характерний принцип побудови японської моделі вищої освіти.

При формуванні вищої школи України одним із етапів є міжнародна допомога. Іншим етапом є переорієнтація майбутніх вітчизняних спеціалістів на принципи, методи і цінності, властиві ринково розвиненим країнам і фірмам, здійснюється підготовка українського ринку для життя за їхніми законами, з розумінням їх інтересів. Це проявляється вже при виборі мови навчання, термінології, навчальних посібників, методик, прикладів для аналізу, критеріїв оцінювання результатів навчання [1].

Соціокультурне, морально-етичне середовище. Освіта (і особливо вища), як ніяка інша послуга або товар, долучена до культури, невід'ємна від

неї. Попит на освітні послуги прямо пов'язаний з рівнем культури: чим вище рівень культури, тим гостріше потреба в нових знаннях і додатковій освіті. Відповідно зростанню культурного рівня збільшується частка витрат у бюджеті, яку споживач усвідомлено направляє на задоволення своїх освітніх потреб [2].

Вся увага нашого суспільства і кожного з його членів зосереджена на ринкових відносинах. Ринок формує культуру, мораль, які суттєво відрізняються від офіційно визнаних в нашій країні.

Але поки ринок не сформувався структурно, поки не почали діяти правила цивілізованої поведінки на ньому, в суспільстві домінує «право сильного», безкультур'я, корислива орієнтація, пасивність значної частини членів суспільства.

Крім перерахованих вище факторів морально-етичного та соціального середовища не менш важливим є тендерний фактор. Його негативний вплив є наслідком напруженості в колективі співробітників ВНЗ, пов'язаної з підвищеною вірогідністю скорочення штату внаслідок економії коштів ВНЗ, обумовленої важкою фінансовою ситуацією в умовах фінансової кризи. Безсумнівно, така ситуація є небезпекою для успішного функціонування ВНЗ, особливо в нестабільних умовах на ринку освітніх послуг в країні. Тому, цілком обґрунтованим бачиться стабілізація соціального клімату в управлінському колективі ВНЗ, що є вельми значущим з точки зору виконання антикризових інновацій.

Науково-технічне середовище. Науково-технічний прогрес - один з найбільш великомасштабних факторів прямої дії, що визначає попит на освітні послуги конкретних профілів і спеціальностей підготовки, тобто асортимент освітніх послуг. Ця пряма дія виявляється в ряді випадків більш вагомою, ніж часто протидіючий їй вплив інших сфер навколишнього середовища, включаючи демографічну, політичну та ін.

У розвинених ринкових країнах тенденція зростання кількості під-готовки фахівців інженерного профілю теж існує, але вона незначна та не являється пріоритетною. Основна увага приділяється спеціальностям, які визначають науково-технічний прогрес: інформатика та обчислювальна техніка, космічна техніка, біотехнологія, електроніка, робототехніка, матеріалознавство, технологія роботи з нетрадиційними джерелами енергії, екологія, медицина боротьби з раком і психічними захворюваннями, безпечні та ефективні методи регулювання народжуваності [6].

Таким чином, за підсумками проведеного огляду основних груп факторів навколишнього макросередовища, що впливають на економічну безпеку освітнього закладу, може скластися вельми гнітюче враження. Дійсно, розглянуті фактори діють достатньо жорстко, тенденції переважно несприятливі, що вимагає активної діяльності, як з боку державних органів, так і освітніх установ щодо забезпечення економічної безпеки господарюючих суб'єктів у сфері освіти.

Список використаних джерел:

1. Вакарчук І. Вища освіта України – європейський вимір: стан, проблеми, перспективи/ І. Вакарчук //Вища школа. – 2008. - №3. С. 3-19.
2. Вища освіта в Україні: Навчальний посібник/ За ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка. – К.: Знання, 2005. – 327 с.
3. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014р. №1556-VII//Відомості Верховної Ради України. – 2014. - №37-38. – ст.2004.
4. Закон України «Про освіту» №1060-XII // Відомості Верховної Ради. – 1991.№34.-ст451; з наступним змінами і доповненнями.
5. Карпова К.В. Економічна безпека вищого навчального закладу як суб'єкта господарської діяльності // Правові та політичні проблеми сучасності: матеріал науково-практичної конференції (Луцьк, 22 квітня, 2012 р.). – К.: ФОП Ліпкан О.С., 2012. – 96 с. – С.17-19
6. Кремень В. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В.Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448с.

Шелудько Я.О., студентка,
Біда О.А., д.п.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У США ТА УКРАЇНІ

На сучасному етапі однією з найважливіших світових педагогічних проблем є організація системи дошкільної освіти, адже успіхи кожної країни в розвитку економіки, соціальної сфери, культури значною мірою залежать від інтелектуального, творчого потенціалу підростаючого покоління.

Виховання дітей дошкільного віку завжди було важливою сферою суспільного життя. Саме тому кожна країна піклується про те, щоб воно відбувалося на високому рівні.

Питанням щодо організації системи дошкільної освіти завжди приділялося досить багато уваги. Чимало властивостей цієї системи висвітлюється у дослідженнях О. Борисової, І. Зайченка, Н. Мельник, О. Поступної, Є. Хрикова. У своїх працях науковці досліджували навчальний заклад як складну соціально-педагогічну систему.

Одним з найважливіших джерел формування теоретико-методологічних засад системи дошкільного виховання є результати історико-педагогічного аналізу її виникнення й розвитку [2, с. 55].

Система дошкільного виховання у США утворилася ще у другій половині ХІХ ст. – перші дитячі садки виконували як виховну функцію, так і забезпечували дітей бідних верств населення й імігрантів їжею і одягом. Саме це зумовило ставлення більшості громадян Америки до дитячих садків як до організацій соціальної допомоги бідним. Тільки на поч. ХХ ст., дитячі заклади стали орієнтуватися на взаємодію з сім'єю, піклуватися про здоров'я дитини та прийняли участь у дослідженнях, зокрема присвячених вивченню можливостей розвитку у ранньому періоді дитинства.

Так, проект «Розумовий, або головний початок» (1964 р.) для сімей низького економічного і соціокультурного рівня виявив позитивні зрушення у розвитку малюків під дією раннього навчання та інших факторів – орієнтації на сумісну роботу з батьками (особливо матір'ю), стимуляції не тільки ігрової, але й пізнавальної діяльності дитини та ін.

У державних документах США дошкільна освіта (це поняття у американській термінології включає варіанти: «дошкільне виховання», «раннє навчання», «передшкільне або дошкільне виховання», «дошкільна освіта», «дошкільня») передбачає формальну та неформальну форми освіти дітей від народження до 5-6-ти років, що може здійснюватися удома, у дошкільних навчальних закладах різних типів та форм власності. Для дітей раннього віку створено дошкільні ігрові групи – від 2-х років (за ініціативою батьків і для спільної ігрової діяльності) або альтернативні ним «школи для малят» – від одного до 3-х років; центри або сімейні центри догляду за дитиною; дитячі садки (ясла-садки) для дітей 2-2,5-ю років, що забезпечують педагогічний супровід різних видів діяльності.

Особливість американської дошкільної системи полягає у надзвичайній варіативності освітніх проектів, за якими працюють установи – міжнародного («Міжнародний курікулум дошкільної освіти» від 2 -х до 6-ти років; «Крок за кроком» та ін.), національного (державний законопроект «Хед Старт», «Рання освіта Хед Старт», регіонального (що адаптують національні програми до потреб певного округу) рівнів [3, с. 210-211].

Тобто, у Сполучених Штатах Америки немає єдиної державної програми виховання дітей дошкільного віку. Кожний заклад має свою програму. Проте можна стверджувати: важливе місце в роботі дошкільних закладів займає ознайомлення дітей із працею дорослих, розвиток навичок самообслуговування, формування умінь ручної праці в роботі з папером, деревом, а також розвиток співробітництва у спільній трудовій діяльності [1, с. 40].

На відміну від США, Україна видала низку законів, таких як: Закони України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», «Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти в Україні». Вони чітко визначають мету, стратегічні завдання, пріоритетні напрями та шляхи реформування дошкільних інституцій відповідно до сучасних тенденцій економічного і духовного розвитку держави [2, с. 55].

Згідно із законодавством, дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою частиною системи безперервної освіти в Україні, що здійснюється в родині, дитячих дошкільних виховних закладах у тісній взаємодії з сім'єю. Принципами дошкільної освіти є доступність для кожного громадянина освітніх послуг, що надаються системою дошкільної освіти та рівність умов для реалізації задатків, нахилів, здібностей, обдарувань, різнобічного розвитку кожної дитини.

У дошкільній освіті рівний доступ до її здобуття забезпечується шляхом створення умов для здобуття безоплатної освіти в державних і комунальних навчальних закладах [4, с. 87].

Слід відмітити, що дошкільні навчальні заклади, як в Україні так і в США, мають свої специфічні риси в діяльності та управлінні, притаманні лише цим типам освітніх установ. До таких специфічних рис відносять:

1) невеликий розмір освітніх установ за кількістю вихованців і вихователів передбачає невелику кількість працівників, які здійснюють внутрішнє управління;

2) внутрішнє управління є лінійно-функціональним і відбувається на рівні завідуючого (директора) дитячого садка, який не бере безпосередньої участі у виховній діяльності, тобто зміст його діяльності становлять різнотипові управлінські завдання;

3) більш стабільні вимоги до виховання дитини, а значить, й стандартність і стабільність управлінських завдань (змінити процес виховання можливо лише змінивши процес управління);

4) серед педагогічних завдань, які виконують вихователі, переважають індивідуальні, що ускладнює формування єдиного педагогічного колективу;

5) тісне спілкування працівників дитячого навчального закладу з батьками дітей, що надає можливість здійснювати контроль якості виховного процесу [5, с. 182-184].

На основі даних специфічних рис, ми можемо зазначити, що окрім відмінностей в організації систем дошкільної освіти, обидві країни мають спільні особливості.

Дошкільна освіта – це початкова та необхідна ланка освітньої системи. Саме тому, США та Україна намагаються створити найкращі умови для її функціонування.

Отже, вищезазначене дозволяє нам дійти висновку, що у сучасній теорії та практиці не існує єдиного наукового підходу до державного управління та організації системи дошкільної освіти, тому відкривається простір для проведення наукових розвідок і дискусій.

Список використаних джерел:

1. Борисова О. Соціальне виховання дошкільників у закладах освіти США / О. Борисова // Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди". – 2013. – Вип. 28, Т. 2. – С. 38-43.
2. Зайченко І. Деякі дослідження проблем дошкільної освіти в сучасній українській педагогічній науці / І. Зайченко // Історико-педагогічний альманах. – 2010. – Вип. 2. – С. 55-58.
3. Мельник Н. Становлення суспільного дошкільного виховання у США: освітня діяльність провідних американських педагогів минулого / Н. Мельник // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2012. – Ч. 1. – С. 210-218.
4. Поступна О. В. Теоретичні основи державного управління системою дошкільної освіти в Україні / О. В. Поступна // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 4. – С. 86-92.
5. Хриков Є. М. Управління навчальним закладом : [навч. посіб.] / Є. М. Хриков. – К. : Знання, 2006. – 365 с.

ГЛОБАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сучасна система вищої освіти, що повною мірою відповідає вимогам часу, є одним з найголовніших чинників зростання якості людського капіталу, генератором нових ідей, запорукою динамічного розвитку економіки і суспільства в цілому. Для того, щоб українська вища освіта по-справжньому ефективно виконувала ці важливі завдання, необхідне її оновлення з урахуванням актуальних світових тенденцій розвитку освіти у широкому соціально-економічному контексті.

Модернізація вищої освіти в Україні вимагає подолання низки проблем, серед яких найбільш актуальними є:

- невідповідність структури підготовки спеціалістів реальним потребам економіки;
- зниження якості освіти;
- корупція в системі вищої освіти;
- відірваність від наукових досліджень;
- повільні темпи інтеграції в європейський і світовий інтелектуальний простір.

Фахівці також вказують на значне розширення системи вищої освіти, що відбувалося в Україні з середини 1990-х років, маючи на увазі як збільшення самої кількості вищих навчальних закладів, так і стрімке зростання загальної кількості студентів і випускників ВНЗ. Зі швидким розростанням системи вищої освіти прямо й опосередковано пов'язуються такі проблеми, як:

- руйнування системи професійно-технічної освіти;
- дефіцит кваліфікованих кадрів робітничих спеціальностей;
- неможливість для багатьох випускників ВНЗ знайти роботу за фахом;
- інфляція освітніх і професійних стандартів;
- надмірне навантаження на викладачів;
- недостатнє фінансування університетів;
- зростання рівня корупції у ВНЗ та інші.

Поза сумнівом, думка щодо негативних наслідків швидкого розширення системи вищої освіти, принаймні тепер, є обґрунтованою. Так, близько 85 % випускників українських середніх шкіл відразу після закінчення школи вступають до ВНЗ. Водночас відзначається брак фахівців робітничих спеціальностей, зокрема, у металургійній, машинобудівній, хімічній промисловості та у будівельній галузі. Зазначений показник вступу випускників українських середніх шкіл до ВНЗ справді є дуже високим за світовими стандартами. Для порівняння: 2014 року у США до ВНЗ вступили близько 66 % випускників середніх шкіл. Разом з тим, за іншим важливим показником

розвитку системи вищої освіти, а саме за часткою осіб з вищою освітою, Україна не входить до числа беззастережних лідерів. За даними дослідження 2014 року серед країн ОЕСР (Організація міжнародного співробітництва та розвитку об'єднує 34 країни світу, більшість з яких є країнами з високим доходом громадян та високим індексом розвитку людського потенціалу), до першої десятки країн світу з найвищою часткою осіб, що мають вищу освіту, належать Канада (51 %), Ізраїль (46 %), Японія (45 %), США (42 %), Нова Зеландія (41 %), Південна Корея (40 %), Великобританія (38 %), Фінляндія (38 %), Австралія (38 %), Ірландія (37 %).

За сумою показників часток осіб, що мають повну (22,7 %) та неповну вищу освіту (20,5 %), можна стверджувати, що реальний відповідний показник для України становить близько 35 %, враховуючи, що до числа осіб з неповною вищою освітою віднесено також тих, хто повної вищої освіти не отримав чи не отримає її у майбутньому. За міжнародним показником рівня залученості до вищої освіти (Gross Enrolment Ratio – відсоток осіб, що одержують вищу освіту, незалежно від їхнього віку, від загальної кількості осіб, які мають типовий для одержання вищої освіти вік) Україна посідає одне з чільних місць серед країн Центральної та Східної Європи (73 %). Разом з тим, наша країна за показником залученості до вищої освіти відстає від таких країн, як Фінляндія (93 %), США (82 %), Швеція (79 %) та Норвегія (78 %), які також мають значно вищий рівень загального соціально-економічного розвитку.

Таким чином, лише деякі параметри системи вищої освіти в Україні можна вважати надмірно високими (кількість випускників середніх шкіл, що вступають до ВНЗ, кількість акредитованих ВНЗ), тоді як в цілому українська вища освіта демонструє кількісні показники, зіставні з показниками інших сусідніх країн, у тому числі держав Центральної і Східної Європи.

Одна з найбільш значущих відмінностей поточного стану системи освіти України полягає у значно нижчих, ніж у розвинутих країнах, абсолютних показниках фінансування. Якщо у відносному вимірі (частка витрат на освіту у ВВП) зведений освітній бюджет України є за світовими стандартами високим, становлячи 6–8 % ВВП, то абсолютні обсяги ВВП України є значно нижчими, ніж відповідні показники європейських країн зі співмірною кількістю населення. Наприклад, від Польщі – менші приблизно у два рази, від Іспанії, яка має практично однакову з Україною кількість населення, – у чотири рази. При цьому понад 90 % державних інвестицій в галузь освіти в Україні спрямовується на утримання – заробітну плату, сплату комунальних послуг, харчування та ін., тобто переважна частина коштів, що витрачаються на систему освіти, йде на підтримання поточного стану, а не на розвиток.

З метою максимального використання позитивного потенціалу сучасних глобальних тенденцій у розвитку освіти та подолання їх негативних наслідків необхідною є реалізація низки заходів, зокрема:

-децентралізація системи вищої освіти, реальна автономізація ВНЗ (включно з економічною діяльністю), розвиток приватного сектора галузі вищої освіти з одночасним запровадженням ефективної системи оцінювання якості освіти, базованої на незалежних агенціях оцінювання якості;

-поступова реструктуризація й оптимізація державного замовлення на підготовку спеціалістів за участі роботодавців з метою приведення державного замовлення у відповідність до реальних потреб державного і приватного секторів національної економіки;

-розвиток системи освіти протягом життя;

-подальший розвиток експортного потенціалу вітчизняної вищої освіти з метою отримання економічних результатів, прискорення модернізації освіти та посилення впливу і престижу України у світі;

-активне впровадження у програми вищої освіти підприємницької складової, передусім у плані оволодіння студентами практичними навичками, необхідними для ведення самостійної економічної діяльності, а також отримання ними необхідних знань щодо законодавства та практики бізнесу в Україні і за кордоном;

-підвищення уваги до суспільствознавчого блоку вищої освіти та питань університетського самоврядування, від чого значною мірою залежить майбутня участь молодих людей у суспільно-політичному житті;

-цілеспрямована просвітницька робота з метою об'єктивного інформування батьків і абітурієнтів, зацікавленої громадськості щодо цінності тих чи інших спеціальностей на вітчизняному і міжнародному ринку праці.

Список використаних джерел:

1. Вища освіта в Україні [Текст] : навчальний посібник / за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. – К. : Знання, 2005. – 327 с.
2. Катеринчук О.В. Модернізація системи освіти [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://intkonf.org/katerinchuk-ovmodernizatsiya-sistemi-osviti/>
3. Молодь України: від освіти до праці / [Оксамитна С., Виноградов О., Малиш Л., Марценюк Т.; за ред. С. Оксамитної]. – К.: ВПЦ НаУКМА, 2010. – с. 18.
4. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – 23 квітня.
5. Ніколаєнко, С. М. Вища освіта – джерело соціально-економічного і культурного розвитку суспільства [Текст] / С. М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – 319 с.
6. Рівень освіти населення у відповідних вікових групах // Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2010/gdn/sdh/dod_06.htm

СЕКЦІЯ 6. Охорона та захист об'єктів інтелектуальної власності в контексті економічної безпеки підприємства

*Боковня В.М, к.і.н., доцент,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ЗАХИСТ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ В УКРАЇНІ: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ

Стаття розглядає питання виникнення та правового закріплення поняття комерційної таємниці. Досліджується історія становлення та основні проблеми у сфері регулювання комерційної таємниці як виду інформації та об'єкта права інтелектуальної власності.

Україна має відповідну законодавчу базу, котра надає можливість встановлювати різного виду відносини, серед яких і про комерційну таємницю. Захист права на комерційну таємницю в різних державах здійснюється по різному. Там де вищий рівень цивілізації – на високому, так-як кожний суб'єкт господарювання зацікавлений у реалізації цього права та отриманні вигоди від власних досягнень та встановлених правил. А в Україні правова категорія комерційної таємниці, на перший погляд і має певну систему законодавчих актів, яка, проте, функціонує нестабільно, тому-що цьому перешкоджають зміни законодавства про комерційну таємницю, його неповнота, непослідовність, розходження змісту норм відповідних законодавчих актів з цих питань.

Комерційна таємниця досліджувалася українськими науковцями. Цю проблему вивчали вчені, як Андросчук Г.О., Городов О.А., Кузьміна С.А., Підопригора О.А., Підопригора О.О. та інші.

У міру історичного розвитку комерційна таємниця є одним із давніх способів охорони результатів інтелектуальної діяльності. Ще до виникнення перших правових засобів охорони особистих прав, люди зберігали секрети виробництва, що використовували у своїй професійній діяльності, так-як вони передавались від батька до сина, від покоління до покоління, тому що власником таких прав був старший у родині.

В Україні норми на захист комерційної таємниці були впроваджені за управління царя Олександра II, що дало можливість захистити підприємців від недобросовісної конкуренції, але все це продовжувалося до 1917 р., до прийняття Декрету «Про робітничий контроль» [1]. Був прийнятий курс на обов'язкове безоплатне розповсюдження досягнень, обмін досвідом кожного підприємства. Повернення назви «комерційна таємниця» в РФ і Україні, відбулося лише наприкінці 80-х років минулого сторіччя.

З початком реформування економічних відносин, після розпаду Радянського Союзу, виникає зацікавленість до такого юридичного факту (об'єкту), як комерційна таємниця. На сьогоднішній день, в Україні, як і в інших країнах світу, у процесі підприємницької діяльності, при створенні нових технологій, в результаті інтелектуальної праці виникають різноманітні інформаційні об'єкти, що представляють комерційну цінність. Це можуть бути методики робіт, технічні рішення, результати маркетингових досліджень, все, що дозволяє досягнути підприємницького успіху.

У країнах світу, де використовуються інформаційні об'єкти, які представляють комерційну цінність, немає єдиного підходу до визначення поняття такої інформації. Застосовуються різні визначення: «ділові секрети», «виробничі секрети», «торгівельні секрети», «секрети виробництва», «конфіденційна інформація», «комерційна таємниця» тощо [2, 283]. Зокрема, у США, Китаї, Японії, Польщі, Чехії, Словаччині, Угорщині та інших країнах застосовується поняття «ділові секрети». Так, в США під поняттям «ділові секрети» розуміють різноманітні види технічної інформації (формули, обладнання, методи, техніку і способи виробництва); в Польщі – технічну, ділову і організаційну інформацію; в Японії – способи виробництва, продажу або іншу інформацію про технологію та бізнес тощо. Поняття «виробничі секрети» використовується в Болгарії, Німеччині, Угорщині. В Угорщині до виробничих секретів відносять технічну інформацію; в Німеччині – креслення, та інші письмові відомості, сукупність виробничого досвіду або інший факт, пов'язаний з виробництвом, у тому числі знання і досвід спеціалістів-виробників, комерційні знання та досвід. Торговельні секрети, як поняття, вживаються у Великій Британії, Канаді, США, Швейцарії, Японії.

Уперше захист комерційної таємниці був визнаний у Законі СРСР «Про підприємства в СРСР», у якому містилася 33 стаття, якою визначався термін «комерційна таємниця підприємства» та загальні риси правового її режиму. Під комерційною таємницею підприємства розумілись «пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам» [3]. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, порядок їх захисту мали визначатися керівником підприємства. Види діяльності підприємств, відомості про які не можуть становити комерційної таємниці, визначалися Радою Міністрів СРСР «з метою запобігання приховуванню підприємством відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншу негативну діяльність, яка може завдати шкоди суспільству». Відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і за порушення порядку охорони таких відомостей встановлювалась іншими законодавчими актами СРСР.

У 1991 р. було прийнято Основи цивільного законодавства Союзу РСР і республік. Стаття 151 Основ була присвячена «секретам виробництва» та встановлювала загальні ознаки цієї категорії, умови надання правового захисту та окремі особливості правового режиму [4]. Включення цієї норми відбулось

на виконання міжнародного зобов'язання, взятого на себе СРСР в Угоді про торгівлі відносини між СРСР та США від 01.06.1990. В Основах було закріплено умови, за яких володілець інформації, яка складала секрет виробництва (ноу-хау), набував права захисту від її незаконного використання третіми особами. Ці умови були запозичені із згаданої Угоди. У свою чергу, відповідне положення Угоди фактично дублювало визначення «комерційної таємниці» із Уніфікованого Закону про комерційну таємницю США.

Ці положення були перенесені й у законодавство Української РСР – Закон УРСР «Про підприємства в Українській РСР» та Основи цивільного законодавства УРСР. Так, у статті 30 Законі «Про підприємства в Українській РСР», а з 1992 р. – Закон України «Про підприємства в Україні», було дослівно відтворено положення Закону СРСР, лише із заміною Ради Міністрів СРСР на Кабінет Міністрів України. Також з'явилася стаття 32 якою встановлювалася відповідальність службових осіб організацій та органів, що проводять перевірку підприємства, за розголошення комерційної таємниці підприємства [5]. Закон України «Про підприємства в Україні», у тому числі його положення щодо комерційної таємниці, діяли до 01.01. 2004 р., коли набув чинності Господарський кодекс України [6].

Поняття комерційної таємниці міститься у ст. 505 Глави 46 Цивільного кодексу України (далі ЦК України). Комерційна таємниця – це інформація, яка є секретною в тому розумінні, що вона в цілому чи у певній формі та сукупності її складових є невідомою та не є легкодоступною для осіб, які зазвичай мають справу з видом інформації, до якого вона належить, у зв'язку з цим має комерційну цінність та була предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження її секретності, вжитих особою, яка законно контролює цю інформацію [7]. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці.

Майновими правами інтелектуальної власності на комерційну таємницю є:

- 1) право на використання комерційної таємниці;
- 2) виключне право дозволяти використання комерційної таємниці;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному розголошенню, збиранню або використанню комерційної таємниці;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Майнові права інтелектуальної власності на комерційну таємницю належать особі, яка правомірно визначила інформацію комерційною таємницею, якщо інше не встановлено договором.

Стаття 420 ЦК відносить до об'єктів права інтелектуальної власності і комерційну таємницю.

Керівники і спеціалісти підприємств до відомостей, що становлять комерційну таємницю, найчастіше відносять:

- обсяги інвестування, кредитування, фінансування підприємства та джерела їх надходження;
- поточні обсяги виробництва (місяць, квартал, рік);

- фінансові результати діяльності підприємства (прибуток, рентабельність за місяць, квартал, рік);
- розподіл прибутку;
- назви та координати фірм-контрагентів;
- виконання договорів та умови співпраці з партнерами (сума укладених угод, розцінки, строки тощо);
- зацікавленість підприємства у придбанні товарів чи послуг;
- матеріальне стимулювання працівників (у тому числі заробітна плата, премії);
- характеристика та репутація працівників підприємства;
- канали, регіони, умови поставок і збуту продукції;
- напрями і результати проведення маркетингових досліджень;
- маркетингова тактика і стратегія підприємства [1].

Захист права інтелектуальної власності може здійснюватися судом.

1. Кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності.

2. Суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення [7].

Законодавчо закріплене визначення комерційної таємниці відтворюють у своїх працях такі автори, як Т. Ніколаєва [8, 12], К. Шестопапов, В. Дроб'язко та Р. Дроб'язко [9, 468]. Слід звернути увагу на те, що законодавчо закріплене визначення комерційної таємниці взятє, як переклад визначення «нерозкритої інформації», з Угоди про торговельні аспекти права інтелектуальної власності (TRIPS) [10].

Зокрема, частина 2 статті 39 ТРІПС визначає, що фізичні та юридичні особи повинні мати можливість перешкоджати тому, щоб інформація, яка законно знаходиться під їх контролем, розголошувалась, збиралась або використовувалась іншими особами без їхньої згоди у такий спосіб, який

суперечить чесній комерційній практиці, якщо така інформація: є секретною у тому розумінні, що вона як єдине ціле або у точній сукупності та поєднанні її компонентів не є загальновідомою або доступною для осіб уколах, що звичайно мають справу з інформацією, про яку йдеться [10].

Господарський кодекс України, також, відносить до об'єктів прав інтелектуальної власності у сфері господарювання комерційну таємницю. Згідно зі статтею 36 ГК України, відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єктів господарювання можуть бути віднесені до комерційної таємниці. Склад і обсяг відомостей, що становлять комерційну таємницю, спосіб їх захисту визначаються суб'єктом господарювання відповідно до закону [6]. Таким чином, комерційну таємницю, залежно від змісту відомостей, які вона містить, можна розглядати як конфіденційну інформацію, так і іншу передбачену законодавством таємницю, крім державної.

Аналізуючи чинне законодавство України щодо комерційної таємниці, а це близько 15 законодавчих актів, які в тій чи іншій спосіб висвітлюють цю проблематику можна дійти до висновку. Цей перелік законів не має основної опори на закон, який би слугував загальними положеннями для прийняття тих чи інших специфічних законодавчих актів у різноманітті застосування комерційної таємниці чи іншої назви такої інформації.

Таким чином прийняття, наприклад, Закону України «Про комерційну таємницю» є першочерговим завданням розробників та законодавців.

Список використаних джерел:

1. Купалова Г. О. Теорія економічного аналізу / Г.О.Купалова: [Електронний ресурс]. – Доступний за : http://pidruchniki.ws/12590605/ekonomika/komertsiyna_tayemna_informatsia
2. Клименко П. М. Інформація як об'єкт інтелектуальної власності, що потребує охорони / П. М. Клименко // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України: Зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 16 – 17.05. 2001 р.). – К: Вид-во Європ. Ун-ту, 2003. – С. 281-292.
3. Закон СРСР «Про підприємства в СРСР». [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v1529400-90>
4. Основи цивільного законодавство Союзу РСР і республік. [Електронний ресурс]. – Доступний за <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v2211400-91/page4>
5. Закон УРСР «Про підприємства в Українській РСР». Відомості Верховної Ради УРСР. – К., Парлам. вид. – 1991. – № 24. – Ст.272 .
6. Господарський кодекс України. Відомості Верховної Ради України. К., Парлам.вид. – 2003. – №№ 18-22 – Ст.144.
7. Цивільний кодекс України // Голос України. Відомості Верховної Ради України. К., Парлам. Вид. – 2003. – №№ 40-44. – Ст.356.
8. Ніколаєва Т. О. Конфіденційна інформація / Т. О. Ніколаєва // Юридичний вісник України. – 2004. – №37. – С. 12-18.
9. Дроб'язко В. С. Право інтелектуальної власності / В. С. Дроб'язко, Р. В. Дроб'язко. – К: Юрінком Інтер, 2004. – 608 с.
10. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: [Електронний ресурс] / – Доступний за http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_018/page

*Лила І.О. , магістрант
Тараненко С.М., к. ю. н., доцент
кафедри інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ НА КОМЕРЦІЙНУ ТАЄМНИЦЮ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Питання, пов'язані з комерційною таємницею в господарській діяльності підприємства та її охороною і захистом, належать до найменш розроблених в українській правовій науці. Говорячи про термін «комерційна таємниця», то він уперше був уведений у правовий оборот Законом «Про підприємства в Україні» від 27.03.1991 р., який втратив чинність з 01.01.2004 р. у зв'язку із ухваленням Господарського кодексу України.

Варто зазначити, що комерційна таємниця – це будь-які конфіденційні нерозголошені відомості, що становлять комерційну цінність для власника прав, якому вони належать. Своєю чергою цінність такої інформації вимірюється тим, що вона не є відомою у певній галузі промисловості і може принести насамперед виробничу чи комерційну користь для підприємства. У цьому контексті потреба в охороні прав на комерційну таємницю для підприємства є вкрай необхідною, адже у разі незаконного поширення чи використання цих відомостей суб'єкт господарювання втратить вигоду, яку міг би отримати завдяки самостійному їх використанню чи передачі обмеженому колу осіб.

Слід підкреслити, що порушення прав на комерційну таємницю як специфічний об'єкт інтелектуальної власності відбувається, як правило, внаслідок порушення зобов'язань про дотримання конфіденційності. Так, серед відомостей, які потребують охорони, можна виокремити: програми, бізнес-плани, розробки, списки замовників, формули, моделі, методи і процеси виробництва та дистрибуції, схеми і результати випробувань тощо.

Варто звернути увагу на те, що поняття комерційної таємниці у промисловості тісно пов'язане з патентуванням винаходів, зокрема із процесами та способами впровадження приладів. Незважаючи на те, що власник патенту зобов'язаний розкрити необхідну інформацію з метою отримання патенту, проте найкращий спосіб упровадження винаходу автор може не описувати. А тому винахідник може зареєструвати деякі особливості виробничих процесів, що будуть корисні для підприємства, як комерційну таємницю. Крім того, активні дії, пов'язані із правовою охороною комерційної таємниці, сприяють охороні тих об'єктів інтелектуальної власності, які ще не втілено у життя. Зокрема, розробки окремих промислових методів і способів будуть цілком необхідними для створення та патентування в майбутньому повноцінного об'єкта промислової власності [1, с. 350].

На думку дослідників, правова охорона комерційної таємниці сприяє поширенню чесної конкуренції серед суб'єктів господарювання шляхом запобігання недобросовісному використанню третіми особами цінних

конфіденційних відомостей. Така охорона не дає змогу одній компанії користуватися капіталовкладеннями інших фірм [1, с. 350].

На міжнародному рівні питання охорони та захисту прав на комерційну таємницю регулюють окремі положення Угоди ТРІПС. Зокрема, у статті 39 Угоди вказано, що запобігання з боку країн-членів СОТ несанкціонованому використанню чи розголошенню конфіденційних відомостей буде можливим за умови трьох основних критеріїв: 1) секретність таких відомостей; 2) комерційна цінність у зв'язку із секретним статусом; 3) забезпечення власником конфіденційної інформації достатніх умов для забезпечення її таємності. Варто зауважити, що відомості, які містить комерційна таємниця, варто відрізняти від цілком таємної інформації. Навпаки, такі дані, незважаючи на їх розкриття іншим особам, зберігають ознаки охороноздатності і надалі залишаються комерційною таємницею. Тому у випадку, коли отримувач відомостей, який зобов'язаний зберігати їх конфіденційність, розкрив їх третім особам, сам зміст інформації і надалі продовжує вважатися комерційною таємницею, яка охороняється відповідно до законодавства [2].

При визначенні того, чи стороною було вжито достатніх заходів для збереження конфіденційного характеру відомостей, суди часто використовують аналіз ефективності затрат (аналіз вартості та ефективності), для визначення того, чи заходи, вжиті власником прав на комерційну таємницю, є в достатньому ступені «розумними». Ця оцінка розумності ґрунтується на рядові факторів, включаючи характер відомостей, а також передбачуваність наслідків їх потенційного розголошення у разі відсутності певних запобіжних заходів.

Серед заходів, які може вжити підприємство з метою охорони конфіденційних відомостей від розголошення можна виокремити такі: 1) письмові угоди про конфіденційність, що зобов'язують осіб, яким надають відомості, зберігати їх таємність; 2) зберігання відомостей, що становлять комерційну таємницю, у недоступних місцях; 3) спеціальні процедури допуску, а також обмежене, контрольоване доведення відомостей до конкретних зацікавлених осіб на основі практичної необхідності; 4) присвоєння важливим документам грифу секретності; 5) обмеження доступу до виробничих зон, де використовують секретні відомості, тільки для тих осіб, яким варто знати чи використовувати ці відомості; 6) заходи щодо обмеження доступу до відомостей із використанням захисних пристроїв [1, 351–352].

Для доведення факту порушення прав на комерційну таємницю суб'єкт господарювання має обов'язково підтвердити такі відомості: 1) наявність прав на комерційну таємницю; 2) заходи охорони такої таємниці на рівні підприємства; 3) несанкціоноване використання або розголошення (незаконне присвоєння) конфіденційної інформації, що становить комерційну таємницю, третьою особою [1, с. 351–352].

Для набуття прав на комерційну таємницю, яка охороняється чинним законодавством, не потрібна реєстрація таких прав. Це пов'язано зі специфікою комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності: якщо права на неї будуть зареєстровані, то при цьому вона втратить характер відомостей, які є конфіденційними. Тобто по суті така інформація на рівні підприємства вже не

буде вважатися комерційною таємницею. Саме тому правова охорона комерційної таємниці виникає автоматично в тих випадках, коли відомості мають цінність для власника прав на них. Суб'єкт господарювання зі свого боку має вживати відповідних заходів для забезпечення їх таємності. Через відсутність реєстрації прав на комерційну таємницю ці права визначають, як правило, на основі конкретних документів або усних свідчень, які підтверджують, що особа або створила відомості, що становлять комерційну таємницю, або має права на використання та розкриття таких даних, зокрема включаючи виключне право дозволяти використання чи розкриття іншим особам [1, с. 351].

Під час оцінювання рівня охороноздатності комерційної таємниці підприємства суд буде враховувати такі істотні фактори: 1) у якій мірі конфіденційні дані відомі за межами сфери діяльності підприємства; 2) які заходи здійснив правовласник комерційної таємниці для захисту секретності відомостей; 3) наскільки цінні відомості для підприємства та його конкурентів (тобто чи дійсно така інформація дає власникові прав на неї фактичні або потенційні комерційні переваги і чи не є це просто загальні відомості, що не взагалі не підлягають правовій охороні); 4) які зусилля здійснив власник прав або яку кількість коштів він затратив на створення цієї інформації; 5) яким є ступінь доступності відомостей для інших осіб (як на підприємстві, так і поза ним) [1, 352–353].

На державному рівні питання правової охорони комерційної таємниці регулює Цивільний кодекс України. Відповідно до глави 46 «Право інтелектуальної власності на комерційну таємницю», статті 505, комерційною таємницею вважають відомості, якщо вони є секретними в тому значенні, що вони в цілому чи в певній формі та сукупності їх складових невідомі та не є легкодоступні для осіб, які звичайно мають справу з видом відомостей, до якого вони належать. У зв'язку з цим така інформація є предметом адекватних існуючим обставинам заходів щодо збереження їх секретності. Такі заходи вживає особа, яка законно контролює ці відомості (наприклад, підприємство як юридична особа). Щодо різновидів відомостей, які можуть належати до комерційної таємниці, – інформація технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тієї, що, відповідно до закону, не може належати до комерційної таємниці [3].

Комерційна таємниця за умов ринкової економіки нині має важливе значення у розвитку підприємства. А тому суб'єкт господарювання має докласти зусиль для того, щоб ці відомості вважалися комерційною таємницею і підлягали правовій охороні. Такі відомості мають обов'язково відповідати таким вимогам: 1) таємність (як єдине ціле або в точній сукупності та поєднанні компонентів така інформація не має бути легкодоступною для осіб, у колах, що пов'язані з цим видом інформації); 2) комерційна цінність, яка приносить певні позитивні результати (наприклад, матеріальну вигоду); 3) достатні заходи для охорони (збереження в таємниці) такого об'єкта, які здійснює особа [1, с. 353–353].

Залежно від виду цивільно-правового зобов'язання виокремлюють 2 різновиди цивільно-правових режимів правової охорони комерційної таємниці, які може використовувати підприємство у своїй діяльності: 1) режим правової охорони, заснований на договірних відносинах (передбачає укладення між сторонами – учасниками цивільно-правових відносин спеціального договору); 2) режим правової охорони, заснований на зобов'язаннях, що впливають із заподіяння шкоди (виникає внаслідок заподіяння шкоди одній стороні іншою стороною).

Згідно зі статтею 507 Цивільного кодексу України, органи державної влади зобов'язані охороняти від недобросовісного комерційного використання інформацію, що становить комерційну таємницю. Також передбачено, що у випадку, коли створення таких відомостей потребує значних зусиль і ці дані надано з метою отримання встановленого законом дозволу на діяльність, пов'язану з фармацевтичними, сільськогосподарськими, хімічними продуктами, інформацію також охороняють компетентні органи державної влади від розголошення. Виняток становлять лише випадки, коли така інформація потребує розголошення або сам суб'єкт господарювання не вжив заходів щодо їх захисту від недобросовісного комерційного використання [3].

У компетенції органів державної влади лежить зобов'язання проводити заходи з охорони та захисту комерційної таємниці від таких правопорушень: 1) неправомірне збирання комерційної таємниці (тобто добування протиправним способом даних, що становлять комерційну таємницю, за умови, що це завдало чи могло завдати шкоди підприємству); 2) розголошення комерційної таємниці (тобто ознайомлення іншої особи без згоди особи, яка надає дозвіл, з відомостями, що становлять комерційну таємницю, особою, якій були ці відомості довірені); 3) схилення до розголошення комерційної таємниці (тобто спонукання особи, якій були довірені у встановленому порядку чи стали відомими у зв'язку з виконанням службових обов'язків відомості, відомості, що становлять комерційну таємницю, до розкриття цих відомостей); 4) неправомірне використання комерційної таємниці (тобто впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності без дозволу уповноваженої на те особи неправомірно здобутих відомостей, що становлять комерційну таємницю) [4].

Список використаних джерел

1. Лонг Д. *Захист прав інтелектуальної власності: норми міжнародного і національного законодавства та їх правозастосування : практ. посіб.* / Д. Лонг, П. Рей, В. Жаров, Т. Шевелева та ін. — К. : «К.І.С.», 2007. — 448 с.
2. *Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС).* — Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018 (28.02.2015).
3. *Цивільний кодекс України.* — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (28.02.2015).
4. Цирюльник О. *Особливості правового захисту комерційної таємниці в Україні* / О. Цирюльник. — Режим доступу : <http://bg-law.com.ua/publikacyi/20-osoblivost-pravovogo-zahistu-komercynoyi-tayemnic-v-ukrayin.html> (27.02.2015).

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ НА РАЦІОНАЛІЗАТОРСЬКІ ПРОПОЗИЦІЇ

Раціоналізаторські пропозиції як об'єкт інтелектуальної власності набувають широкого застосування саме в силу своєї простоти, можливості залучення широкого кола працівників, що бажають взяти участь у розвитку підприємства, раціоналізація не потребує значних матеріальних затрат, є найбільш дешевим видом творчості і тому найбільш економічно вигідним для підприємств. Саме як об'єкт інтелектуальної власності раціоналізаторські пропозиції підлягають захисту. Але виникає питання: чи на достатньому нормативному рівні визначені правові способи захисту прав на раціоналізаторські пропозиції.

Цілком погоджуємось з Підпригорою О. О., що недооцінка раціоналізаторських пропозицій проглядається в тому, що до цього часу не прийнято ніякого нормативного акту по раціоналізаторській діяльності, який би відповідав вимогам ринкової економіки, а такий акт вкрай необхідний. Видається, що раціоналізаторські пропозиції заслуговують на те, щоб правове регулювання цієї діяльності здійснювалося на рівні закону. Цим самим був би належним чином оцінений авторитет раціоналізаторських пропозицій, їх значення та роль в сучасних умовах. Видається, що закон про раціоналізаторські пропозиції має бути досить коротким, але разом з тим охопити всі основні правові засади регулювання цього виду діяльності. Він має бути чітким, доступним і зрозумілим для рядового працівника. В законі має бути визначено поняття раціоналізаторської пропозиції, куди подати заяву на цю пропозицію, хто має вирішити питання про визнання пропозиції' раціоналізаторською чи відхилити її, права і обов'язки раціоналізатора та засоби правового захисту. Таке приблизно коло тих нормативних положень, які мають бути викладені в законі про раціоналізаторські пропозиції. Передусім в законі має бути чітко визначено поняття раціоналізаторської пропозиції. Ці визначення були дані в Положенні про відкриття, винаходи та раціоналізаторські пропозиції колишнього СРСР (далі Положення) і в Тимчасовому положенні про правову охорону об'єктів промислової власності та раціоналізаторських пропозицій в Україні (далі Тимчасове положення). Визначення, наведені в цих нормативних актах, майже повністю співпадають. [1, с. 155-156].

Захист прав на раціоналізаторську пропозицію може здійснюватися в адміністративному та у судовому порядках.

В адміністративному порядку шляхом звернення до органу управління юридичної особи можуть розглядатися скарги про відмову у прийнятті до розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, відмову у визнанні пропозиції раціоналізаторською, скасування рішення, прийнятого у результаті

розгляду заяви тощо. У разі незадоволення вимог автора прийняте рішення органу управління може бути оскаржене до суду.

Використання того чи іншого порядку захисту прав не завжди залежить від розсуду потерпілого і часто визначається імперативними нормами закону. Так, у судах розглядаються спори про право авторства на раціоналізаторську пропозицію, про розподіл винагороди між співавторами, а також усі інші спори, що виникають у зв'язку з раціоналізаторськими пропозиціями, за винятком випадків, коли їхнє вирішення віднесене законом до відома адміністративних органів. В адміністративному порядку, тобто шляхом подання скарги до вищого за належністю органу юридичної особи (за умови їх наявності), розглядаються спори, пов'язані з відмовою в реєстрації та прийнятті до розгляду заяви на раціоналізаторську пропозицію, відмовою у визнанні пропозиції раціоналізаторською, скасуванням рішення про визнання пропозиції раціоналізаторською та анулюванням виданого на неї посвідчення. Спори, пов'язані з порушенням прав раціоналізаторів, передбачених трудовим законодавством, розглядаються у порядку, встановленому для вирішення трудових спорів. Способи захисту прав на об'єкти прав інтелектуальної власності, в тому числі на раціоналізаторські пропозиції, вказані у статтях 16 і 432 ЦК України. Вони включають такі заходи, як визнання прав на раціоналізаторські пропозиції; відновлення становища, що існувало до порушення прав; припинення дій, які порушують права; стягнення з правопорушника заподіяних збитків тощо[2, с. 492-493.].

Вищий господарський суд України в своєму інформаційному листі від 17 квітня 2006 р. № 01-8/844 зазначає, що при вирішенні спору про стягнення винагороди за впровадження раціоналізаторської пропозиції необхідно з'ясовувати фактичні дані щодо використання відповідачем раціоналізаторської пропозиції позивача та наявності економічного ефекту такого використання. У судовому порядку також можуть розглядатися спори з приводу використання раціоналізаторської пропозиції, авторства на неї, невиплати винагороди за використання пропозиції, а також інші спори, що стосуються порушення особистих немайнових чи майнових прав суб'єктів інтелектуальної власності на раціоналізаторську пропозицію.

Відповідно до ст. 432 ЦК України кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності відповідно до статті 16 цього Кодексу. Суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

- 1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;
- 2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорту чи експорту яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;
- 3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;
- 4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права

інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

6) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Виходячи з викладеного можна зробити наступні висновки:

Необхідно прийняти закон про раціоналізаторські пропозиції, яким, між іншим, будуть встановлені способи захисту.

Крім того, серед способів захисту в законі необхідно визначити розмір разового грошового стягнення замість відшкодування збитків.

Список використаних джерел:

1. Підопригора О. О. Законодавство України про інтелектуальну власність. - Х.: Фірма <Консум>, 1997. - 192 с.
2. Право інтелектуальної власності: Акад. курс: Підруч. для студ. вищих навч. П68 закладів / О. П. Орлюк, Г. О. Андросук, О. Б. Бутнік-Сіверський та ін.; За ред. О. П. Орлюк, О. Д. Святоцького. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. — 696 с.

*Тараненко О.М., к.і.н., доцент,
Корновенко С.В., к.і.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ

На початку третього тисячоліття відбувається перехід від індустріального до постіндустріального способу виробництва. Постіндустріальна концепція залучає до національного багатства, поряд з матеріальними, нематеріальні активи – людські та інтелектуальні ресурси, що є основою інтелектуального капіталу.

Важливість ролі інтелектуального капіталу дедалі глибше усвідомлюється різними дослідниками. Інтелектуальний капітал вже охоплює всі сторони господарства: комерційні та некомерційні організації, військові установи, церкву і навіть уряд. Відомі дослідники цієї тематики Р. Солоу, П. Ромер відзначили, що тільки 50% приросту ВВП може бути пояснено зростанням трудових ресурсів і фізичного капіталу, а інші 50% припадають на інтелектуальний капітал [1, 18].

За оцінками Світового банку, інтелектуальний капітал у сучасній економіці формує 60 % загального обсягу багатства кожної країни. У таких як, Японія та Німеччина, частка інтелектуального капіталу становить до 80 % національного багатства [2, 13]. Отже, роль інтелектуального капіталу в економічному розвитку зростає, випереджаючи значущість засобів виробництва

і природних ресурсів. Цим і зумовлено актуальність окресленої теми дослідження.

Вважається, що термін «інтелектуальний капітал» вперше до наукового обігу ввів у 1969 р. відомий американський дослідник Дж.К. Гелбрейт. Основний вклад у дослідження категорії «інтелектуальний капітал» зробили такі зарубіжні вчені та практики, як Т. Стюарт, П. Саліван, Д. Тіса, Л. Едвінсон, М. Мелоун та інші. Разом із тим, у науковому співтоваристві не вироблено єдиної дефініції щодо сутності «інтелектуального капіталу».

У роботах американських економістів Патріка Саллівана і К. Свейбі «інтелектуальний капітал» визначено як «знання, яке може бути перетворене в капітал», а «інтелектуальні активи» – «закодовані знання співробітників підприємства» [3, 13]. Американський економіст Дж. Тобін запропонував оригінальну формулу інтелектуального капіталу. На його думку, це різниця між ринковою вартістю компанії та її ринковою оцінкою. З точки зору Д. Даффі, інтелектуальний капітал – сукупні знання, якими володіє організація в особі своїх співробітників, а також у вигляді методологій, патентів, архітектури і взаємозв'язків. Е. Брукінг ототожнює його з нематеріальними активами, які слугують підґрунтям існування та конкурентних переваг підприємства [4, 62].

Згідно з поглядами Й. Руссу, С. Пайка та Л. Фернстема, інтелектуальний капітал – це нематеріальні ресурси, що беруть участь у створенні цінності організації та є такими, що повністю або частково нею контролюються [5, 67]. Б. Леонтьєв визначає інтелектуальний капітал підприємства як вартість сукупності інтелектуальних активів, включаючи інтелектуальну власність, інтелектуальні здібності та навички персоналу, накопичені бази знань і корисні відносини з іншими суб'єктами [6, 44].

В Україні концепція інтелектуального капіталу почала формуватися порівняно недавно і тому українські вчені виявили проблеми теорії інтелектуального капіталу значно пізніше за колег за кордоном. Активно над вивченням цієї тематики працюють: О. Бутнік-Сіверський, О. Кендюхов, А. Колот, Е. Лібанова, О. Амосов, Д. Богиня, В. Онікієнко, Я. Крупка, І. Хвищун, О. Онищенко, А. Чухно, Л. Федулова, О. Даций, М. Дороніна, Н. Лук'янченко та інші. В своїх роботах вони досліджують теоретичні та практичні питання щодо формування та використання інтелектуального капіталу, відзначають неопрацьованість проблеми ефективного управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства, розробляють власне концепцію інтелектуального капіталу як економічної категорії.

О. Бутнік-Сіверський у своїй праці визначив інтелектуальний капітал як «один із різновидів капіталу, який має відповідні ознаки капіталу і відтворює, одночасно, властиву лише йому (інтелектуальному капіталу) специфіку і особливості». Як економічна категорія інтелектуальний капітал розглядається з позиції авансованої інтелектуальної власності, що під час свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості [7, 17-18]. Я. Крупка та І. Хвищун визначають інтелектуальний капітал як сукупність знань, навичок, вмінь всіх працівників підприємства, які представлені інтелектуальними ресурсами та формують конкурентні переваги підприємства [8].

Відповідно до наказу Міністерства промислової політики «Щодо оцінки інтелектуального капіталу державних науково-технічних установ» від 31.05.2008 р № 314, інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний продукт, який має вартісну оцінку, об'єктивований та ідентифікований (відокремлений від організації (установи), утримується організацією (установою) з метою одержання прибутку (додаткової вартості); це ресурс, який характеризує знання, інтелектуальний потенціал організації та є одним з нових критеріїв визначення конкурентоздатності організації [9].

Зауважимо, що серед дослідників немає узгодженості й щодо складових інтелектуального капіталу. Так, за А. Чухно інтелектуальний капітал є сумою трьох складових: людського капіталу (сукупність знань, навичок, творчих здібностей, а також спроможність власників та наукомістких працівників відповідати вимогам і задачам компанії), структурного капіталу (програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки) та споживчого капіталу (майбутні споживачі продукції компанії та її спроможність задовольнити їхні запити) [10, 52].

К. Свейбі розподіляє інтелектуальний капітал на такі складові: компетенція персоналу, зовнішня й внутрішня структура компанії. До компетенції персоналу він відносить отримані знання, здібності, накопичений досвід, освіту. Зовнішня структура орієнтована на відносини із клієнтами й постачальниками: імідж компанії, торговельні марки, визнання продукції. Внутрішня структура орієнтована на підтримку життєдіяльності організації і включає патенти, авторські права, бази даних, адміністративну систему, наукові дослідження й розробки [3, 14].

На відміну від цього В. Базилевич у структурі інтелектуального капіталу розрізняє такі елементи: новітній фактор виробництва (інформація, знання, компетентність), нематеріальний актив (активи ринку, активи інтелектуальної власності, активи інфраструктури, людські активи), об'єкти права інтелектуальної власності (об'єкти промислової власності, об'єкти авторського і суміжних прав), сукупність функціональних форм (людський капітал, структурний капітал, клієнтський капітал, організаційний капітал, інноваційний капітал, процесний капітал). Він зауважує, що інтелектуальний капітал – багатоаспектне поняття, яке об'єднує об'єкти права інтелектуальної власності, знання, вміння і навички працівників, різноманітні системи, мережі, процедури, які при включенні до господарського обігу приносять дохід [11, 74].

Модель інтелектуального капіталу, запропонована Е. Брукінгом, включає чотири складові:

- ринкові активи;
- людські активи;
- інтелектуальну власність як актив;
- інфраструктурні активи.

Цієї ж позиції дотримується і П. Цибульов.

Ринкові активи – це той потенціал, який забезпечують нематеріальні активи, пов'язані з ринковими операціями. Наприклад, прихильність покупців

до товарів підприємства, укладання повторних угод, формування портфеля замовлень, канали розподілу, різні контракти й угоди.

Людські активи – це сукупність колективних знань співробітників підприємства, їх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських навичок. Сюди входять психометричні дані й відомості про поведінку окремих осіб у різних ситуаціях, наприклад, при командній організації робіт або в стресових ситуаціях.

Інтелектуальна власність як закріплені законом права на результати творчої діяльності у виробничій, науковій, художній та інших сферах. Інтелектуальна власність становить узаконений інструмент для захисту різних корпоративних активів. Наприклад, нові рішення, які стосуються виробництва товарів і їх компонентів, можуть бути запатентовані. Цінність патенту в тому, що він закріплює за його власником монополію на запатентований об'єкт на строк його юридичної дії.

Інфраструктурні активи – це ті технології, методи й процеси, які роблять роботу підприємства взагалі можливою. Наприклад, корпоративна культура, методи оцінки ризику, методи управління персоналом сфери торгівлі, фінансова структура, бази даних ринку загалом й окремих покупців, комунікаційні системи як електронна пошта й телеконференції. Мова йде не про вартість матеріальних предметів, що формують комп'ютерну систему й інші подібні речі, а про характер використання таких систем на підприємстві. Гарним прикладом служить Інтернет. Користування Інтернетом доступне кожному, а оскільки Інтернет-простір нікому не належить, його не відображають в жодному балансі. Однак уміння за допомогою Інтернету продавати товари означає, що підприємство формує додатковий канал розподілу, у такий спосіб Інтернет переходить у розряд активів [3, 77-81].

Аналіз цих та інших моделей інтелектуального капіталу свідчить, що не існує загальновизнаної структури інтелектуального капіталу, а запропоновані авторами численні показники важко інтерпретувати без додаткового пояснення, оскільки вони мають індивідуальний набір особливостей для кожного підприємства. Крім того, одні й ті ж самі показники автори відносять до різних складових інтелектуального капіталу.

Головною характеристикою інтелектуального капіталу як фактора виробництва є його здатність робити додатковий продукт. Як тільки він виявляється виключеним із процесу виробництва або ж використовується нерационально, екстенсивно, він перетворюється на потенціал, у такий спосіб перестає бути чинником виробництва, а стає лиш ресурсом [1, 20].

Підсумовуючи та узагальнюючи вищевикладене пропонуємо під інтелектуальним капіталом розуміти нематеріальні активи, котрі акумульовані в наукових і повсякденних знаннях працівників у вигляді об'єктів права інтелектуальної власності, накопиченого досвіду, інформаційних мереж чи іміджу фірми, без яких компанія (установа, організація) не може існувати, підсилюючи свої конкурентні переваги. Інтелектуальний капітал має такі специфічні ознаки: зазвичай він є нематеріальним активом; зберігається та

нагромаджується у специфічних, нетрадиційних формах; є одним із визначальних факторів при визначенні ринкової вартості сучасних підприємств.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко В. Пархоменко А. Інтелектуальний капітал – основа розвитку підприємства / В. Пархоменко, А. Пархоменко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2012. – Вип.1, Т.3. – С. 18 – 23.
2. Ходаківський Є. Інтелектуальна власність: економіко-правові аспекти / Є. Ходаківський, В. Якобчук, І. Литвинчук. – К.: «Центр учбової літератури», 2014. – 276 с.
3. Цибульов П. Управління інтелектуальною власністю / П. Цибульов. – К.: Держ. ін.-т інтел. власн., 2009. – 312 с.
4. Ковтуненко В. Сутність та роль інтелектуального капіталу / В. Ковтуненко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Вип.1, Т.1. – С. 61 – 65.
5. Русс Й. Интеллектуальный капитал: практика управления / Й. Русс, С. Пайк, Л. Фернстем. – СПб: Высшая школа менеджмента, 2007. – 268 с.
6. Леонтьев Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. – М.: Акционер, 2002. – 225 с.
7. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект / О. Бутнік-Сіверський // Інтелектуальний капітал. – 2002. – №1. – С. 16 – 27.
8. Крупка Я., Хвищун І. Інтелектуальний капітал у підприємницькій діяльності / Я. Крупка, І.Хвищун // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/
9. Наказ Міністерства промислової політики «Щодо оцінки інтелектуального капіталу державних науково-технічних установ» від 31.05.2008 р № 314 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1153.129.0>
10. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. – №11. – С.48 – 55.
11. Базилевич В. Інтелектуальна власність: Підручник / В. Базилевич. – К.: Знання, 2008. – 431 с.

Тростіна С.В., ст. викладач,
кафедра інтелектуальної власності
та цивільно- правових дисциплін
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького

ПАТЕНТНЕ ПРАВО – ЯК ФАКТОР ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

В сучасних умовах жорстокої конкуренції серед підприємств бізнесу, як на світовому так і на вітчизняному ринку, проблема забезпечення економічної безпеки підприємства чи організації стає все актуальнішою. У боротьбі за виживання шанси на успіх мають ті підприємства, які грамотно застосовують технології економічної безпеки у своїй діяльності, яка може стати вирішальним фактором на шляху до успіху. Тобто, ринкові умови вимагають від керівників підприємств розробки розумної стратегії безпеки, яка

обов'язково включає спеціальні програми із захисту інтелектуальної власності в загальній системі економічної безпеки.

Автор ставить за мету дослідити важливість значення вагової частини інтелектуальної власності – патентного права, як фактору економічної безпеки підприємства.

Наряду з основними факторами забезпечення економічної безпеки підприємства, такими, як, системи кадрових заходів для усунення ризиків від недобросовісних, з недостатнім кваліфікаційно-освітнім рівнем працівників, з їх помилками та зловживаннями; інформаційно-аналітичної системи заходів з метою прийняття ефективних та дієвих управлінських рішень; фінансово-економічної системи заходів, до яких належать забезпечення економічної ефективності господарської діяльності підприємства, забезпечення фінансової стабільності та фінансової незалежності, забезпечення високої конкурентоспроможності продукції, товарів та послуг на основі ефективного менеджменту та маркетингу; техніко-технологічних заходів, спрямованих на досягнення відповідного рівня освоєння виробничої потужності, інноваційної політики підприємства, своєчасне оновлення основних виробничих фондів; системи ресурсних заходів, що проводяться з метою забезпечення виробництва основними ресурсами: фінансовими, матеріальними, трудовими та іншими заходами, – є система правового захисту підприємства, тобто, правові дії, спрямовані на відслідковування нових законодавчих актів, що приймаються у сфері економічної безпеки, та активне застосування усіх законів та підзаконних актів України у боротьбі за інтереси підприємства, а саме, наявність таких правових документів, як патенти, авторські права, ліцензії, підзаконні акти, кодекси, інструкції, положення, накази [12].

Основну роль в забезпеченні системи правового захисту підприємства відіграє патентний захист його розробок та продукції, який базується на нормах патентного права України, тобто, важливе значення у процесі забезпечення економічної безпеки відіграє правильна патентна політика підприємства. Продукти діяльності будь-якого підприємства – чи це креслення, чи науково-технічна документація, чи готова продукція, можуть бути віднесені до патентоздатних об'єктів промислової власності і володіти правом захисту при виконанні умов, встановлених законодавством України.

В Україні патентне право регламентуються Законами України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993р., в редакції Закону від 01.06.2000р. [3], та «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., зі змінами від 22.05.2003 [4].

За допомогою норм патентного права здійснюється правова охорона винаходів, корисних моделей та промислових зразків, найважливішими з яких, поза сумнівом, є винаходи. На ці об'єкти в Україні можна отримати патент, як охоронний документ. Патентами охороняються винаходи і корисні моделі в усіх областях людської діяльності, а також промислові зразки – дизайн або зовнішній вигляд промислових виробів.

Патент – це найважливіший документ у сфері правового захисту науково-технічних досягнень. Він надає патентовласнику виключне право його

використання на тій території, де він виданий. У більшості розвинених країн, як і в Україні, патенти видаються державними органами (Державна Служба інтелектуальної власності) тільки після проведення експертизи на наявність у заявці критеріїв патентоздатності. Згідно законодавства України критеріями патентоздатності винаходу є новизна, наявність винахідницького рівня та промислова придатність [3].

Дія патенту означає, що тільки його власник має право розпоряджатися винаходом і вирішувати, яким чином воно буде використано: на власному підприємстві, на спільному підприємстві або на нього буде продана ліцензія. Такий законодавчий захист винаходів гарантує автору, що результати його творчої діяльності не будуть безкоштовно використовуватись третіми особами. Власник патенту має право заборонити протиправні дії третьої особи порушувати патент.

Якщо об'єктом патенту є виріб - пристрій чи промисловий зразок, то третій особі не дозволяється: виготовляти його, пропонувати до продажу, застосовувати, вводити в обіг.

Якщо об'єктом патенту є спосіб, то третій особі не дозволяється: застосовувати цей спосіб самому, пропонувати його до використання, пропонувати до продажу продукт, виготовлений безпосередньо за цим способом, застосовувати продукт, безпосередньо виготовлений за цим способом вводити такий продукт в обіг, імпортувати його.

Під використанням розуміється введення в господарський оборот продукту, створеного із застосуванням винаходу, промислового зразка чи корисної моделі, а також застосування способу, що охороняється патентом на винахід [3].

Отже, якщо підприємство розробляє чи випускає нову продукцію – потрібно подати заявку на отримання патенту, так як без правового захисту вони легко можуть стати жертвами конкурентів, які можуть скопіювати нові розробки, зразки та ще й запатентувати їх, що поставить під загрозу випуск продукції на підприємстві, яке було першим володарем даної технології. Її підробка, копіювання зразка може бути здійснена з мінімальними витратами і призведе до появи на ринку дешевої конкурентної продукції. Саме тому, з самого початку діяльності будь-якої організації чи підприємства потрібно ставити завдання щодо серйозних заходів з патентного захисту. Тільки патент може захистити продукцію від копіювання конкурентами.

Для отримання державного патенту зацікавлена юридична чи фізична особа повинна подати заявку до Державного інституту промислової власності, (у складі Державної служби інтелектуальної власності України) , яка розглядається експертами інституту з дотриманням визначеної законом процедури [5,6].

Якщо заявка на видачу патенту не подавалася, то розробка, яка об'єктивно відповідає усім критеріям патентоздатності, об'єктом охорони по патентному праву не стає.

Отже, юридично оформлений патентний захист прав на технічні розробки - винаходи, корисні моделі або промислові зразки, незважаючи на тривалий

термін очікування результатів експертної перевірки на їх патентоздатність з Інституту промислової власності, суттєво впливає на позитивну динаміку економічної безпеки промислового підприємства.

Альтернативою патентній охороні розробок є використання "ноу-хау", яке законодавчо закріплене як об'єкт інтелектуальної власності в Цивільному Кодексі України, під назвою "комерційна таємниця" [2,ст.420]. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру [2,ст.505]. Законодавчо комерційна таємниця під назвою "ноу-хау" розглядається в Законі «Про інвестиційну діяльність» [5], як "сукупність технічних, технологічних, комерційних та інших знань, оформлених у вигляді технічної документації, навиків та виробничого досвіду, необхідних для організації того чи іншого виду виробництва, але не запатентованих" [5,ст.1]. Як бачимо з визначень, в правовому аспекті ці поняття однозначні.

Часто буває, що підприємствам не вигідно патентувати об'єкти промислової власності, що використовуються в виробництві. Це може бути для підприємства дорого, простіше такі об'єкти "засекретити" як "ноу-хау". Захист за допомогою таємниці відрізняється тим, що відомості нікому не розкриваються. При цьому власник "ноу-хау" повинен вжити всіх заходів для збереження таємниці "ноу-хау", але у разі розголошення або незалежного відкриття іншою особою заборонити використання такого технічного рішення вже неможливо.

Права на "ноу-хау" діють до тих пір, поки зберігається конфіденційність. При продажу незапатентованого рішення ("ноу-хау") єдиним охоронним документом стає ліцензійна угода, в якій передбачається спеціальний пункт про збереження конфіденційності переданої інформації та відшкодування збитків у разі її порушення [14].

Патентний захист, на відміну від "ноу-хау" (комерційної таємниці), дозволяє вже після подачі заявки відкрито рекламувати і пропонувати розробку в якості об'єкта продажу та/або ліцензії. При цьому власник патенту може використати комплексний захист своїх розробок та продукції, а саме, розкрити в описі патенту меншу частину розробки, а більшу, що включає технічні і технологічні секрети, залишити у своїй власності, як "ноу-хау". Такий поділ інформації дозволить збільшити ціну продажу патенту і запобігти можливості стати жертвами конкурентів у вигляді піратського запозичення розробки. Витрати на придбання ліцензії, як правило, є меншими від витрат на самостійні розробки технічних рішень. Тому власнику патенту не слід розкривати всю сутність розробки в описі патенту, залишаючи "ноу-хау" за рамками патенту в якості "товару", що сплачується покупцем патенту або ліцензії додатково до основної його ціни. За бажанням, патентовласник завжди зможе стати монополістом у своїй сфері виробництва при наявності патентного захисту розробок.

Отже, патентування передбачає захист патентовласника з боку законодавства, в тому числі – право забороняти іншим особам використовувати таке ж рішення без його згоди під загрозою судового переслідування, так як

патент закріплює за ним абсолютне право на запатентований об'єкт, що в кінцевому результаті являється вагомим фактором економічної безпеки будь-якого підприємства.

Список використаних джерел:

1. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. , Редакція від 24.07.2009р. / <http://www.rada.gov.ua/> / <http://www.sdip.gov.ua>
2. Закон України “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі” від 15 грудня 1993 р. ; Редакція від 1 червня 2000 р. // <http://www.sdip.gov.ua>
3. Закон України “Про охорону прав на промислові зразки” від 15 грудня 1993 р. Редакція від 22.05.2003р. // <http://www.sdip.gov.ua>
4. Закон України “Про інвестиційну діяльність” від 18.09.1991 р. // <http://www.zakon.nau.ua>
5. “Правила складання і подання заявки на видачу патенту України на винахід і корисну модель” від 27.12.94р. З доповненнями від 22 січня 2001 р. // <http://www.sdip.gov.ua>
6. “Правила розгляду заявки на винахід та заявки на корисну модель” від 15.03.2002р. // <http://www.sdip.gov.ua>
7. Право інтелектуальної власності: підручник / За ред. О.П.Орлюк, О.Д.Святоцького. – К.: Ін Юре, 2007, 692с.
8. Види ноу-хау та особливості їхнього оформлення. Можливості захисту прав на технічні ноу-хау в українському законодавстві. // Колосов О.Є., Павлов Є.М., Сівецький В.І. - Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут» // Режим доступу: http://kolosov.kiev.ua/file/shop/118_1.pdf
9. Іванюта Т. М. Економічна безпека підприємства// Навч. посіб. – К.: Правова єдність, 2010., 367 с.
10. Князєв С. Проблеми правового використання «ноу-хау» в Україні. // Юридичний журнал, 2007, № 12 //Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/magazine.php?id=91>
11. Коробчинський, О. Л. Методика формування системи економічної безпеки підприємства // Актуальні проблеми економіки. – 2009 – № 4 – с.41-45.
12. Користін О.Є. Економічна безпека. Навчальний посібник. // § 5 Захист прав інтелектуальної власності в системі економічної безпеки держави – К.: Правова єдність, 2009.
13. Лойко Д.М. Захист інтелектуальної власності в контексті економічної безпеки промислового підприємства //Режим доступу: <http://refdb.ru/look/1371080.html>
14. Роботягова Л. Правова охорона комерційної таємниці в договорних відносинах/ Роботягова Л. // Теорія і практика інтелектуальної власності – 2012 – № 4 – с.33-40.
15. Фоміченко І.П., Баркова С.О. Формування системи управління економічної безпеки на підприємствах України . ISSN 2072-294X. // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики, 2013, № 3(23), с. 57-65 // Режим доступу: <http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/EUPMG/2013/Fomichen>.

СЕКЦІЯ 7. Безпека суб'єктів гостинності

*Костюкова О.М. к.і.н., доцент
Самойленко Ю., студентка
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

БЕЗПЕКА В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ СУЧАСНОСТІ

В сучасних умовах активної участі України у євроінтеграційних глобалізованих процесах актуальним і важливим є питання безпеки в туризмі, особливо, під час організації міжнародних подорожей.

Закон України «Про зміни до закону України «Про туризм» розкриває сутність питання безпеки в галузі туризму як сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держав. Необхідно відмітити гарантії, які визначає закон, щодо захисту інтересів туристів за межами України: «Держава гарантує захист законних прав та інтересів громадян України, які здійснюють туристичні подорожі за кордон. У разі виникнення надзвичайних ситуацій держава вживає заходи щодо захисту інтересів українських туристів за межами України, у тому числі, заходи для їх евакуації з країни тимчасового перебування» [1, 12-13].

Відповідно до Міждержавного стандарту ГОСТ 28681 «Вимоги до забезпечення безпеки туристів», який введено у дію, як державний стандарт України, вимоги до туристичних послуг (подорожі, екскурсії) і умов обслуговування підрозділяються на обов'язкові і рекомендовані. У відповідності до нормативних документів обов'язковими є: безпека життя і здоров'я, збереження майна туристів і екскурсантів, охорона навколишнього середовища. Фактори ризику в туризмі класифікуються таким чином: травмо-небезпечність, вплив навколишнього середовища, пожежонебезпечність, біологічний вплив, психофізіологічні навантаження, небезпека випромінювання, хімічний вплив, підвищена загазованість та інші фактори ризику. Значна увага приділена безпеці проживання в туристських готелях, базах, кемпінгах. Організація проживання туристів в них повинна базуватися на санітарних нормах, правилах пожежної безпеки і забезпеченні медичною допомогою.

Туристичні подорожі здійснюються в регіонах з перевіреними екологічними та санітарно-епідеміологічними умовами. Персонал турпідприємств необхідно навчати діям захисту туристів в екстремальних обставинах. Туристичні послуги повинні відповідати таким критеріям: відповідність призначення, комплексність, комфортність, точність і своєчасність виконання, ергономічність.

Туроператор оформлює облікові документи організації туристичних подорожей та екскурсій, основними з яких є такі:

Технологічна карта подорожі

1. Основні показники маршруту_____
2. Вид маршруту_____
3. Протяжність маршруту(км)_____
4. Число туристських груп_____
5. Всього туристів на маршруті_____
6. Всього людино-днів обслуговування_____
7. Початок обслуговування на маршруті першої групи_____
8. Початок обслуговування на маршруті останньої групи_____

Графік завантаження туристського підприємства групами туристів

1. Номер групи_____
2. Номер маршруту туристської подорожі_____
3. Дати обслуговування_____

Технологічна карта екскурсії

1. Протяжність (км)_____
2. Етапи переміщення по маршруту екскурсантів_____
3. Місця зупинок (правила підведення групи до об'єкту) _____
4. Об'єкт показу (стан збереження об'єкту)_____
5. Організаційні вказівки до забезпечення безпеки екскурсантів на маршруті_____

Джерело: [2, 569-583].

Законодавчо-нормативне регулювання безпеки в туризмі в Україні, як члена Всесвітньої Туристської Організації, ґрунтується на таких міжнародних правових актах: «Загальна декларація прав людини» прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року; «Статут Всесвітньої Туристської Організації» (27.12.1970, Мехіко), «Манільська декларація з світового туризму» (10.10.1980, Філіпіни), «Гаазька декларація з туризму» (14.04.1989, Гаага), «Глобальний етичний кодекс туриста»(1999, Сант'яго, Чилі).

Так в Гаазькій декларації затверджено, що безпека, захист туристів і повага їхньої гідності є обов'язковою умовою розвитку туризму. Для цього необхідно, щоб заходи із спрощення подорожей та перебування супроводжувалися заходами безпеки туристів і туристських об'єктів. Важливим визначено виконання юридичних положень, відповідно до яких туристи правоспроможні добиватися ефективного судового захисту в національних судах, у разі дій, які наносять шкоду їм особисто, або їхньому майну і, особливо, під час таких небезпечних актах як тероризм.

Основою для забезпечення безпеки туристів є виконання туристських формальностей: паспортно-візових, валютних, митних, медико-санітарних. Туристські формальності в міжнародному туризмі це ті дії і процедури, які пов'язані з обов'язковим виконанням їх туристами, що перетинають державний кордон за встановленими правилами, що регулюють порядок виїзду, в'їзду і перебування в іншій країні. Такі правила встановлюються на підставі міжнародних договорів, чинних міжнародних норм та місцевих особливостей і є обов'язковими до стовідсоткового виконання як для туристів, що подорожують, так і для турпідприємств, які організовують подорожі.

Туристські формальності, що визначені у всіх міжнародних документах, забезпечують виконання всіх прав туристів та їхньої безпеки. Суб'єктам туристичної діяльності, які організовують закордонні подорожі, необхідно дотримуватися Методичних рекомендацій і певних вимог. Вони повинні працювати на підставі укладених з іноземними партнерами договорів про співробітництво щодо надання туристичних послуг.

Суб'єкти туристичної діяльності оформлюють такі туристичні документи:

- заявка туриста на бронювання туристичної послуги (туру);
- підтвердження сторони, що приймає, щодо заброньованої туристичної послуги (туру);
- договір між суб'єктом туристичної діяльності і туристом;
- туристський ваучер;
- страховий поліс;
- документи (корінці квитанцій та касові чеки), що підтверджують внесення туристом до каси вартості туристичних послуг (авансу або повної вартості туру), обумовлених у заявці туриста та договорі між ним і суб'єктом туристичної діяльності;
- транспортні документи (квитки), якщо суб'єкт туристичної діяльності забезпечує транспортні послуги, або надає послугу щодо бронювання та придбання квитків;
- програма туру.

До письмового договору (контракту) між суб'єктом туристичної діяльності і туристом, подорожуючим за кордон додається повна інформація, про організацію туру, його права, обов'язки та правила поведінки, умови страхування, порядок відшкодування завданих збитків, умови відмови від послуг, правила перетинання державного кордону, а також повна і об'єктивна інформація про закони та правила проживання в країні (місцевості) перебування, звичаї місцевого населення, поведінка в громадських місцях та місцях, пов'язаних з проведенням релігійних обрядів, про культурні, археологічні, архітектурні, історичні, природні цінності, які перебувають під захистом держави, умови страхування.

Програма туру складається суб'єктом туристичної діяльності в письмовій формі на кожен туристичну поїздку і містить таку інформацію:

- назва країни подорожі, маршрут та термін туру;
- інформація про час виїзду з України та прибуття до країни подорожі, заїзд і виїзд з готелю, трансфер;

– розклад екскурсій або інших заходів (які замовив турист) на кожний день туру відповідно до маршруту, інформація щодо проведення екскурсій (із зазначенням місця та часу початку екскурсії, її тривалості та тематики, порядку розрахунку за додаткові послуги, режим харчування в дні проведення екскурсій);

– місце знаходження, номерів телефонів суб'єкта туристичної діяльності та іноземного партнера, П.І.Б. і номер телефону керівника групи.

Значна увага приділяється питанням безпеки в організації виїзду дітей за кордон на відпочинок та оздоровлення віком від 6-18 років. Важливим є документаційне забезпечення:

– договір (контракт) про співробітництво із зарубіжним партнером, або про обмін організованими групами дітей, з метою оздоровлення, або навчання (українською та іноземною мовами);

– договір зі страховою компанією про обов'язкове медичне страхування і страхування від нещасних випадків дітей та супроводжуючих осіб;

– договір з транспортним підприємством, що має ліцензію на міжнародні перевезення;

– довідка про стан здоров'я кожної дитини (у разі хвороби вказати діагноз);

– дані про епідеміологічне оточення, профілактичні щеплення, згідно з календарем щеплень;

– нотаріально засвідчена письмова згода батьків, а для дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування, керівника закладу освіти, або опікуна, на виїзд за кордон (на кожну дитину);

– дозвіл місцевих органів державної виконавчої влади на груповий виїзд на оздоровлення за кордоном дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування;

– наказ про призначення керівника (вихователя організованої групи дітей) і, в разі необхідності, медичного працівника і гідя-перекладача[3, 646].

Таким чином, принцип безпеки є основним в організації внутрішнього і, особливо, міжнародного туризму, з акцентуванням його забезпечення туроператорами під час роботи з дитячими групами.

Список використаних джерел:

1. Роїна О.М. Туристична діяльність в Україні: Нормативно-правове регулювання/ О.М. Роїна. – К. – КНТ. – 206. – 464 с
2. Міждержавний стандарт ГОСТ 28681.3-95// Правове регулювання туристичної діяльності в Україні/під. заг. ред. проф.. В.К. Федорченка. – К. – Юрінком Інтер. – 2002. – 640 с.
3. Куроченко І.О. Туризм. Організаційні засади. – К. – Вид-во Європ. Ун-ту. – 2005. – 200с.

РИЗИКИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ ТА ШЛЯХИ ЇХ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ

Готельний бізнес є важливою складовою туристичної інфраструктури, яка відіграє визначальну роль у формуванні якісного туристичного продукту. Готельний сектор – це в першу чергу сектор, який цілком і повністю зорієнтований на споживача і напряму залежний від стану туристичної галузі та соціально-економічної ситуації в країні. Будь-яке готельне підприємство відчуває ризики, пов'язані з його виробничою, комерційною, посередницькою та іншою господарською діяльністю. Фактор ризику змушує керівників готельних підприємств економити фінансові та матеріальні ресурси, розраховувати ефективність нових проєктів, господарських угод. Він визначає небезпеку втрати ресурсів або недоотримання прибутків у порівнянні з раціональним використанням ресурсів. Таким чином, під впливом загроз і ризиків готельне підприємство змушене постійно вдосконалювати свої захисні механізми.

Неоднозначність підходів до тлумачення ризиків спонукає нас до потреби сформулювати найбільш відповідне за сутністю визначення поняття «ризик». Так, професор І.М. Школа вважає, що ризик у діяльності готельного підприємства – це ймовірність того, що підприємство зазнає збитків або витрат у разі прийняття управлінського рішення, яке не виконується, або під час прийняття якого були допущені помилки [1, с.130].

Для сучасної економічної науки характерною є неоднозначність підходів до класифікації ризиків у готельно-ресторанному бізнесі. Зокрема, класифікацію ризиків діяльності готельного підприємства наведено у роботах Ю.Ф. Волкова [2], де він виділяє: екологічний ризик; промисловий ризик; транспортний ризик; інвестиційний ризик; політичний ризик; підприємницький ризик; ризик незатребуваності готельних послуг; ризики невиконання господарських договорів (контрактів); ризик посилення конкуренції; ризики виникнення непередбачених витрат і зниження доходів; ризик необхідності виплат штрафних санкцій та арбітражно-судових витрат; ризик втрати прибутку; фінансові ризики; технічні ризики; комерційні ризики.

Російська авторка Погодіна А.С. у своїх дослідженнях наводить дещо іншу класифікацію ризиків готельного бізнесу [3]:

1. Неспецифічні ризики готельного бізнесу: економічні ризики – ризики цінової конкуренції; ризики поява нових конкурентів; ризики зниження попиту; інвестиційні ризики: ризики недоступності кредитування; ризики окупності; ризики нераціонального вибору контрагентів; нормативно-правові ризики – ризики зміни законодавства; ризики адміністративного тиску; ризики криміногенної обстановки.

2. Специфічні ризики готельного бізнесу: ризик посилення візового режиму; ризик зниження заповнюваності номерного фонду; ризик загрози безпеки клієнтів; ризик загрози безпеки персоналу; ризик втрати репутації; ризик пошкодження або втрати майна; ризик експлуатації об'єктів підвищеної небезпеки; ризик аварій і катастроф в сфері житлово-комунального господарства; частка неспецифічного ризику в повному наборі ризиків.

Розглядаючи різні категорії ризиків, характерних для підприємств готельного бізнесу, варто згадати про форс-мажорні обставини або обставини непереборної сили, оскільки вони відрізняються від інших видів ризиків більш серйозними й глобальними наслідками. Особливо, якщо враховувати вплив фінансово-економічної кризи на діяльність підприємств готельного господарства.

Надалі розглянемо сутність економічної безпеки готелю та заходи щодо її забезпечення. Так, економічна безпека готелю – це стан захищеності життєво важливих інтересів готелю від внутрішніх і зовнішніх загроз (джерел небезпеки), сформований адміністрацією та колективом готелю шляхом реалізації системи заходів правового, економічного, організаційного, інженерно-технічного і соціально-психічного характеру [4].

Економічна безпека підприємств готельного бізнесу забезпечується діяльністю служби безпеки готелю, на яку покладаються такі завдання:

1. Своєчасне забезпечення керівництва готелю надійною і всебічною інформацією про стан внутрішнього і зовнішнього середовища, що дозволяє ухвалювати прогностичні рішення і відповідно діяти: виявляти загрози і чинники ризику, які можуть стосуватись економічних інтересів готельного підприємства і зашкодити його нормальному функціонуванню.

2. Організація максимально ефективної діяльності щодо збору інформації, в т.ч. дублювання структурними підрозділами функцій один одного.

3. Розробка коротко- і довгострокових прогнозів впливу навколишнього середовища на господарську діяльність готелю. Розробка рекомендацій щодо локалізації та нейтралізації чинників ризику, що активізуються на даному етапі функціонування суб'єкта готельного бізнесу.

4. Посилення сприятливих і локалізація несприятливих чинників впливу навколишнього середовища на господарську діяльність підприємства готельного бізнесу (управління ризиками) [5, с. 71].

Таким чином, для підвищення рівня безпеки підприємств готельного бізнесу обов'язково своєчасно здійснювати аудит і контроль за функціонуванням системи економічної безпеки та мати можливості ліквідації ризиків; розробити механізм управління безпекою підприємства на засадах контролінгу, а також аналізувати загрози внутрішнього і зовнішнього середовища, що дозволяє комплексно охарактеризувати всі можливі негативні аспекти діяльності підприємств готельного бізнесу і є однією з умов формування дієвої системи економічної безпеки досліджуваних суб'єктів господарювання. Однак враховуючи соціально-економічне становище та негативні тенденції у сфері господарських відносин, існує об'єктивна потреба у подальших ґрунтовних дослідженнях зазначеної проблематики.

Список використаних джерел:

1. *Розвиток туристичного бізнесу регіону: навчальний посібник / за ред. д-ра екон. наук, проф. І.М. Школа. – Чернівці: Книги-XXI, 2007. – 292 с.*
2. *Волков Ю.Ф. Введение в гостиничный и туристический бизнес: Учебное пособие / Ю.Ф. Волков. – М., 2004. – 272 с.*
3. *Погодина А.С. Управление рисками деятельности малых гостиничных предприятий: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – сфера услуг» / А.С. Погодина. – СПб, 2011. – 26 с.*
4. *Головко О.М. Організація готельного господарства: навчальний посібник / О.М. Головко, С.С. Махлинець, Г.В. Симочко. – К.: Кондор, 2001. – 410 с.*
5. *Стельмащук Н.А. Управління економічною безпекою розвитку підприємства / Н.А. Стельмащук // Сталій розвиток економіки. – 2011. – №3. – С. 68 – 74.*

*Пустовойт А.С., студентка
Пасєка С.Р. д.е.н., професор
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК БЕЗПЕКИ В ТУРИЗМІ

Потреба у відпочинку є однією з фізіологічних потреб людини. Але для того, щоб людина свій відпочинок проводила в подорожі, повинні скластися відповідні умови зовнішнього і особистого порядку і головним чинником тут виступає безпека. Останнім часом слово «безпека», або його англійський синонім security, стало дуже актуальним. Причому якщо якийсь час безпека була формальним елементом, то зараз ця проблема стає дуже актуальною. Саме тому в Україні створюються закони, нормативно-правові акти, які покликані захистити життя та здоров'я туриста.

Наукові підходи до обґрунтування необхідності державного управління туристичною галуззю та напрямків його вдосконалення знаходимо у працях вітчизняних вчених, серед яких Ю. Алексєєва, В. Биркович, М.Бойко, І. Валентюк, О.Вуйцик, М. Глядіна, Л.Давиденко, В. Дмитренко, А.Кожина, Є. Козловський, О.Любіцева, А.Чечель, Т.Чорна, О.Шершньова та інші. Водночас, сучасні тенденції розвитку туризму та визнання туристичної галузі як однієї з пріоритетних галузей як національної, так і регіональних економік вимагають постійних досліджень, зокрема у напрямку безпеки.

Безпека в галузі туризму - сукупність факторів, що характеризують соціальний, економічний, правовий та інший стан забезпечення прав і законних інтересів громадян, юридичних осіб та держави в галузі туризму [2].

Важливим чинником забезпечення безпеки туристів є ефективне державне управління.

Державне управління — це вид діяльності держави, здійснення управлінського організуючого впливу шляхом використання повноважень виконавчої влади через організацію виконання законів, здійснення

управлінських функцій з метою комплексного соціально-економічного та культурного розвитку держави, її окремих територій, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах суспільного життя, створення умов для реалізації громадянами їх прав і свобод [4].

Туризм є важливою сферою державного управління. На сьогоднішній день в Україні розроблено багато документів, які регулюють забезпечення безпеки туристів під час подорожей. Одним із таких документів є Закон України «Про туризм» від 18.11.2003 р.

Закон визначає загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та спрямований на забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав при здійсненні туристичних подорожей [2].

У статті 6 даного Закону, зокрема, відзначається, що реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом визначення основ безпеки туризму; нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян); ліцензування в галузі туризму, стандартизації і сертифікації туристичних послуг, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу, видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу; організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму [3].

Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи в межах своїх повноважень вживають заходів, спрямованих на:

- забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля при здійсненні туристичних подорожей, захист громадян України за її межами;
- забезпечення особистої безпеки туристів, збереженість їх майна, незавдання шкоди довкіллю;
- інформування суб'єктів туристичної діяльності про загрозу безпеці туристів у країні (місці) тимчасового перебування;
- надання необхідної допомоги туристам, які опинилися у надзвичайній ситуації;
- забезпечення туристам (екскурсантам) можливості безперешкодного одержання медичної, правової та інших видів невідкладної допомоги, доступу до засобів зв'язку;
- заборона використання туризму з метою незаконної міграції, сексуальної, трудової та інших видів експлуатації громадян;
- забезпечення безпеки об'єктів туристичних відвідувань з урахуванням ризику виникнення природних і техногенних катастроф та інших надзвичайних ситуацій тощо [2].

Згідно із Законом України "Про туризм" із метою забезпечення безпеки туристів суб'єкти туристичної діяльності зобов'язані здійснювати:

- підготовку безпечних умов для перебування туристів, облаштування трас походів, прогулянок, екскурсій, місць проведення змагань, забезпечення туристів справним спорядженням та інвентарем;

- навчання туристів засобам профілактики і захисту від травм та нещасних випадків, інструктаж із надання першої медичної допомоги, а також інформування про джерела небезпеки, які можуть бути зумовлені характером маршруту та поведінкою самих туристів;

- контроль за підготовкою туристів до подорожей, походів, змагань, інших туристичних заходів;

- надання оперативної допомоги туристам, що зазнають лиха, транспортування потерпілих;

- розробку та реалізацію спеціальних вимог безпеки під час організації та проведення походів з автомобільного, гірського, лижного, велосипедного, водного, мотоциклетного, пішохідного туризму та спелеотуризму [1, с. 235].

Розвиток туризму безпосередньо залежить від забезпечення безпеки туристів, від рівня захисту їх життя, здоров'я, майна. Зростаюча кількість і частота однорідних нещасних випадків і подій, що відбуваються у тому числі і з вітчизняними туристами, з різних причин в країні і за кордоном, вказує, проте, на відсутність належної і цілеспрямованої роботи в плані забезпечення безпеки туристів.

На сучасному етапі відсутня централізована система статистики нещасних випадків та інших подій з туристами. Створення такої системи може з'явитися базисом, відправною крапкою для створення механізму безпеки.

Місцеві інформаційні центри, гіді, карти та інші джерела інформації є першим кроком до зменшення відчуття туристами потенційної небезпеки, реально зменшують кількість нещасних випадків, захворювань, злочинів, здійснених відносно туристів.

Разом з тим в турцентрі повинні функціонувати медичні і рятувальні служби, здатні надавати туристам екстрену допомогу. Запобігання злочинності відіграє вирішальну роль для позитивного іміджу будь-якого туристського центру.

Одним з шляхів підвищення безпеки туристів є вдосконалення нормативної правової бази в області організації і ведення туристської діяльності. Необхідне комплексне і централізоване узагальнення досвіду з практичного забезпечення безпеки туристської діяльності за різними видами туризму: з досвіду фахівців з турів в гірській місцевості, в гірськолижному туризмі, у водних і підводних видах туризму, в спелеологічному туризмі та ін.

Результати аналітичної роботи дадуть можливість розробити стандарти безпеки, які враховуватимуть особливості ризиків подорожей за кожним видом туризму і можуть бути покладені в основу розробки законодавства щодо безпеки туризму.

Отже, туристська дестинація, туристська організація, турист знаходиться в стані економічної безпеки в тому випадку, коли через державне регулювання можливі загрози усунуті, а ризики мінімізовані. Очевидно, що для ефективного запобігання загрозам необхідні ефективні інструменти державного

регулювання туристичної сфери, що дозволить оцінити можливості їх виникнення, вплив негативних дій на туристсько-рекреаційний комплекс і запобігти цим впливам.

Список використаних джерел:

1. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні : навч. посіб. / В. Ф. Кифяк . — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300с.
2. Закон України "Про туризм" від 18.11.2003 р. № 1282-15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1282-15>
3. Державна система забезпечення безпеки туристів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://bibl.com.ua/turizm/4412/index.html?page=37>
4. Державне управління [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%C4%E5%F0%E6%E0%E2%ED%E5_%F3%EF%F0%E0%E2%EB%B3%ED%ED%FF
5. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/korzh.htm

Снігур А.В., здобувач кафедри
управління фінансово-економічною безпекою
Університет економіки та права "КРОК"

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМКИ

Економічна безпека підприємства це комплексна категорія. На неї можна дивитись під різними кутами. Сучасна наука пов'язує економічну безпеку підприємства як з його внутрішнім станом, так і з впливом зовнішнього середовища в якому знаходиться підприємство (контрагенти, конкуренти, політико-економічна ситуація в країні, ринкові коливання, тощо).

Виходячи з цього, можна стверджувати, що економічна безпека підприємства по своїй суті може відображати узгодженість та збалансованість внутрішніх інтересів підприємства з інтересами суб'єктів зовнішнього середовища, в якому останнє існує.

В останні роки у ряді видань, посібників, монографій досліджуються питання системи управління підприємством, організаційна структура підприємства, бухгалтерський та управлінський облік, документообіг, аудит, внутрішній контроль, ризик-менеджмент, та інші теми. Проте, всі вказані процеси розглядаються в розрізі бізнес-процесів, без урахування необхідності забезпечення безпеки всього бізнесу в цілому, як комплексної системи процесів. Практика показує, що проблема забезпечення економічної безпеки підприємств існує, проте у кожного співробітника будь-якого підприємства є своя точка зору щодо вирішення цієї проблеми. Також, можна сказати, що на сьогоднішній день для промислових підприємств склалась деяка практика забезпечення безпеки, чого неможливо сказати про підприємства сфери послуг.

Так склалось, що туристична галузь довгий час розвивалась в Україні хаотично, беручи приклад з різних розвинутих країн. І під час розвитку

туристичного бізнесу досить мало уваги приділялось питанню забезпечення економічній безпеці. Безумовно, в ході розвитку бізнесу виникали питання та критичні ситуації, які вирішувались силами менеджерів підприємств. Проте забезпечення безпеки туристичних компаній розвивалась по остатковому принципу.

На сьогоднішній день виникає необхідність визначити принципи і напрямки забезпечення економічної безпеки в туристичному підприємстві.

До початку кризових явищ в Україні спостерігався активний розвиток туристичного бізнесу. Причин такого розвитку було декілька: це і скасування регулятора (відміна ліцензування для турагентів), низька затратність ведення такого бізнесу, швидка окупність та практична відсутність відповідальності за надання туристичних послуг, оскільки туристичні підприємства виступають посередниками між крупними туристичними компаніями та кінцевими споживачами - туристами.

Туристичні агентства, як правило, не мають великого статутного капіталу та численного штату співробітників, вони не працюють зі значною кількістю партнерів і постачальників, тому економічну безпеку туристичного підприємства в широкому розумінні цього поняття розглядати не логічно і не доцільно. З цього випливає, що головним джерелом небезпеки для туристичного підприємства може стати погроза конкурентної розвідки й провокаційних дій конкурентів.

Напрямки, за якими необхідно здійснювати проведення політики безпеки підприємств туристичного бізнесу умовно можна поділити таким чином:

- охорона офісу і контроль доступу;
- технічна безпека;
- пожежна безпека;
- інформаційна безпека;
- кадрова політика безпеки;
- безпека туристів під час подорожі.

Загрози, які постійно виникають в туристичному бізнесі можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До зовнішніх загроз безпеки туристичного підприємства відносять незаконне проникнення на територію туристичного агентства з метою пограбування або конкурентної розвідки. Тому, одним з першочергових методів забезпечення безпеки є охорона офісу туристичного агентства.

Технічні засоби охорони периметра території за допомогою датчиків і сповіщувачів системи охорони дозволяють зашкодити несанкціонованому проникненню зловмисників. На ринку засобів забезпечення безпеки вибір променевої, інфрачервоної й іншої систем охорони дає можливість підібрати засіб для охорони будь-якої території та приміщення.

Природні явища у вигляді самозаймання або навмисного підпалу, технічні збої в роботі інженерних систем або будинку, устаткування також можуть зашкодити стабільній роботі туристичного агентства. Тому важливо передбачити забезпечення пожежної і технічної безпеки офісних приміщень і устаткування.

До зовнішніх загроз туристичного підприємництва, як і бізнесу в цілому, можна також віднести витік корпоративної інформації, що може привести до непередбачених наслідків.

Економічний аспект діяльності підприємств туристичного бізнесу, також може стати завадою для розвитку бізнесу. Дії конкурентів і зловмисників можуть виявитися не такими руйнівними, як недбалість співробітників і зневага правилами інформаційної й економічної безпеки. У її основі лежить жорсткий контроль над документацією і фінансово-економічною діяльністю компанії, забезпечення комп'ютерної безпеки корпоративних ресурсів і мережі, управління доступом до інформації.

Державні органи, які займаються питаннями регулювання розвитку та інформаційної безпеки використання Інтернету в Україні відносять: Центр сертифікації ключів для цифрового підпису, Державний комітет зв'язку й інформації, Державний комітет з контролю за частотами, АТ «Укртелеком», організації, що надають доменні імена.

Кадрова політика в туристичному бізнесі має величезне значення в забезпеченні безпеки корпоративної інформації, тому що саме персонал має доступ до бази даних постійних і потенційних клієнтів, а це, як відомо, найбільша цінність для туристичної компанії. Злагоджена робота дружньої команди кваліфікованих фахівців і здорова атмосфера в колективі — основа успішної діяльності туристичної компанії.

Безпека клієнтів туристичного агентства – важливий аспект діяльності будь-якого туристичного агентства. Туристична компанія повинна гарантувати своїм клієнтам максимальний рівень безпеки під час туристичної подорожі. У разі нещасного випадку незадоволені клієнти можуть звернутися до суду, що значно знизить позитивний статус туристичного підприємства. Тому підприємство яке надає послуги туристичного характеру має щільно перевіряти місце проведення відпочинку, підприємства перевізників, людей, які будуть відповідати за проведення відпочинку (особливо це стосується екстремального відпочинку) та інше.

На більш великих підприємствах у залежності від складності завдань, що стають перед компанією в галузі забезпечення безпеки бізнесу, перераховані вище обов'язки можуть виконуватися як керівними, співробітниками організації, так і бути передані окремому відділу служби безпеки. Також можлива передача повноважень спеціалізованим агентствам безпеки бізнесу, що пропонує широкий спектр послуг з забезпечення безпеки, у тому числі аналіз погроз безпеки бізнесу, збір інформації про контрагентів і конкурентів і багато чого іншого. Але туристичні агентства здебільшого являють собою невеликі організації, тому питаннями економічної безпеки займаються найчастіше керівники або власники таких агентств.

Для реалізації перерахованих вище напрямків на практиці потрібно дотримуватись наступних принципів:

- безперервність – заходи для забезпечення економічної безпеки повинні здійснюватися постійно і належним чином.

- системність – усі напрямки повинні бути пов'язані між собою, носити комплексний характер.

- своєчасність - заходи щодо забезпечення економічної безпеки повинні бути спрямовані на запобігання негативних наслідків і повинні здійснюватися заздалегідь. Дуже важливо, щоб питання забезпечення економічної безпеки приймалися до уваги, починаючи з моменту заснування підприємства, формування органів управління, визначення організаційної структури і побудови бізнес-процесів.

- оптимальність – заходи щодо економічної безпеки і витрати на них, повинні бути виправдані стабільною і злагодженою роботою підприємства.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що питання забезпечення економічної безпеки туристичних підприємств є багатогранним процесом. Наразі автор лише намагався визначити та систематизувати основні напрямки забезпечення економічної безпеки в туристичному підприємстві. Навіть на перший погляд стає зрозумілим, що запровадження комплексного підходу повинно здійснюватись з урахуванням особливостей та специфіки діяльності підприємства.

Автором дійдено висновку, що економічна безпека в туристичному бізнесі повинна бути спрямована в першу чергу на провокаційні дії конкурентів та кадрову політику самого підприємства.

Список використаних джерел:

1. Білоногов А.Г. *Методологічні підходи до розробки доктрини економічної безпеки галузі туризму: Перепринт.* - СПб.: Вид.-во СПбДУЕФ, 2010. - 1,0 п.л.
2. Біржаков М.Б., Козаков М.П. *Безпека в туризмі.* - Вид.-во "Герда", 2007. - 208 с.
3. Маринин М.М. *Туристичні формальності та безпека в туризмі.* - М.: Фінанси та статистика, 2004. - 144 с.

Чепурда Л.М., д.е.н., професор

Чепурда Г.М., к.філол.н., доцент

Черкаський державний технологічний університет

ОЦІНКА ТЕРИТОРІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ДОСТУПНОСТІ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА В МЕРЕЖАХ ТОРГОВИХ ЗАКЛАДІВ, ЯК СКЛАДОВОЇ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

Забезпечення соціальної безпеки на рівні регіонів, є невід'ємною складовою реалізації стратегії державної регіональної політики, яка полягає у створенні умов для динамічного, збалансованого розвитку регіонів України [1].

Важливу роль у даному процесі можуть відігравати регіональні мережі підприємств готельно-ресторанного бізнесу та торгових закладів, так як здатні вирішувати ряд соціальних проблем у регіоні в аспекті забезпечення населення послугами харчування та роздрібною торгівлі. Тому розробка організаційно-економічних механізмів, які стануть складовими регіональної політики забезпечення соціальної безпеки, практична імплементація, яких органами

регіональної влади, дозволить забезпечити, відповідний потребам регіону рівень соціальної безпеки, є надзвичайно актуальним питанням.

За результатами аналізу рівня соціальної безпеки в процесі формування регіональних мереж готелів, ресторанів та торгівельних закладів, було виявлено значну її диференціацію у різних регіонах України (рис.1).

Із рисунка 1 випливає, що причиною диференціації та низького рівня соціальної безпеки у регіонах, є параметри територіальної та економічної доступності продуктів харчування для населення.

Це верифікується статистичними даними. Так частка сімейного бюджету, що витрачається на задоволення однієї із головних потреб — харчування, українцями більше ніж у шість разів перевищує аналогічний показник у США. Хоча ще не так давно, зокрема, у п'ятдесятих роках минулого століття витрати домогосподарств у США на харчування коливалися в межах 29—35%, проте завдячуючи ефективній державній політиці вони знизилися до 13—15% у 90-х роках XX століття, на початку XXI століття становили вже 10%, а сьогодні 6,8% [2, с. 84].

Подібні проблеми характерні для ряду регіонів України і в аспекті територіальної доступності продуктів харчування, так за даними власних досліджень, рівень забезпеченості закладами харчування та торговими закладами сільських населених пунктів становить лише 54,5%, у той час, як рівень забезпеченості міст перевищує норматив більше, ніж у два рази.

Тому, дослідження проблем, пов'язаних із зростання територіально-економічної доступності продуктів харчування та зниженням її регіональної диференціації може внести вагомий внесок у забезпечення соціальної безпеки регіонів, що сприятиме розвитку регіонів на засадах сталості.

Важливі теоретико-методологічні та практичні проблеми забезпечення соціальної безпеки розкриті в роботах таких вчених, як М. Волгіна, З. Герасимчук, В. Гошовської, І. Гнибіденка, А. Колота, В. Куценка, Е. Лібанової, О. Новікової, Г. Ситника, В. Трощинського, В. Удовиченка та інших.

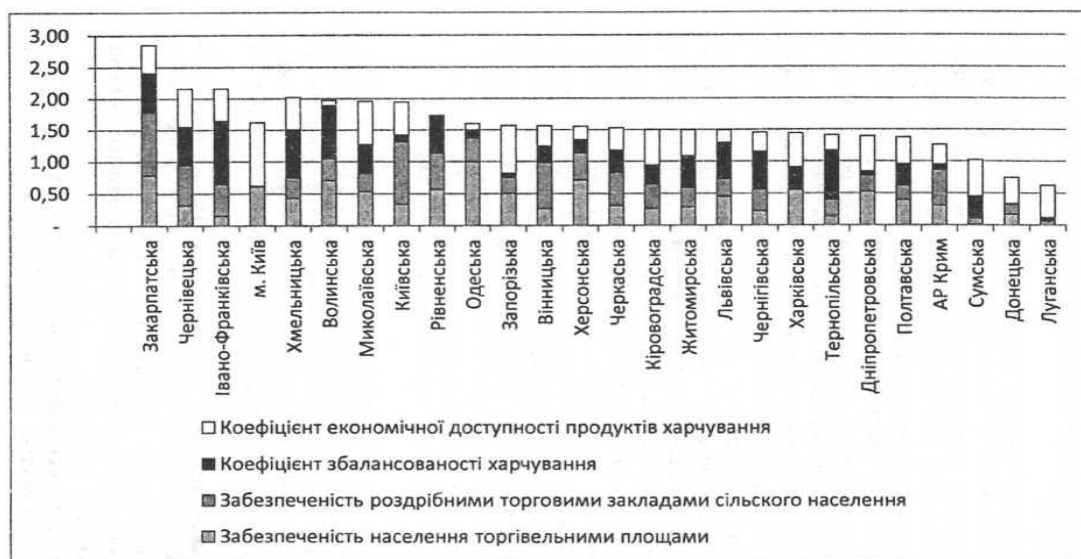

Рис. 1. Гістограма рівня забезпечення соціальної безпеки регіонів

Однак, розробка організаційно-економічних механізмів підвищення рівня територіально-економічної доступності продуктів харчування, які б стали складовою регіональної політики із реалізації соціальної безпеки у регіоні, в аспекті ролі регіональних мереж торгових закладів та готельно-ресторанного бізнесу, залишилася поза їх увагою.

Використовуючи методику комплексного аналізу, проведене дослідження економічної доступності продуктів харчування у регіонах нашої держави, на основі якого було згруповано регіони за рівнем безпеки економічної доступності продуктів харчування (табл. 1).

Таблиця 1

Групування регіонів України за рівнем безпеки економічної доступності продуктів харчування (індексом економічної доступності (Іек.дост.п.х.))

Значення індексу (Іек.дост.п.х.)	Рівень безпеки	Регіон
$0,619 < \text{Іек.дост.п.х.} < 0,854$	Високий	м. Київ, Запорізька
$0,383 < \text{Іек.дост.п.х.} < 0,618$	Середній	Чернівецька, Сумська, Дніпропетровська, Кіровоградська, Харківська, Київська, Івано-Франківська, Хмельницька, Луганська, Закарпатська, Полтавська, Донецька, Житомирська
$0 < \text{Іек.дост.п.х.} < 0,382$	Низький	Черкаська, Республіка Крим, Вінницька, Чернігівська, Тернопільська, Херсонська, Львівська, Одеська, Волинська, Рівненська

Список використаних джерел:

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року (Електронний ресурс). – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>
2. Мудрак Р. Модель поведінки споживача як фактор національної продовольчої безпеки/ Р. Мудрак// Економіка України. – 2008. – №8. – С.80-89.
3. Корсак В.І. Формування регіональних мереж торгових закладів: теорія, методологія, практика/Корсак В.І.//РВВ Луцького НТУ. – 2014. – С.375

ЕФЕКТИВНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ПІДПРИЄМСТВ ІНДУСТРІЇ ГОСТИННОСТІ ЗАПОРУКА УСПІШНОГО БІЗНЕСУ

Поняття туризму й гостинності взаємозалежні. Гостинність перетворилася на потужну індустрію, у якій працюють мільйони професіоналів, створюючи найкраще для споживачів послуг.

Найважливішим завданням менеджменту індустрії гостинності є організація виробництва й надання послуг високої якості з урахуванням інтересів споживачів і забезпечення стабільного становища підприємства на ринку послуг. Процес управління та виконання робіт в індустрії гостинності відбувається в рамках організаційної структури готелю, ресторану або іншого підприємства сфери гостинності. Структура визначає схему розпоряджень і наказів, за допомогою яких діяльність компанії планується, організується, спрямовується і контролюється [2].

Одним із головних завдань менеджменту підприємств готельно-ресторанного бізнесу є визначення мети, для досягнення якої формується, функціонує й розвивається дана організація як цілісна система. Визначення мети - це вихідний момент в діяльності менеджера, особливо в умовах ринкової економіки.

Як правило, підприємства готельно-ресторанного бізнесу ставлять і реалізують не одну, а кілька цілей, важливих для їхнього функціонування та розвитку. Поряд із стратегічними завданнями їм доводиться вирішувати значну кількість поточних і оперативних. Крім економічних, перед ними стоять соціальні, організаційні, наукові й технічні завдання. Поряд з регулярно повторюваними, традиційними проблемами вони повинні приймати рішення у непередбачуваних ситуаціях [2].

Люди в індустрії гостинності є найважливішим активом компанії, отже, управління персоналом виконує роль координатора цих потужних активів і є значним внеском у справі поширення і розвитку стилю та системи менеджменту компанії. У сфері обслуговування дуже важливо проводити правильний підбір працівників, відповідати вимогам клієнтів. Ефективне управління людьми перетворюється у найважливішу функцію управління персоналом [3].

Прикладом ефективного менеджменту може слугувати національна мережа готелів Reikartz, яка об'єднує 28 готелів в Україні. Reikartz Hotel Management - керуюча компанія мережі. Серед напрямків діяльності керуючої компанії операційне управління, впровадження прогресивних технологій і процедур відповідно до внутрішніх стандартів якості Reikartz, впровадження системи Servio HMS та ефективного програмного забезпечення типу Property Management System для комплексної автоматизації всіх робочих процесів усередині мережі – бронювання, розміщення та розрахунки, управління

персоналом і статистикою; продажі та бронювання, контрольнo-ревiзiйнe управлiння, PR i реклама, мiнiмiзацiя витрат на закупiвлi при закупiвлях для всiєї мережi, єдинi стандарти служби ресторанного сервiсу [1].

Кадровий менеджмент в Reikartz передбачає пiдбiр i навчання обслуговуючого персоналу i менеджерського складу готелю, стажування в готелях мережi i тренiнги, спрямованi на впровадження стандартiв бренда, покращення якостi обслуговування у всiх службах готелю, пiдвищення ефективностi управлiння номерним фондом, розвиток хаускiпiнгу. Компанiя має власну програму мотивацiї персоналу.

Керуюча компанiя Reikartz здiйснює постiйний пошук нових клiєнтiв, це вiдбувається через органiзацiю корпоративних та групових заїздiв, орієнтацiю на бiзнес-тренiнги, семiнари та корпоративнi свята, конференцiї та мiськi заходи, мiсцеве спiвтовариство. Reikartz Hotel Management надає консолiдоване i проактивне управлiння тарифами (привабливi спецпропозицiї, конкурентнi розцiнки на всi послуги готелю). Компанiя розробила власну програму лояльностi для постiйних гостей - Reikartz Club.

Отже, менеджмент пiдприємств iндустрiї гостинностi передбачає максимально ефективне використання матерiальних, людських, фiнансових та iнформацiйних ресурсiв пiдприємства для досягнення поставлених цiлей. Процес управлiння та виконання робiт в iндустрiї гостинностi вiдбувається в рамках органiзацiйної структури пiдприємства. Ми можемо з упевненiстю говорити, що нацiональна мережа Reikartz є провiдною в Укрaїні, успiшно функцiонує завдяки ефективному управлiнню та власним стандартам, розробленим мережею Reikartz.

Список використаних джерел:

1. *Reikartz Hotel Management* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reikartz.com/uk/management-company-functions>
2. Нечаюк Л.І. Готельно-ресторанний бізнес: менеджмент / Л.І. Нечаюк, Н.О.Телеш. — К.: Центр навчальної літератури, 2003. - 348 с.
3. Папирян Г.А. Менеджмент в iндустрiї гостинностi / Г.А.Папирян. — М.: Економiка, 2000.

СЕКЦІЯ 8. Національна економічна безпека України

*Башмакова К.В., студентка
Чередниченко В.В. к.е.н., доцент
Черкаський Національний Університет
імені Богдана Хмельницького*

ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В сучасному світі національна безпека держави, економічна та енергетична безпека взаємозалежні. Прогнози вчених показують, що в найближчі десятиріччя споживання енергоресурсів не буде мати тенденції до зменшення. Нерівномірність забезпечення країн світу та регіонів окремих країн енергетичними ресурсами приводить до виникнення загроз енергетичній безпеці і, як наслідок, економічній та національній безпеці, особливо в тих країнах, які не мають достатньої кількості запасів корисних копалин, зокрема, вугілля, нафти та природного газу.

Прогноз вчених, щодо 2050 р. можна очікувати подвоєння попиту на енергоресурси, викликає доцільність дослідження енергетичної безпеки як функціональної складової економічної та національної безпеки держави.

Дослідження проблеми економічної безпеки в працях вітчизняних і зарубіжних економістів пов'язано з розробкою актуальних аспектів теорії безпеки, дослідженню питань вразливості економічних систем різних держав, зокрема за енергетичною безпекою.

Економічна безпека держави вимагає наявності достатньої кількості ресурсів для реалізації відтворювальних процесів і забезпечення соціальної стабільності, зокрема енергетичних ресурсів. Енергетична безпека є однією із найважливіших функціональних складових економічної безпеки як на рівні держави так і на рівні регіону. Різноманітні підходи до визначення енергетичної безпеки в працях зарубіжних і українських вчених показують, що природа енергетичної безпеки має динамічний характер.

Видатні вчені Шидловський А.К. та Кавалко М.П. вважають, що енергетична безпека як одна із найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпечення держави паливно-енергетичними ресурсами, що гарантують її повноцінну життєдіяльність і, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу та здатність енергетики забезпечити нормальне функціонування економіки, енергетичну незалежність країни. Політична і енергетична незалежність є взаємообумовленими.

На Сайт Світової енергетичної ради написано, що «енергетична безпека» – це впевненість у тому, що енергія буде в наявності і в тій кількості та якості, які вимагаються за даними економічних умов.

Сайт Міжнародного енергетичного агентства описує енергетичну безпеку, як безперервну фізичну доступність за ціною, яка є прийнятною з точки зору дотримання екології.

На думку, Денчева К., економічна безпека для країн-імпортерів – це передусім забезпечення надійності їх енергопостачання, диверсифікація джерел постачання енергоресурсів, забезпечення безпеки енергетичної інфраструктури, впровадження нових технологій для зниження залежності від імпорту енергоресурсів. Для країн-експортерів – це закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами, забезпечення капіталу та фінансування інвестицій в інфраструктуру та розробку ресурсів.

Морозов В.В. теж дав своє визначення енергетичної безпеки: це надійне і безперебійне забезпечення споживачів електричною і паливною енергією.

За проведеними дослідженнями сутності наведених визначень терміну «енергетична безпека» можна зробити наступні висновки. Енергетична безпека є однією із найважливіших функціональних складових економічної безпеки. Енергетична безпека – стан захищеності національних інтересів в енергетичній сфері, від загроз енергетичного характеру, стан забезпечення економіки енергетичними ресурсами або забезпеченість економіки паливно-енергетичними ресурсами.

Враховуючи нерівномірне розташування паливно-енергетичних ресурсів за країнами світу, енергетична безпека для країн-імпортерів – це забезпечення надійності їх енергопостачання, для країн-експортерів - закріплення на стратегічних ринках за економічно вигідними цінами. Енергетична безпека – система поєднання потенціалів.

За даними Міжнародного енергетичного агентства основним первинним джерелом енергії до 2035 року залишиться викопане паливо: кам'яне вугілля, нафта та газ. За прогнозами Агентства частка нафти у світовому енергетичному балансі первинних енергоносіїв залишиться найбільшою. Частка твердого палива буде зменшуватися, а частка газу, як первинного джерела енергії, буде збільшуватися. За прогнозом частка відновлювальних видів енергії також буде зростати.

Стратегічна задача світової громадськості – скорочення споживання викопаних та збільшення споживання відновлювальних джерел енергетичних ресурсів. Європейська комісія у новій енергетичній стратегії до 2020 року визначає наступні пріоритети в забезпеченні енергетичної безпеки: вдосконалення технологій розвідки, видобутку та споживання викопаного палива; запровадження технологій енергозбереження та енергоефективності; інтеграція інфраструктури енергетичного ринку; визначення енергетичної політики; розвиток технологій використання альтернативних джерел та захист прав споживачів. Особлива увага приділяється знаходженню, розробці технологій використання та впровадженню альтернативних джерел енергії і розширенню їх частки у енергоспоживанні регіонів, країн та світу.

Загрози енергетичній безпеці на рівні нашої держави обумовлені, перш за все, спадом виробництва власних паливно-енергетичних ресурсів, вибуттям виробничих потужностей, зношеністю основних фондів, різким скороченням

обсягів геологорозвідувальних робіт, що веде до залежності від держав-імпортерів паливно-енергетичних ресурсів, а з іншого боку, зростанням і без того високої енергоемності вітчизняної продукції, зниженням її конкурентоспроможності та попиту на світовому ринку.

Трудові конфлікти та страйки, викликаючи порушення стабільності енергопостачання країни або окремих її регіонів, також становлять загрозу енергетичній безпеці. Зношеність основних фондів на підприємствах, які зайняті видобутком або енергопостачанням, може привести до виникнення техногенних аварій, а дія надзвичайних природних факторів, навіть до катастроф, що також становить загрозу енергетичній безпеці.

Зовнішньоекономічні та зовнішньополітичні фактори, від яких залежить стабільність імпортних поставок паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріалів, умов транспортування енергетичних ресурсів через території інших держав, також можуть викликати загрози енергетичній безпеці країни або окремому регіону.

Отже, енергетична безпека в сучасних економічних умовах є основою економічної безпеки будь-якої держави. Пріоритетні напрями розвитку енергетичної безпеки наступні. Створення стратегічних резервів викопаного палива. Підвищення енергоефективності і зниження енерговитрат в усіх сферах економіки. Впровадження інноваційних технологій у процеси видобутку, переробки, транспортування та споживання енергоресурсів. Підготовка та перепідготовка кваліфікованих кадрів. Розвиток альтернативної енергетики.

Список використаних джерел:

1. Денчев К. *Мировая энергетическая безопасность: история и перспективы* / К. Денчев. – Новая и новейшая история. – 2010. - № 2. – С. 34-77.
2. Земляний М.Г. *До оцінки рівня енергетичної безпеки. Концептуальні підходи* / М.Г. Земляний // *Стратегічна панорама*. – 2009. - № 2. – С.56 – 64.
3. *Розпорядження КМУ «Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2030 року» № 145-р від 15.03.2006 р.* // Сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] . – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/145-2006-%D1%80>

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ

19 червня 2003 року було прийнято Закон України «Про основи національної безпеки України». У преамбулі даного закону зазначено, що цей Закон відповідно до пункту 17 частини першої статті 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Стаття 1 цього Закону визначає, що національна безпека це — захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам [1].

У статті 7 окреслюються загрози національним інтересам і національній безпеці у найбільш важливих сферах життєдіяльності:

1) зовнішньополітичній; 2) державної безпеки; 3) воєнній та безпеки державного кордону України; 4) внутрішньополітичній; 5) економічній; 6) соціальній та гуманітарній; 7) науково-технологічній; 8) екологічній; 9) інформаційній [1].

Відповідно до даних загроз, у статті 8 визначені основні напрями державної політики з питань національної безпеки. Зазначено, що з урахуванням геополітичної і внутрішньої обстановки в Україні діяльність усіх державних органів має бути зосереджена на прогнозуванні, своєчасному виявленні, попередженні і нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці, захисті суверенітету і територіальної цілісності України, безпеки її прикордонного простору, піднесенні економіки країни, забезпеченні особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини і громадянина, викоріненні злочинності, вдосконаленні системи державної влади, зміцненні законності і правопорядку та збереженні соціально-політичної стабільності суспільства, зміцненні позицій України в світі, підтриманні на належному рівні її оборонного потенціалу і обороноздатності, радикальному поліпшенні екологічної ситуації [1].

Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначені стратегічні напрями внутрішньої політики України у сферах розбудови державності, розвитку місцевого самоврядування та стимулювання розвитку регіонів, формування інститутів громадянського суспільства, національної безпеки і оборони, в економічній, соціальній і гуманітарній сферах, в екологічній сфері та сфері техногенної безпеки, а також засади зовнішньої політики України [2].

Метою реалізації Стратегії національної безпеки України - є формування сприятливих умов для забезпечення інтересів громадян, суспільства і держави, дальшого поступу України як демократичної держави зі сталою та зростаючою ринковою економікою, держави, що керується європейськими політичними й економічними цінностями, в якій повага і захист прав і законних інтересів усіх територіальних громад, суспільних верств, етнічних груп є запорукою незалежного, вільного, суверенного і демократичного розвитку єдиної України [3].

Наведені нами вище нормативно-правові акти України переконливо показують, що з політичної точки зору влада нашої країни та її провладні політичні сили зробили майже все у правовому аспекті для того щоб забезпечити національну економічну безпеку держави.

Проте, як показують проведені нами дослідження періоду становлення і розвитку України, політичні сили країни, приймаючи ті чи інші хороші нормативно-правові акти не завжди дбали про їх економічне підґрунтя – економічний націоналізм.

На наш погляд, стосовно цього була допущена велика помилка, що в кінці-кінців привела нашу державу до тяжкого кризового стану та розгулу сепаратизму на її території.

Сучасний економічний націоналізм, на наш погляд, визначає внутрішню державну політику, котра підкреслює внутрішній контроль над формуванням економіки, праці і капіталу, навіть, якщо це вимагає введення тарифів та інших обмежень на пересування робочої сили, товарів і капіталу. Він виступає проти глобалізації в багатьох випадках, або, принаймні, це питання переваги необмеженої вільної торгівлі. Економічний націоналізм може включати в себе такі доктрини як протекціонізм та імпортозаміщення.

Економічний націоналізм був і залишається економічними підвалинами національної ідеї, що в різні часи, в різних умовах виконувала і виконує одну функцію - захист економічних інтересів нації.

Українська національна ідея з моменту свого виникнення і до моменту здобуття незалежності мала національно-визвольний характер, що відповідало прагненням значної частини населення. В умовах збройної боротьби це була економічна війна на захист українського населення.

Вперше наукове підґрунтя (витоки) економічного націоналізму ще у 1841 році здобули в роботі німецького економіста, професора кафедри державного управління Фрідріха Ліста «Національна система політичної економії», де він обґрунтував націоналізм як окрему економічну систему і дав визначення «економічній нації» - об'єднання людей на одній території для захисту своїх інтересів. Він вважав, що саме «національна економіка творить націю», а економічна могутність стає передумовою політичної сили та впливу нації. Положення про регульовану національною державою ринкову економіку справили відчутний вплив на економічний і політичний розвиток США, Італії, Чехії, Індії, Японії.

За Ф. Лістом політекономія має бути саме тією наукою, котра, «віддаючи належне сучасним інтересам і особливому стану націй, учить, як саме кожна нація може піднятися до такого рівня економічної культури, щоб її союз з

іншими націями був можливим і корисним». «На нації, як на перехідній стадії між індивідуумом і всім людством, засновано всю мою систему», — писав він [1.с.87].

Він підкреслював, що важливою умовою досягнення ідеального стану суспільства є здатність нації до створення багатств, що є важливішим за саме багатство. Тобто недостатньо, щоб праця й ощадливість забезпечували їй необхідну кількість товарів на даний момент, вона має бути здатною на жертву заради великого завдання — здобути ті інтелектуальні та соціальні сили, які Ліст називає «продуктивними силами суспільства».

Структурно-логічна схема та основні складові теорії економічного націоналізму Ф. Ліста включають – фінанси, торгівлю, промисловість, сільське господарство, державу, основну економічну мету, приватну власність

Несправедливо ставити слабшого національного виробника в рівні умови з іноземним конкурентом, особливо за сьогоденних умов не розвинутого національного страхового ринку (у розвинутих країнах ринкової економіки сьогодні підлягають страхуванню більше 90-95% усіх типів ризиків, а в Україні – лише дещо більше 10%), а тому сучасна ідеологія економічного націоналізму – це ідеологія середнього класу країни, якому небайдужа доля нації.

Проведені нами дослідження переконливо показують, що ідеєю економічного націоналізму в процесі свого економічного становлення скористались всі сучасні промислово розвинуті країни світу. Сьогодні також, попри свою ліберальну риторику та входження в різні світові об'єднання, економічно розвинуті країни й надалі застосовують методи економічного націоналізму для свого зростання.

Сьогодні є зрозумілим, що потрібно було не гаяти час на політичну тріскотню та виміри партійних демократичних засад, а проводити структурну перебудову економіки, зменшити зовнішню економічну залежність, створити внутрішній ринок, шукати альтернативні шляхи отримання енергоносіїв, нетрадиційні джерела енергії. А це є не що інше, як побудова національної економіки. Бо не мати національної економіки, значить не мати ніякої, і це розуміють в усіх державах, крім України, а тому й гальмуються вкрай необхідні економічні й соціальні реформи.

Розвиток внутрішнього ринку країни – це найголовніша умова розвитку сучасної національної економіки. На превеликий жаль внутрішній ринок України знаходиться в зародковому стані, а тому майже не діють і ринкові механізми його регулювання – попит і пропозиція.

Це є наслідком низької професійності, економічної безграмотності та нікудишнього менеджменту усіх попередніх урядів за роки незалежності України, які привели країну до того стану, коли пересічний українець вимушений на продукти харчування витратити майже 75-80% свого сімейного бюджету, тоді як в країнах ринкової економіки – 15-18%.

Сьогодні основне гальмо розвитку внутрішнього ринку в Україні – низька заробітна плата її громадян, що говорить про несправедливий розподіл ВВП в державі. Доцільним є таке порівняння – у країнах ЄС виробництво ВВП на душу населення у 2013 (довоєнному) році складало 23 тис. дол. США, в Україні

7 тис. дол., тобто в 3.3 рази менше, але оплата праці менша за європейську майже в 10 разів.

Прорахунком владних структур минулого часу є і встановлення надмірного податкового тиску на заробітні плати у формі нарахувань на заробітну плату (понад 38%), що підлягають перерахуванню в державні централізовані фонди.

Низькі заробітні плати – низькі й відрахування до державного бюджету та майже відсутнє інвестування громадянами країни товарів промисловості та інших галузей національного господарства. Звідси й дія золотого правила – в державу де відсутній внутрішній інвестор не йде зовнішній, а якщо йде то лише з пробними інвестиціями.

Підсумовуючи вище сказане та опираючись на проведені нами дослідження, аналіз справ в економіці України необхідно зробити висновок, що сьогодні питання економічного націоналізму для нашого суспільства є надзвичайно актуальними.

Для реалізації ідей економічного націоналізму необхідно ряд суспільно-політичних передумов серед яких пріоритетними, на мою думку, є прихід до влади національних лідерів, які діятимуть не в інтересах тільки якогось класу чи соціальної групи, а в ім'я цілої нації і всіх громадян національної держави, та формування громадянського, об'єднаного національною ідеєю суспільства, яке зможе контролювати та доповнювати владу.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 року №964-IV //ВВР України, 2003, №39, Ст.351.
2. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 року №2411-VI.
3. Указ Президента України «Про стратегію національної безпеки України» від 12 лютого 2007 року №105/2007.
4. List F. National Sistem of Political Economy. — N.Y., Lloyd, 1985. — P. 87.

Гончаренко А.С., студентка
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА КРАЇНИ ТА СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової систем, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

Стан фінансової системи великою мірою залежить від гармонійного взаємозв'язку та розвитку всіх її складових. Фінансова система України ще не набула рис, притаманних ринковій економіці, і знаходиться в стадії формування. Нині фінансові можливості держави, які залежать від обсягу фінансових ресурсів, залишаються досить обмеженими. До того ж дезорганізація цієї системи, що йде поряд з її криміналізацією створює значну загрозу економічній безпеці України і може призвести до вкрай негативних наслідків. Стабілізація економічної системи держави вимагає розробки та реалізації комплексної програми оздоровлення державних фінансів.

Важливим інструментом державного регулювання соціально-економічних процесів є Державний бюджет України. Саме розбалансованість Державного бюджету є головним дестабілізуючим чинником кризи державних фінансів.

Найважливішими критеріями формування та виконання державного і місцевого бюджетів відповідно до вимог економічної безпеки повинні стати наступні:

- відповідність бюджетної політики національним інтересам, а не інтересам політичної кон'юнктури;
- забезпечення суверенітету держави у здійсненні національної бюджетної політики;
- зміцнення держави на основі забезпечення фінансовими ресурсами можливостей реалізації її функцій у здійсненні внутрішньої і зовнішньої політики;
- реальність цілей бюджетної політики та створення умов для їхнього досягнення;
- забезпечення самостійності та незалежності Державного бюджету і стабільності його доходів як засобу забезпечення самостійності і незалежності центральної влади від регіонів;
- підтримка в бюджетній системі необхідного ступеня залежності регіонів від Державного бюджету;
- забезпечення цілісності і єдності бюджетної системи як фінансової основи і передумови цілісності та єдності Української держави;
- здатність бюджетної системи забезпечити єдність ринкового економічного простору, фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської та податкової систем;
- узгодженість у бюджетному процесі річних і стратегічних завдань державної політики економічного розвитку.

Вкрай негативно позначається на забезпеченні національної безпеки України хибна практика щорічного несвочасного прийняття Державного бюджету. Тому важливо законодавчо чітко регламентувати процедуру підготовки та прийняття Державного бюджету і передбачити відповідальність посадових осіб за зрив бюджетного процесу.

Досягнення на вимогу міжнародних фінансових організацій низького рівня дефіциту бюджету, що здійснюється в основному за рахунок невиконання бюджетних зобов'язань (головним чином хронічних затримок з виплатою заробітної платні та інших соціальних виплат) є неприпустимо з точки зору

вимог економічної безпеки. Зниження рівня інфляції досягається засобами жорсткої монетарної політики, органічно не пов'язаної з оздоровленням фінансів.

Криза платежів, яка поглиблюється бюджетною заборгованістю, обмеженістю кредитних ресурсів, перебуванням значної частини грошей у позабанківському обігу, бартеризацією обміну, знижує рівень економічної безпеки і посилює соціальну напруженість у суспільстві. До того ж криза платежів призводить до формування так званої боргової економіки, в якій головним боржником виступає держава.

Здійснення грошової реформи не було використано для органічного поєднання грошової та фінансової стабілізації. Практично відбулася деномінація або обмін купоно-карбованців на гривну. Не було створено законодавчої бази грошової реформи. Зокрема, вона проводилась без прийняття відповідного закону як це передбачено пунктом 22 статті 92 Конституції України. Для визначення статусу національної грошової одиниці необхідно розробити і прийняти Закон України "Про національну валюту". Також вимагає законодавчого врегулювання правовий режим золотовалютних резервів держави, порядок їх використання та зберігання.

Для економічного зростання й успішного функціонування національної економіки необхідно створити зрозумілу, стабільну, ефективну податкову систему. Існуюча податкова система є непомірним тягарем для товаровиробників, пригнічує виробництво, провокує несплату податків у бюджет держави і створює серйозну загрозу економічній безпеці України.

Одним з важливих напрямків реалізації фінансової стратегії у сфері валютної політики України є протидія доларизації грошової сфери країни. Це вимагає посилення ролі держави в регулюванні валютних відносин.

Вкрай загрозливих масштабів сягнув вивіз за кордон українського капіталу, що набув масового некерованого характеру. За експертними оцінками щорічний експорт капіталу становить 3-5 млрд дол. США. Джерелом такого капіталу переважно є перерозподіл державної власності, неповернення виручки за експортовану продукцію, спекулятивні фінансові операції та ухилення від сплати податків. Для припинення "втечі" капіталу з України доцільно:

- створити комплексну і цілісну систему валютного контролю міжнародних розрахунків українських резидентів;
- розробити нормативно-правову базу, покликану встановити режим регулювання вивозу українського капіталу.

Нині доцільно обмежити вивіз українського капіталу за кордон, за винятком реалізації проектів, що сприяють просуванню вітчизняних товарів та послуг на зовнішні ринки.

Для встановлення режиму здійснення валютних операцій на території України, визначення повноважень і функцій державних органів у регулюванні валютних операцій, прав й обов'язків суб'єктів валютних відносин, порядку здійснення валютного контролю, відповідальності за порушення валютного законодавства необхідно прийняти Закон України "Про валютне регулювання".

Продаж валюти фізичним особам повинен мати цільовий характер і бути обмежений певною сумою, що встановлюється на рік для однієї особи. Вжиття заходів валютного регулювання, істотного обмеження обігу іноземної валюти всередині країни збільшить ресурсно-валютну базу реформ, підвищить рівень економічної безпеки України.

В системі валютного регулювання важливе місце відводиться забезпеченню конвертованості національної валюти. Однак слід зазначити, що конвертованість є доволі неоднозначним за своїм змістом елементом грошової реформи, а тому вимагає зваженості і послідовності у її реалізації.

Недостатньо аргументованими видаються рекомендації деяких радників та представників міжнародних фінансових організацій, а також вітчизняних науковців щодо необхідності прив'язки гривні до долара США чи якоїсь іншої твердої валюти. По-перше, деякі тверді валюти можуть незабаром припинити своє існування (в разі введення в країнах ЄС спільної грошової одиниці — євро), а по-друге, це перетворить гривню в сурогат більш стійкої валюти. Досвід Німеччини, Японії, деяких інших країн свідчить про те, що національна валюта може стати сильною і без її прив'язки до іншої валюти за рахунок зміцнення національної економіки, підвищення її конкурентоспроможності, активного виходу вітчизняних виробників на міжнародні ринки тощо.

Отже, фінансова безпека суб'єктів господарювання» - це складова структури економічної безпеки підприємства, яка визначає стан захищеності фінансової сфери підприємства від різного роду загроз, які притаманні йому і включає в себе заходи щодо забезпечення досягнення найбільш ефективного використання ресурсів і конкурентноздатності підприємства на ринку.

Список використаних джерел:

1. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення: монографія [Електронний ресурс] / М. М. Єрмошенко. – Режим доступу: http://www.disslib.org/upravlinnj_ekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva
2. Механізм та система забезпечення фінансової безпеки держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.finalearn.com/lifers-94-1.html>
3. Білоус О. В. Сучасна світова фінансово-економічна криза як прояв тотальної кризи системи глобалізму. / О. В. Білоус // Економічний часопис. – 2008. - № 21. – С. 3.

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Однією із найважливіших складових економічної безпеки є фінансова безпека. Фінансова безпека має тісний зв'язок із темпами економічного розвитку країни і її регіонів.

Нехтування станом фінансової безпеки може призвести до катастрофічних наслідків: занепаду галузей, банкрутства підприємств і, зрештою, підриву системи життєзабезпечення держави з подальшою втратою її суверенітету.

Досліджували фінансову безпеку вітчизняні та зарубіжні науковці, такі як: В. М. Геєць, В. Т. Шлемко, І. Ф. Бінько, О. І. Барановський, В.П. Мартинюк, О. М. Марченко, М. М. Єрмошенко та ін.

О. Барановський вважає, що фінансова безпека - це важлива складова частина економічної безпеки держави, що базується на незалежності, ефективності і конкурентоспроможності фінансово-кредитної сфери України, яка відображається через систему критеріїв і показників її стану, що характеризують збалансованість фінансів, достатню ліквідність активів і наявність необхідних грошових і золотовалютних резервів, ступінь захищеності фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин, стан фінансових потоків в економіці, що характеризується збалансованістю і наявністю апробованих механізмів регулювання і саморегулювання [1].

Фінансова безпека – це стан фінансової сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення і в цілому – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток [2].

На основі опрацьованих нами літературних джерел виявлено, що фінансова безпека є однією з найважливіших характеристик економічної системи, яка визначає її здатність функціонувати в режимі розширеного відтворення, забезпечувати фінансовими ресурсами національне господарство і стимулювати економічний розвиток.

Фінансова безпека проявляється, як захищеність фінансових інтересів на усіх рівнях фінансових відносин; певний рівень незалежності, стабільності і стійкості фінансової системи країни в умовах впливу на неї зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих факторів, що складають загрозу фінансовій безпеці; здатність фінансової системи держави забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та стале економічне зростання.

Основними загрозами фінансовій безпеці держави є такі [3]: недосконалість бюджетної політики і нецільове використання коштів бюджету;

- значні розміри державного державою боргу, проблемні аспекти щодо обслуговування;
- різкі зміни рівня цін та курсу національної валюти; невисокий рівень капіталізації банківської системи, невеликі обсяги довгострокового банківського кредитування та значний рівень відсоткових ставок по кредитах;
- обмежені можливості банківських установ до акумулювання коштів і довгострокового кредитування.

Фінансову безпеку будь-якої держави визначають такі фактори, як рівень фінансової незалежності (при цьому велике значення має розмір зовнішньої фінансової допомоги з боку міжнародних фінансових інституцій, економічних угруповань, урядів окремих країн, обсяг іноземних інвестицій у національну економіку);

характер фінансово-кредитної політики (як внутрішньої, так і зовнішньої), яку проводить держава; рівень законодавчого забезпечення функціонування фінансової сфери, рівень розвитку бізнес-середовища.

До пріоритетних напрямів зміцнення фінансової безпеки України слід відносити: реформування бюджетної системи; удосконалення монетарної та валютної політики; регулювання фондового ринку; регулювання корпоративних відносин; регулювання страхового ринку.

Отже, забезпечення належного рівня фінансової безпеки є гарантією незалежності держави, умовою стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства, досягненням успіху у зовнішньоекономічній діяльності. Тому лише створення потужної системи фінансової безпеки на усіх рівнях управління надасть можливість уникнути негативних наслідків, забезпечити конкурентоспроможність галузей, захистити вітчизняну фінансову сферу, ефективно взаємодіяти з міжнародними фінансовими та економічними структурами, захищати національні інтереси країни.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні – методологія оцінки та механізми забезпечення. Автореф. дис. д-ра екон. Наук НАН України/ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.disslib.org/upravlinnjaekonomichnoju-bezpekoju-pidpryyemnytstva>.
2. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави / М. М. Єрмошенко. — К., 2001. — 350 с.
3. Сухоруков А. І. Фінансова безпека держави / А. І. Сухоруков. — К. : Вища школа, 2007. — 300 с.

*Красюк В.О., студент,
Мацола А.В., студент,
Россоха М.Ю., викладач кафедри
менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Проблема економічної безпеки України впродовж багатьох років залишається надзвичайно важливою, передусім, з точки зору забезпечення стійкого та збалансованого розвитку країни в довгостроковій перспективі. Динамічна зміна умов функціонування сучасної економіки, здатність до забезпечення безпеки від дії внутрішніх і зовнішніх загроз визначає рівень конкурентоспроможності країни та динаміку соціально-економічного розвитку.

Актуальність теми обумовлена тим, що науково-концептуальні засади про економічну безпеку забезпечують формування відповідної політики на рівні держави чи суб'єктів нижчих організаційних рівнів. Система забезпечення економічної безпеки передбачає здійснення постійного моніторингу соціально-економічних процесів з точки зору їхнього впливу на стан економічної безпеки, оцінку з цих позицій стратегічних програм, нормативно-правових актів, а також аналіз ефективності поточних рішень у сфері економічної політики.

Вагомий внесок у теорію і практику економічної безпеки зробили такі вчені: Дж. К. Ван Хорн та Й. Шумпетер, Л. Абалкін і В. Сенчагов.

На сучасному етапі розвитку світової економіки, з огляду на глобалізаційні тенденції, дедалі більшого значення набуває забезпечення економічної безпеки держави. В умовах посилення зовнішніх загроз, економічної кризи, інфляції, що спостерігаються в Україні, особливо важливими стають питання зміцнення національної економічної безпеки. Економічна й національна безпека держави характеризує ступінь задоволення національних та економічних інтересів України. Економічна безпека, своєю чергою, залежить від економічної незалежності.

Міністерство економіки України своїм наказом “Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України” визначило економічну безпеку як стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз та здатний задовольняти потреби особи, сім'ї, суспільства і держави [4].

У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначається, що: «Національна безпека України – це захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства та держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, сучасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам» [1].

Оскільки економіка є основним видом діяльності суспільства, держави й особистості, то економічна безпека – найбільш важлива складова національної безпеки України.

Відповідно до Указу Президента України «Про Стратегію національної безпеки України», ця стратегія визначає принципи, пріоритетні цілі, завдання та механізми забезпечення життєво важливих інтересів особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз[2].

У Стратегії національної безпеки України для її економічної складової головну мету сформовано через критерій прийнятого рівня забезпечення економічної безпеки. Цей критерій є комплексним показником, що інтегрує у собі рівень конкурентоспроможності, можливість підтримання сталого розвитку, стан продуктивності виробництва та зайнятості населення, які, своєю чергою, є результатом узагальнення сукупності показників, що формуються на відповідних рівнях ієрархії «дерева цілей». Стратегія окреслює пріоритети та напрями діяльності держави у сфері національної безпеки. Головними для забезпечення прийнятого рівня економічної безпеки є поліпшення інвестиційного клімату, активізація інноваційної діяльності, реформування податкової системи і проведення земельної реформи [7].

Економічна безпека країни має досить складну внутрішню структуру і формується на таких засадах (принципах):

- економічна незалежність (можливість контролю держави за національними ресурсами; досягнення такого рівня виробництва, ефективності та якості продукції, які б забезпечили її конкурентоспроможність і дозволили на рівноправних засадах брати участь у світовій торгівлі, коопераційних зв'язках та обмін і науково-технічними досягненнями);

- стабільність і стійкість національної економіки (захист власності у всіх її формах, створення надійних умов та гарантій для підприємницької активності, стримування факторів, які можуть дестабілізувати ситуацію);

- здатність до саморозвитку і прогресу (створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійна модернізація виробництва, підвищення професійного, освітнього і загальнокультурного рівня працівників тощо) [7].

До аспектів економічної безпеки слід віднести політичну ситуацію всередині держави, енергетичну незалежність, державну підтримку банківського сектору, залучення інвестицій, сприятливий інвестиційний клімат, зовнішньоекономічну діяльність, трудові ресурси, зовнішню торгівлю, рівень інфляції і тінізації економіки, конкурентоспроможність вітчизняного виробництва, інноваційний потенціал країни, стабільність національної валюти та інтеграційні вектори[6].

За процесним підходом управління економічною безпекою – безперервна взаємозв'язана послідовність дій (функцій управління), спрямованих на забезпечення економічної безпеки. До основних функцій управління економічною безпекою відносяться формування цілей розвитку об'єкту управління та розробку стратегії їх досягнення (програми дій). Слід відрізняти наступні типи стратегій забезпечення економічної безпеки, зокрема такі, що спрямовані на: недопущення перетворення чинників дестабілізації в загрозу безпеки; припинення дії вже існуючих загроз; відновлення безпечного стану об'єктів (компенсацію збитків). Перший та другий тип стратегій орієнтовані на попередження загроз і протидію (їм віддається перевага), остання – на

компенсацію діями та відповідними механізмами збитків об'єктам економічної безпеки.

Саме завдяки постійному моніторингу стану економічної безпеки регіону система управління здатна гнучко реагувати на економічні, соціальні та політичні умови як зовнішнього, так і внутрішнього характеру, які постійно змінюються[5].

На сьогодні національній економічній безпеці загрожує невирішеність наступних проблем [3]:

- залежність внутрішнього ринку від зовнішньоекономічної кон'юнктури, недостатня ефективність роботи щодо його захисту від несумлінної конкуренції з боку українських монополістів та імпортерів, а також стосовно боротьби з контрабандою;

- недостатня ефективність використання матеріальних ресурсів, переважання в структурі промисловості галузей з невеликою часткою доданої вартості, низький технологічний рівень вітчизняної економіки;

- наявні валютні ризики, неефективне використання коштів Державного і місцевих бюджетів;

- недосконалість законодавства для прискорення розвитку національної економіки на інноваційних засадах, відносно високий рівень тінізації економіки, відсутність достатніх стимулів для легалізації доходів населення та зменшення тіньової зайнятості;

- надмірний вплив іноземного капіталу на розвиток окремих стратегічно важливих галузей національної економіки, небезпечне для економічної незалежності України зростання частки іноземного капіталу в таких галузях.

Отже, система моніторингу економічної безпеки потребує систематизації показників економічної безпеки та визначення їх граничних значень, які дозволять оперативно та достовірно оцінювати стан регіональної економіки і країни в цілому для прийняття адекватних заходів для попередження та / або усунення загроз.

Якість системи управління економічною безпекою регіону забезпечується ефективністю ухвалення управлінських рішень, що враховують систему взаємних економічних інтересів, як господарюючих суб'єктів, так і регіональних органів управління. Функцію управління економічною безпекою з боку держави більшою мірою визначає регулювання, що розглядається як цілеспрямований вплив органів влади на основні економічні параметри для досягнення балансу – стійкого розвитку економіки й інтересів суб'єктів господарювання та суспільства, а також комплекс управлінських дій щодо нейтралізації виявлених загроз і виходу з зони небезпеки. Регулюючі заходи та механізми розробляються одночасно з прогнозами соціально-економічного розвитку, реалізуються в програмі забезпечення економічної безпеки і стійкого розвитку об'єктів безпеки.

Отже, економічна безпека країни – це складна багатofакторна категорія, яка характеризує здатність національної економіки до розширеного самовідтворення з метою збалансованого задоволення потреб населення держави на визначеному рівні, протистояння дестабілізуючій дії різноманітних

чинників, внутрішніх та зовнішніх, а також забезпечення конкурентоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання.

В результаті дослідження виявлена чітка закономірність залежності національної безпеки України та її стратегічної складової – економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 № 964-IV // *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. – 2003. – № 39. – С. 351.
2. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12.02.2007 № 105/2007 // *Стратегічна панорама*. – 2007. – № 1. – С. 5–12.
3. Указ Президента України. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 8 червня 2012 р. «Про нову редакцію Стратегії національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/389/2012>
4. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. – К., 2008. – 48 с.
5. Кириченко О. А. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія / О. А. Кириченко, В. С. Сідак, С. М. Лаптев та ін. – К. : УЕП «Крок», 2008. – 401 с.
6. Федосов В. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : монографія / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін. – К. : КНЕУ, 2002. – 432 с.
7. Белоусова І. А. Економічна безпека як стратегічна складова національної безпеки України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://soskin.info/ea/2010/5-6/201036zmist.html>

Ліщук В.В., аспірант,
Київський національний університет
технологій та дизайну

РИЗИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ ПРИ ЗАЛУЧЕННІ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КАПІТАЛУ

В умовах обмеженості внутрішніх фінансових ресурсів, попит економіки України на іноземний капітал постійно зростає. Разом з корисними властивостями іноземного капіталу в підвищенні ефективності вітчизняної економіки, він привносить широкий загальний зовнішній макроекономічний ризиків, які зрушують економічну безпеку держави.

Проблематика залучення іноземного капіталу в економіку України аналізується в дослідженнях провідних вітчизняних вчених-економістів, зокрема: Ю.Бажала, В.Базилевича, Є.Бершеди, Л.Борщ, О.Власюка, В.Геєця, А.Гойко, Б.Губського, О.Гаврилюка, М.Денисенка, П.Єщенка, Б.Кваснюка, І.Лукінова, Д.Лук'яненка, О.Махмудова, А.Музиченка, Ю.Ніколенка, О.Носової, В.Осецького, Б.Панасюка, Ю.Пахомова, А.Пересади, Г.Попової, В.Савчука, А.Фукса, А.Чухна, Л.Яковенко, С.Якубовського та інших. Вагомий науковий доробок свідчить про широкий науковий інтерес до питання, водночас слід відзначити неоднозначність позицій вчених щодо впливу

іноземного капіталу на економічну безпеку держави, що обумовлює актуальність дослідження ризиків процесу залучення іноземного капіталу в економіку України.

Категорію «ризик іноземного інвестиційного капіталу» слід розглядати, як системне явище, яке несе в собі, як можливий позитивний потенціал, так і відчутні загрози для економіки України.

Функціонально іноземний капітал спрямований на підвищення ефективності діяльності ринкових суб'єктів, які сприяють економічному зростанню України на макро, мезо та мікро рівнях. Серед позитивних тенденцій можна визначити: міжнародне економічне співробітництво, впровадження нових технологій, використання передового зарубіжного досвіду в управлінні, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товарів до світового рівня, створення нових робочих місць, що прямо підвищує активізацію малого, середнього та великого бізнесу та збільшує економічний потенціал держави, регіонів та суб'єктів господарювання.

Небезпека полягає в тому, що іноземні інвестори, кредитори намагаються лобіювати власні інтереси – отримання максимально можливих вигід при мінімізації затрат.

Якщо мова йде про кредиторів, то їх тактика спрямована на послаблення економічної та політичної незалежності держави, через диктування вимог до лібералізації національної економіки, встановлення політики «плоского оподаткування», утримання стабільності національної валюти шляхом встановлення залежності від долара США, максимального обмеження емісії, вільного руху капіталу, повної тотальної приватизації та ін.

Міжнародні організації, надаючи фінансові позики різним країнам світу, нав'язує країнам-боржникам певні вимоги, які мають конкретні ризики для економіки країни. Так, *повна лібералізація, відкритість національної економіки* потенційно несе ризик знищення технологічно слабких галузей національної економіки, насичення ринків неякісною імпортною продукцією, як наслідок, зупинка виробництва національної продукції; *запровадження «плоскої оподаткування»* – ризик знищення малого та частково середнього бізнесу в країні, що провокують хронічну економічну залежність та політичну меншовартість; *вільного (необмеженого) руху капіталу* – ризик продовження інтенсивного відтоку фінансового капіталу в офшорні зони, як наслідок зниження внутрішніх ресурсів фінансування національної економіки; *тотальна приватизація* – ризик втрати контролю державою стратегічних сегментів національного господарства; *утримання стабільності національної валюти шляхом встановлення залежності від долара США* – ризик доларизації, відсутність власної монетарної та валютно-курсової політики; *максимальне обмеження емісії* – ризик зростання суверенних боргів та зменшення споживання.

Насамперед необхідно дуже виважено підходити до рекомендацій, які наполегливо намагається запровадити МВФ. Гіркий досвід тісної співпраці з МВФ, зокрема Аргентини, Бразилії, Індонезії, Мексики, Монголії, Перу, Руанди, Сомалі, колишньої Югославії є цьому переконливим підтвердженням.

У кожній з цих країн відбулася тотальна руйнація економіки і мав місце фінансовий дефолт.

В свою чергу, тактика приватних іноземних інвесторів спрямована на масову дистрибуцію іноземних товарів, надання різних послуг, вивезення корисних ресурсів, в т.ч. трудових та знищення екологічного фону країни. Небезпека полягає в тому, що західні інвестори фінансують проекти екологічно небезпечні й сумнівні з господарського погляду виробництва, що призводить до інтенсивної ерозії родючих ґрунтів, втрати лісів, масштабне опустинювання територій, забруднення річок, озер з прісною водою, збідніння населення та ін.

Такий дисонанс, що дедалі зростає, демонструє все більш серйозні ризики для функціонування різних галузей економіки України.

Як підсумок вище окресленого до масштабних ризиків іноземного інвестиційного капіталу національній економіці можна віднести:

- ризик різкого підвищення цін на нафту і газ, які придбає Україна для функціонування базових галузей національного;
- ризик чергового ослаблення національного господарства у випадку масового напливу у вітчизняну економіку міжнародного спекулятивного капіталу з наступним його різким виводом;
- ризик остаточного закріплення України в групі країн так званої навздогінної модернізації, тобто найбільш відсталих у технологічному й інформаційному вимірі економік;
- ризик відтоку з країни наукових, кваліфікованих і підприємливих кадрів;
- ризик відтоку фінансового капіталу в офшорні зони;
- ризик регресивної податкової політики, що здійснюється на користь великого, олігархічного капіталу.

Водночас Україні сьогодні важливо не втратити фінансової та політичної підтримки з боку іноземних інвесторів, а тому необхідно знайти оптимальне співвідношення між отриманням кредитів від міжнародних фінансових організацій та залучення внутрішнього капіталу, розбудови ринку цінних паперів та лібералізувати правові, в.т. податкові умови діяльності інвесторів.

На наше глибоке переконання, залучення іноземного капіталу в економіку України не повинно відбуватись стихійно, держава має в першу чергу керуватись національним економічним інтересом, підтримання конкуренції вітчизняного виробника, що вимагає ведення планомірної протекціоністської політики гнучких організаційно-управлінських заходів. Системи стимулів, обмежень, важелів і пільг з боку держави допоможуть домогтись оптимальної відповідності інтересів експортерів капіталу потребам України.

УДК 338.242

КЛЮЧОВІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Забезпечення економічної безпеки національного господарства в умовах поглиблення глобалізаційних процесів у світовій економіці є актуальною проблемою. Ефективне функціонування системи економічної безпеки національного господарства можна забезпечити за рахунок надійного захисту життєво важливих національних інтересів, пов'язаних зі стійким розвитком національного господарства, забезпеченням економічної, політичної та соціальної стабільності. Актуальність дослідження викликана тим, що сучасна теорія економічної безпеки не має ознак комплексності і не може запропонувати єдині методи і прийоми вивчення процесів управління економічною безпекою національного господарства, які мають міждисциплінарну значимість. В сучасних умовах відсутня єдність у розумінні сутності та виміру економічної безпеки національного господарства, у виробленні та освоєнні ефективних засобів і способів попередження нестабільності її розвитку.

В наукових працях вчених приділено увагу факторам, які впливають на економічну безпеку національного господарства [1-6]. Кожний автор розглядає систему факторів, яку він пропонує до уваги, з визначеною метою, а саме: вплив факторів на окремі складові економічної безпеки [1,3,5,6], вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави [2,4].

Зважаючи на велику кількість різних факторів, які здійснюють або можуть здійснювати вплив на економічну безпеку, доцільно систематизувати множину цих факторів та згрупувати їх наступним чином: глобалізаційні, макроекономічні, інституційні, ресурсні, організаційні.

До глобалізаційних факторів можна віднести наступні: цивілізаційний, геостратегічний, відкритість економіки, військовий. Цивілізаційний фактор проявляється в більшості країн, які задіяні в економічних глобалізаційних процесах. Деструктивний вплив цього фактору руйнує цивілізаційний простір країн, ініціює розпалювання конфліктів, що загрожує світовій цивілізації. Геостратегічний фактор визначає географічне положення конкретної країни світу, її розташування по відношенню до сусідніх держав. Цей фактор впливає на соціально-економічний розвиток держави: міграційні потоки населення, міжнаціональні відносини, посилення тенденцій регіоналізації регіонів тощо. Якщо через територію країни прокладені експортні нафто- та газопроводи, то вона є транспортним вузлом. Одним із найважливіших факторів впливу на економічну безпеку є відкритість економіки. Високий ступінь відкритості економіки країни, заснований на сировинній її спеціалізації, в довгостроковому періоді призводить або може призвести до зниження рівня економічної безпеки національного господарства та конкурентоспроможності вітчизняної економіки поряд із одночасним зростанням залежності останньої від кон'юнктури

зовнішніх ринків. Військовий фактор обумовлює наявність системи гарантій територіальної цілісності та державного суверенітету.

До макроекономічних факторів доцільно віднести наступні: зовнішньоекономічний, фінансовий, інвестиційний. Зовнішньоекономічний фактор впливу на економічну безпеку національного господарства визначається оперативним реагуванням держави на виникнення зовнішніх економічних загроз, використанням переваг участі у міжнародному поділі праці, сприянню створенню оптимальних умов для розвитку національної економіки. Фінансовий фактор найважливіший для економічної безпеки національного господарства, він передбачає створення належних умов задля забезпечення оптимального рівня збалансованості та стійкості фінансової системи держави в умовах посилення впливу на неї дестабілізуючих внутрішніх і зовнішніх загроз. Фінансовий фактор доцільно розглядати як певну складну багаторівневу систему, яка утворюється з ряду підсистем нижчих рівнів: банківської, підсистеми небанківського сектору, боргової, бюджетної, валютної, грошово-кредитної. Інвестиційний фактор визначає співвідношення між отриманими певною країною інвестиціями з-за кордону та величиною власних інвестицій, спрямованих за кордон. Динаміка глобальних потоків прямих іноземних інвестицій в економіку України мала тенденцію до значного зменшення обсягів інвестицій в 2009 р., 2010 р., 2012 р., 2013 р. З 2014 р. обсяги іноземних інвестицій мають тенденцію до зростання.

До інституційних можна віднести наступні фактори: політичний, правовий, соціально-демографічний, екологічний. Політичний фактор, який використовує політичні засоби, визначає створення належних умов для гарантування надійного та стабільного захисту прав і свобод громадян, їх об'єднань, політичних партій, забезпечення єдності, цілісності, суверенності та незалежності держави від політичного тиску та проявів агресії на міжнародній арені. Правовий фактор проявляється у вдосконаленні всієї правової системи, зокрема, нормативно-правової бази, використання сучасних технологій підготовки, видання правових актів та їх виконання. Соціально-демографічний фактор передбачає гарантування населенню гідного і якісного рівня життя та розвитку особистості, незалежно від ступеня дестабілізуючого впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Екологічний фактор передбачає гарантування належного захисту навколишнього середовища поряд із раціональним використанням та сприянням відновленню природних ресурсів.

До ресурсних факторів доцільно віднести наступні: енергетичний, сировинний, продовольчий. Енергетичний фактор передбачає забезпеченість держави та регіонів енергетичними ресурсами в обсягах, які здатні задовольняти існуючі потреби промисловості, сільського господарства та населення задля підтримання оптимальної життєдіяльності та стабільного функціонування економіки. Вплив енергетичного фактору на економічну безпеку національного господарства залишається ключовим для всіх країн світу, оскільки на сьогоднішній день забезпеченість енергетичними ресурсами виступає основним аспектом в процесі визначення перспектив їх соціально-економічного розвитку. Сировинний фактор також є ваговим для забезпечення

економічної безпеки національного господарства. Його вплив обумовлений тим фактом, що сучасні темпи та масштаби розвитку світової економіки супроводжуються постійним збільшенням обсягів використання природних ресурсів. Продовольчий фактор впливає на рівень економічної безпеки національного господарства комплексно: з одного боку розглядається можливість виробництва достатньої кількості продовольства для самозабезпечення країни, що залежить від рівня розвитку агропромислового комплексу, іншого боку - визначається фізичним та економічним рівнем доступності продовольства, його якістю, структурою, ступенем незалежності продовольчого ринку та ступенем доступності для населення продовольчих продуктів.

До організаційних факторів можна віднести наступні: інформаційний, інноваційний. Інформаційний фактор формується з урахуванням чинників, які визначають стан захищеності потреб суспільства та держави в інформації, забезпечення існування та прогресивного розвитку останніх незалежно від ступеня негативного впливу зовнішніх і внутрішніх інформаційних загроз. Інноваційний фактор спрямований на розробку та впровадження всіх видів інновацій, розвиток високотехнологічних, інноваційних виробництв, вимагає здійснення систематичного моніторингу й постійного аналізу ступеня досягнення запланованих цілей та оцінки ефективності прийнятих рішень.

Виділення означених груп факторів та дослідження ступню їх впливу на рівень економічної безпеки національного господарства дозволяє виокремити фактори, які мають негативний вплив та за допомогою моніторингу вчасно попереджувати їх дію або розробляти заходи щодо запобігання їх виникненню. Виокремлення окремих факторів в рамках кожної з груп дозволяє визначити їх значимість при дослідженні конкретних рівнів економічної безпеки в глобальному середовищі

Список використаних джерел:

1. Арменский А. Е. Информационная и экономическая безопасность государства : учебно-методическое пособие для государственных служащих [Электронный ресурс] / А. Е. Арменский, В. С. Гусев, А. Е. Петров. – М.: Мобиле, 2003. – Режим доступа: http://устойчивоеразвитие.pf/files/education/Armensky_Petrov.pdf
2. Васенко В.К. Тіньова економіка, її структура та особливості в Україні /В.К. Васенко// Сучасні перспективи розвитку систем економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання: Монографія / за ред. проф. Мігус І.П. – Черкаси: ТОВ «Маклаут» - Черкаси, 2012. – С. 40-51.
3. Гордиенко Д. Военно-экономическая безопасность государства [Электронный ресурс] / Д. Гордиенко // Центр стратегических оценок и прогнозов. – 2011. – Режим доступа: <http://www.csef.ru/files/csef/articles/2242/2242.pdf>.
4. Губарева И. О. Прогнозирование влияния теневой экономики на уровень экономической безопасности государства [Электронный ресурс] / И. О. Губарева, В. А. Доровской // Вестник-экономист ЗАБГУ. – 2012. - № 5. – Режим доступа: http://vseup.ru/static/articles/gubareva,_dorovskoj_gotovo.pdf
5. Лойко В.В. Систематизація загроз регіональній економічній безпеці за допомогою експертної системи / В.В. Лойко // Вісник Херсонського державного університету. - № 2.- 2013. – С. 27-29.
6. Чечель О. М. Економічна безпека в контексті державної економічної політики України / О. М. Чечель // Актуальні проблеми державного управління. – 2010. - № 1 (37). – С. 43-49.

НАПРЯМИ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ НАЦІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В сучасних умовах посткризового функціонування вітчизняної економіки важливим питанням є розробка основних напрямів ефективного управління економічною безпекою національного господарства. Аналіз сучасного економічного розвитку країни показує наявність системних протиріч у всіх економічних сферах, прояв дестабілізуючих наслідків світової фінансової кризи та нестабільності політичного стану в країні, що відбивається на економіці країни.

Зважаючи на геостратегічне положення України, її економічний, соціальний, ресурсний та трудовий потенціал, який визначає роль України в глобалізованому світі, необхідно формування нової, стійкої та збалансованої політики забезпечення економічної безпеки національного господарства. На жаль, універсальних моделей та механізмів управління економікою в цілому в контексті забезпечення економічної безпеки не існує. Кожна країна повинна виробити власну модель державного управління економічними процесами, яка була б адекватна для застосування в межах конкретної країни на певному історичному етапі розвитку. Треба зауважити, що саме інститути державної влади, зокрема: політичний, правовий, соціально-демографічний, екологічний, здатні сприяти стримуванню або поширенню актуальних викликів розвитку національної економіки, прискорюючи або, навпаки, гальмуючи інтеграційні процеси вітчизняної економіки у світовий економічний простір. Основним підґрунтям для забезпечення економічної безпеки національного господарства повинна бути впорядкована сукупність структурних, функціональних, організаційних, культурних та інших змін прогресивного характеру. Ефективне управління економічною безпекою національного господарства повинно бути комплексним, включаючи економічні, організаційно-функціональні та правові аспекти трансформації інститутів влади.

За проведеними дослідженнями можливих сценаріїв розвитку світової економіки та економіки України серед яких, зокрема, було розглянуто оптимістичний, песимістичний та консервативний варіанти, було виділено перспективні напрями управління економічною безпекою національного господарства України, які дозволяють реалізувати консервативний варіант розвитку країни.

Перспективними напрямами ефективного управління економічною безпекою національного господарства України в рамках економічних факторів впливу можна вважати наступні: оптимізація структури національного господарства; уповільнення темпів інфляції та зростання темпів доходів населення; розширення свободи діяльності економічних суб'єктів господарювання та підтримка вітчизняного товаровиробника; здійснення

комплексу заходів, спрямованих на подолання дефіциту бюджету, зменшення державного боргу та досягнення збалансованості структури зовнішньої торгівлі та зниження залежності економіки від імпорту продукції стратегічного призначення; забезпечення стійкості національної грошової одиниці; визначення оптимального рівня податкових надходжень за умови раціонального податкового навантаження на суб'єктів здійснення господарської діяльності.

Ключові напрями державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки національного господарства полягають у наступному.

1. Визначення пріоритетів розвитку вітчизняної економіки, що в сучасних умовах поширення світових глобалізаційних явищ та процесів є необхідним для стабільного розвитку. В даному аспекті стратегічний вибір базових видів діяльності пріоритетного розвитку національного господарства зумовлює подальшу концентрацію ресурсного потенціалу держави.

2. Створення належних умов для забезпечення ефективності функціонування ринків праці, капіталу, ресурсів і безпечного та перспективного соціально-економічного розвитку країни в цілому (формування ефективно функціонуючих інститутів ринкової економіки: захист приватної власності, захист економічної конкуренції, ефективний захист інтелектуальної власності, стимулювання розвитку бізнесових структур, тощо).

3. Нарощування інноваційного та економічного потенціалу держави, оскільки потужний інноваційний потенціал становить матеріальну основу для створення економічного потенціалу та сталого розвитку суспільства і забезпечує задоволення всього комплексу економічних потреб держави, суспільства та окремого громадянина.

4. Скорочення бюджетних витрат та збільшення бюджетних надходжень, раціоналізація структури витрат на основі збільшення частки виробничого нагромадження та підвищення ефективності їх використання, а також здійснення реструктуризації бюджету задля поступового зменшення та гарантування покриття бюджетного дефіциту. Здійснення заходів по оздоровленню фінансової системи держави та подоланню існуючих і перспективних негативних тенденцій у цій сфері.

5. Формування комплексу організаційних, правових та інституціональних умов реалізації інвестиційно-інноваційного розвитку економіки та активізація науково-технічної політики, що спрямоване на модернізацію існуючого науково-промислового потенціалу та виробничо-технологічної бази і розробку інноваційних технологій для забезпечення сучасного конкурентоспроможного рівня національного господарства країни.

6. Розроблення та реалізація комплексу заходів, направлених на вирівнювання регіонів держави за рівнем соціально-економічного розвитку, оскільки проблеми в забезпеченні збалансованого та безпечного розвитку регіонів обумовлюють доцільність визначення основних напрямків існуючої державної регіональної політики на всіх рівнях управління [1].

6. Всебічна підтримка малого підприємництва, що дозволить знизити зростання рівня безробіття у країні та забезпечити структурні зрушення у

виробництві всіх видів товарів і послуг, активізувати інноваційні процеси, розробляти, освоювати нові технології в різних галузях національного господарства.

7. Припинення існування сектору «тіньової економіки», зниження рівня корупції та криміналізації економіки, запобігання витоку капіталу за межі України та його повернення в національну економіку [2].

З метою підвищення ефективності та гарантування перспективного розвитку ключових державних і громадських інститутів, уніфікації та визначення їх правового статусу необхідне проведення кардинальної інституціональної реформи у сфері забезпечення економічної безпеки національного господарства. Одним з можливих напрямів проведення такої реформи може бути утворення спеціальних структур для формування державної політики, теоретико-правового регулювання у сфері забезпечення економічної безпеки національного господарства, а також координації діяльності інститутів державної влади, що прямо або опосередковано беруть участь у забезпеченні економічної безпеки національного господарства України.

Для виконання основних цілей держави у сфері забезпечення економічної безпеки необхідно розробити та реалізувати пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку країни з урахуванням вимог економічної безпеки, створити оптимальну інфраструктуру і інституціональне середовище адекватне сучасним умовам економічної діяльності. Необхідно приступити до створення ефективних інститутів забезпечення економічної безпеки національного господарства та посиленням їх функціональної ролі у соціально-економічному розвитку держави.

З огляду на сучасну політичну ситуацію в країні для забезпечення економічної безпеки національного господарства необхідно освоєння сучасної форми національної ідеї, проведення комплексу змін у сфері культурної, інформаційної та виховної політики, приведення цієї політики у відповідність до традиційних цінностей української духовної культури, що сприяло б згуртуванню і духовному збагаченню різних етнічних, соціальних груп населення та гармонізації суспільних відносин. Акцент у вихованні нового покоління потрібно зробити на вихованні патріотизму, соціальної соборності, творчої праці, інноваційного підходу до роботи на принципах соціального партнерства та справедливості, що сприятиме формуванню високоякісного людського капіталу країни, інтелектуалізації суспільного виробництва і забезпеченню економічної безпеки національного господарства.

Список використаних джерел:

1. Лойко В.В. Економічна сутність регіону як соціально-економічної системи /В.В. Лойко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. - Вип. 2(39).- Частина 1. – 2013. – С. 156-160.
2. Васенко В.К. Тіньова економіка, її структура та особливості в Україні /В.К. Васенко// Сучасні перспективи розвитку систем економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання: Монографія / за ред. проф. Мігус І.П. – Черкаси: ТОВ «Маклаут» - Черкаси, 2012. – С. 40-51.

*Мельник С.І., к.е.н, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
Курляк М.Д., здобувач
кафедри економіки та економічної безпеки
Львівський державний університет внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ТА ФАКТОРИ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах світової фінансової кризи важливе значення приділяється продовольчій безпеці. Оскільки надійне забезпечення країни продовольством має стратегічне значення, від якого залежить не лише продовольча, але й національна безпека. Невипадково вчені вважають забезпечення населення продовольством – найважливішою проблемою ХХІ століття.

Колишній міністр сільського господарства США Ерл Батц ще у 1975 році, висловив думку, що «в сучасному світі є лише два справжніх види влади: влада нафти та влада продовольства. Причому влада продовольства ще більш могутня, ніж влада нафти». І далі він продовжив: «Саме тому найважливішим засобом нашого спілкування з 2/3 населення планети стане продовольство» [1, с. 221].

Сутність продовольчої безпеки, на думку професора М.Й. Хорунжого, це спроможність держави за будь яких обставин гарантувати і забезпечувати потреби населення в продовольстві на рівні науково-обґрунтованих норм споживання та у відповідності з його платоспроможністю і за цінами, що складаються на ринку продовольства [4, с. 217].

За визначенням професора В.В. Немченка «продовольча безпека держави – це здатність задовольняти потреби населення в продовольстві в умовах обмежених фінансових, екологічних можливостей держави згідно з науково-обґрунтованими нормами, індивідуальних особливостей людини та її платоспроможності та рівня цін» [3, с.180].

У методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки держави від 29 жовтня 2013 року продовольча безпека визначена як «стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства» [2].

Таким чином, визначивши сутність продовольчої безпеки необхідно вказати про її залежність від багатьох різних факторів, основними з яких є:

- рівень розвитку аграрного сектора, включаючи особисті підсобні господарства;
- розвиток харчової промисловості;
- рівень експортно-імпортних операцій;
- рівень купівельної спроможності та культури населення;
- можливості використання інноваційних технологій;
- фінансові можливості підприємств;
- матеріально-технічне забезпечення та інвестиційна привабливість підприємств АПК;

- підтримки держави в наданні підприємствам АПК пільг та ефективної фінансової політики [3, с.179].

Отже, стрімкі зміни політичної та економічної ситуації в Україні, і складні перспективи вирішення продовольчої проблеми на міжнародному рівні вимагають посиленої уваги до національної продовольчої безпеки, адже лише та держава, яка гарантує забезпечення населення продуктами харчування, здатна проводити незалежну політику.

Список використаних джерел:

1. Кашенко О.Л. Екологічна складова національної продовольчої безпеки. – нова економічна парадигма формування стратегії національної продовольчої безпеки України у XXI столітті / О.Л. Кашенко. – К.: ІАЕ, 2001. – С. 221-223.
2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : Наказ від 29.10.2013 р. № 1277 / Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.kmu.gov.ua>
3. Немченко В.В. Продовольча безпека України / В.В. Немченко // Збірник наукових праць ВНАУ. Серія економічна. – 2012. – Том 2. Вип. 4 (70). – С. 179–183.
4. Хорунжий М.Й. Розробка аграрно-продовольчої доктрини України – імператив часу / М.Й. Хорунжий. // Основні напрями високоефективного розвитку пореформеного агропромислового виробництва в Україні на інноваційній основі. – К.: ІАЕ УААН, 2002. – С. 214-220.

Полтавець Я.І., студентка

Філяр С.В. к.е.н.,

доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ «Європейський університет»

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

На сучасному етапі забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності України, умовою стабілізації та ефективної життєдіяльності суспільства. Проблеми забезпечення економічної безпеки України як умови її відродження привертають увагу політичних діячів, науковців та широких верств населення.

Безпека є однією з базових потреб людини, суспільства, держави, її сутність можна визначити як здатність протидіяти, попереджувати та знешкоджувати небезпеки та погрози існуванню перелічених суб'єктів, а також порушують фундаментальні інтереси, без задоволення яких неможливе життя, благополуччя, розвиток та прогрес людства. У сучасних умовах загострилася необхідність в безпеці, оскільки при недотриманні її виникає ряд негативних явищ не лише для окремого індивідуума, але й для всього суспільства.

Проблеми забезпечення економічної безпеки країни, стабільного економічного розвитку держави і суспільства стоять перед багатьма країнами світу, особливо в період кризи. Сучасне соціально-економічне становище України обумовлює надзвичайну актуальність цілеспрямованої діяльності держави у сфері забезпечення економічної безпеки країни та українського

суспільства.

Економічна безпека являє собою сукупність умов та факторів, які характеризують поточний стан економіки, її стабільність, стійкість та розвиток. Економічна безпека традиційно розглядається як найважливіша якісна характеристика економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати нормальні умови життєдіяльності населення, стійке забезпечення ресурсами розвитку господарства, а також послідовну реалізацію національно-державних інтересів.

Національна безпека має забезпечувати такий стан зовнішнього середовища, яке дозволяє підтримувати нормальне функціонування всієї держави, зберігати його суверенітет і територіальну цілісність.

Основним складовим елементом національної безпеки є національна економічна безпека, значення якої в сучасних умовах все більш посилюється під впливом глобалізації та інтеграції світової економіки.

Національна економічна безпека – це режим функціонування національної економіки, який дозволяє підтримувати прийнятні умови життєдіяльності населення – якість, рівень життя та забезпечення економічними ресурсами в тому обсязі, який необхідний для забезпечення стійких темпів економічного зростання.

Економічна безпека заснована на незалежності, стабільності і зростанні національної економіки, що є обов'язковою умовою нормального її функціонування.

Перед національною економічною безпекою встановлюються наступні завдання:

- прогнозування появи внутрішніх і зовнішніх загроз;
- розробка та реалізація необхідних заходів щодо зниження ступеня впливу внутрішніх і зовнішніх загроз;
- захист суверенітету і територіальної цілісності України;
- розробка та реалізація економічної політики, спрямованої на активізацію економічного зростання;
- створення умов науково-технічної та технологічної незалежності;
- забезпечення безпеки людини і громадянина, його прав і свобод;
- підвищення ефективності державного апарату;
- підтримання балансу міжнаціональних відносин;
- створення умов дотримання законодавства;
- формування взаємовигідних відносин з іншими державами;
- стриманість військового потенціалу країни;
- поліпшення екологічного стану;
- інтеграція національної економіки у світове господарство;
- формування єдиного економічного простору з країнами СНД та дальнього зарубіжжя;
- захист на світових ринках інтересів вітчизняних виробників;
- формування режиму фінансово-кредитної незалежності;
- посилення державного регулювання іноземних компаній, що здійснюють господарську діяльність на території країни;

- формування ефективного правового поля діяльності господарюючих суб'єктів;
- виведення національної економіки з кризи.

Основа національної безпеки складають національні інтереси – сукупність взаємопов'язаних і врівноважених між собою інтересів держави, суспільства і індивідуума.

Таким чином, економічна безпека являє собою сукупність внутрішніх і зовнішніх умов, що сприяють ефективному динамічному зростанню національної економіки, її здатності задовольняти потреби суспільства, держави, індивіда, забезпечувати конкурентноздатність на зовнішніх і внутрішніх ринках, що страхує від різного роду погроз і втрат.

Економічна безпека країни повинна забезпечуватися, насамперед, ефективністю самої економіки, тобто, поряд із захисними заходами, здійснюваними державою, вона повинна захищати сама себе на основі високої продуктивності праці, якості продукції тощо. Забезпечення економічної безпеки країни не є прерогативою якого-небудь одного державного відомства, служби. Вона повинна підтримуватися всією системою державних органів, всіма ланками і структурами економіки.

Список використаних джерел:

1. Соколов, В. Национальные экономические интересы: выработка консенсуса [Текст] / В. Соколов // МЭ и МО. – 2008. – № 3. – С. 218.
2. GR та PR менеджмент в контексті економічної безпеки: Монографія / за ред. проф. Мігус І.П. – Черкаси: ПП Чабаненко Ю.А. – Черкаси, 2014. – 376 с.
3. Урсул А.Д. Устойчивое развитие и безопасность: будущее России в глобально-экологическом ракурсе / А.Д. Урсул // Устойчивое развитие. Информационный сборник. Вып. № 2 (4). – М.: ВИНТИ 2009. – С. 4-41.
4. Філяр С.В. Сучасні вимоги забезпечення економічної безпеки регіонів // Перспективи управлінської діяльності суб'єктів господарювання в контексті економічної безпеки: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 28-30 березня 2014 р. – Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю.А., 2014. – С. 134-136.

Почтарь А.О., студент

Андрушкевич Н.В., к.е.н., доцент
ПВНЗ «Європейський університет»

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ

Загроза економічній безпеці – це загроза економічному суверенітету. А це означає поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів. Урешті-решт країна може втратити свою територіальну цілісність і незалежність

Найважливішим принципом формування в Україні цивілізованих ринкових відносин є досягнення економічної безпеки держави. Така постановка питання обумовлює необхідність системного теоретико-методологічного дослідження означеної проблеми в різних її аспектах і проявах, оскільки загроза економічній безпеці – це загроза економічному суверенітету. А це, у свою

чергу, означає поступову втрату країною власності на своє національне багатство, утрату можливості визначати й проводити незалежну політику в інтересах свого народу, поступове перетворення країни на сировинний придаток, джерело дешевих трудових, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів. Урешті-решт країна може втратити свою територіальну цілісність і незалежність. Усе сказане передбачає необхідність постійного дослідження проблеми економічної безпеки України, що обумовлює актуальність означеної проблеми для будь-якої країни. Щодо сучасної України, то ця проблема є надзвичайно актуальною у зв'язку із сучасним станом національної економіки.

Реалізація будь-якої мети починається зі з'ясування сутності досліджуваного об'єкта, механізму його функціонування, чинників, суперечностей та тенденцій розвитку тощо. До того ж дослідження сутності певного об'єкта передбачає конкретну наукову базу, методологічне підґрунтя, на яке спирається наукова побудова теорії. Насамперед ми вважаємо за необхідне розглянути загальний стан національної економіки України. А він характеризується як той, що не відповідає позитивному [1, с. 81-84].

Умовою економічного розвитку країни та її реальної інтеграції в Європейське Співтовариство є забезпечення високих темпів економічного зростання та економічного розвитку. Міжнародний досвід уже давно довів, що для цього країна повинна інвестувати в економіку не менше 19-25 % ВВП. Щодо нашої країни, то показник інвестицій у національну економіку за весь період незалежності (до початку кризи 2008 року) коливався в межах 13-17%. Криза суттєво підірвала інвестиційну спроможність України. У 2012 році країна інвестувала в основний капітал менше 151,8 млрд. грн., що становило 16,7 % ВВП і в 1,54 рази менше абсолютного рівня цього показника в 2011 році. Індекс інвестицій в основний капітал у 2012 році порівняно з попереднім роком становив 65,1 %. А індекс капітальних інвестицій – 70,9 %.

Щодо спроможності держави й підприємницьких структур до інвестицій, то необхідно зазначити, що з державного бюджету в останнє десятиліття фінансувалося всього 5-7 % інвестицій в основний капітал. А в 2013 році – усього 4,4 %. Найбільш потужним джерелом інвестування в основний капітал залишаються власні кошти підприємств: у 2013 році їх частка становила 63,4 %, збільшившись порівняно з 2012 роком, коли вона становила 56,7 %. Але при цьому абсолютний обсяг інвестицій в основний капітал, вкладених за рахунок власних коштів підприємств і організацій, скоротився зі 132138 млн. грн. у 2012 році до 96019 млн. грн. у 2013 році, або майже в 1,4 рази.

Низька інвестиційна спроможність країни в цілому та її економічних суб'єктів не дає змогу реалізувати їхній інноваційний потенціал. Інновації потребують значного обсягу коштів не тільки на наукове продукування інноваційних технологій та інноваційних продуктів, але й на втілення їх у практику. Порівняно з 2012 роком інноваційна здатність промислових підприємств у 2013 році скоротилася майже в 1,5 рази, а питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової в період 2004-2014 років становила всього 7-8 % і теж має стійку тенденцію до зниження.

Також слід додати й такий факт: у цілому по національній економіці знос основних фондів сягнув за 61,2 %, а по окремих регіонах країни – перейшов межу 80 %. Ураховуючи таке становище з основним капіталом, стає ще більш зрозумілим значення й необхідність великих обсягів інвестицій у національну економіку, без чого Україна вже підпадає під критерій економічно небезпечних країн. Отже, це ще раз підкреслює необхідність дослідження механізмів забезпечення економічної безпеки держави [2, с. 124-125].

Щодо методологічних засад, на яких базується авторський підхід до розв'язання означеної проблеми, то вони такі:

1. Розуміння сутності та структурних елементів економічної безпеки обумовлене соціально-економічним становищем країни. Питання стоїть так: чи існує загроза безпеці країни, чи її немає? Якщо в країні відсутня матеріальна основа захисту економіки, відсутні механізми використання конкурентних переваг, якщо країна не здатна створити й зберегти гідний рівень життя своїм громадянам, то зрозуміло, що загроза економічній безпеці існує. Отож, під економічною безпекою ми розуміємо здатність національної економіки забезпечити стабільне економічне зростання й соціально-економічний розвиток суспільства як умови підвищення добробуту народу.

У зв'язку із цим можна характеризувати поняття «економічна безпека» як багатоаспектне, що охоплює фінансову, енергетичну, технологічну й технічну, екологічну й соціальну сфери.

2. Багатоаспектність та складність системи обумовлює необхідність застосовувати структурно-функціональний підхід до її вивчення. Перелічені вище структурні елементи системи економічної безпеки виконують певні функції, забезпечуючи її стабільний стан. Якщо структура «мертва», тобто структурні складові системи не виконують відповідних їм функцій, організм гине й припиняє функціонувати як єдине ціле.

Розглянемо приклад функціонування податкової складової економічної безпеки. Відомо, що податки – основа державної казни. Відтак виконання податковою системою фіскальної функції спонукає до підвищення рівня оподаткування й обсягів податків. Але наслідком цього є зменшення доходів суб'єктів підприємницької діяльності й скорочення обсягів інвестування в економічний розвиток. А це – прямий шлях до економічної небезпеки. Показником того, наскільки не безпечна сучасна національна економіка, є державний борг країни.

3. Щодо функцій економічної безпеки як єдиного цілого, то вона покликана забезпечити незалежність країни в усіх її проявах – від економічної до політичної. Причому в цьому контексті саме економічна незалежність обумовлює незалежність політичну. Простим прикладом взаємообумовленості економічної й політичної безпеки є такий: кожна країна має захищати свої кордони, для чого необхідні матеріальні умови – наявність армії, здатної захистити рубежі країни. А це передбачає високий рівень її озброєності, високі технології у сфері воєнного виробництва, високий рівень освіти військових тощо. Як відомо, усе назване – питання державного бюджету, обсяг якого залежить від рівня економічного розвитку країни.

4. Таким чином, структура економічної безпеки – це похідна від структури економічної системи. Її матеріальним підґрунтям є власність громадян країни на національне багатство, на сукупність накопичених матеріальних, духовних, інтелектуальних й інших ресурсів. Ідеться про використання продуктивних сил суспільства (як елемента структури економіки) [3, с. 71-73].

Отже, у механізмі забезпечення економічної безпеки об'єктивно мають поєднуватися ринкові й державно-адміністративні методи й важелі. Таке поєднання, на нашу думку, проявляється у використанні економічних важелів управління забезпеченням економічної безпеки. Економічні (ринкові) важелі регламентуються адміністративно-правовими методами. У свою чергу, адміністративні методи спираються на певну правову базу й використовують ринкові важелі регулювання процесу забезпечення економічної безпеки. Основними напрямками забезпечення економічної безпеки країни є формування матеріальної бази виробництва на інноваційно-інвестиційній основі; розвиток людського потенціалу та його трансформація в людський капітал; розвиток відносин власності й формування реального власника, здатного виконати функцію накопичення капіталу, розширення виробництва; розвиток прогресивного господарського механізму, який поєднує найважливіші елементи – стимулювання праці й виробництва взагалі.

Список використаних джерел:

1. Козак О. В. *Проблеми розвитку малого підприємництва в Україні* / О. В. Козак // *Сучасні проблеми інноваційного розвитку держави: матеріали IV наук.-практ. конф.* – Дніпропетровськ, 2010. – 151 с.
2. Похилюк В. В. *Держава в транзитивній економіці: регулювання економіки, аналіз та стан економічної безпеки*: В. В. Похилюк. – Полтава, 2011 – 403 с.
3. Реверчук Н. Й. *Управління економічною безпекою підприємницьких структур*: Н. Й. Реверчук. – Львів: ЛБІ НБУ, 2010. – 195 с.

Трусевич А.М., д.э.н., доцент
Бэлцкий государственный университет
имени А. Руссо (Молдова)

НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

В начале XXI века происходит образование факторов, формирующих глобальную нестабильность, транснациональные угрозы и ставящих человечество перед проблемой выживания. К ним относятся: мировой финансово-экономический кризис, интенсивное истощение природных ресурсов, нестабильность в политической, экономической и социальной сферах; рост коррупции, криминализация экономики и общества, создание глобальной сети международного терроризма; увеличение антропогенной и техногенной нагрузки на окружающую среду, грозящее экологической катастрофой и т.д.

Проблемы защиты от глобальных угроз, обеспечения безопасности, в том числе и в экономической сфере, всего населения планеты и отдельного индивидуума выходят на первое место в системе приоритетов человечества, потеснив заботы о повышении конкурентоспособности, производительности труда, создании новых технологий.

Важное место в практическом и теоретическом отношении занимает проблематика экономической безопасности Республики Молдова в условиях глобализации.

Проблема экономической безопасности для Республики Молдова в первой половине XXI века формулируется достаточно просто: успеет ли Молдова в среднесрочной перспективе войти в число развитых государств, либо останется в группе самых бедных стран Европы?

В Республике Молдова существует несколько тенденций, мешающих экономической безопасности страны:

- зависимость экономики от импорта энергоносителей;
- стремительное старение производственного фонда;
- отсутствие привлекательности молдавских предприятий для инвестиций;
- вытеснение Молдовы с традиционных внешних рынков;
- криминализация и политизация бизнеса;
- значительный импорт товаров;
- тяжелое положение многих отраслей;
- социальные проблемы.

Все это говорит, что Молдове необходима новая модель развития национальной экономики и здесь необходимо отметить, что роль человеческого капитала и развитие малого бизнеса будут иметь важное значение для нашей страны.

Можно выделить ряд основных показателей, которые определяют уровень развития развитых государств:

- во первых, это величина ВВП на душу населения, так в 2013 году по данным Департамента статистики она составила 2229 долларов США, тогда как в группе развитых государств она составляет 35-45 тысяч долларов:

- во-вторых качество и структура национальной экономики, доля в ней наукоемких и информационных технологий;

- в-третьих, способность в ближайшее время пройти «точку необратимых перемен» (Tipping Point) в развитии национальной экономики в целом и в ряде важнейших отраслей;

- в-четвертых, существование у политического класса страны адекватных представлений относительно основных закономерностей в развитие современного мира, способности правящей элиты эффективно управлять государством и национальной экономикой;

- в-пятых, создание эффективной политической системы, соответствующей современному уровню социально-экономического развития развитых стран - эффективной политической системы способной обеспечить ускоренные темпы развития национальной экономики, определяющей благосостояние общества и государства.

В настоящее время многие страны мирового хозяйства проходят этап постиндустриального развития, в результате чего меняется структура мировой экономики. В этих условиях для экономической безопасности Молдовы большое значение имеют темпы экономического развития.

В процессе глобализации для стабильности и суверенитета Республики Молдова в условиях жесткой конкуренции между государствами и государствами нам необходимо не просто экономический рост, а опережающее темпы развития.

В условиях глобализации меняются формы этой конкуренции, то есть она делается более жесткой и беспощадной. В современных условиях многие государства используют конкуренцию и своё влияние на монопольных рынках в качестве инструмента своей политики.

В XXI веке не одна страна не может оставаться вне процессов глобализации в связи с этим возникает вопрос, какое место Молдовы в этом процессе? Для ответа на этот вопрос необходимо рассмотреть несколько важных социально-экономических аспектов:

- какое место в мире Молдова реально занимает сегодня;
- на какое место она может претендовать в ближайшее время или через много лет;
- какие действия следует предпринять, чтобы войти в завтрашний мир, располагая новыми возможностями для дальнейшего развития

Для того, что эффективно решать проблему экономической безопасности и технологического отставания Молдовы, уже недостаточно только одних экономических и рыночных механизмов. Необходимо разработать комплекс политических, социальных, экономических и административных мер, взаимно дополняющих и усиливающих друг друга.

Необходимо отметить, что для экономической безопасности образование, знание и информация станут важнейшей производительной силой, которая сформирует уникальный интеллектуальный ресурс, отличающийся новыми качествами и характеристиками.

*Філяр С.В., к.е.н.,
доцент кафедри фінансів, обліку і аудиту,
ЧФ ПВНЗ «Європейський університет»*

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МОНІТОРИНГУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНІВ

На сучасному етапі забезпечення економічної безпеки є гарантією незалежності України, умовою стабілізації та ефективної життєдіяльності суспільства. Проблеми забезпечення економічної безпеки України як умови її відродження привертають увагу політичних діячів, науковців та широких верств населення.

Економічна безпека держави характеризується сукупністю умов, за яких забезпечуються захист національних економічних інтересів та утримання соціально-економічних параметрів у межах нормативних значень, завдяки чому національна економіка зберігає здатність задовольняти у довгостроковому режимі потреби суспільства, генерувати інноваційні зрушення та реалізувати конкурентні переваги країни в рамках міжнародного поділу праці [5].

Динамічні зміни сучасної економіки, наявність внутрішніх та зовнішніх загроз порушення рівноваги, можуть негативно впливати на здатність до забезпечення безпеки, знижуючи конкурентоспроможності держави. Особливим механізмом забезпечення економічної безпеки на загальнодержавному рівні є моніторинг факторів та загроз економічній безпеці регіонів.

Моніторинг визначається як комплекс наукових, технічних, технологічних, організаційних та інших засобів, які на основі організованого спостереження забезпечують систематичний контроль за станом та тенденціями розвитку суспільних процесів. Завданнями моніторингу стану економічної безпеки регіонів є періодичний збір, обробка й аналіз інформації; оцінка та прогнозування соціально-економічних чинників; доведення об'єктивної та достовірної інформації про стан об'єктів безпеки та можливі його відхилення до суб'єктів прийняття управлінських рішень. Результати моніторингу факторів економічної безпеки регіонів є основою для розробки стратегії економічної безпеки держави та її реалізації через регулювання найбільш важливих соціально-економічних процесів для підтримки стану економіки на безпечному рівні.

З метою моніторингу рівня економічної безпеки регіонів України доцільно використовувати певний набір індикаторів. Найбільш широке поширення отримали офіційні методики оцінювання рівня економічної безпеки та рівня соціально-економічного розвитку для макrorівня (розроблені Міністерством економічного розвитку і торгівлі) та для регіонального рівня (розроблені Держстатом України). Авторська система показників економічної безпеки та методика їх оцінки представлена Сухоруковим А.І. [6].

В узагальненому вигляді система показників-індикаторів економічної безпеки включає в себе оцінки ресурсного потенціалу та можливостей його розвитку; рівня ефективності використання ресурсів; конкурентоспроможність економіки; цілісності території та економічного простору; суверенітету; незалежності і можливості протистояння зовнішнім загрозам; соціальної стабільності та умов запобігання та вирішення конфліктів.

Моніторинг економічної безпеки на регіональному рівні більшістю авторів проводиться за такими елементами, як виробничий потенціал; демографічні процеси; зайнятість населення; рівень життя населення; бюджетна та фінансова сфера; науково-технічний потенціал; навколишнє природне середовище.

На регіональному рівні можуть бути використані й інші показники економічної безпеки: питома вага регіону у ВВП країни; платіжний баланс регіону; сальдо експорту-імпорту, рівень безробіття, соціальна активність населення, криміногенна обстановка, демографічна ситуація в регіоні,

інвестиційний клімат. Подібні показники, які отримують кількісне вираження, дозволяють завчасно сигналізувати про небезпеку і вживати заходів щодо її попередження.

Огляд існуючих підходів до інтегральної оцінки рівня економічної безпеки держави виявив ряд недоліків як щодо складу індикаторів, так і стосовно методології інтегрального оцінювання. Визначені недоліки значно обмежують можливості їх застосування та обумовлюють доцільність удосконалення методологічних підходів.

На сучасному етапі, за переконанням автора, замість трудомістких у створенні та підтримці моніторингових систем, більш доцільним є застосування систем, побудованих на рейтингових оцінках.

Рейтинг являє собою систему упорядкування у вигляді списку якості об'єктів на основі кількісних та бальних оцінок. На практиці рейтинг являє собою інтегральну багатокритеріальну кількісну величину. Рейтинг як інструмент оцінки одного об'єкта відносно іншого застосовується у багатьох сферах та напрямках діяльності.

Основним завданням рейтингових оцінок економічної безпеки регіонів є створення зручного інформаційно-довідникового інструментарію для моніторингу процесів та визначення ключових загроз економічній безпеці на регіональному рівні.

Рейтинги економічної безпеки регіонів доцільно складати на основі таких джерел інформації:

- статистична звітність регіонального розвитку;
- звітність державних наглядових органів, у тому числі акти перевірок і протоколи порушень, а також дані про накладені штрафи та стягнення;
- аналітичні документи;
- результати соціологічних опитувань.

Найвищий показник рейтингу свідчить, що досягнуті результати відповідають кращому світовому досвіду, найгірший показник рейтингу свідчить про відсутність ефективної системи забезпечення економічної безпеки.

Методологія рейтингового оцінювання рівня економічної безпеки регіонів дозволяє:

- оцінити рівень економічної безпеки окремих регіонів як кінцевий результат соціально-економічного розвитку;
- отримати узагальнюючий показник на основі системи індикаторів економічної безпеки;
- здійснити порівняння окремих регіонів за рівнем економічної безпеки;
- визначити найбільш небезпечні з точки зору економічної безпеки території;
- мати уявлення про пріоритетність заходів щодо забезпечення економічної безпеки.

Таким чином, на сучасному етапі рейтингова оцінка може бути об'єктивним індикатором рівня управління економічною безпекою регіонів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» від 08.09.2005 № 2850-IV
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» від 21.07.2006 р. № 1001.
3. Данієв Ю.Ф., Ладигін І.П., Фалько Л.В., Чумін Г.В. Експертні методи і завдання безпеки життєдіяльності населення // Матеріали I Регіональної науково-практичної конференції “Безпека життєдіяльності населення: проблеми та шляхи їх розв’язання: Економіка природокористування”. Зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 1995. – С. 54 – 56.
4. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / [Мазаракі А.А, Мельник Т.М., Бохан А.В., Головня Ю.І. та ін.] за заг. ред. А.А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2010. – 660 с.
5. Система економічної безпеки держави / Під заг. ред. д.е.н. проф. Сухорукова А.І. / Національний інститут проблем міжнародної безпеки при РНБО України. – К.: ВД «Стилос», 2010. – С. 366-394.
6. Сухоруков А.І. Теоретико-методологічний підхід до інтегральної оцінки та регулювання рівня економічної безпеки держави / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі // Банківська справа. – 2011. - № 4. – С. 13-32.

Шевченко Є.Г., студент,
Балоха І.О., студент,
Чередниченко В.В., к.е.н., доцент
кафедри менеджменту та економічної безпеки
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

МИТНА БЕЗПЕКА ЯК ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

В умовах сучасних економічних та політичних змін захист національних економічних інтересів та сприяння економічній безпеці держави набуває пріоритетного значення.

Економічна безпека – це стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, забезпечувати високу конкурентоспроможність у світовому економічному середовищі і характеризує здатність національної економіки до сталого та збалансованого зростання.

Відповідно до Концепції економічної безпеки країни, економічна безпека країни – це спроможність національної економіки забезпечити свій вільний, незалежний розвиток і утримувати стабільність громадянського суспільства та його інститутів, а також достатній оборонний потенціал країни за різних несприятливих факторів та варіантів розвитку подій, та здатність Української держави до захисту економічних інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Необхідно відмітити, що економічна безпека є досить складним механізмом, який складається зі значної кількості взаємопов’язаних частин. Її можна розглядати як мікро-, мезо- так і на макрорівні.

Макроекономічний аспект економічної безпеки передбачає формування економічної безпеки країни, під якою доцільно розуміти здатність держави забезпечити та підтримувати оптимальні умови для її економічного розвитку,

гарантувати належний рівень життя громадян й реалізацію державних інтересів.

Мезорівень економічної безпеки полягає у забезпеченні регіональної економічної безпеки, яку доцільно розглядати, як здатність регіону протистояти негативному впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ і спрямованість ефективно використовувати потенціал регіону.

Мікрорівень економічної безпеки полягає у забезпеченні економічної безпеки окремих суб'єктів господарювання.

У зв'язку з вищезазначеним пріоритетним завданням для кожного державного органу влади є захист національних інтересів та гарантування економічної безпеки держави. Так, в умовах активізації експортно-імпортних операцій країна зустрічається із проблемою зростання обсягів контрафактних та контрабандних товарів, що з'являються на внутрішньому ринку, різкими коливаннями валютного курсу, відсутністю нових потужних виробничих комплексів, які зможуть виготовляти конкурентоспроможну продукцію, яка відповідала б міжнародним стандартам, необхідністю впровадження ефективної системи державного регулювання ринкових відносин, формуванням нових тенденцій в процесі здійснення ринкового нагляду за діяльністю підприємств, доцільністю застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання тощо. Державними органами, які першочергово повинні реагувати на будь-які зміни в сфері зовнішньоекономічної діяльності держави є митні органи, на які покладається обов'язок гарантування митної безпеки.

Проблемі захисту митної безпеки в сучасному економічному просторі приділяється особлива увага. Саме від впровадження сучасних методів відстеження «тіньових» схем перетину державного кордону, а також розроблення та здійснення спільних попереджувальних заходів залежить стабільність у функціонуванні економічної системи та можливість її подальшого розвитку.

Митна безпека є одним із ключових напрямів розвитку системи національної безпеки. Від вірно обраного та чітко окресленого вектору ведення зовнішньоекономічної політики та цілеспрямованості виконавчої влади залежить ефективність та економічна доцільність від проведених заходів із реорганізації та модернізації існуючої системи.

Головна мета забезпечення митної безпеки – це досягнення необхідного рівня надійності митної системи, зокрема досягнення усталеної та передбачуваної роботи митної служби, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізація ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на зовнішньоекономічну діяльність.

Митна безпека в процесі захисту національних інтересів держави та суспільства згідно чинного законодавства України, а також ратифікованих договорів та угод про міжнародне співробітництво повинна забезпечити:

- переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів;

- здійснення митного регулювання, пов'язаного з установленням розмірів податків і зборів та повнотою їх справляння;
- застосування митних процедур, заходів митно-тарифного й нетарифного регулювання;
- проведення робіт, направлених на боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил;
- виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи.

В процесі забезпечення митної безпеки суб'єктом виступають митні органи, а об'єктом – захист економічних інтересів держави в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Важливим інститутом у формуванні та функціонуванні митної безпеки є безпосередньо митні органи. Головним завданням митних органів України є наповнення держбюджету та захист національних інтересів країни.

Митна служба є важливим регулятором зовнішньоекономічної діяльності країни. За умови ефективно розробленої системи управління митницею можливо досягти значних позитивних зрушень в процесі захисту національних інтересів держави та суспільства в цілому. Формування механізмів управління митною безпекою та митницею розпочалося з моменту проголошення незалежності України. Саме в цей період створено Державний митний комітет, який в наступному перетворено в Державну митну службу України.

Отже, захист національних інтересів є пріоритетним завданням будь-якої держави. В умовах інтернаціоналізації та глобалізації, а також нестабільної політичної ситуації економічна безпека держави виходить на перший план. При цьому митній безпеці повинна приділятися особлива увага. Тому виокремлення основних пріоритетних напрямів реорганізації митної системи та вирішення питань, які носять не тільки нормативно-правовий, але практичний характер, надасть змогу державі вивести на новий рівень митні органи та підвищить ефективність їх роботи, а також надасть змогу активно співпрацювати з іноземними країнами в напрямку попередження митних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунків рівня економічної безпеки України» - [Електронний ресурс] / Режим доступу: Система ЛІГА:ЗАКОН, вільний – Заголовок з екрану.
2. Руда Т.В. Сутність та структуризація економічної безпеки - [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://dndims.com/upload/files/custom_security_1-2_2012.pdf, вільний – Заголовок з екрану.
3. Пашко П.В., Пісной П.Я. Митна політика та митна безпека України. -К.: Фінанси України, № 1, 2006. – с. 74-85.
4. Митний кодекс України: Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI із змінами та доповненнями - [Електронний ресурс] / Режим доступу: Система ЛІГА:ЗАКОН, вільний – Заголовок з екрану.
5. Бережнюк І.Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти [Текст] : монографія / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – 543 с.

*Якушик І.Д., д.е.н., професор
Бузинар Б.А., к.е.н., доцент
Драган О.О., к.е.н., доцент
Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі*

МОДЕРНІЗАЦІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІКИ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Україна практично стала випробувальним полігоном, першою країною на території якої ведеться так звана «гібридна війна» тіньовими воюючими сторонами якої є основні геополітичні суперники сучасного світоустрою.

Умови для розв'язання «гібридної війни» на території України створив інституціональний крах, до якого країну підштовхували протягом останніх років. Майдан, по своїй суті, став апогеєм делегімітизації влади, до якої бездумно і безвідповідально йшла влада керуючись шкурними інтересами несправедливого збагачення, корумпованістю, глибоко суперечливою соціально-економічною політикою, яка в своїй основі була підмінною вираженої стратегії соціально-економічного розвитку, примітивним популізмом.

Зміна влади, її якісний склад виявився не на висоті вимог часу. Нова влада не використала потенціалу сформованого потужного консолідуючого патріотичного настрою українського суспільства, який створював суттєвий запас міцності в умовах двохзначної інфляції, обвалу курсу гривні, зростаючого безробіття і згорання соціальних програм. Але термін експлуатації цього запасу міцності досить короткий. І він практично вичерпаний. Довіра до влади стрімко падає, зростають протестні настрої, все більше людей схилиються до думки про неспроможність влади реалізувати їхні сподівання. Тому, потрібна термінова реконсолідація суспільства на основі прагматичних несуперечливих взаємоприйнятних цілей і завдань. Потрібно чітко і гранично ясно показати короткострокову і середньострокову перспективу для ключових соціальних груп суспільства на конкретних напрямках.

Марна надія на те, що поштовхом до такої нової консолідації виступить презентована президентом стратегія реформ до 2020 року. Перелік шести десятків реформ вказує, скоріше на утопічність намірів, безвідповідальність авторів цих «маніловських» прожектів. До того ж, в цьому документі відсутній і натяк на механізм та інструментарій реалізації задекларованих намірів.

Стрижень реформ, на думку авторитетних науковців-аналітиків, принципово нова філософія державного будівництва, а саме – філософія максимально можливої лібералізації всіх сторін суспільного життя і, насамперед, економіки. [див. 1,2]

Серед пріоритетних перетворень слід виділити дерегуляцію, розвиток підприємництва, конкуренції, зниження податкового тиску, заходи по залученню інвестицій. Ліберальний принцип «менше держави» жодним чином не означає, що держава має бути слабкою не ефективною. Насправді є обернена залежність: «багато держави» - свідчення її слабкості. «Щоб управляти краще,

треба управляти менше» - такий непорушний принцип лібералізму[1]. Все це так, але схоже на те, що з ліберальними реформами ми дещо запізнилися. Адже отримуючи регуляторні і податкові послаблення, бізнес відповідає зростанням і розширенням, детінізацією своєї діяльності за умови наявності сформованих позитивних очікувань. Високі ризики фізичної безпеки в насиченому зброєю політизованому неврастенічному середовищі, непередбачуваність курсових коливань та інфляційної динаміки, розбалансованості банківської системи, втрата російських ринків і невизначеність в можливостях освоєння ринків на інших азимутах торгівлі – все це не може сприяти позитивності очікувань ні вітчизняним бізнесом, ні потенційними іноземними інвесторами. Однак це не означає, що з реформами слід почекати до кращих часів. Їх слід проводити негайно, але критерії їхньої черговості і реалізації слід вважати швидкість і надійність очікуваного ефекту.

Завдання реформ не в тому, щоб зруйнувати стару інституціональну модель, а в тому, щоб сформувавши принципову нову. На наш погляд, першочерговими цілями сьогодні повинні стати: відновлення економічного зростання, досягнення нової якості соціальної політики в умовах жорсткості бюджетних обмежень, розширення прав і можливостей регіонів. Для цього потрібна політична воля і тому в політичній сфері слід провести заходи щодо різкого скорочення можливостей для корупції, неухильне виконання норм права і забезпечення контролю за діяльністю держави з боку громадянського суспільства. Дієвість механізму громадянського суспільства закладено в нашій генетиці: у роки бездержавності нація відтворювала свої цінності, спираючись на потенціал громадянського суспільства. Цей потенціал ми повинні максимально реалізувати і в нашій надзвичайній ситуації. Саме на цій основі використовуючи жорсткі адміністративні методи, забезпечивши запуск економіки, що стагнує, можна буде переходити до акценту на ліберальні реформи.

Слід чітко усвідомлювати, що протягом років буде потрібен високий рівень військових видатків, їх об'єктивна неминучість. Цю неминучість слід використати з позитивним ефектом для економіки. Стимулюючий ефект від військових видатків можливий, якщо вони стають механізмом запуску пакетів цивільних додатків оборонних підприємств, які перетворюються в локомотиви інноваційного розвитку країни. Для цього потрібно реформувати систему оборонних закупок, максимально диверсифікувавши поставки продукції не військового призначення і товарів подвійного використання. Українська оборонка повинна набути нової якості, бо вона і досі в значній мірі використовує управлінські механізми радянського минулого. Створення системи «довгого» кредитування у банківському секторі і спрямування держінвестицій через Банк реконструкції і розвитку повинні оживити реакцію вітчизняного виробництва на оборонні замовлення.

Експортна політика повинна показати вітчизняним виробникам, які втратили російські ринки, їх перспективи на інших напрямках торгівлі, а також максимально використовувати вікно можливостей в рамках наданих

Євросоюзом преференцій, створити потужний пул експортерів, який буде формувати регіональні і секторальні точки зростання.

Кардинально слід змінити підходи і в енергетичному секторі, який глибоко залежить від імпорту енергоресурсів. З відомих причин стає очевидною неспроможність існуючих орієнтирів диверсифікації енергетики на основі розширення використання вугілля. Змістом нової енергетичної стратегії повинна стати першочерговість завдань енергоефективності та енергозбереження, які, в свою чергу, здатні отримати максимальну підтримку на всіх рівнях суспільства в силу обставин, що склалися. Реконсолідація суспільства повинна, в першу чергу, відбуватися на регіональному рівні. Передати максимальну частину відповідальності за умови життєдіяльності людей на рівні регіону – в інтересах і центральної влади, яка і без того все частіше стає об'єктом незадоволення населення. Безумовно це вимагатиме радикальної зміни міжбюджетних потоків і розширення повноважень місцевої влади з приводу розпорядження ресурсами регіону.

Банківський сектор економіки, його існуюча модель є чи не основною причиною економічної кризи, яка розгортається в Україні: непомірно високі відсоткові ставки за кредитами, що базуються на таких же непомірних депозитних ставках і ставці рефінансування НБУ. Тому для виходу із кризи і реалізації реформ в економіці, в цій сфері потрібні наступні кроки:

1. Прийняти поправки до законів, що дозволить обмежити на законодавчому рівні депозитні ставки в гривні 8-10% річних і кредитів на рівні не більше, як 12-14% при показниках інфляції до 13%, що на сьогодні є найоптимальнішим шляхом виходу із кризи як банківської системи, так для економіки загалом.

Результуюче зменшення процентної ставки в двічі призведе до значного зменшення інфляції. Валютні ставки мають бути ще нижчими - 2-3%. Цей захід вирішує проблему ажіотажного попиту на готівкову валюту. Він зменшиться вразі тому, що мрія кожного вкладника забрати гривню і конвертувати в долар і покласти знову на депозит під 12% втратить сенс, а заодно, і курс гривні стабілізується.

2. Національному банку слід встановити прийнятну облікову ставку і перейти до таргетування інфляції, не інфляційної емісії та кредитування комерційних банків. НБУ повинен наситити економіку грошима настільки, наскільки вона їх потребує при заданій інфляції. Ніяких штучних обмежень в емісії бути не може, бо так працює сьогодні весь світ.

Якщо бізнес зможе взяти кредит не під абсурдні, а під нормальні відсотки, тоді він легко буде їх обслуговувати і успішно розвиватиметься, нарощуючи виробництво товарів і послуг. Домогосподарства, взявши дешеві кредити забезпечать необхідне зростання попиту, економіка запрацює, припинивши низку банківських банкрутств. За наявності дешевих гривневих кредитів підприємства та фізичні особи відмовляться від кредитів у валюті і започаткується процес зворотний доларизації економіки.

3. Існуючі кредити реструктурувати з врахуванням нових процентних ставок, що дасть можливість позичальникам не збанкрутувати, а потім

обслуговувати кредити і у такий спосіб зберегти банківську систему від повного розвалу.

4. Віднайти кошти, виділити з бюджету або запозичити на зовнішніх фінансових ринках для фінансування інфраструктурних проектів, що слугуватиме каталізатором економіки. За належної розробки та реалізації таких проектів іноземні інвестори вкладатимуть необхідні кошти.

Реалізація перелічених кроків дасть можливість:

- підвищити економічну активність усіх суб'єктів економічної діяльності і , таким чином, забезпечити зростання виробництва та ВВП;
- зберегти підприємств і банки від банкрутства;
- значно підвищити ліквідність банків;
- забезпечити збереження депозитів;
- зменшити інфляцію та зупинити девальвацію гривні;
- залучити як внутрішні, так і зовнішні інвестиції в реальний сектор економіки;
- запустити процес дедоларизації економіки та різко зменшити кількість валютних кредитів;
- зменшити попит на готівкову валюту, що, безумовно, допоможе стабілізувати курс гривні.

Список використаних джерел:

1. Гальчинський А. «Бюджетна похоронка». – «Дзеркало тижня», №1 (197), 17-23 січня 2015.
2. Жаліло Я. «Війна, мир і економіка» - «Дзеркало тижня», №41 (187), 8 листопада 2014.

СЕКЦІЯ 9. Безпека банківської діяльності

Водяник Т.В.

Черевко О.В., д.е.н., доцент,
професор кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В теперішніх умовах одним з глобальних проблем розвитку цивілізації безпека виступає як соціально-економічне явище. Сфера застосування безпеки досить широка і стосується практично всіх сторін.

Сьогодні в Україні відбувається процес становлення якісно нового фінансового механізму економічних відносин, суб'єктами яких виступають банки. Це головна характерна риса, що відрізняє банківську систему України від недавньої неринкової економіки адміністративно-командного типу, хоча тепер рівень, досягнутий вітчизняною економічною системою протягом перехідного періоду, характеризується ще слабким загальним розвитком ринкових інститутів [3].

Прогрес у реформуванні банківської системи видається відчутнішим порівняно з іншими секторами господарства та з огляду на основні етапи її розвитку за період від початку впровадження ринкових перетворень. Багаторічним підсумком поетапної напруженої роботи було не лише реформування існуючої, але і створення нової банківської системи України. Це дозволило: створити початкову нормативно-правову базу для провадження монетарної політики та банківського нагляду; а також дворівневу банківську систему, валютний ринок цінних паперів; провести грошову реформу і ввести національну грошову одиницю - гривню; створити національну платіжну систему із запровадженням нових прогресивних технологій перерахування коштів на основі електронних платежів; провести реформування бухгалтерського обліку та звітності у банках; подолати гіперінфляцію, домогтися керованості інфляцією; наблизити банківську систему України до завдань ринкової структури та інтересів національної економіки.

Безпека банку — стан стійкої життєдіяльності. Таким чином забезпечується захист від зовнішніх та внутрішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування, а також реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку [1].

Безпека банківської діяльності має багатофункціональний і комплексний характер. Від ефективності її організації залежать практично всі аспекти і напрями банківської діяльності. Вона базується на визначенні загроз, що перешкоджають стійкому розвитку банків [2].

З точки зору проблеми, що досліджується, головною метою безпеки є забезпечення стійкого функціонування банків в умовах їх взаємодії з екзогенним та ендогенним середовищами, які постійно змінюються, а також виявлення і нейтралізація зовнішніх та внутрішніх загроз стійкого функціонування банків, організація протидії цим загрозам, мінімізація наслідків їх впливу.

Основне завдання — виключити можливість нанесення банку збитків або упущення вигоди та забезпечити ефективну його діяльність і якісну реалізацію всіх операцій та угод.

Головним критерієм ефективності та якості безпеки банку є стабільність його фінансового й економічного розвитку відповідно до планів і завдань незалежно від зміни ситуації.

Систему ББД можна визначити як організовану сукупність спеціальних органів, коштів, методів і заходів, що забезпечують захист діяльності від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. Система безпеки банків в основному базується на використанні силових, технічних засобів захисту та фізичній охороні банку при недостатньому обліку чинників, які носять фінансовий характер. Основними інтересами банків, якщо розглядати життєво важливі, є придбання, накопичення та розподіл у відповідності з уставними цілями грошових коштів. Всі інші сфери діяльності банків мають підпорядкований характер і витікають із основної мети – отримання прибутку. Безпека діяльності банків щодо отримання прибутку являє собою стан захищеності самого банку та його клієнтів від загрози можливих збитків. У банківській практиці такі загрози прийнято називати ризиками.

Загальна схема організації безпеки містить заходи, що здійснюються послідовно або одночасно, а саме: формування необхідного ресурсного потенціалу (капіталу, персоналу, прав, інформації, технології та устаткування); загальностратегічне прогнозування та планування безпеки за функціональними складовими; стратегічне прогнозування для забезпечення фінансової стійкості банків; загальнотактичне планування безпеки за функціональними складовими; тактичне прогнозування в системі забезпечення фінансової стійкості банків; здійснення функціонального аналізу рівня безпеки; загальна оцінка досягнутого рівня безпеки. Тільки за умови здійснення в необхідному обсязі зазначених заходів можна досягти належного рівня безпеки банківської діяльності.

Список використаних джерел:

1. *Безпека банківської діяльності; підручник / М.І. Зубок, С.М. Яременко. – К.: КНЕУ, 2012. – 477, [3] с.*
2. *Черевко О. В. Гроші поза банками. Як залучити їх в офіційну економіку? // Вісник НБУ. – 2000. – № 12. – С. 10-11. – 0, 3. д. а.*
3. *Черевко О. В. Перспективи розвитку нормативно-правової бази детінізації економіки України // Соціально-економічні дослідження в перехідний період (Збірник наукових праць) / НАН України. Інститут регіональних досліджень; Редкол.: Відп. ред. акад. НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2004. – Вип. I (XLV). – С. 54–60. – 0,5 д. а.*

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Сучасні умови, які пов'язані зі світовою економічною кризою, не дозволяють кредитно-фінансовій системі зневажливо відноситися до банківської безпеки. Звичайно, фінансова безпека комерційних банків потерпає від локальних і глобальних фінансових криз. Головними причинами банківської кризи можуть бути: недостатній нагляд за комерційними банками; слабе управління ними; надмірне втручання уряду у справи банків. Основною метою безпеки банківської діяльності вважається можливість заподіяння банку збитків або упущення вигоди; забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій та угод.

До основних завдань безпеки банківської діяльності входять: захист законних інтересів банку і його працівників; профілактика та попередження правопорушень і злочинних посягань на власність і персонал банку; своєчасне виявлення реальних і потенційних загроз банку, проведення заходів щодо їх нейтралізації; оперативне реагування елементів структури банку на загрози, що виникають, та негативні тенденції розвитку зовнішніх і внутрішніх обставин; виявлення внутрішніх і зовнішніх причин і умов, які можуть сприяти заподіяння банку, його працівникам, клієнтам і акціонерам матеріальної та іншої шкоди, перешкоджати їх нормальній діяльності; виявлення та формування причин і умов, сприятливих для реалізації банком своїх основних інтересів; виховання та навчання персоналу з питань безпеки; послаблення шкідливих наслідків від акцій конкурентів або злочинців, спрямованих на підрив безпеки банку; збереження й ефективне використання фінансових, матеріальних і інформаційних ресурсів банку.

Фінансова безпека банку – це захист фінансових інтересів банку, його фінансової стійкості і середовища в якому він функціонує. Загрози для фінансової безпеки комерційних банків проявляються у вигляді: шахрайства з рахунками клієнтів банку; неповернення кредитів; підроблених платіжних документів, крадіжки фінансових коштів із кас та інкасаторських машин. Фінансові ризики здебільшого виникають унаслідок недотримання банківськими спеціалістами принципів забезпечення фінансової безпеки. І ця проблема інтернаціональна.

Серед найпоширеніших внутрішніх ризиків фінансової безпеки банків такі:

- неправомірна розтрата коштів службовцями банків;
- незаконне привласнення доходу;
- фальшування витрат;
- зловживання реальними активами банку чи клієнта;
- перевищення повноважень управлінським персоналом;

- підробка документів або внесення до них недостовірних даних;
- шахрайство у сфері бухгалтерського обліку.

Фінансова безпека банківської системи залежить від декількох чинників:

1. Внутрішня і зовнішня політична і економічна стабільність;
2. Ступінь залежності банківської системи від внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування;
3. Ступені концентрації активів банків в різних державах або галузях промисловості;
4. Структура власності на банківські установи.

Для забезпечення фінансової безпеки банківської системи України органи нагляду Національного банку України і правоохоронні органи повинні виділити ресурси для збору і аналізу інформації, а також прийняття спеціальних законопроектів по запобіганню заходам, направлених на підрив фінансового стану банківської системи. Збір і аналіз інформації повинен носити постійний характер і проводитися в масштабі всієї банківської системи з використанням міжнародних зв'язків з іншими державами.

Недостатність власних коштів, цілеспрямований підрив ділової репутації, недосконала оцінка кредитних ризиків, відсутність бази даних про недобросовісних позичальників, недосконалість кадрової політики, використання фальшивих векселів, цінних паперів, «фишингові» атаки на інформаційну систему банків, зростання кримінальної активності загрожують фінансовій безпеці комерційних банків сьогоденної України.

Забезпечення фінансової безпеки комерційних банків та їх установ є дуже важливим ще й тому, що підрив довіри до кредитних інститутів завдає збитків фінансовій безпеці всієї країни. Передусім, слід зазначити, що фінансова безпека банків – проблема не лише національна, а й міжнародна.

Фінансова безпека комерційного банку обумовлена рівнем підтримання ліквідності, впровадженням фінансових інновацій, охороною інформації, збереженням активів, забезпечення прибутковості.

На фінансову безпеку банку впливають[1]:

- рівень обов'язкового резервування (для збільшення пропозиції грошей НБУ зменшує норматив обов'язкового резервування, для зменшення пропозиції грошей норматив обов'язкового резервування збільшується);
- рефінансування Національного банку України (необачна політика НБУ може призвести до великих втрат комерційного банку і навіть до його ліквідації);
- система розрахунків (проблема - некваліфіковане управління керівниками окремих комерційних банків структурою активів і пасивів);
- конкурентне середовище (недобросовісна конкуренція);
- прогалини законодавчої бази (досі відсутній закон про банківську таємницю).

Для підтримки фінансової безпеки необхідно проводити такі заходи:

1. Розробка рекомендацій по удосконаленню заходів фінансової безпеки;
2. Взаємодія з правоохоронними органами у питаннях протидії посягань на власність і діяльність банків;
3. Інформаційно-аналітичне дослідження позичальників на стадії звернення їх в банк для отримання кредиту;

4. Участь в проведенні моніторингу кредитних операцій, виявлення ознак вказуючих на можливість невиконання зобов'язань за кредитними договорами;
5. Надання консультацій працівникам банку з питань фінансової безпеки;
6. Формування умов для безпечної роботи співробітників банку, забезпечення їхніх комерційних інтересів;
7. Підтримка технологічної незалежності і конкурентоспроможності, формування високого технічного і технологічного потенціалу;
8. Оптимізація організаційної структури.

Таким чином, фінансова безпека банків є важливим інструментом для досягнення їх комерційної мети - збільшення прибутку, накопичення капіталу, захисту їх різних інтересів, а також зміцнення позицій на ринку банківських послуг.

Список використаних джерел:

1. Барановський О.І. Банківська безпека: проблема виміру //Економічне прогнозування. – 2006. – №1. – С. 7-32
2. Юрін Я., Сундук А. Фінансова і інвестиційна безпека банків та її вплив на загальноекономічну безпеку держави // Вісник Національного банку України (укр.).- 2004.- № 7.- С.18-20
3. Хітрін О.І. Фінансова безпека комерційних банків// Фінанси України. – 2004. –№11. – С.118-124.

*Кавун С.В., к.т.н., доцент, Ph.D.
Пашкевич М.В., студентка,
Харківський інститут банківської справи
Університету банківської справи
Національного банку України (м. Київ)*

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ГРОШОВИХ БАНКНОТ

Точна дата появи перших паперових грошей досі залишається загадкою. Батьківщиною паперових грошей вважається Китай [7], де був винайдений перший папір. В економічній теорії виділяють дві основні концепції походження грошей [8]: раціоналістична – гроші виникли як наслідок певної раціональної угоди між людьми через необхідність виділення спеціального інструменту для обслуговування сфери товарного обігу; еволюційна – гроші виділяють із загальної товарної маси, оскільки вони найпридатніші для виконання функціональної ролі грошового товару. Той чи інший товар стає грішми лише в межах певної особливої суспільної форми, товарного виробництва й обігу.

Одними з головних причин появи паперової банкноти (паперових грошей) вважаються: – необхідність тривалого збереження і довговічності одиниць (паперових грошей); – зручність використання паперових грошей; – властивість паперових грошей бути розділеними на частини, їх складові з меншим номіналом (хоча у деяких валют похідних паперових грошей ніколи не існувало, наприклад, у національній грошовій одиниці Вануату – вату [9]; – гостра нестача металу, пов'язана з розвитком гірничодобувної галузі, з якого

виробляли монети; – швидкість виробництва і взаємозамінність зношених паперових грошей (купюр) на нові.

Таким чином, ці та інші причини викликали необхідність введення банківських купюр (паперових грошей) для економіки багатьох країн світу (як правило, центральними банками різних країн). Це формувало грошову систему країни. Паперові гроші завжди мали зовнішній вигляд, що вимагав постійних змін, викликаних економічними потребами, дизайнерськими тенденціями, необхідністю посилення їх захисту та ін. Поряд з розвитком технологій виробництва (емісії) паперових купюр розвивалася і техніка їх підробки. Разом з цим виробники намагалися поліпшити захист паперових грошей за рахунок введення різних ступенів захисту.

Тому паперову купюру і її підробку можна порівняти за аналогією з вірусом і антивірусом. Але можна простежити, що це порівняння має взаємно протилежну спрямованість. Тобто, спочатку з'являється банкнота, слідом за нею з'являється її копія (підробка). А от з вірусом і антивірусом можна помітити протилежне явище: спочатку з'являється вірус, а потім починається розробка антивірусу з метою усунення небезпеки.

Сьогодні існує безліч різних механізмів захисту паперової купюри, але ці механізми не систематизовані та не розрізнені. Вище наведені фактори дозволяють сформулювати завдання аналізу існуючих механізмів захисту банкнот, виконати її формалізацію та класифікацію, яка була побудована авторами (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікація механізмів захисту паперової купюри

№ з/п	Назва	Опис	у гривні	у доларі	у євро	у рублі
1	Водяний знак	Зображення, яке видно при розгляді банкноти проти світла на білій площині банкноти в різних тонах (світліших та темніших від паперу) портрета, що утворене внутрішньою структурою паперу і яке повторює портрет, надрукований на лицьовому боці банкноти.	1	1	1	1
2	Захисна стрічка	Вертикальна полімерна стрічка, що розташована у товщі паперу, яку видно проти світла.	1	1	1	1
3	Рельєфні елементи	Елементи друку в банкнотах, які виступають над поверхнею паперу, шершавість яких відчувається на дотик кінчиками пальців.	1	1	1	1
4	Суміщений малюнок OVI	Малюнок, розташований в одному місці на лицьовому та зворотному боках банкноти. Його елементи при розгляді банкноти проти світла збігаються та доповнюють один одного.	1	0	1	0
5	Райдужний друк	Поступовий перехід одного кольору захисної сітки в інший, виконаної суцільними лініями без розривів.	1	1	0	1
6	Антисканерна сітка	Тонкі лінії, що розташовані під різними кутами та утворюють на копії "муаровий ефект" (захисні сітки) при копіюванні або скануванні банкноти.	1	1	1	1
7	Кодоване латен-	Приховане цифрове зображення номіналу, видиме при розгляданні банкноти на рівні очей під гострим	1	1	1	1

№ з/п	Назва	Опис	у гривні	у доларі	у євро	у рублі
	<i>тне зображення</i>	кутом проти світла при її повороті на 45 градусів (прямокутний орнамент праворуч від портрета).				
8	<i>Мікротекст</i>	Напис безперервно повторюваного слова країни аббревіатури Національного Банку, які можна прочитати за допомогою збільшувального скла.	1	0	1	1
9	<i>Знак для сліпих</i>	Рельєфний елемент, який відчувається на дотик кінчиками пальців та розміщений у лівому нижньому куті лицьового боку банкноти, визначає її номінал.	1	1	1	1
10	<i>Видимі захисні волокна</i>	Сині та червоні волокна хаотично розміщені в товщі та на поверхні паперу з двох боків банкноти.	1	1	1	1
11	<i>Невидимі захисні волокна</i>	Хаотично розміщені в товщі та на поверхні волокна паперу з двох боків банкнот, які в ультрафіолетових променях флуоресціюють, жовтим, блакитним, синім і зеленим світлом.	1	1	1	1
12	<i>Флуоресцентний номер</i>	Надрукований номер банкноти методом високого друку чорною фарбою з однаковим інтервалом між цифрами, який в ультрафіолетових променях флуоресціює зеленим та світло-червоним світлом.	1	1	1	1
13	<i>Магнітний номер</i>	Надруковані серія та номер методом високого друку чорною фарбою горизонтально в один рядок, рівно та з однаковим інтервалом між цифрами банкноти, які мають магнітні властивості.	1	1	1	1
14	<i>Прихований номінал</i>	Надрукований номінал в центрі лицьового боку банкноти невидимою фарбою, який в ультрафіолетових променях флуоресціює зеленим світлом.	1	1	1	1
15	<i>Флуоресцентний друк</i>	Елементи дизайну лицьового боку і зворотного боку банкнот та кодований малюнок, які в ультрафіолетових променях флуоресціюють жовтим, зеленим або жовто-зеленим світлом (в залежності від номіналу).	1	1	1	1
16	<i>Високий друк</i>	Вид друку, яким виконано номери банкнот.	1	1	1	1
17	<i>Орловський друк</i>	Різкий перехід одного кольору у інший без розривів, накладання або зміщення ліній малюнка.	1	1	1	1
18	<i>Художня композиція</i>	Малюнки видатних людей та споруд.	1	1	1	1
19	<i>Світлий елемент водяного знака</i>	Зображення графічного знаку національної грошової одиниці країни, що розміщено в лівій нижній частині зображення портрета.	1	1	1	1
20	<i>Серійний номер</i>	Присвоєння кожній купюрі свого індивідуального номера та серії випуску.	1	1	1	1
21	<i>Композиційний склад паперу</i>	Використання волокнистої сировини, якою за звичне є целюлоза деревини, а для підвищення якості, використовують – бавовняні, льняні та інші види волокон.	1	1	1	1

№ з/п	Назва	Опис	у гривні	у доларі	у євро	у рублі
22	<i>Комплек т графічних елементів</i>	Графічні елементи, що включають у себе захисну сітку, мікротекст.	1	1	1	1
23	<i>Оптичні ефекти</i>	Штрихи з нанесеними на них регулярними штрихами з фіксованою відстанню між ними.	1	1	1	1
24	<i>Безбарвне тиснення</i>	безбарвне рельєфне зображення, що нанесено на забарвлену або не надруковану ділянку паперу і може бути спостережене при розгляді проти світла.	1	1	1	1
25	<i>Фізико-хімічний захист</i>	Вид захисту банкноти від хімічного та фізичного ушкодження, за допомогою спеціального складу фарби й паперу.	1	1	1	1
26	<i>Голографічний захист</i>	Вид захисту, при якому використовується зміна кольору зі зміною кута огляду.	1	1	1	1
27	<i>Ірисовий друк</i>	Багатобарвний пантографічний фон, який ускладнює кольорове ксерокопіювання або сканування.	1	1	1	1
28	<i>Растр с прозорим і непрозорими елементами у вигляді зерна</i>	Багат шаровий охоронний елемент формується на поверхні паперового або полімерного носія шляхом друку офсетним або флексографічним способом друкованого растра кольорових зображень у вигляді однаково розташованих елементів, наприклад плям або точок. Елементи друкованих растрів можуть мати складну конфігурацію, а їх внутрішні області можуть відрізнятися не тільки за кольором, але також і за текстурою.	1	1	1	1
29	<i>Використання метамерних фарб</i>	Одноколірні фарби, що проявляють контрастні властивості по відношенню до інфрачервоного випромінювання.	1	1	1	1
30	<i>Тиснення фольгою</i>	Металева плівка (фольга) припресована до паперу. Часто додатково на фольгу безколіровим тисненням наносяться рельєфні зображення, поверх неї друкуються зображення і тексти.	1	1	1	1
Всего			30	28	29	29

Усе вищесказане дозволяє провести порівняльний аналіз механізмів захисту наступних банкнот: американського долара, євро, рубля і гривні, і визначити яка з них найбільш захищена.

Таким чином, отримана класифікація механізмів захисту (Табл. 1) є першим кроком обраного дослідження. Крім того, її можна використовувати для проведення подальшого аналізу та складання математичної моделі з метою більш точного порівняння ступенів захисту кожної з розглянутих купюр.

Список використаних джерел:

1. http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=94652.
2. http://hi.dn.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1075:2010-01-21-10-18-38&catid=53:regions&Itemid=149.
3. <http://ucprofit2012.ru/node/3563>.

4. Профілактичні заходи запобігання фальшивомонетництву / І. В. Сингаївська // Вісник Академії митної служби України. Сер. Право. – 2010. – № 2. – С. 150-157.
5. http://www.tokshop.net/news/stepeni_zashhity_nashej_nacionalnoj_valjuty_grivny/2011-01-27-31.
6. Коншин А. А. Защита полиграфической продукции от фальсификации. – М.: Синус, 2000. – 160 с.
7. http://retrobazar.com/journal/interesting/106_rodina_deneg.html.
8. <http://www.dgma.donetsk.ua/metod/fik/mc/fin039.pdf>.
9. <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B0%D1%82%D1%83>.

*Калашник В.М., студентка
Карбівничий І.В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри банківської справи
Черкаський інституту банківської справи
УБС НБУ (м.Київ)*

ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В БАНКАХ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ

У сучасних економічних умовах, що характеризуються нестабільністю макроекономічної ситуації, високим рівнем невизначеності зовнішнього середовища та загостренням конкуренції, важливим на сьогодні є підвищення ролі фінансового моніторингу, як ефективного економічного методу управління банківською діяльністю.

Теоретичний та практичний аналіз фінансового моніторингу в комерційних установах, дослідження його особливостей на регіональному та державному рівнях відображені в працях І.В. Баранова, О.О. Гаврилова, І.М. Камінської, В.О. Коваленка та інших.

Боротьба з відмиванням доходів, одержаних злочинним шляхом, стає явищем світового масштабу та набирає глобального значення. Протидія використанню доходів, одержаних злочинним шляхом, є одним із найефективніших засобів боротьби з торгівлею наркотиками, людьми, зброєю, а також із тероризмом. Дослідження показують, що щорічно у світі до законного фінансового обігу залучається від 590 млрд до 1,5 трлн. доларів, набутих злочинним шляхом, що становить від 2 до 5 % всесвітнього валового продукту. Легалізація таких значних обсягів доходів, отриманих незаконним шляхом обумовлена розбіжностями у законодавчій базі різних країн – у разі перетікання коштів з однієї країни в іншу, а також недоліками національного законодавства [1].

Організація фінансового моніторингу переслідує такі основні цілі:

1. Визначення фінансових показників, які дають найбільш повну інформацію про сьогоdnішній стан фінансової діяльності держави і суспільства;
2. Проведення послідовної діагностики процесів, пов'язаних із негативними показниками у фінансовій діяльності держави і суспільства;
3. Забезпечення ефективного функціонування та вдосконалення

економічного аналізу і прогнозування основних тенденцій в економіці;

4. Удосконалення систем управління соціально-економічним життям суспільства;

5. Удосконалення операційної процедури та інструментів грошово-кредитної політики, підвищення її ефективності [2].

В організації заходів фінансового моніторингу у банку як суб'єкті первинного фінансового моніторингу центральне місце посідає політика банківських установ «знай свого клієнта» та ідентифікація клієнта як метод мінімізації ризику використання фінансової установи для «відмивання» коштів. Фінансові установи повинні мати відомості про кожного зі своїх клієнтів, а саме – місце їх проживання, професійну діяльність, джерела походження коштів, мету відкриття рахунку і т.д. Це допоможе їм своєчасно виявити можливі ознаки відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Важливою складовою ефективної роботи із запобігання легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом є постійний моніторинг рахунків та операцій клієнтів.

Слід відмітити, що у 2014 році Держфінмоніторингом взято на облік 1 287 496 повідомлень про фінансові операції, що на 31,09 % більше ніж у 2013 році. Протягом 2014 року від банківських установ було отримано 97,16 % від загальної кількості повідомлень про фінансові операції. Відповідно до інформації правоохоронних органів у кримінальних провадженнях, розпочатих правоохоронними органами за результатами розгляду узагальнених матеріалів Держфінмоніторингу, загальна вартість арештованого майна (коштів) становить 3 042,82 млн. грн. та вилученого майна (коштів) – 27,40 млн. гривень. Держфінмоніторингом протягом 2014 року підготовлено 774 узагальнених та додаткових узагальнених матеріалів, які направлено до: Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної фіскальної служби України, Служби безпеки України [3].

Дослідженнями встановлено, що найбільшого поширення в Україні набули такі шляхи легітимізації (відмивання) коштів в результаті:

1. Незаконного виготовлення підакцизних товарів;
2. Ведення фіктивного підприємництва;
3. Отримання коштів від незаконного ведення підприємницької діяльності;
4. Доведення до банкрутства підприємств з метою розкрадання чи придбання їх майна за заниженими цінами та ін.

Процес формування системи фінансового моніторингу у банківській діяльності як системи запобігання та протидії легалізації грошей, здобутих злочинним шляхом, ще перебуває на стадії розвитку та потребує наукових досліджень і розробки прикладних рекомендацій з урахуванням особливостей національного ринку та зарубіжного досвіду. Програми ідентифікації клієнтів, політика «знай свого клієнта», функціонування системи управління ризиками легалізації кримінальних доходів/фінансування тероризму, програми навчання працівників банку повинні бути спрямовані на підвищення ефективності протидії відмиванню грошей, своєчасній та дієвій системі реагування на нові

виклики щодо ризиків, пов'язаних із фінансуванням сепаратистських та терористичних заходів на території України.

Список використаних джерел:

1. Смагло О.В. Сутність та роль фінансового моніторингу у діяльності банку: [стаття] / О.В. Смагло. – 2013. – с.1
2. Ковч Т.Б. Місце і роль фінансового моніторингу в забезпеченні життєдіяльності / Т.Б. Ковч // Вісник УБС НБУ. – 2011. - №2. – с. 265-271
3. Звіт Державної служби фінансового моніторингу в Україні за 2014 рік [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://sdfm.gov.ua/content/file/Site_docs/2015/20150223/zvit_2014.pdf

Карбівничий І.В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри банківської справи
Черкаський інституту банківської справи
УБС НБУ (м.Київ)

АКТИВІЗАЦІЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

На успішний розвиток економіки країни досить суттєво впливає інвестиційна діяльність. Інвестиційна діяльність та прийняття рішень в цій сфері в значній мірі обумовлені цілями, які мають сприяти досягненню ефективного результату – прибутковості банку. Необхідність інвестиційної діяльності банків обумовлена взаємозалежністю розвитку банківської системи та економіки в цілому. З одного боку, банки зацікавлені в стабільному економічному середовищі, що є необхідною умовою їхньої діяльності, а з іншого — стабільність економічного розвитку країни багато в чому залежить від високого ступеня надійності банківської системи та її ефективного функціонування.

Проте, як і будь-яка інша діяльність, інвестиційна діяльність банків потребує ефективного управління, а в сучасних умовах виникає потреба в якісно нових підходах до управління банківською інвестиційною діяльністю, яка забезпечить реалізацію інвестиційних програм і проектів, зорієнтованих на пріоритетні напрями розвитку української економіки, окремих її сфер і регіонів, що буде сприяти ефективному економічному розвитку країни.

В умовах обмежених власних фінансових ресурсів комплексний підхід розглядається, як найбільш прийнятна концепція управління банківською інвестиційною діяльністю, застосування якої за реалізації кредитної політики може сприяти оптимізації управлінських рішень в інвестиційній діяльності, ефективнішому використанню обмежених інвестиційних ресурсів, зниженню потреби в них та покращенню основних показників діяльності банку в цілому .

Інформаційна невизначеність є досить суттєвою перешкодою для розвитку економіки України. В контексті даної проблеми одним із найвагоміших джерел інформації, зокрема про необхідність прийняття інвестиційних рішень в банках є результати SWOT-аналізу, призначеного для зіставлення сильних і слабких

сторін банку з можливостями і загрозами, породжуваними зовнішнім середовищем. SWOT-аналіз дає можливість оцінити строки та готовність до здійснення інвестицій, а також провести заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості до початку процесу.

Застосування маркетингових технологій у сфері управління інвестиційною діяльністю активізує внутрішні резерви банку, сприяє ефективному залученню зовнішніх ресурсів і дає змогу оптимізувати структуру інвестиційного портфелю банку, забезпечуючи при цьому підвищення ефективності управління нею.

У ринковій економіці банк буде присутній на ринку стільки часу, скільки буде попит на його продукти та послуги. Головний напрям у стратегії розвитку інвестиційної діяльності банків є, як вивчення, так і задоволення потреб клієнтів в інвестиційних ресурсах шляхом пропозиції нових банківських продуктів або модернізації наявних.

Розроблення нових банківських продуктів дає можливість банкам проникати на нові ринки, їх освоювати, задовольняючи побажання клієнтів і отримуючи на цій основі додаткові прибутки.

Вирішення основної проблеми наявності дефіциту інвестиційних ресурсів в українських підприємств, банки повинні і можуть активніше сприяти своїм клієнтам у залученні інвестицій. Ця діяльність потребує розроблення і впровадження банками процесу сприяння підприємствам у залученні інвестицій, яка включає в себе консультації щодо аналізу ринкових можливостей підприємства, підготовки підприємства до залучення інвестицій та практичної реалізації бізнес-плану інвестиційного проекту.

Загалом, впровадження та ефективне використання банками комплексного підходу до вдосконалення управління інвестиційною діяльністю забезпечить не лише покращення якості управління, а й підвищення ефективності банківської діяльності та конкурентоспроможності банків на фінансовому ринку України.

Список використаних джерел:

1. Захарін С.В. Кредитування інвестиційної діяльності // *Фінанси України*. – 2004. - № 4. – С. 102.
5. Бориц Л.М. Банківська система України в інвестиційній діяльності // *Фінанси України*. – 2003. – №5. – С. 5-12.
3. Нагорна О.В., Василен Ю. В. Інвестиційна діяльність як особлива сфера банківської діяльності// *Ефективна економіка*. – 2013. - №7.

НАПРЯМКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.

В нашій країні в теперішній час про спад кримінального стану очікувати не доводиться, тому справедливе твердження, що банк треба починати з організації служби безпеки, тому що, не забезпечивши збереження довірених йому коштів і цінностей, банк не може вважатися банком. Згідно з опублікованими даними більше 30% фінансових структур в даний час ведуть діяльність на межі ризику. Найбільші втрати банки несуть від неповернення кредитів, часто отриманих шляхом обману або підкупу банківських службовців, розкрадання коштів з використанням підроблених документів, організації каналів для "відмивання" брудних грошей, поборів з боку кримінальних структур. Нерідко кримінальні структури залучаються банками для "вибивання" повернення кредитів (при цьому, по ряду неофіційних даних, їх частка по оплаті послуг досягає 40-80% відсуми боргу).

У зв'язку з тим, що держава самотійно сьогодні не може забезпечити безпеку банківських структур, роль служб безпеки банків зростає. Дані світової статистики свідчать, що збиток, що наноситься банку за відсутності в ньому служби безпеки, буде досягати 30% від усіх аварій тому витрати на утримання служб безпеки зарубіжні банки тримають на рівні 15% (здається, що в сучасних українських умовах ця сума має бути ще більшою). Забезпечення безпеки - один з функціональних елементів діяльності банків, і служба безпеки банку, якщо вона ставить своєю метою забезпечення надійної (а значить, безпечної) роботи банку, повинна вникати в усі сфери його діяльності, будь це кредит на політика або робота розрахунково-касового вузла банку.

Злочинці постійно шукають слабку ланку в "обороні" банків і міняють "напрямударів" з ростом вміння банків відображати той чи інший вид загроз.

В даний час розширюється діяльність служб зарубіжної економічної розвідки, вони завдають шкоди інтересам бізнесу, зокрема, банківського. При цьому для отримання інформації про стан справ у банківському секторі іноземні спецслужби використовують нетрадиційні способи - семінари, різноманітні анкетування, круглі столи, навчання фахівців за кордоном і т.п. У зв'язку з тим, що зростання технічної оснащеності банків і використання ними нових технологій несуть потенційну загрозу появи нових видів злочинів, необхідно створити спеціальний фонд для фінансування прогнозування знову виникаючих загроз безпеки банківської діяльності та оперативної розробки методів їх запобігання та боротьби з ними. Безпека банківської діяльності - це стан стійкої життєдіяльності при якому забезпечується реалізація основних інтересів і пріоритетних цілей банку, захист його від внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих факторів незалежно від умов функціонування.

Метою безпеки банківської діяльності стає виключення можливості понесення банком збитків або неотримання вигоди і забезпечення ефективної діяльності банку та якісної реалізації ним операцій і операцій.

Комерційні банки в силу специфіки діяльності та ризиків, притаманних банківському бізнесу, відповідають не тільки перед власними вкладниками, а й за належний рівень стабільності у фінансовій сфері країни. Так, капітал банків становить невелику частку їх сукупних ресурсів. У зв'язку з цим платоспроможність і ліквідність банків є поняттями відносними, вони базуються на допущенні, що вкладники не вилучать свої кошти з банків одночасно. Однак економічна ситуація в країні може скластися таким чином, що вилучення значних сум коштів вкладників з банків стане реальністю, і банки, які опинилися в такій ситуації, можуть збанкрутувати. У свою чергу, банки-банкрути тісно пов'язані з іншими банками через систему міжбанківських розрахунків. Нездатність виконати свої зобов'язання перед вкладниками банків спричинить за собою порушення грошового обігу з імовірним ризиком перейти у кризу банківського сектора, а потім і в загальноекономічну кризу країни.

В Україні згідно із Законом «Про банки і банківську діяльність» функції банківського регулювання і нагляду здійснює НБУ. Що стосується регулятивної функції, то її виконують різні департаменти центрального апарату НБУ з урахуванням їх функціонального призначення. Так, діяльність комерційних банків на валютному ринку регулює департамент валютного регулювання, департамент готівково-грошового обігу регламентує порядок роботи банків із готівковою національною валютою, департамент бухгалтерського обліку і розрахунків визначає порядок бухгалтерського обліку та звітності в банках.

Значну роль у виконанні функцій банківського регулювання та нагляду відіграє система банківського нагляду, функціонує як єдиний механізм у складі центрального апарату та регіональних управлінь НБУ. На рівні центрального апарату НБУ ця система представлена «Комісією з питань нагляду та регулювання діяльності банків». Оптимальний варіант банківського нагляду передбачає координацію зусиль дистанційного нагляду та інспектування, тому що ці методи є взаємодоповнюючими.

Дані звітності аналізуються і зводяться у статистичні звіти і розраховуються різні показники. Ці звіти дозволяють:

- в дотримуються банками економічні нормативи;
- дослідити тенденції в діяльності банків за певний період;
- здійснювати порівняльний аналіз за групами банків.

У системі регулювання банківської діяльності безвиїзний нагляд використовується як система раннього попередження, що дозволяє наглядовим органам приймати рішення про застосування до банків заходів впливу до загострення ситуації або до проведення інспекційної перевірки на місці.

Список використаних джерел.

1. Стадник В. П. Загрози економічній безпеці підприємства, їх джерела та чинники [Електронний ресурс] / В. П. Стадник // Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси . - 2012. - Вип. 9(3). - С. 322-328. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9\(3\)_47.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(3)_47.pdf)
2. Карпова К. В. Функціональні складові економічної безпеки вищого навчального закладу: критерії та індикатори [Електронний ресурс] / К. В. Карпова // Європейські перспективи . - 2013. - № 11. - С. 109-113.
3. Ермолаев Д.В. Угрозы экономической безопасности предприятия / Ермолаев Д.В. // Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. – 2012. – № 2-2. – С. 169-172.
4. Рахимов О.Р. Анализ основных угроз экономической безопасности туристского предприятия / Рахимов О.Р. // Научный вестник МГИИТ. – 2011. – № 6. – С. 28-32.
5. Галаз Р. І. Принципи управління кадровою безпекою підприємств : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) / Р. І. Галаз. – Львів : Львівський університет бізнесу та права, 2014. – 22 с.

Куценко Д.М., викладач,
Східноєвропейський університет
економіки і менеджменту

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПІДТРИМКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ ТА ЇХ КЛІЄНТІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Початок 2015 року ознаменувався для вітчизняного банківського сектору низкою проблем та втратою стабільності. За прогнозами міжнародного рейтингового агентства Moody's Investors Service у 2015 році Україну очікує збільшення обсягу проблемних кредитів до 55% від їх загального обсягу. Враховуючи примарність перспективи рекапіталізації банківської системи, а також нестабільність національної валюти, виходом із патової ситуації, за оцінками експертів Moody's, зможуть стати масові кредитні реструктуризації. Враховуючи практику попередніх років можна припустити, що банки добровільно на цей крок не підуть – відповідно, державі доведеться застосовувати адміністративний ресурс у вигляді прийняття відповідного закону або ж інших заходів щодо «примусу до миру»[1].

Таким чином, саме правові інструменти можуть забезпечити принаймні мінімальний рівень економічної безпеки банків та їх клієнтів, оскільки у іншому випадку банки втратять значну частину свого капіталу через неповернення кредитів громадянами, які залишилися без засобів до існування у кризовий період. Проте, однією лише реструктуризацією кредитів проблему не вирішити, так як будучи спасінням для боржників, для банків недоотримання належних їм платежів може стати причиною для втрати фінансової стійкості та господарської стабільності. Крім того, відсутність у банків вільних фінансових ресурсів не дозволить їм виконувати свої зобов'язання, зокрема виплачувати клієнтам депозити. Фахівці у галузі права прогнозують, що у 2015 році

збережуть свою актуальність, найімовірніше, суперечки, пов'язані з неповерненням або несвоєчасним поверненням депозитів вкладникам банків. Практика довела, що в багатьох випадках відмови у видачі клієнтам грошей є безпідставними, і банки таким чином просто тягнуть час. Крім того, 2014 рік серйозно підірвав довіру українців до банківської системи, тому відтік депозитів з банків обіцяє бути досить високим [1].

Проблеми правового характеру виникають нині і у тих громадян та організацій, які виявились клієнтами банківських установ, що нині підпали під процедуру банкрутства та ліквідації. Юридично, деякі з проблемних на сьогодні системних банків, можуть бути «врятовані» шляхом націоналізації або докапіталізації, однак ряд дрібних банків зі штучно «надутими» фінансовими показниками будуть неминуче виводитися з ринку [1]. Варто зазначити, що у деяких банків ще до введення тимчасової адміністрації призначені куратори НБУ блокували можливість проведення більшості фінансових операцій, внаслідок чого де-факто відбувалося заморожування активів клієнтів, які, припускаючи можливість настання проблеми з їх банком, позбавлялися здатності уберегтися від них. Не виправдала себе у такій ситуації і система гарантування вкладів, запроваджена в Україні.

Так, в грудні 2014 року вкладники одного з неплатоспроможних банків отримали від уповноваженого Фонду гарантування вкладів фізичних осіб листа з повідомленням про те, що їм не повернуть їхні кошти у зв'язку з визнанням укладених з ними раніше договорів банківських вкладів нікчемними в порядку ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» згідно зі ст. 228 ЦК України [2, 3]. Підставою для такого рішення уповноваженої особи Фонду став наступний висновок: «Враховуючи, що операція була здійснена виключно з метою штучного створення зобов'язання Фонду гарантування з відшкодування грошових коштів, яке Фонд буде здійснювати за рахунок державного бюджету, така угода спрямована на заволодіння державними коштами, а відповідно – порушує публічний порядок» [1]. Тобто, добропорядних клієнтів, які довірилися не надто стабільній фінансовій установі, фактично було звинувачено у спробі шахрайства.

Наміром держави хоч якось стабілізувати ситуацію у банківському секторі став той факт, що 10.01.2015 набрав чинності Закон від 04.07.2014 № 1587-VII «Про внесення змін до Закону України» Про банки і банківську діяльність «щодо визначення особливостей корпоративного управління в банках». Згідно цього закону, персональна відповідальність за діяльність банку покладається виключно на главу правління. Водночас, не можна однозначно сказати, що така зміна є позитивною, оскільки покладання відповідальності за діяльність банку на главу правління, включаючи діяльність, яка виходить за межі його повноважень, в першу чергу не є раціональною. На це також звертали увагу в Асоціації українських банків. Подібний припис не вносить ясності і в практику застосування права, оскільки буде легко довести непричетність глави правління до прийняття тих чи інших рішень, які спричинили негативні наслідки для банку.

Законом удосконалено підхід до формування персонального складу ради банку. Крім учасників банку, їх представників, до складу ради банку повинні входити незалежні члени – фізичні особи, які не є асоційованими особами члена правління банку, представниками пов'язаних або афілійованих осіб банку, а також акціонерами та їх представниками. Рада банку не менше ніж на 1/4 повинна складатися з таких незалежних членів. Очікується, що такі зміни мають позитивно вплинути як на динаміку розвитку самих банків, так і на захист прав їхніх акціонерів і клієнтів [4]. Проте, чи дійсно вони матимуть такий ефект – покаже час.

Нещодавно українські вкладники отримали додатковий юридичний інструмент для захисту своїх фінансових прав. Верховний суд постановив, що всі банки зобов'язані виплачувати відсотки не тільки за термін дії депозитних договорів, але і за весь період прострочення, якщо кошти не були повернуті вчасно. Юристи вважають, що тепер сотні тисяч вкладників, озброївшись цим судовим рішенням, можуть гарантовано отримати втрачений прибуток. Вимагати від банків сплати відсотків за прострочення по депозитах можуть практично всі постраждалі вкладники, навіть якщо вони не вимагали цього у банків раніше. Термін позовної давності по таких справах становить три роки, проте громадяни можуть звертатися в суди для його поновлення [5].

Фахівці у галузі права зазначають, щосьогоденна несприятлива економічна ситуація, що супроводжується серйозним відтоком депозитів і визнанням неплатоспроможності 37 банків України, вимагає рішучих дій з боку клієнтів. Нині основні способи повернення депозитів рекомендується втілювати у наступних кроках:

- продаж права вимоги за вкладом з дисконтом від 50 до 80%;
- переказ вкладів у розмірі до 200 тис. грн. з юридичної особи на фізичну для отримання виплати у Фонді гарантування вкладів фізичних осіб;
- обмін депозиту на заставне майно позичальника з зарахуванням зустрічних вимог і припиненням зобов'язань по кредиту в судовому порядку (ст. 601, 606 ЦК України).

Оптимальним рішенням на державному рівні може стати зменшення навантаження на клієнтів ліквідованих банків через широке застосування санаційних процедур, а саме продаж активів і зобов'язань або створення перехідного працюючого банку [6].

Однак врятувати банки від набігу вкладників і клієнтів, які через девальвацію та політичну нестабільність вирішили забрати з банків свої заощадження, прийняті Нацбанком рішення виявились нездатними. Відомі постанови про обмеження на дострокове зняття депозитів в іноземній валюті та на отримання вкладів у валюті, термін яких завершений, у розмірі 15 тис. грн. в день (у еквіваленті) виявились малоефективними, та прийнятими із запізненням [7].

Таким чином, можна прогнозувати, що правові проблеми як для банків, так і для їх клієнтів, із початком 2015 року не закінчаться. У бажанні утримати рівень своєї економічної безпеки і першим, і другим доведеться іти на компроміс, досягти якого можливо лише із використанням юридичних

інструментів у нормативно-правовій площині. Важливе значення для досягнення позитивного результату у цьому процесі має державне регулювання банківської сфери. Тому багато у чому економічна безпека банків та їх клієнтів залежатиме від політики НБУ та вимог міжнародних організацій.

Список використаних джерел:

1. Саенко М. Что год грядущий нам готовит? Юридический гороскоп для банковских клиентов – 2015 [Электронный ресурс] / М. Саенко. – Режим доступа : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/EA007572.html.
2. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2740-14>.
3. Цивільний кодекс України : від 16 січня 2003 р. № 435-IV з подальшими змінами // Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Гаврилюк Т. Корпоративное управление в банках: что нового? [Электронный ресурс] / Т. Гаврилюк. – Режим доступа : http://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA007682.
5. За несвоевременный возврат депозитов банки понесут наказание [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.averba.com.ua/advokat-po-kreditam-dnepropetrovsk/za-nesvoevremennyj-vozvrat-depozitov-banki-ponesut-nakazanie.html>.
6. ILF участвует в «Legalbankingforum – 2015» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ilf-ua.com/ru/news/2015/2502151/>.
7. Богута Н. Новые проблемные банки в 2015 году [Электронный ресурс] / Н. Богута. – Режим доступа : http://dengi.ua/clauses/132140_Novye_problemnye_banki_v_2015_godu.html.

*Лук'янчук О.С., магістр,
Соловйов В.М., д.ф.-м.н., професор,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ ЯК ОСНОВА ЇЇ СТІЙКОСТІ

В умовах банківської кризи в Україні, стрімкого падіння національної валюти, створення сучасних методик моніторингу, прогнозування та попередження несприятливих явищ має пріоритетне значення.

Для подолання сучасного кризового стану банківської системи та економіки держави в цілому, виходу суб'єктів економіки на траєкторію фінансово-економічної стабілізації та забезпечення їх стійкого розвитку вкрай важливими є наукові дослідження за даним спрямуванням.

Одним з важливих завдань банківської системи є забезпечення її стійкості та надійності, головну увагу при цьому зосереджують на собі питання безпеки банку загалом та фінансової безпеки зокрема.

На думку О. І. Барановського фінансова безпека банку – це стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища в якому він функціонує [1, с. 13].

З огляду на нестабільність сучасної економічної системи, можливість настання чергової хвилі кризи, питання фінансової безпеки банківської системи є надзвичайно актуальним. Нагадаємо, що активна фаза глобальної кризи почалася у 2007 році з краху ряду потужних американських фінансових

установ. В умовах посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів, широкого впровадження нових інформаційних технологій взаємозалежність фінансових установ стрімко зростає, перетворюючи їх в складну мережу зв'язаних між собою фінансових агентів

Саме тому вивчення архітектури економічних і фінансових мереж набуває все більшого значення. Дійсно, фінансово-економічна криза показала, що банківську систему доцільно розглядати як складну мережу, вузлами якої є банки, а зв'язками виступають фінансові [2] чи кореляційні залежності.

Одним з ключових питань стосовно банківських мереж залишається ранжування банків за їх «системною значущістю» – визначення найбільш важливих елементів системи, крах яких спричинить кризу банківської та фінансової системи в цілому.

З огляду на властивості мережі це питання пов'язане з поняттям рекурсивних мір центральності, зокрема таких як вектор центральності та відомий з досліджень глобальної Інтернет мережі ранговий показник PageRank.

Для забезпечення фінансової безпеки банкам необхідна певна система, що дозволяє на постійній основі здійснювати діагностичні і превентивні дії, спрямовані на підтримку належного рівня фінансової безпеки.

Проблеми забезпечення фінансової безпеки на рівні банків досліджували такі вчені, як С. І. Адаменко, О. І. Барановський, І. А. Бланк, О. Ф. Балацький, А. О. Епіфанов, Г. О. Крамаренко, Л. О. Лігоненко, Б. А. Райзберг, О. О. Терещенко, С. Я. Салига, О. Й. Шевцова та ін.. Високо оцінюючи їх вклад у вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях, відзначимо, що питання фінансової безпеки банків все ще залишаються недостатньо вивченими. Зокрема це стосується досліджень цілого ряду специфічних ризиків у діяльності банків, оцінки рівня фінансової безпеки банків, а також застосування фінансового інструментарію для моніторингу, попередження та подолання кризових явищ.

В останнє десятиліття значний прогрес на шляху до розуміння структури та функціонування складних мереж було здійснено в галузі статистичної механіки та аналізу соціальних мереж. Було розроблено велику кількість мір центральності (centrality): центральність ступеня вершини (Degree), близькості (Closeness) та посередництва (Betweenness), різні варіації вектор-центральності (Eigenvector centrality), алгоритм центральності PageRank Google та ін.

Недостатня кількість статистичних даних про фінансові потоки в середині мережі через обмеження до їх доступу та конфіденційність стримували подібні дослідження, обмеживши їх лише аналізом кількох національних баз даних [3].

Завдання дослідження полягає у адаптації зазначених мір центральності для дослідження складних банківських мереж на основі методів кореляційного ранжування при використанні, наприклад, цін на акції банків, що дасть змогу для впровадження мір, як індикаторів фінансової стійкості системи.

Як відомо, методика кореляційного ранжування заснована на кореляційних відносинах елементів в побудованій мережі [5]. Вузли мережі задані матрицею різних агентів, кожен з яких має часовий ряд, динаміку

поведінку і зв'язки яких будуються по кореляціям між двома часовими рядами. Для аналізу властивостей графу слід виходити з матриці суміжності.

В роботі [5] було проведено ґрунтовний аналіз банківської системи та проранжовано елементи за їх системною значущістю при використанні алгоритму PageRank Centrality. Введемо нову міру центральності для дослідження складних мереж – HITS Centrality.

На підставі алгоритму аналізу зв'язків посилань між сторінками Web-структури, в роботі [6] пропонується спосіб вимірювання важливості сторінок.

Найбільш важливі елементи в мережі можна виділяти за допомогою алгоритму HITS (Hyperlink Induced Topic Search). Алгоритм HITS ґрунтується на визначенні «авторитетних вузлів» (вузлів, на які багато посилань) та «вузлів-посередників» (вузли, що мають найбільшу кількість посилань). Зрозуміло, що вузол являється чудовим «посередником», якщо він містить посилання на вартісні «авторитетні» вузли, і навпаки, вузол являється «авторитетним», якщо він згадується чудовими «посередниками».

Для кожного елементу визначається його значимість як «авторитетного вузла» $A(p)$ та як «вузла-посередника» $H(p)$ за формулою:

$$A(p) = \sum_{q \in B | q \rightarrow p} H(q),$$

$$H(p) = \sum_{q \in B | p \rightarrow q} A(q).$$

Алгоритм HITS використовує взаємодоповнюючі відносини між «авторитетними» вузлами та «вузлами-посередниками» та визначає ранг сторінок при використанні ітераційних обчислень. В даному випадку центральність визначається тим, на скільки часто повторюються аутентичні переходи між ними.

Введена міра центральності є статичною характеристикою часових рядів. Але зрозуміло, що з плином часу в системі відбуваються зміни. Варто дослідити ці зміни шляхом розрахунку введеної міри у рамках процедури ковзного вікна. В цьому випадку міра центральності розраховується для підряду заданої довжини, після чого вікно зміщується («ковзає») у додатному напрямку і процедура повторюється до вичерпання значень часового ряду.

Проведемо розрахунки віконної міри HITS Centrality для 27 світових банків за період часу з 02.01.2004 по 25.07.2014pp. [7] з вікном у 250 днів та кроком 5 днів, результати розрахунку міри HITS Centrality зображено на рис. 1.

З рисунку 1, легко бачити певні спади та підвищення в динаміці міри HITS Centrality для кожного з вхідних елементів матриці на всіх поетапних кроках.

Рисунок 1b) ілюструє поведінку усередненої міри сукупності банків під час криз та шоків в системі. В порівнянні усередненого значення з часовим рядом для S&P 500 помітно, що введена міра знижується дещо раніше настання криз, а в періоди релаксації міра зростає.

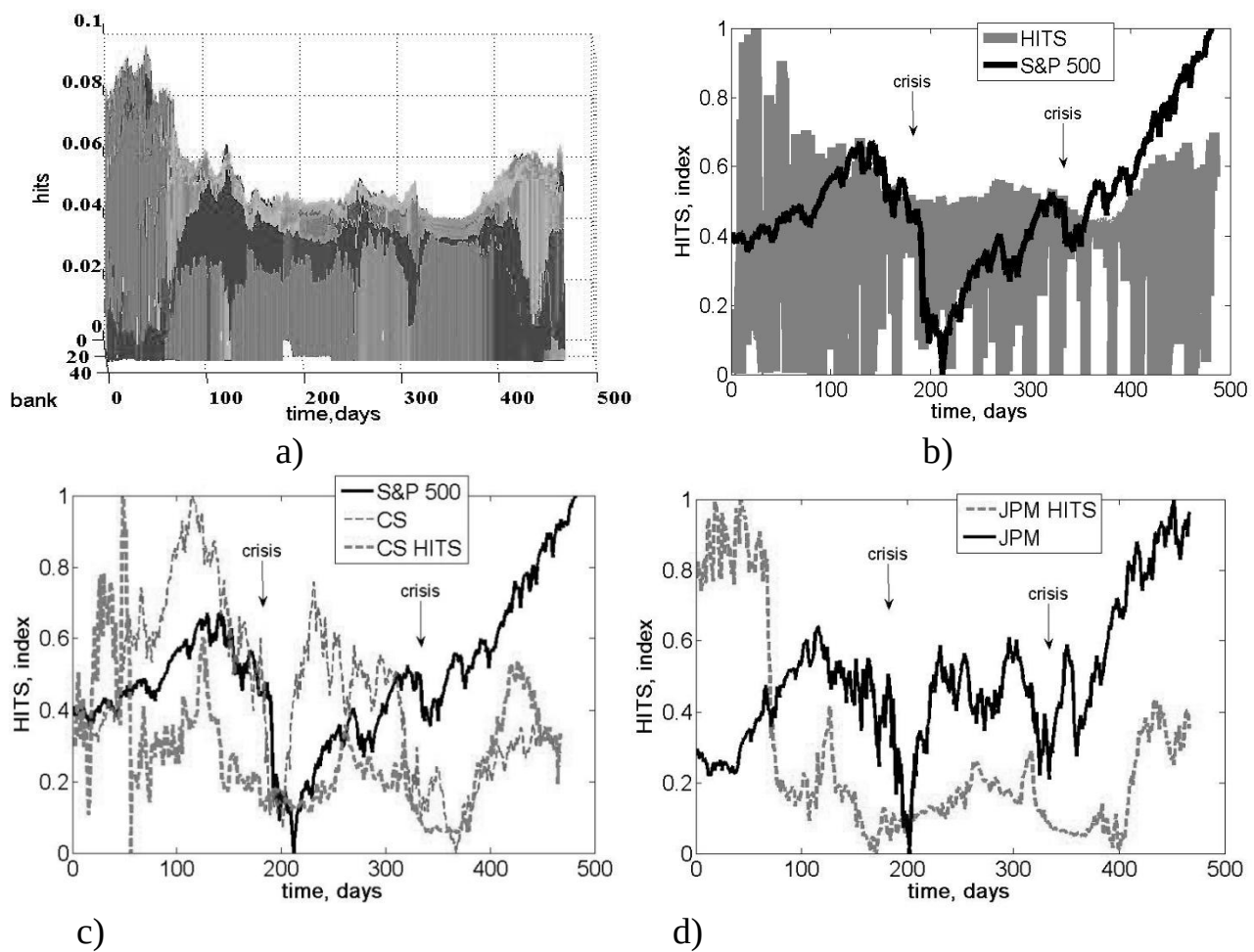

Рис. 1 Динаміка міри HITS Centrality розрахована для банківської мережі:
 а) поверхня значень міри на кожному кроці;
 б) порівняльна динаміка усереднених значень міри з рядом значень американського фондового індексу S&P 500;
 в) порівняння значень міри HITS для банку Credit Suisse (CS) та вхідних рядів на кожному кроці ітерації;
 г) порівняльна динаміка значень міри центральності для фінансової установи JPMorgan Chase (JPM) з його вхідним рядом.

Розрахована віконна міра HITS Centrality виконує функції моніторингу та попередження кризових явищ в системі, знижуючись дещо раніше їх настання, що дає змогу використовувати даний показник як індикатор-передвісник несприятливих явищ у системах подібного типу.

Отже, провівши ґрунтовне дослідження банківської мережі методами центральності, було показано, як змінюється важливість елементів в мережі під час зміни економічних циклів та проранжовано фінансові елементи за їх структурною важливістю.

Експериментальні дослідження показали універсальність та дієвість введеної міри HITS Centrality, як для банківської системи в цілому, так і для будь-якого з вхідних банків. Показано, що міра HITS Centrality через зниження ідентифікує кризи в системі, що безумовно дає змогу для її використання як адекватного індикатора-передвісника несприятливих явищ в складних динамічних системах.

Виявилось, що кількісні міри складності реагують на критичні зміни в динаміці складної системи, що дозволяє використовувати їх в процесі діагностики та прогнозування майбутніх змін.

В подальших дослідженнях планується розгляд та апробація інших мережних мір складності для забезпечення стійкості і надійності фінансово-економічних систем.

Список використаних джерел:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека: монографія / О. І. Барановський. – Інститут економічного прогнозування. – К.: фенікс. – 1999. – 338 с.
2. Battiston S. DebtRank: Too central to fail? Financial networks, the FED and systemic risk / S. Battiston, M. Puliga, R. Kaushik, P. Tasca, G. Caldarelli // Scientific Reports. –2012. – V. 2. – p. 541.
3. Cont R. Network structure and systemic risk in banking systems./ R. Cont, A. Moussa, E. B. Santos // SSRN W.P. series.–2010.
4. Cont R. Network structure and systemic risk in banking systems./ R. Cont, A. Moussa, E. B. Santos // SSRN W.P. series.–2010.
5. Лук'янчук О.С. Фолксономія соціально-економічних об'єктів в складних мережах засобами CorrRank / О.С. Лук'янчук, В.М. Соловійов //Моделювання та інформаційні технології в економіці: монографія / За заг. ред. Соловійова В.М. – Черкаси: Брама-Україна, 2014. – с. 140-151.
6. Kleinberg. Jon M. Authoritative sources in a hyperlinked environment. – Journal of the ACM. – 1999. – 46(5). – P.604–632.
7. Джерело статистики індексів світового фондового ринку [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://finance.yahoo.com>

Напора І.Ю., аспірант
Мігус І.П., д.е.н., професор,
завідувач кафедри менеджменту
та економічної безпеки,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

На сьогодні спостерігається швидкий розвиток інформаційних технологій. Відбувається активний перехід від традиційних банківських операцій до альтернативних шляхів обслуговуванні (Internet, пристрої (термінали) самообслуговування, дистанційне банківське обслуговування). Отже має місце загальна комп'ютеризацію банківської діяльності.

Ефективна робота банківської систем неможлива без забезпечення високого рівня інформаційної безпеки.

Метою інформаційної безпеки є забезпечення безперебійної роботи банківської установи та зведення до мінімуму наслідків чи збитків при настанні певних подій, що дозволяє користуватися інформацією, але при цьому забезпечувати захист інформаційних ресурсів [1].

Захист інформації полягає в забезпеченні її доступності при збереженні цілісності та гарантованої конфіденційності.

На думку Ортинського В. Л., під загрозою безпеці розуміють потенційні дії або події, які можуть прямо чи опосередковано спричинити втрати – призвести до розладу системи, спотворення інформації чи несанкціонованого використання ресурсів мережі, включаючи інформацію, що зберігається, передається або опрацьовується, а також програмні й апаратні засоби [2].

Об'єктами безпеки є інформація про персонал, інформація щодо технологій, які використовуються банком та інформаційні ресурси.

Кількість загроз збільшується через розширення мережі клієнтів банківських установ та спрощення процедури доступу.

Саме значні фінансові кошти, які знаходяться в банківських установах, та ймовірна безкарність так приваблюють злочинців.

Шахрайські дії по відношенню до конфіденційної інформації банківської установи можуть здійснювати конкуренти; працівники банку (інсайдери); спецслужби; рейдери; торговці конфіденційною інформацією; хакери [3].

Щодо суб'єктів несанкціонованого доступу, то значну частку складає персонал, який добре ознайомлений з технологією обробки інформації. Іноді це можуть бути особи, які відповідають за інформаційну безпеку [4].

Не слід забувати і про клієнтів, що користуються системою дистанційного банківського обслуговування, які нехтують або порушують вимоги щодо безпеки. Не завжди дотримуються клієнти правил користування пластиковими картками. Дану проблему банки намагаються вирішити через роботу з клієнтами та використання технологій.

Забезпечення інформаційної безпеки є одним з пріоритетних завдань на сьогоднішній день.

Забезпечення стійкого функціонування та виробничої діяльності банківської установи, захист від розголошення, втрати, знищення службової інформації, запобігання порушення роботи технічних засобів є основною метою системи інформаційної безпеки [5].

Основна роль щодо забезпечення інформаційної безпеки належить службі безпеки банку. Необхідно усвідомити, що не існує абсолютного захисту.

Не можна не погодитися з думкою віце-президента банку ВТБ Карлом Сумманеном: «...Забезпечуючи інформаційну безпеку, банки повинні шукати певну золоту середину за принципом «клієнту ще зручно, а шахраю вже не вигідно...» [6].

Інформаційна безпека банківських установ потребує постійного вдосконалення та підвищення її рівня, оскільки спостерігається активний розвиток інформаційних систем.

Надважливим є побудова повноцінної системи інформаційної безпеки, адже через недостатню увагу до безпеки інформації відбувається її витік, а це не лише втрата довіри клієнтів, а й значні збитки.

Список використаних джерел:

1. Олійник А.В., Шацька В.М. Інформаційні системи і технології у фінансових установах – Навчальний посібник – Львів: "Новий Світ-2000", 2006 - 436 с. // [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://buklib.net/books/22029>.
2. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник / В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко [та ін.]. – К. : Правова єдність, 2009. – 544 с. //

[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://westudents.com.ua/glavy/16613-62-sutponyatty-nformats-nformatsyno-bezpeki-zahistu-nformats.html>.

3. Безитанько Д. В. Інформаційна безпека банку в системі управління операційним ризиком / Д. В. Безитанько // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 1 (12). – С. 184-189.

4. Гуцалюк М. Безпека банківських інформаційних систем // Центр исследования проблем компьютерной преступности // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.crime-research.ru/library/bezp_ba.htm.

5. Бодюл Є.М. Інформаційна безпека банку// [Електронний ресурс]– Режим доступу: http://lib.uabs.edu.ua/library/Zbirnik/1042_2010.pdf.

6. Сумманен К. Обеспечивая информационную безопасность, банки должны искать некую золотую середину по принципу «клиенту еще удобно, а мошеннику уже неудобно» // Национальный банковский журнал. – № 3 (106) март – 2013 // [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://issuu.com/nbj_magazine/docs/nbj_03_2013_all.

Трохимчук Є.П., студент,

Білик В.В., к.е.н., доцент,

доцент кафедри економіки та менеджменту

Черкаська філія ПВНЗ «Європейський університет»

ШЛЯХИ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ГРОШОВИХ КОШТІВ, ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ БАНКУ

Безпека - комплекс заходів та правил поведінки, спрямованих на запобігання та мінімізацію можливих негативних наслідків життєдіяльності. Безпека бізнесу відповідно - комплекс заходів та правил поведінки, спрямованих на запобігання та мінімізацію можливих негативних наслідків підприємницької діяльності та підприємницьких ризиків.

Юридичний супровід, захист економічних інтересів діяльності, бізнесу, ділової репутації від злочинних посягань та недобросовісної конкуренції.

Вирішення проблем найчастіше полягає у знаходженні тих, хто зможе професійно їх вирішити

1. Вивчення ринку, збір інформації для ділових переговорів, виявлення некредитоспроможних або ненадійних ділових партнерів:

З'ясування ділової репутації, запорука збереження благонадійності, зниження ймовірності перетворення в інструмент або жертву фінансових злочинів і супутнього збитку репутації бізнесу, що характеризують особу даних про окремих громадян, при укладанні трудових та інших контрактів.

2. Створення стандартів економічної безпеки бізнесу. їх відсутність може піддати бізнес істотним ризикам, пов'язаними з клієнтами або контрагентами, особливо ризику загрози репутації, операційному ризику, юридичній ризику і ризику концентрації.

3. Ефективність управління ризиками (напр., Шляхом створення основи для виявлення, обмеження та контролю ризиків, до яких схильні активи і зобов'язання, включаючи активи, що перебувають в управлінні).

Кожен з них може привести до значних фінансових втрат (наприклад, в результаті вилучень вкладів, припинення міжбанківського співробітництва,

збудження позовів, витрат на дослідження, арешту або заморожування активів, а також втрат за кредитами), а також до необхідності виділення значної кількості робочого часу та ресурсів керівництва на вирішення виниклих проблем.

4.Встановлення обставин неправомірного використання в підприємницькій діяльності фірмових знаків і найменувань, недобросовісної конкуренції, а також розголошення відомостей, що становлять комерційну таємницю.

5.Участь в наданні кредитів, забезпечення безпеки при підготовці великих угод з нерухомістю та інвестиційних проектів, фінансових операцій їх оперативно-інформаційний та юридичний супровід.

6.Організацію заходів з повернення заборгованості за наданими кредитами та відсотків, нарахованих за ним. Стягнення великих боргів, включаючи арбітраж та ведення цивільної справи в суді

7.Розиск безвісти зниклих громадян. Розшук боржника, втраченого громадянами або підприємствами, установами, організаціями майна / нерухомості, автотранспорту, грошових коштів, цінних паперів, коштовностей та інших.

8.Збір відомостей по цивільних і кримінальних справах на договірній основі з учасниками процесу.

9.Юридичний супровід та комплексне забезпечення безпеки при спробах вороже-кримінального захоплення Вашого бізнесу;

10.План юридичного супроводу, захист бізнесу та забезпечення безпеки в складних і неоднозначних ситуаціях "суперечок господарюючих суб'єктів";

11.Захист у кримінальних справах, коли Вас звинувачують у відмиванні грошових коштів та інших неймовірних економічних злочинах.

12.Проведення службових розслідувань за фактами розкрадань, неправомірного використання матеріальних коштів, майна, цінностей, інформаційних ресурсів, що завдають економічної шкоди.

13.Взаємодія з правоохоронними органами, податковими органами, службами безпеки інших комерційних структур з метою припинення дій, спрямованих на підлив економічних інтересів.

14.Тактичний план дій, юридичний супровід та правове забезпечення, економічна безпека бізнесу.

Фахівці економічної безпеки, приватний юрист, гарант успішного захисту Вашої комерційної діяльності. Боротьба з легалізацією грошових коштів, отриманих злочинним шляхом:

1- не сприяють збереженню репутації банків і благонадійності банківських систем шляхом зниження ймовірності перетворення банків на інструмент або жертву фінансових злочинів і супутнього збитку репутації банків;

2- являють собою важливу частину ефективного управління ризиками (напр., Шляхом створення основи для виявлення, обмеження та контролю ризиків, до яких схильні активи і зобов'язання, включаючи активи, що перебувають в управлінні).

Недостатність або відсутність стандартів може піддати банки істотним ризикам, пов'язаними з клієнтами або контрагентами, особливо ризику загрози репутації, операційному ризику, юридичний ризику і ризику концентрації.

Всі перераховані ризики є взаємопов'язаними. Однак, кожен з них може привести банки до значних фінансових втрат (наприклад, в результаті вилучень вкладів, припинення міжбанківського співробітництва, збудження позовів проти банку, витрат на дослідження, арешту або заморожування активів, а також втрат за кредитами), а також до необхідності виділення значної кількості робочого часу і ресурсів керівництва на вирішення виниклих проблем.

Ризик загрози репутації становить велику загрозу для банків, тому характер їх діяльності вимагає збереження довіри вкладників, кредиторів та учасників ринку в цілому. Під ризиком загрози репутації розуміється ймовірність того, що несприятлива інформація про ділові принципи і зв'язках банку, відповідає чи не відповідає дійсності, призведе до втрати довіри до благонадійності установи. Банки особливо вразливі для ризиків загрози репутації, тому вони можуть легко перетворитися на інструмент або жертву протизаконних дій, що вживаються їх клієнтами. Банкам необхідно захищати себе шляхом постійного пильного застосування ефективної програми. Особливо ризик загрози репутації може бути пов'язаний з активами, що перебувають в управлінні.

Операційний ризик можна визначити як ризик прямих або непрямих втрат в результаті неналежного дії або бездіяльності внутрішніх процедур, персоналу та систем, або в результаті зовнішніх подій. Велика частина операційного ризику в контексті відноситься до недоліків при впровадженні програм банками, неефективним процедурам контролю та відсутності належних систем перевірки. Виникнення у громадськості враження про те, що банк нездатний ефективно управляти своїми операційними ризиками, може призвести до порушень або несприятливого впливу на діяльність банку.

Юридичний ризик являє собою ймовірність того, що діяльність або стан банку можуть порушуватися або піддаватися впливу несприятливих наслідків в результаті судових процесів, несприятливих судових рішень або контрактів, за якими відсутнє правове забезпечення. Банки можуть піддаватися судовому переслідуванню в результаті невідповідності обов'язковим стандартам або через відсутність належних систем перевірки. Як наслідок, банки можуть піддаватися, наприклад, штрафів, кримінальної відповідальності або особливим заходам покарання, накладеним наглядовими органами. Судовий розгляд за участю банку може дійсно привести до великих збитків, ніж сума судових витрат. Банки не можуть ефективно захищати себе від подібних юридичних ризиків, якщо тільки вони не будуть застосовувати принципи належної обачності при ідентифікації своїх клієнтів і оцінці їх діяльності.

Стурбованість ризиком концентрації в основному проявляється у ставленні балансових активів. Слідуючи загальноприйнятій практиці, наглядові органи не тільки вимагають від банків наявності інформаційних систем для виявлення концентрацій кредитів, але і в більшості своїй встановлюють юриспруденційні ліміти для обмеження ризиків банків, пов'язаних з окремими

позичальниками або групами взаємопов'язаних позичальників. При відсутності повної інформації про клієнтів та їх взаємовідносин з іншими клієнтами банк не буде мати можливості виміряти рівень свого ризику концентрації. Це відноситься особливо до пов'язаних між собою компаніям і кредитах. Відносно зобов'язань ризик концентрації тісно пов'язаний з ризиком фінансування, особливо з ризиком передчасного і раптового вилучення фондів великими вкладниками з потенційно згубними наслідками для ліквідності банку. Ризик фінансування є більш високим в банках невеликого розміру і в банках, чий рівень активності на ринку оптових послуг нижче, ніж у великих банків. При аналізі концентрацій вкладів банкам необхідні відомості про характеристики вкладників, що включають не тільки ідентифікаційну інформацію, але і ступінь взаємозв'язку їх дій з діями інших вкладників.

Основні складові принципи:

- запобігання протизаконного використання банківської системи.
- запобігання легалізації грошових коштів, отриманих злочинним шляхом.
- запровадження ефективних процедур ідентифікації клієнтів.
- відмова від проведення підозрілих операцій.
- співпраця з правоохоронними органами.

Банк має зобов'язання мати в наявності достатні правила, норми і процедури, що сприяють відповідності високим етичним і професійним стандартам і запобігають навмисне або ненавмисне використання банків злочинними елементами".

Ключові складові повинні починатися з процедур управління та контролю ризиків, що використовуються банком:

- 1) правила оцінки благонадійності клієнтів,
- 2) ідентифікацію клієнтів,
- 3) безперервне спостереження за рахунками з високим рівнем ризику,
- 4) управління ризиками.

Список використаних джерел:

1. Веселовська О.Є. Проблеми стратегічного планування інвестиційного розвитку старопромислових регіонів // Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інноваційно-інвестиційного розвитку в Україні: Матеріали між нар. Наук.-практ. Конф. – К.: РВПС України НАН України. – 2010. – Ч. 3. – С. 87-90.
2. Гаврилюк О.В. Інвестиційні фонди: сутність і напрями діяльності/ О.В. Гаврилюк// Фінанси України. – 2012. -№11. –С.43-50.
3. Крючкова І.В. Структурні чинники розвитку економіки України: монографія/І.В. Крючкова. – К.: Наукова думка. – 2010. –317 с.
4. Мельник В.М. Фіскальна політика в умовах фінансової кризи /В.М. Мельник// Фінанси України. – 2011. – 216 с.
5. Сасенко Д. Визначення критеріїв та показників регіональної ефективності відтворювальних процесів // Регіональна економіка. – 2010. - №2. – С. 75-84.

СЕКЦІЯ 10. Безпека праці та трудових відносин

*Величко О.М, Гопка В. Ю.,
Самосьонук А. В., магістранти,
Сисоєнко Н.В., к.м.н., доцент
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького*

ОСОБЛИВОСТІ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ПРАЦІ ПРИ РОБОТІ З КОМП'ЮТЕРНОЮ ТЕХНІКОЮ

В сучасному світі використання комп'ютерів стало повсюдним у всіх сферах економіки та народного господарства: промисловості, управлінні, торгівлі, освіті і т.д. Застосування персональних комп'ютерів і ЕОМ дозволило значно підвищити продуктивність праці, змінити характер і зміст праці. Проте, комп'ютеризація, поряд з незаперечними перевагами, тягне за собою і багато проблем. Фахівці різних напрямків прийшли до висновку, що причиною відхилень у стані здоров'я користувачів є не стільки самі комп'ютери, а скільки недостатнє дотримання принципів ергономіки. Для того, щоб активне застосування комп'ютерних технологій не стало додатковим чинником погіршення здоров'я, вкрай необхідно, щоб робоче місце відповідало гігієнічним вимогам безпеки.

Метою даної роботи є розроблення оптимальних режимів роботи і умов праці з комп'ютерною технікою, що відповідають існуючим вимогам та нормативним актам, попередження відхилень у стані здоров'я користувачів та інших негативних факторів, поява яких можлива при роботі з комп'ютером.

Вимоги до метеоумов. Температура в теплий період року 22-25°C, в холодний період року 21-24°C, відносна вологість повітря 40-60%, швидкість руху повітря 0,1-0,2 м/с. Інтенсивність теплового випромінювання від нагрітих поверхонь, освітлювальних приладів не повинна перевищувати 35 Вт/м². Для створення комфортних метеоумов доцільно установка ефективної системи вентиляції та кондиціонування, забезпечення відповідних площі і об'єму робочого приміщення. Одним з найважливіших заходів по оздоровленню повітряного середовища є пристрій вентиляції та опалення [1].

Чистота повітряного середовища досягається видаленням забрудненого, нагрітого або іонізованого повітря з робочого приміщення з подачею свіжого повітря. Для підтримки нормального мікроклімату необхідний достатній обсяг вентиляції, для чого в приміщеннях з працюючими комп'ютерами передбачається кондиціонування повітря, яка здійснює підтримання постійних параметрів мікроклімату незалежно від зовнішніх умов[2].

Вимоги до освітлення. Створення оптимального світлового середовища займає важливе місце в комплексі заходів з охорони праці і оздоровлення умов праці при роботі з ЕОМ і комп'ютерною технікою. Приміщення, оснащені ЕОМ

і комп'ютерною технікою повинні мати як природне, так і штучне освітлення. У таких приміщеннях використовується природне бічне одностороннє висвітлення в денний час, у вечірній час використовується штучне загальне рівномірне освітлення. Нормований рівень освітленості для роботи з комп'ютерами становить 400Лк, а КЕО=4%. У робочих приміщеннях повинні передбачатися заходи для обмеження сліпучої дії світлових прорізів, що мають високу яскравість, а так само прямих сонячних променів.

За правилами, світло при роботі з комп'ютером має падати зліва, а відстань від очей до екрана повинна бути близько 50 сантиметрів. Крім того, крісло слід відрегулювати так, щоб очі були на одному рівні з центром монітора. Фахівці говорять, що саме очі найбільш страждають при роботі з комп'ютером[3].

Виробничий шум. Основними джерелами шуму в робочих приміщеннях, оснащених комп'ютерною технікою є принтери, МФУ і кондиціонери, а в самих комп'ютерах — вентилятори охолодження і трансформатори блоку живлення. Заходи захисту від шуму полягають у використанні малошумного обладнання та застосуванні звукопоглинальних пристроїв. У даних умовах шум, як правило, не перевищує допустимих меж, оскільки в комп'ютерній техніці немає обертових вузлів і механізмів [4].

Щоб уникнути неприємних та шкідливих для здоров'я наслідків, персонал, що працює на комп'ютері зобов'язаний дотримуватися вимог інструкції, розробленої на підставі Санітарних норм і правил СанПин 2.2.2.542-96 «Гігієнічні вимоги до відео дисплейних терміналів, персональних електронно-обчислюваних машин та організації роботи».

Безперечно, число користувачів ПЕОМ неухильно зростає. Одночасно з цим стає все більш очевидною можлива небезпека для здоров'я працюючих на ПЕОМ.

Отже, опрацювавши всі поставлені завдання можна зробити наступні висновки. Під час роботи з комп'ютером найбільшому ризику піддаються зорова, опорно-рухова, нервово-психічна системи і репродуктивна функція у жінок. Дотримання умов, що визначають оптимальну організацію робочого місця фахівця дозволить підвищити продуктивність праці та уникнути негативних наслідків для здоров'я користувача ПК.

Список використаних джерел:

1. *Охорона праці: підручник для студентів вузів / За ред. Б. А. Князівського, П.А. Доліна – М.: Вища школа, 2003. – 350 с.*
2. *Про охорону праці: Закон України від 14.10.92 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 49.*
3. *Про затвердження Правил охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин: Наказ від 26.03.1010 // Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду. – 1010. – №65.*
4. *Гандзюк М.П. Основи охорони праці: Підручник / М.П. Гандзюк, Є.П. Желібо, М.О. Халімовський – К.: Каравела, 2004. – 408 с.*

*Загородній В.В., Зісрова Р.І.,
Черкаський державний
технологічний університет,
Черкаське міське Управління
Головного управління Держсанепідслужби
у Черкаській області*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ГІГІЄНИ ПРАЦІ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ В МІСТІ ЧЕРКАСИ

Професійне здоров'я є одним з інформативних показників стану суспільного здоров'я, яке чутливо реагує не тільки на соціально-економічні зміни, якість життя, але й на умови праці. У країнах з перехідною економікою, до яких належать і Україна, проблеми збереження здоров'я працюючих набули особливої гостроти. З'явилася величезна кількість малих підприємств з невеликою чисельністю працюючих. Ринкові відносини породжують примітивний меркантилізм і соціальну короткозорість підприємців стосовно необхідності збереження здоров'я працівників. Надприбутки отримуються за рахунок нещадної експлуатації робочої сили, а на сімейних підприємствах - також за рахунок самоексплуатації.

Початок 21-го сторіччя характеризується новою технічною революцією, основу якої складають комп'ютерні технології. Застосування нових технологій, видів енергії супроводжується значним інформаційним та емоційно-інформаційним навантаженням на організм і підвищенням негативного впливу його на здоров'я працівників.

Впровадження в той час нових технологій і матеріалів, механізація і автоматизація виробничих процесів суттєво змінили характер праці, підвищили вимоги не тільки до анатомо-фізіологічних характеристик, але й до нервово-психічних можливостей працівників, їх фізичного та психічного здоров'я. Тому поглиблено вивчаються такі проблеми фізіології праці як втома, фізіологічна та психофізіологічна адаптація, індивідуальні особливості нервової системи працюючої людини та розробляються питання гігієнічного нормування психофізіологічних виробничих факторів, оптимізації діяльності людино-машинних систем та ін.

Проблеми професійного здоров'я в Україні значно ускладнюються тим, що вони нашаровуються на демографічну кризу, яка набула загрозливого характеру.

За даними Держкомстату України чисельність зайнятого у виробництві населення України постійно зменшується - порівняно з 1995 роком майже на 2,3 млн. чоловік.

Санепідслужбою м.Черкаси ведеться санітарно гігієнічний контроль за умовами праці на 987 промислових підприємствах, фірмах, малих підприємствах, кооперативах промислового профілю, лікувально-профілактичних закладах, закладах освіти, на яких працює 87601 особа, в тому числі 46878 жінок. Незадовільного та шкідливого впливу виробничих чинників на організм зазнають 24766 осіб (28,3%), в т.ч. 10531 жінка (22,5%).

Питома вага працюючих, які зайняті в незадовільних та шкідливих умовах

на підприємствах державної форми управління складає 26,5% (10923 особи).

На підприємствах недержавної форми господарювання (акціонерні, орендні, малі, спільні, приватні підприємства і фірми, кооперативи та ін.) - 29,8% (13843 особи). За результатами поточного державного санепіднагляду в 2012 році з перевищенням гранично-допустимих концентрацій шкідливих речовин виявлено 243 об'єкти (53,5%), проти 99 об'єктів (21,8%) у 2006 р.

Гігієнічна оцінка умов праці засвідчує, що перевищення нормативів (гранично допустимих концентрацій та гранично допустимих рівнів) за результатами проведених лабораторних досліджень щодо пилу становить 23,5%, хімічних факторів - 12,03%, шуму - 8,9%, вібрації - 7,3%. Вплив цих факторів посилюється тяжкою фізичною працею, у ряді випадків супроводжується значною психоемоційною напругою. За результатами лабораторно-інструментального контролю 1588 робочих місць (16,7%) не відповідає вимогам санітарних норм проти 735 (7,6%) у 2006 р.

У 2012р. шкідливої дії шуму і вібрації зазнавало 1999 осіб, хімічних речовин у повітрі робочої зони - 5871, пилу - 1368, фізичного перевантаження організму - 1302, неіонізуючого випромінювання - 1775, інших шкідливостей - 3460. Такі умови праці обумовлюють перенапругу адаптаційних можливостей організму працюючих і можуть призвести до порушень життєво важливих функцій організму, знизити опір до дії як професійних, так і загальних факторів ризику.

За останні шість років (2008-2013роки) в м. Черкаси зареєстровано 19 випадків хронічних професійних захворювань та 2 - не гострих отруєння. В структурі хронічної професійної захворюваності провідне місце належить хронічним інтоксикаціям. Наступні рангові місця належать патології від впливу біологічного фактору, пиловій патології, патології від фізичних перевантажень, шумова патологія, інша професійна патологія.

В цілому в місті професійний склад захворілих представлено особами 18 професій, серед яких апаратники, електрогазозварники, лікарі, слюсарі, машиністи, електромонтери, вантажники.

Професійна патологія визначалась впливом 15-ти професійних шкідливостей, у складі яких найбільша питома вага належить сірковуглецю (26,2%). Крім сірковуглецю інтоксикацію викликали бензол, формальдегід, дезрозчини, водень хлористий, гідроксид натрію та сірчана кислота. 7 випадків (16,7%) професійної патології реєструвалось від впливу біологічного фактору (вірус гепатиту С, синегнійна паличка, збудник туберкульозу). Причиною 6 професійних захворювань стала запиленість повітря робочої зони. Фізичні перевантаження визвали профпатологію у 4-х осіб (9,5%). Професійні захворювання реєструвались також від впливу шуму, вібрації та вимушеної пози.

За останні 5 років професійна патологія реєструвалась на 11 підприємствах. Найбільше професійних захворювань зареєстровано на ПАТ "Азот" - 11, Черкаська ТЕЦ - 4, в Черкаській обласній лікарні - 2 випадки. По 2 випадки зареєстровано в станції швидкої медичної допомоги та ВАТ "Темп". По одному випадку професійних захворювань зареєстровано на КП

“Черкасигазбуд”, ВАТ “Мехбуд”, ТОВ “Черкаський ДОК”, дитячій лікарні, АТЗТ “Черкаський шовковий комбінат”, ЗАТ “Юрія”, Першій міській лікарні, ДП “Спеціалізоване управління №609 ЗАТ “Укргідроспецбуд”, пологовому будинку №1, КПТМ “Черкаситеплокомуненерго” та Черкаському державному заводі хімічних реактивів. Відсоток виявлених “по зверненню” профзахворювань не стабільний і, в основному, високий.

При консультації хворих з групи ризику по профпатології профзахворювання підтверджується по професії тільки одному із 10 хворих, а при зверненні хворих - кожному третьому.

За останні роки в м.Черкаси збільшилась кількість хворих на диспансерному обліку в групі ризику, але якість диспансеризації ще не належному рівні. Причиною цього стала ліквідація цехової служби, відсутність в місті профпатологічної служби, тощо.

Аналіз причин виникнення професійних захворювань окреслює коло таких проблемних питань, як використання недосконалих технологій, машин і механізмів, відсутність засобів індивідуального захисту, недосконалість та несправність вентсистем, інших санітарно-технічних установок. Використання тяжкої фізичної праці. Паспортизація санітарно-технічного стану підприємств і організацій, розробка заходів, спрямованих на приведення цехів і виробництв, машин, механізмів та іншого обладнання у відповідність з вимогами нормативних актів про охорону праці, вивільнення працюючих із небезпечних та шкідливих виробництв ведеться в край повільно.

Зношеність основних виробничих фондів, обмежені можливості інвестицій на технічне переоснащення виробництва, послаблення відповідальності роботодавців і керівників підприємств та інші негативні фактори призвели до значного погіршення умов праці та медико-демографічних показників здоров'я працівників.

Викликає занепокоєння збільшення питомої ваги профзахворювань в галузі охорони здоров'я (із 19 випадків – 3 у медичних працівників), що пов'язано з високим професійним ризиком їх виникнення у медичних працівників. Особливості праці медичних працівників і соціальне значення їх здоров'я для суспільства потребує підвищення уваги до них, своєчасної діагностики, лікування професійних захворювань, здійснення реабілітації, профілактики та правового захисту цієї категорії населення.

Для успішного вирішення проблем профпатології необхідно розробити критерії оцінки шкідливості та небезпечності впливу шкідливості виробничого середовища на стан здоров'я працюючого населення та визначити медичні критерії допустимих термінів роботи в цих умовах. Є потреба в науковій розробці раціональних режимів праці з метою впровадження дозованого підходу до її тривалості. Якщо немає можливості забезпечити належні умови праці, то варто використовувати можливість обмеження часу праці робітників у середовищі несприятливої дії шкідливих і небезпечних чинників.

Необхідно розробляти та впроваджувати нові методи оцінки і профілактики впливу шкідливого середовища, діагностики, лікування та медичної реабілітації і професійно зумовленої патології з урахуванням

індивідуальних особливостей організму, стану його адаптивно-захисних механізмів, характеру дії ендогенних і екзогенних факторів ризику та ступеня впливу шкідливих професійних факторів.

Потребує державної підтримки медичне забезпечення працюючого населення, яке зараз в край погіршилось. Зведено майже нанівець принцип пріоритетності медичного обслуговування робітників промислових підприємств - ліквідовані цехові медичні служби та здоров'я пункти. Все це потрібно терміново відновити, адаптувавши до нових економічних умов.

Список використаних джерел:

1. Кундієв Ю., Нагорна А., Черняк В. // Професійне здоров'я в Україні. Журнал «Охорона праці» № 11(161) 2007 с. 37-40, Київ
2. Кундієв Ю.І., Нагорна А.М., Черняк В.І. // Професійне здоров'я в Україні і його роль у збереженні трудового потенціалу. «Український журнал з медицини праці» № 4 (12) 2012 с. 10-17, Київ
3. О.П.Яворовський, А.М.Шевченко, Г.О.Гончарук, В.М.Шевцова // Актуальні проблеми фізіології праці на сучасному етапі. Збірник матеріалів науково-практичної конференції. Київ, вересень 2008 р. с. 198-207

Кобзар О.О., Свистільник А. Ю., студенти

Сисосенко Н.В. к.м.н., доцент

Черкаський національний університет

імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ СТАНУ ПРОФЕСІЙНОЇ ЗАХВОРЮВАНOSTІ І ВИРОБНИЧОГО ТРАВМАТИЗМУ ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНОГО КОМПЛЕКСУ КРИВОРІЗЬКОГО БАСЕЙНУ

Проведений статистичний аналіз стану промислової безпеки за період 2010-2014 рр. свідчить, що в Україні триває стійка тенденція зниження рівня смертельного і загального травматизму, в той час як рівень професійної захворюваності продовжує зростати, причому відзначається значне ускладнення первинно виявленої патології і переважання виражених важких форм професійних захворювань [1, 2]. Частка нещасних випадків зі смертельним результатом становить 4% від загальної їх кількості за цей час.

Металургійна і гірничодобувна промисловість відрізняються специфічністю робіт і підвищеною їх небезпекою, тяжкістю умов праці, що обумовлює високий рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності на підприємствах цієї галузі. За даними Держкомстату України, металургійна і гірничодобувна промисловість займає 6 місце за рівнем смертельного травматизму серед усіх галузей промисловості нашої країни. В умовах впливу несприятливих факторів у гірничо-металургійній галузі країни працює в 9 разів більше працівників, ніж у вугільній промисловості, де умови праці вважаються найтяжчими, а середні терміни розвитку професійних захворювань у гірників коливаються від 7 до 15 років і більше. Проведений аналіз свідчить про те, що загальна кількість працюючих у шкідливих умовах гірничо-металургійного комплексу Кривбасу за період 2010-2014 рр. практично знаходиться на одному рівні [1, 3].

Частка смертельного травматизму становить 5%, що вище, ніж у середньому по Україні. Значне занепокоєння викликає неухильне зростання числа випадків смертельного травматизму.

Аналіз причин нещасних випадків показує, що в 60 - 80% нещасних випадків, що відбулися, по галузі (для Кривбасу цей показник становить у середньому 70%) лежать причини організаційного характеру, друге місце займають технічні причини - 17% (для Кривбасу - 21%), частка ж психофізіологічних причин становить в середньому 9%. Ми бачимо, як це на перший погляд не парадоксально, що головним фактором ризику на виробництві є навіть не значно зношене і застаріле обладнання (хоча цей найнебезпечніший фактор, звичайно ж, ні в якому разі не можна обійти увагою), а сама людина, тобто, сам об'єкт захисту. Перебільшуючи, можна сказати, що фахівцям по охороні праці доводиться, насамперед, захищати робітника від наслідків незнання або невиконання ним же норм і вимог правил виробничої безпеки. Дане твердження не здаватиметься настільки зухвалим, якщо ми згадаємо той факт, що дотримання заходів з техніки безпеки, (наприклад, використання засобів індивідуального захисту) деяким чином ускладнює виконання окремих операцій, що може знижувати результати праці порівняно з небезпечним виконанням робіт, відповідно зменшуючи їх оплату, тим більше що нещасний випадок за щасливим збігом обставин може і не настати. Тому багато працівників воліють отримати трохи більше грошей сьогодні, ніж залишатися здоровими в майбутньому, тим більше що при настанні нещасного випадку або професійного захворювання держава гарантує їм відповідні виплати.

Проведені перевірки та контролюючі заходи не можуть забезпечити 100% виконання правил і вимог охорони праці, вони можуть лише виявити факт їх порушення. Тому одними з основних напрямків у проведеній підприємствами профілактичної роботи повинні бути наступні:

- робота з підготовки людей до трудової діяльності: професійний відбір, відповідне обов'язкове навчання, проведення якісних інструктажів;
- подолання пасивного ставлення працівників до проведеної керівництвом профілактичної роботи;
- підвищення відповідальності працівників, їх достатня професійна компетентність, зацікавленість у збереженні свого здоров'я та недопущення нещасних випадків;
- розробка та впровадження ефективної системи виробничого контролю.

Список використаних джерел:

1. Данні Держкомстату України. // www.ukrstat.gov.ua
2. Журнали «Охорона праці». - 2010-2015. - №№1-12.
3. Річні звіти про кількість нещасних випадків і професійні захворювання Криворізького відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві за період 2010 - 2014 рр.
4. Україна в цифрах у 2014 році: Короткий статистичний довідник. - К., 2044.- 270 с.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОХОРОНИ ПРАЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Протягом останніх десяти років в Україні спостерігається стійка тенденція до зниження рівня виробничого травматизму. Так, у 2010 році рівень загального травматизму знизився порівняно з 2009 роком на 5 відсотків, а коефіцієнт частоти виробничого травматизму становив 0,816, у 2009 році — на 16 відсотків (0,859), у 2008 році — на 6 відсотків (1,018) [1].

Постійно знижується і рівень виробничого травматизму із смертельними наслідками. Зокрема, у 2010 році такий рівень порівняно з 2009 роком знизився на 20 відсотків, коефіцієнт частоти виробничого травматизму із смертельним наслідком становив 0,045, у 2009 році — на 17 відсотків (0,047), у 2008 році — на 14 відсотків (0,064). Однак, існуючий в Україні рівень виробничого травматизму ще досить високий порівняно з більшістю розвинутих країн світу.

За даними Міжнародної організації праці, рівень смертельного травматизму в Україні залишається одним з найвищих порівняно з європейськими країнами та США: з розрахунку на 100 тис. працівників порівняно з Німеччиною вищий у 2,5 раза, США — у 2 рази, Італією — в 1,3 раза, але нижчий, ніж у Росії в 1,5 раза.

Характерною особливістю сучасного вітчизняного виробництва є шкідливі і небезпечні умови праці.

Найбільш травмонезбезпечними галузями у 2009 і 2010 роках залишаються вугільна, хімічна промисловість, агропромисловий комплекс, транспорт та будівництво. На підприємствах таких галузей травмовано 68 відсотків загальної кількості травмованих на виробництві, а смертельно травмовано — 71 відсоток загальної кількості травмованих. Близько 70 відсотків нещасних випадків і аварій на виробництві у 2010 році сталися з організаційних причин (смертельно травмовано 452 працівники), з технічних — 19 відсотків (121 працівника), а з психофізіологічних — 11 відсотків (71 працівник). На даний час високим залишається рівень професійної захворюваності, що безпосередньо пов'язано з незадовільним станом медицини праці та санітарно-гігієнічними умовами праці на виробництві. Понад 23 відсотки осіб працюють в умовах, що не відповідають санітарно-гігієнічним нормам. Почастішали випадки виявлення кількох професійних захворювань в одного працівника [2, с. 36].

Значний відсоток нещасних випадків не пов'язується з виробництвом внаслідок погіршення самопочуття під час виконання трудових обов'язків (випадки смерті від загальних захворювань). Кількість таких випадків у 2010 році становила 939, або 56 відсотків загальної кількості одиночних нещасних випадків із смертельним наслідком.

За відсутності трудових відносин (цивільно-правова угода) сталося 18 нещасних випадків, або 1 відсоток загальної кількості одиночних нещасних випадків із смертельним наслідком.

Близько 17 тис. осіб щороку стають інвалідами праці, понад 313 тис. осіб одержують компенсацію за відшкодування шкоди внаслідок трудового каліцтва або професійного захворювання, з них близько 50 тис. осіб отримують пенсію у зв'язку із втратою годувальника [2, с. 37].

За період з 2001 по 2009 рік Фондом соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань виплачено потерпілим на виробництві понад 18 млрд. гривень.

Можливі два варіанти розв'язання проблеми. Перший варіант передбачає розв'язання проблем у сфері охорони праці виключно на регіональному та галузевому рівні. При цьому їх розв'язання ускладнюється у зв'язку з різноманітністю та складністю питань і шляхів їх вирішення, необхідністю виконання конкретних взаємозв'язаних завдань з організаційного, матеріально-технічного, наукового і нормативно-правового забезпечення, спрямованих на зменшення ризику травмування і кількості нещасних випадків на виробництві, усунення наявних та потенційних джерел небезпеки виробничого середовища, підвищення рівня соціальної захищеності працівників та мінімізацію збитків держави [3, с. 645].

Зазначений варіант не дасть змоги розв'язати проблеми комплексно. Другий, оптимальний варіант для комплексного розв'язання проблем у сфері охорони праці передбачає розроблення Загальнодержавної цільової програми поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища на 2012—2016 роки (далі — Програма) та виконання її завдань і заходів із застосуванням прозорого механізму їх фінансування.

Побудова належної системи охорони праці потребує відновлення вертикалі державних органів управління охороною праці. Для цього необхідно [1]:

- поновити структурні підрозділи (управління, відділи, сектори тощо) у штатах галузевих міністерств, місцевих державних адміністрацій та органах місцевого самоврядування для координації роботи, методичного та інформаційного забезпечення заходів з охорони праці роботодавців, здійснення контролю за їх своєчасністю і повнотою проведення, зокрема за атестацією робочих місць за умовами праці, усуненням або істотним зменшенням негативної дії шкідливих виробничих факторів на робочих місцях;

- регулярно розглядати і оцінювати на засіданнях Рад з безпеки життєдіяльності всіх рівнів стан охорони праці в галузях промисловості, на підприємствах та приймати рішення щодо його поліпшення;

- законодавчо впроваджувати європейські стандарти і вимоги Конвенцій Міжнародної Організації Праці (МОП) у практику управління охороною праці;

- органам державного управління усіх рівнів реалізовувати політику заохочення роботодавців до організації внутрішнього корпоративного управління охороною праці на підприємствах, в акціонерних товариствах, холдингах та інших суб'єктах економічної діяльності;

– забезпечити підготовку у вищих навчальних закладах дипломованих спеціалістів з охорони праці, включення відповідних програм до курсу підготовки спеціалістів для галузей народного господарства та післядипломного навчання, затвердження відповідної загальнодержавної програми.

Своєчасне виявлення та усунення причин виникнення виробничих травм і професійних захворювань, а також вжиття відповідних профілактичних заходів дозволяє значно знизити рівень виробничого травматизму та захворюваності, економічні втрати підприємств, зберегти здоров'я, високу професійну працездатність працівників.

Для організації системної роботи у цій сфері необхідно забезпечити [1]:

- розробку сучасної технології соціально-гігієнічного моніторингу умов праці і здоров'я працюючих, яка б передбачала зокрема проведення комплексної атестації робочих місць не тільки за умовами праці, але і на їх відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці, оцінку та прогнозування професійних ризиків, створення та підтримування в актуальному стані відповідної єдиної інформаційної бази;
- забезпечення працівників засобами колективного та індивідуального захисту згідно з діючими нормами та колективними договорами;
- відновлення трудової (промислової) медицини, системи періодичних медичних оглядів, загальної диспансеризації працюючого населення, ранньої діагностики професійної патології та професійних захворювань на виробництві;
- фінансування роботодавцями заходів з охорони праці відповідно до вимог статті 19 Закону України «Про охорону праці»;
- впровадження економічних стимулів роботодавцю за створення належних умов праці;
- внесення змін до законодавства направлених на недопущення підміни офіційних трудових відносин цивільно-правовими угодами при виконанні робіт підвищеної небезпеки, а також застосування інших нетипових видів найманої праці з метою виведення працівника з під дії Закону України «Про охорону праці», Кодексу Законів про працю України та інших нормативно-правових актів з охорони праці;
- удосконалення нормативно-правової бази з охорони праці, гармонізація її з Європейським законодавством.

Список використаних джерел:

1. Зеркалов Д. В. *Безпека праці [Електронний ресурс] : Монографія / Д. В. Зеркалов. – Режим доступу: http://www.zerkalov.kiev.ua/sites/default/files/bezpeka_praci_monografiya.pdf*
2. Масюкевич. О. *Ризикоорієнтований підхід до оцінки професійних ризиків // Безпека праці. – 2011. – № 10. – С. 35 – 38.*
3. Чадюк А.В., Руновська З.В., Федоренко С.М. *Методологія створення автоматизованої інформаційної системи обліку та перспективного планування санаторно-курортного та реабілітаційного лікування потерпілих // Проблеми програмування. – 2010. – № 2 – 3. – С. 642 – 650.*

ВИМОГИ ДО ОХОРОНИ ПРАЦІ В ОФІСНОМУ ПРИМІЩЕННІ

Вивчення й вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням здорових і безпечних умов, у яких відбувається праця людини – одне з найбільш важливих завдань у розробці нових технологій і систем виробництва. Дослідження й виявлення можливих причин виробничих нещасних випадків, професійних захворювань, аварій, вибухів, пожеж, і розробка заходів і вимог, спрямованих на усунення цих причин дозволяють створити безпечні й сприятливі умови для праці людини. Комфортні й безпечні умови праці – один з основних факторів, який впливає на продуктивність і безпеку праці, здоров'я працівників.

Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативно-правових актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі праці. Воно складається з Закону України «Про охорону праці», Кодексу законів про працю України, Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності" та прийнятих відповідно до них нормативно-правових актів.

Однією зі специфічних форм людської діяльності є трудова діяльність, під якою розуміється не лише праця в класичному її розумінні, а будь-яка діяльність (наукова, творча, художня, надання послуг тощо), якщо вона здійснюється в рамках трудового законодавства.

Важкість та напруженість праці є одними з головних характеристик трудового процесу.

Важкість праці – це така характеристика трудового процесу, що відображає переважне навантаження на опорно-руховий апарат і функціональні системи організму (серцево-судинну, дихальну та ін.), що забезпечують його діяльність. Важкість праці характеризується фізичним динамічним навантаженням, масою вантажу, що піднімається і переміщується, загальним числом стереотипних робочих рухів, розміром статичного навантаження, робочою позою, ступенем нахилу корпусу, переміщенням в просторі. [3].

Напруженість праці – характеристика трудового процесу, що відображає навантаження переважно на центральну нервову систему, органи чуттів, емоційну сферу працівника. До факторів, що характеризують напруженість праці, відносяться: інтелектуальні, сенсорні, емоційні навантаження, ступінь монотонності навантажень, режим роботи.

Під час виконання людиною трудових обов'язків на неї діє сукупність фізичних, хімічних, біологічних та соціальних чинників. Ці чинники звуться виробничим середовищем.

Вимоги до охорони праці в офісному приміщенні. Відповідно до ч. 1 ст. 6 Закону України “Про охорону праці” від 14.10.92 р. № 2694-ХІІ умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства. Згідно із ст. 13 цього Закону роботодавець зобов'язаний створити на робочому місці в кожному структурному підрозділі умови праці відповідно до нормативно-правових актів, а також забезпечити додержання вимог законодавства щодо прав працівників у галузі охорони праці. Як базовий приклад можна взяти вимоги до звичайного офісного приміщення, яке може розглядатися як найменш небезпечне з точки зору вимог охорони праці.

Розглянемо коротко основні вимоги до приміщення, де розміщуються робочі місця працівників економічної галузі. Площу приміщень, в яких розташовують персональні комп'ютери, визначають згідно з чинними нормативними документами з розрахунку на одне робоче місце, обладнане ПК:

- площа – не менше 6,0 кв. м;

- обсяг – не менше 20,0 куб. м, з урахуванням максимальної кількості осіб, які одночасно працюють у зміні;

- робочі місця повинні бути розташовані на відстані не менше ніж 1 м від стіни з вікном, відстань між бічними поверхнями комп'ютерів має бути не меншою за 1,2 м;

- відстань між тильною поверхнею одного комп'ютера та екраном іншого не повинна бути меншою 2,5 м;

- прохід між рядами робочих місць має бути не меншим 1 м [1].

Заземлені конструкції, що знаходяться в приміщеннях (батареї опалення, водопровідні труби, кабелі із заземленим відкритим екраном тощо), мають бути надійно захищені діелектричними щитками або сітками від випадкового дотику.

У приміщеннях з персональними комп'ютерами слід щоденно проводити вологе прибирання. Також в цих приміщеннях повинні бути медичні аптечки першої допомоги та система автоматичної пожежної сигналізації з димовими пожежними сповіщувачами та переносними вуглекислотними вогнегасниками з розрахунку 2 шт. на кожні 20 кв. м площі приміщення. Підходи до засобів пожежогасіння повинні бути вільними.

Відносно вікон робоче місце повинно бути розміщено так, щоб природне світло було збоку, переважно з лівого, та забезпечувався коефіцієнт природної освітленості не нижче 1,5%. Робоче місце, обладнане ПК, повинно бути розташоване так, щоб уникнути попадання в очі прямого світла. Джерела штучного світла рекомендується розташувати з обох сторін від екрану паралельно напрямку зору. Щоб уникнути світлових блисків від екрану, клавіатури, освітлювальних пристроїв, сонця, в напрямку очей необхідно застосовувати антиблискові сітки, спеціальні фільтри для екрану, захисні

козирки, жалюзі на вікнах. Вікна приміщень повинні мати регульовальні пристрої для відкривання.

Штучне освітлення приміщення має бути обладнане системою загального рівномірного освітлення. У приміщеннях, де переважають роботи з документами, допускається вживати систему комбінованого освітлення (додатково до загального освітлення встановлюються світильники місцевого освітлення). Загальне освітлення має бути виконане у вигляді суцільних або переривчатих ліній світильників, що розміщуються збоку від робочих місць (переважно зліва) паралельно лінії зору працівників [3].

Застосування світильників без розсіювачів та екранних сіток забороняється. Як джерело світла при штучному освітленні повинні застосовуватися, як правило, люмінесцентні лампи типу ЛБ. Допускається у світильниках місцевого освітлення застосовувати лампи розжарювання. Яскравість світильників загального освітлення в зоні кутів випромінювання від 50 град. до 90 град. відносно вертикалі в подовжній і поперечній площинах повинна становити не більше 200 кд/м², а захисний кут світильників повинен бути не більшим за 40°. Коефіцієнт запасу для освітлювальної установки загального освітлення слід приймати рівним 1,4.

Коефіцієнт пульсації повинен не перевищувати 5%. Рівень освітленості на робочому столі в зоні розташування документів має бути в межах 300-500 лк.

У разі неможливості забезпечити даний рівень освітленості системою загального освітлення, допускається застосування світильників місцевого освітлення, але при цьому не повинно бути відблисків на поверхні екрану та збільшення освітленості екрану більше ніж до 300 лк. Світильники місцевого освітлення повинні мати напівпрозорий відбивач світла із захисним кутом не меншим за 40°. Необхідно передбачити обмеження прямої близькості від джерела природного та штучного освітлення, при цьому яскравість поверхонь, що світяться (вікна, джерела штучного світла) і перебувають у полі зору, повинна бути не більшою за 200 кд/м². Необхідно обмежувати відбиту близькість шляхом правильного вибору типів світильників та розміщенням робочих місць відносно джерел природного та штучного освітлення. При цьому яскравість відблисків на моніторі не повинна перевищувати 40 кд/м², яскравість стелі при застосуванні системи відбивного освітлення не повинна перевищувати 200 кд/м². Необхідно обмежувати нерівномірність розподілу яскравості в полі зору осіб, що працюють з монітором, при цьому відношення значень яскравості робочих поверхонь не повинно перевищувати 3:1, а робочих поверхонь і навколишніх предметів (стіни, обладнання) – 5:1.

Для підтримки допустимих значень мікроклімату та концентрації позитивних і негативних іонів необхідно передбачати установки або прилади зволоження та/або штучної іонізації, кондиціонування повітря. Рівні шуму та вібрації на робочих місцях осіб, що працюють з ПК, визначаються відповідно до ДСанПіН 3.3.2.007-98. Слуховий орган людини сприймає у вигляді чутного звуку коливання пружного середовища, що мають частоту приблизно від 20 до 20 000 Гц, але найбільш важливий для слухового сприйняття інтервал від 45 до 10 000 Гц. Суб'єктивне сприйняття шуму

людиною значно відрізняється від фізичних характеристик звуку, так як слуховий орган неоднаково чутливий до звуків різних частот. Звуки низької частоти людина сприймає як менш гучні порівняно зі звуками високої частоти тієї ж інтенсивності. Тому для оцінки суб'єктивного відчуття гучності шуму введено поняття рівня гучності, який відраховується від умовного нульового порогу. Одиницею рівня гучності є фон. Він відповідає різниці рівнів інтенсивності в 1 Б еталонного звуку при частоті 1000 Гц. Таким чином, на частоті 1000 Гц рівень гучності (у фонах) збігається з рівнями звукового тиску (в децибелах). Рівень гучності є фізіологічною характеристикою звукових коливань. Вплив шуму на організм людини індивідуальний. У деяких людей погіршення слуху настає через декілька місяців, а у інших воно не настає через декілька років роботи в шумі. Встановлено, що для 30 % людей шум є причиною передчасного старіння.

Ступінь і характер впливу на людину вібрації залежить від амплітуди і частоти коливань. Так, власні частоти внутрішніх органів знаходяться в області 6–9 Гц. Отже, вібрація машин, площадок, ручних інструментів і т. д. особливо небезпечна при частотах 8–12; 17–25 Гц і т. д., тому що вони можуть бути резонансними для органів. При роботі з ручними машинами (їх вібрація знаходиться в області 100 Гц) виникають судинні розлади. Загальна вібрація, що має широкий спектр частоти, справляє несприятливий вплив на центральну нервову систему, вестибулярний апарат, шлунково-кишковий тракт, викликає запаморочення, оніміння кінцівок, захворювання суглобів. Тривалий вплив вібрації викликає фахове захворювання – вібраційну хворобу. Методи боротьби з вібрацією зводяться в основному до демпфірування установок, машин, механізмів, використання різноманітного роду амортизаторів, вібропоглинання [7].

Для забезпечення нормованих рівнів шуму у виробничих приміщеннях та на робочих місцях застосовуються шумопоглинальні засоби, вибір яких обґрунтовується спеціальними інженерно-акустичними розрахунками. Як засоби шумопоглинання повинні застосовуватися негорючі або важкогорючі спеціальні перфоровані плити, панелі, мінеральна вата з максимальним коефіцієнтом звукопоглинання в межах частот 31,5–8000 Гц, або інші матеріали аналогічного призначення, дозволені для оздоблення приміщень органами державного санітарно-епідеміологічного нагляду. Крім того, необхідно застосовувати підвісні стелі з аналогічними властивостями. Право на працю кожного громадянина нашої держави закріплює ст. 43 Конституції України, а абзац 4 цієї статті встановлює право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці. Належне вирішення поставлених Конституцією та іншими чинними нормативно-правовими актами завдань із створення безпечних і здорових умов праці можливе лише за умов дотримання вимог щодо відповідності приміщень нормам, визначеним законодавством України у сфері охорони праці. Вкрай важливо, щоб власники (керівники) підприємств всіх рівнів це розуміли і не підходили до вирішення цього питання за залишковим принципом [5].

Отже, дотримання вимог безпечних умов праці, приведення робочих приміщень та місць працівників у відповідність до загальних вимог законодавства України у сфері охорони праці є безпосереднім обов'язком роботодавця.

Список використаних джерел:

1. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці: Навчальний посібник. – Львів: «Афіша», 2002. – 320 с.
2. Москальова В.М. Основи охорони праці: Підручник. – Київ: ВД «Професіонал», 2005. – 672 с.
3. Геврик Є.О. Охорона праці: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: «Ніка-Центр», 2003. – 280 с.
4. Керб Л.П. Основи охорони праці: Навч. посібник. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 216 с.
5. Закон України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1105-14>
6. Зацарний В.В. Охорона праці: Навчальний посібник для дистанційного навчання. – К.: Університет «Україна», 2006. – 304 с.
7. Методические рекомендации по комплексной оценке социально-экономической эффективности мероприятий по улучшению условий и охраны труда. – М.: ВЦНИИОТ ВЦСПС, 1985.

Сисоєнко Н.В. к.м.н., доцент
Черненко-Курагіна Н.П. к.б.н., ст. викл.
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

ІНТЕГРОВАНІ СИСТЕМИ МЕНЕДЖМЕНТУ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Процеси глобалізації, принципи відкритої економіки, курс на інтеграцію з країнами ЄС спонукає підприємства в своїй діяльності керуватися визнаними міжнародними нормами, правилами, стандартами. В діловому світі давно вже визнано, що такий підхід до організації бізнесу надає суттєві конкурентні переваги. Досвід провідних підприємств, які вже переглянули свою політику в сферах управління якістю, управління довкіллям, а також в сфері охорони праці відповідно до міжнародних стандартів, свідчить, що це сприяє зростанню рівня управління організацією в цілому, підвищенню компетентності посадових осіб та працівників, зокрема, у питаннях безпеки, зменшення професійних ризиків, зниженню травматизму та професійної захворюваності.

Суттєвий соціальний та економічний ефект (для підприємства і для національної економіки в цілому) слід очікувати також від впровадження міжнародних стандартів безпеки праці, функціонування системи управління охороною праці з урахуванням вимог цих стандартів.

Міжнародні стандарти системи управління охороною праці включають такі основні специфікації:

- Стандарт OHSAS 18001:2007 «Системи управління охороною праці. Вимоги» (на заміну OHSAS 18001:1999).

- Супутній документ BS OHSAS 18002:2008 «Системи управління охороною праці. Настанова по впровадженню OHSAS 18001».

- Стандарт Міжнародної організації праці МОП-СУОП 2001 / ILO- OSH 2001 «Настанова по системам управління охороною праці».

- Міждержавний стандарт ГОСТ 12.0.230-2007 ССБТ «Системи управління охороною праці. Загальні вимоги».

- Стандарт ISO/IEC Guide 51:1999 «Аспекти безпеки. Настанова по їх включенню в стандарти».

Методологія створення і функціонування систем менеджменту в галузі охорони праці з ряду напрямків визначається загальновизнаними стандартами 180 серії 9000 (управління якістю) і 180 серії 14000 (управління охороною довкілля). В основі методології створення і функціонування систем управління, обумовленої цими стандартами, покладені відомі принципи: «плануй - виконуй - контролюй - удосконалюй» (так званий цикл Демінга), реалізовані в рамках сформованої політики в розглянутому напрямку діяльності.

Стандарти OHSAS 18001:2007 та BS OHSAS 18002:2008, а також стандарт МОП-СУОП 2001 / ILO-OSH 2001. орієнтовані на створення системи управління

охороною праці організації, що може бути об'єднана з іншими підсистемами системи управління у рамках єдиної інтегрованої системи управління (менеджменту) організації. В цьому розумінні вказані міжнародні стандарти регламентують інтегровану систему менеджменту в сфері охорони праці.

Таким чином, інтегрована система менеджменту в сфері охорони праці - це система управління, що побудована на основі вимог стандартів OHSAS 18001:2007 та BS OHSAS 18002:2008 (а також МОП-СУОП 2001) як складова частина єдиної системи менеджменту організації, і призначена для реалізації політики і задач в галузі охорони праці та оцінки діяльності організації в цій галузі сторонніми організаціями.

На розробку і впровадження системи управління охороною праці впливають: сфера діяльності організації, її конкретні виробничі задачі; продукція, що випускається, і послуги, що надаються; впроваджені технологічні процеси, устаткування; засоби індивідуального і колективного захисту працівників; практичний досвід діяльності організації в галузі охорони праці.

Інтегрована система управління охороною праці може бути впроваджена в організаціях усіх типів і розмірів. Слід зазначити, що створення такої системи менеджменту визначається намірами організації удосконалювати свою діяльність в галузі охорони праці.

Наразі постійно розширюється коло питань, що вирішуються інтегрованою системою управління охороною праці.

В сферу інтегрованого менеджменту включають, зокрема, такі компоненти, пов'язані з безпекою:

Управління якістю продукції, робіт, послуг - стандарти 9000;

Управління охороною довкілля - стандарти ІЗО 14000;

Управління в сфері охорони праці - стандарти OHSAS 18001:2007, BS OHSAS 18002:2008, а також МОП-СУ ОП:2001;

Соціальна відповідальність - міжнародний стандарт SA 8000:2001 «Соціальна відповідальність», міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Настанова по соціальній відповідальності»;

Інформаційна безпека - міжнародний стандарт ISO/IEC 27001:2005 «Інформаційні технології. Методи забезпечення безпеки. Системи менеджменту інформаційної безпеки. Вимоги».

Організація впроваджує та поліпшує систему управління охороною праці відповідно до вимог стандарту OHSAS, а також визначає механізми виконання цих вимог.

Основні функціональні елементи системи управління охороною праці у відповідності до стандарту OHSAS 18001:2007 такі:

- Політика в галузі охорони праці;
- Планування заходів з охорони праці;
- Впровадження і функціонування СУОП;
- Перевірки і коригувальні дії;
- Аналіз системи управління охороною праці з боку керівництва.

Детальні рекомендації щодо інтерпретації, встановлення та впровадження СУОП у відповідності до стандарту OHSAS 18001:2007 наводяться в стандарті ВЗ OHSAS 18002:2008.

Таким чином, інтегрована система менеджменту в сфері охорони праці повинна ґрунтуватися на основі вимог міжнародних стандартів і входити до складу єдиної системи менеджменту організації, підприємства, установи.

Список використаних джерел:

1. Русаловський А.В. Правові та організаційні питання охорони праці: Навч. посіб. / А.В. Русаловський – К.: Університет «Україна», 2011. – 280 с.
2. Стандарт Міжнародної організації праці МОП-СУОП 2001 / ILO- OSH 2001 «Настанова по системам управління охороною праці».
3. Стандарт OHSAS 18001:2007 «Системи управління охороною праці. Вимоги».
4. Супутній документ BS OHSAS 18002:2008 «Системи управління охороною праці. Настанова по впровадженню OHSAS 18001».
5. <http://www.dnopr.kiev.ua> – Офіційний сайт Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України (Держгірпромнагляду).

ПЕРСПЕКТИВИ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

**Збірник тез доповідей учасників
III Міжнародної науково-практичної конференції
27-28 березня 2015 року**

Технічний редактор Чабаненко Ю.А.
Оригінал-макет підготувала Горячківська І.В.

Підписано до друку «12» березня 2015 р.
Формат 60х87/16. Папір офсетний
Гарнітура Times New Roman.
Друк різнографічний. Ум. друк арк. 24,31
Наклад 300 прим. Замовлення № 515

Видавець: Чабаненко Ю.А.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців
Серія ДК №1898 від 11.08.2004 р.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел.. (0472) 45-99-84
E-mail: office@2upost.com

Друк: Чабаненко Ю.А.
Україна, м. Черкаси, вул. О. Дашкевича, 39
Тел.. (0472) 45-99-84
E-mail: office@2upost.com